

erfenis Rabot

1874
Bl. 2

THE
SATAI K.

KATECHISMUS

D E R

N A T U U R.

T W E E D E D E E L.

Dit is een ander heerlijk Gezicht buiten deze Stad - naar u den veel alreer
 menich wijfel, bylaagen met een Schipweg - ter zijde de Wallen van Leiden met de daar
 onder liggende Schepen - aan de rechterhand zekere Wieden - ver of in 't westen, een
 Stroomdijck, het Berg Voocht, met een gedeelte der Waterzijde Schiedamschen en Bergen.

KATECHISMUS
DER
N A T U U R,

D O O K

J. F. MARTINET,

MEESTER DER VRIJE KONSTEN, DOCTOR IN DE
WYSGERTE, LID VAN DE HOLLANDSCHE
MAATSCHAPPY DER WETENSCHAPPEN
TE HAARLEM, EN PREDIKANT
TE ZUTPHEN.

M E T P L A A T E N.

T W E E D E D E E L.

TE AMSTERDAM, BY
JOHANNES ALLART.

M D C C L X X V I I I.

*Mit Privilegie van de Ed. Gr. Mag. Heeren Staaten
van Holland en Westvriesland.*

REVISED EDITION

ALGEBRA

J. H. COLEMAN

Author of "Elementary Algebra"

NEW YORK

1917

Copyright, 1917, by J. H. Coleman

Printed in the United States of America

L Y S T
D E R
Z A M E N S P R A A K E N .

VII. ZAMENSpraak over de eigenschap- pen der dieren.	Bladz. 1—57.
VIII. ——— OVER DE DIEREN ONZES VA- DERLANDS.	58—148.
IX. ——— OVER DE EIGENSCHAPPEN DER VOGELN.	149—213.
X. ——— OVER DE VOGELN ONZES VADERLANDS.	214—297.
XI. ——— OVER DE EIGENSCHAPPEN DER VISSCHEN.	298—322.
XII. ——— OVER DE BYZONDERE VIS- SCHEN ONZES VADERLANDS.	323—436.

D E
P L A A T E N
MOETEN GEPLAATST WORDEN:

II. Deel. Pl. 1. De Titelplaat.	
—— Pl. 2. De Waterval tegen over	Bladz. 106.
—— Pl. 3. De Vederen der Vogelen.	178.
—— Pl. 4. Het Nestje van een Vo- geltje.	194.
—— Pl. 5. De Hoorns.	376.
—— Pl. 6. De Hoorns.	404.
—— Pl. 7. De Zeeäppelen.	418.

Lees de Natuur. De Natuur is een
Vriendin der Waarheid. Zy predikt voor
het geheele Menschelyk Geslacht, en beveelt
zelfs de levenlooze stof ons Geloof behulp-
zaam te zyn.

Y O U N G.

Z E V E N D E

ZAMENSpraak;

OVER DE

EIGENSCHAPPEN DER DIËREN.

Zoetheid der Bespiegelingen. Landleven. Verdeling en Overgangen in de Natuur. Getal der Dieren. Aart. Zintuigen. Levenswijze. Voedsel. Stemmen. Hoofd. Hair. Poten. Verbastering. Ziekte. Bewaring. Nuttigheid. Ziel. Konst. Driften. Taal. Geboorte. Sterven. Barmhartigheid
entrent de Diëren;

VRAAG. **E**enen onverzaadelyken lust tot de beminnelijke kennis van den Heer der Natuur, en zyne geschaapen Werken in my ontflecken hebbende door zes Zamen spraaken, waarin gy my de Eigenschappen van Gods Werken; het Uitspanfel en de Hemelsche Lichaamen; de Lucht en de Verhevelingen; de Aarde en haare Gronden; het Lichaam en de Ziel van den Mensch; de Bergen en de Duinen; de Zee en de Rivieren; het Water en het Vuur vertoonde; zo vinde ik my nu gedrongen U te bidden, my heden verder te willen leeren: Er valt immers noch meer te zien,
 II. DEEL. A meer

meer genoegten in de schoone Scheppinge te
smaaken, en verder opgeleid te worden, door
Bespiegelingen van dezelve, tot onzen Maaker?

ANTWOORD. Met hoe veel vreugd zie ik
deeze Leergierigheid in U voortduuren! Hoe
schoon de Schepping, hoe heerlijk de Wae-
reld moge zyn, en ongeagt alle eigenzinnige
Lieden, door onkunde en vooroordeelen ver-
blind, dezelve daarvoor niet willen erken-
nen; voor U egter, myn lieve Leerling! voor
alle wyfen en goeden blyft zy eene onmeet-
baare Schouwplaats van vergenoegen. Ze-
kerlyk, er valt voor U noch oncindig meer
te zien, dan gy reeds beschouwd hebt. An-
dermaal beloof ik U, dat alles, wat gy er
in zien en vinden zult, alles wat U omrin-
gen, alles wat ik U toonen zal, zo het we-
derom wél gaat, zo God ons zegent, eene
onuitputbaare bron van de vrolykste aandoe-
ningen voor U worden zal. Alles zal U op-
getoogen maaken, en tot deeze verrukking
geleiden: „ Welke heerlyke Tooneelen! Too-
„ neelen, mynen Hemelschen Formeerder
„ overwaardig! Welk eene Grootheid, welk
„ eene Pragt, welk eene Orde! Hoe veel is
„ hier voor anderen, en hoe veel tevens
„ voor my! Wat ben ik niet aan mynen al-
„ goeden Maaker verplicht, aan mynen bes-
„ ten Weldoener, die myne oogen, myne
„ ooren, myn gevoel, mynen smaak, my-
„ nen

„nen reuk en mynen Geest zo vormde, dat
 „ik duizend aangenaamheden, in het groot
 „Ryk der schoone Scheppinge uitgebreid,
 „zo ruim en zo geduurig genieten kan!”

V. O welke aangenaame Verrukking!

A. Voeg er by, nuttige Verrukking!

Door zulke verheugingen des gemoeds, van niemand te wraaken, zal uwe Ziel, wanneer ze door zorgen of arbeid vermoeid mogt zyn, opgebeurd en bewaard worden tegen eene traage koelheid, tegen eene schaadelyke treurigheid, of lastige kwyning. Zy zal uwe hartstogten in bedaardheid houden; het gemoed in weltevredenheid. Zy zal U yverig maaken in uw beroep, en alle uwe daaden met behaaglykheid verlieren. Zy zal U verder leeren het nutte en aangenaame der Waereld regt te genieten; het geen de Hemelsche Vader aan zyn geloovig Kind nergens verbiedt. En is dit zo; gelyk het zyn zal, als Hy ons zegent, waarom zullen wy ons dan los rukken uit de liefderyke Hand van onzen Schepper, die ons tot deeze genietingen leiden wil? Waarom deeze voordeelen, die Hy ons aanbiedt, afwyzen? — Gaan wy dan heden wederom buiten de Stad; het Land zal onze Bespiegelingen, en myne Onderwyzingen begunstigen; laaten wy er eenigen tyd blyven, en niet telkens Stedewaards keeren.

V. Gy ſchynt het Land zeer te beminnen ?

A. Als wy daar de blyde open' Natuur zien ; als wy daar eene zuivere Lucht , met balzemen bezwangerd , inademen ; als wy met een zwaklyk lichaam naar buiten gaan , en daar onze kragten voelen weder keeren ; als wy op 't Land minder aan weekheid en onmaatigheid , minder aan de eigenzinnige mode , en dwaaze navolging , minder aan ſmullende of niets beduidende Gezelfchappen ; als wy daar minder aan ydelheden , minder aan 't gedruis der Straaten , en aan het geras der Handwerken onderhevig zyn ; als wy daar minder bloot ſtaan voor Liedes , die ſtout genoeg zyn om zich meester te maaken van on- en kostelyken tyd , welken wy zorgvuldig voor ons zelve begeeren te bewaaren ; als in 'het Stadsgewoel de eene verwarring op de andere volgt , en onze Geest nauwlyks uit zulk een gedruis tot zich zelve kan komen , zeg my , zonder dat ik alle andere vermaaken van het Land optel , is het dan zo verkiesbaar in Steden te wonen , en het Landleven klein te achten ?

V. Wat zou ik tegens zo veele dringende redenen inbrengen ?

A. Ik wil U dan nu niet leiden naar onze Stadswallen , om U andermaal op het ſchoon Gezigt , het welk gy reeds gezien hebt , te onthaalen ; hoewel ik nimmer moede word

dat

dat te zien: maar liever met andere nieuwe vertooningen uwen Geest vermaaken. Gaan wy naar buiten. . . . . Zie daar een ander heerlyk Gezigt buiten deeze Stad — Voor U den snel stroomenden Yssel, beslagen met eene Schipbrug, die ons naar de Veluwe zal leiden — aan uwe regterhand de Wallen en Muuren van Zutphen, met de daar onder liggende Schepen, die naar vyf Provintien onzes Vaderlands geduurig af en aan vaaren — ter linkerzyde schoone Weiden, en eenige Hutzen aan den Dyk der Riviere — voor ons, ver af in het verschiet, eene Steenbakkery, het Dorp Voorst, en een gedeelte van de Veluwfche Bosfschaadien en Bergen. Treft dit Gezigt U niet? Gy moet altoos schoone Gezigten gade slaan, om zoete verrukkingen te genieten. Onze loome Natuur heeft steeds veele opwekkingen noodig; en, zo de vriendelyke Schepper ons dezelyen overal en geduurig aanbiedt, waarom zullen wy ze niet telkens genieten? Wie kan onze bestendige verlustiging, in den Allerhoogsten, immer wraaken?

V. Zekerlyk! Zou my zo veel schoons niet verrukken?

A. Hier, en verder op, zo gy lust tot wandelen hebt, en myn Landgoed bezoeken wilt, — zullen wy gelegenheid vinden, om van onze Vaderlandfche Dieren, Vogelen

6 OVERGANGEN IN DE NATUUR.

en Visfchen te fpreken. Gy ziet 'er hier veel te gelyk. Daar graazen onze Paarden en Runderen; gindsch vliegt de Oievaar, en kleiner Gevogelte; daar hoort gy den Nagtegaal in de Boomen der Stadswallen; hier aan onzen voet dartelen eenige Vischjes, en andere grooten zwemmen deezen wyden Stroom op en af. Staan wy een weinig ftill, om dit alles te zien ——— Vervolgens zal ik U in de nabuurfchap van het lustige Loo, dat agter die hooge Bosfchanden fchuilt, waar zo veel valt te befchouwen, leiden, en gy zult U over die vrolyke wandelingen niet beklagen.

V. Hoewel noch onverzadigd van dit zien, bidde ik U uwe Onderwyzingen omtrent de Dieren, Vogelen en Visfchen te beginnen?

A. Vooraf behoore ik U eenige zaken aangaande de Orde, die in deeze Werken van God zich opdoedt, te zeggen.

V. Welken?

A. Dat men oudstyds alle de gefchaapen Werken van God in drie Hoofddeelen gefchift hebbe, siles naamlyk brengende, of tot de DIEREN, of tot de PLANTEN, of tot de DELFSTOFFEN.

V. Zult gy deeze Verdeeling niet volgen?

A. Men kan ze volgen, mids men in 't oog hoo-

houde de groote gaapingen, die tusfchen beiden vallen, welken men behoort in te vullen. Men heeft, by voorbeeld, tot de STEENEN gebragt alles, waarin men geene groeiing ontdekte; dan nu kent men er niet alleen, die zigbaar groeien; maar zelfs die alle kenmerken van Planten draagen, en van dezelve nergens in fchynen te verschillen, dan alleen daarin, dat ze fteenagtig zyn — tot de PLANTEN die geenen, waarin men duidelyk leven en groeiing befpeurde; dan men heeft 'er nu ook gevonden, waarin naauwlyks eenig leven fchynt te zyn, of die gevoelig zyn, en zelfs zodanigen, die in eenige opzigten naar Dieren en in anderen naar Planten gelyken; des het bezwaarlyk is te bepaalen, of ze tot de Planten of tot de Dieren behooren — tot de DIEREN die geenen, waarin men niet veel meer leven dan in de Planten kan vinden, of waarin men eene volmaaktheid ontmoet, welke grenst aan die van den Mensch.

V. Wat moet ik hieruit befluiten?

A. Dat de zo evengemelde Verdeeling niet voldoet, wil men naauwkeurig zyn; dat alle gaapingen tusfchen Dieren, Planten en Delfstoffen indedaad door den Schepper gevuld zyn; en dat het Heelſi één ondeelbaar Geheel is, alles ééne zamenvoeging, ééne overeenkomst, één verband, ééne aaneenfchakeling,

§ OVERTGANGEN IN DE NATUUR.

ling, ééne ladder, die by sporten opgaat; zonder ergens eenen grooten sprong te vinden, smeltende alles in een door zagte OVERTGANGEN.

V. Hoe begryp ik dit?

A. In dezzer voege! Toen God de Schepselen voortbragt, maakte hy niet drie van elkanderen zeer verschillende soorten, DIEREN, PLANTEN en DELFSTOFFEN; want dan zou 'er eene geweldige overspringing, eene wyde gasping tusfchen het een en het ander geweest zyn; maar hy liet alle soorten zodanig op een volgen, dat 'er eene fchoone fchakering in befpeurd wordt, waardoor het verschil tusfchen de eene en de andere, naastvolgende foort, oncindig klein is, en als onvoelig verdwynt. Dus is 'er thans eene afdaaling van den grootften en minften der Engelen tot den Hottentot, en van deezen tot het laagfte onredelyke Schepsel.

V. Nu begin ik het te begrypen?

A. Dit Stuk, waarlyk zo vol Godlyke Wysheid, en daarom wel waardig, dat gy het ten vollen vat, zal ik door eene gelykenis ophelderen. Schilder iets met twee verschillende kolouren nevens elkanderen, aanftonds ontdekt gy, dat ze te veel afleecken, 't geen gy egter niet wilt. Gy zult dan, om dit wanftallige weg te neemen, eene mengeling in het midden maaken, zo, dat de af-
ftee-

steekende koleuren, ongemerkt, in elkanderen smelten. Even zo is het met de Dieren, met de Planten en de Delfstoffen gelegen. Er schieten, tusfchen deeze drie, andere Schepfelen in, zo dat men niet in staat is te zeggen, hier eindigen de Dieren, daar de Planten, daar de Delfstoffen: tusfchen allen is eene wonderbaare fmelting.

V. Er moet, dunkt my, eene gewigtige reden zyn, waarom het oneindig verftand des Scheppers dit in acht nam?

A. Dit merkt gy zeer wél op, zy is er ook! Zonder deeze fmelting kon er zo groote Verfcheidenheid van Schepfelen, zulk een fchoone Orde, zulk eene Volmaaktheid in 't Heelal niet zyn, als er nu indedaad is: hierom wordt er ook geen enkel Schepfel, hoe gering, uitgeroeid, nog een nieuw, hoe volkomen, gefchaapen. — Laet ik dit ook met eene andere gelykenis ophelderen. Gy weet, dat ieder Cyffer in de Telkonst op zich zelve ftaat, en dat eenigen, by een gevoegd zynde, dienen, om de verfcheiden trappen der tellinge uit te drukken: bygevolg, dat, door één of meer cyffers uit een zeker getal te neemen of by te voegen, eene breuk of gaaping in allen gemaakt, en eene verwarring of onregelmatigheid veroorzaakt wordt. Tel 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. Dit is wél; maar neem er eens 4 of een an-

der cyffer uit, hoe loopt het dan af? De Orde is gebrooken. Schryf het jaartal 1778, voeg er 6 by, waar gy wilt, 61778, of 16778, of 17678, of 17768, of 17786, en gy ziet aanstonds eene wanorde gebooren. Op gelyken voet staat het met de Schepping: niets kan er af of bygedaan worden zonder de Orde te breeken, verwarring te veroorzaaken, of het Heelal te schenden.

V. Zoudt gy my deeze geheele Ketten der Scheppinge niet kunnen aanwyzen?

A. Mogelyk! zo ik het verstand van eenen Engel hadt; maar nu de kennis van Gods Werken, lang afgekeurd, en van veelen schandelyk verworpen, in meer achting komt, en wy deswege noch maar weinig gevorderd zyn, beginnen wy pas deeze Ketten te zien, en eenige schakels van dezelve te vinden: by voorbeeld, den Overgang tusfchen den Mensch en de viervoetige Dieren, die gemaakt wordt door den Aap — tusfchen de Dieren en de Vifchen door de Bever — tusfchen de Dieren en de Vogelen door de Vliedermuis, die hair doch geene wederen, eenen mond doch geenen bek, vier pooten en niet te min twee vleugelen heeft — tusfchen de Dieren en de Planten door den Veelvoet — tusfchen de Planten en de Steenen door het Asbest — tusfchen de Vifchen en Vogelen door den vlie-

vliegende Visch ——— tusfchen de Land- en Waterdieren door de Haagdis ——— tusfchen de Infeften en de Schuipen door den Kokerworm ——— tusfchen de Schulpdieren en de Kruipenden door de Slak ——— tusfchen de kruipende Dieren en de Vifchen door den Aal ——— tusfchen het Water en de Metaalen door het Kwikzilver ——— en tusfchen het Metaal en het Zout door 't Vitriool, enz.

V. Waartoeſ dienen deeze voorafgaande Aanmerkingen?

A. Om dat ik nu wil overgaan tot de Dieren, Vogelen, Vifchen, Infeften en Planten, van welken wy ter deezer plaatze zo veelen kunnen zien, en die met alles, waarover wy reeds gefproken hebben, in eene vaste orde ſtaan, en daar mede zamenhangen. Gy behoort dit nimmer uit het oog te verliezen, en kunt, nu op den weg gebragt zynde, deeze zachte Overgangen in de Natuur zelf naſpooren, op dat de heerlykheid van den Schepper klaarcr van U gezien, en in alles erkend worde: langs deezen weg zult gy ook het vermaak hebben van dingen te ontdekken, welken wy noch niet weeten.

V. Wyl gy my niets voorſlaat dan het geen tot vermeerdering van myne kennis, en tot eere van mynen Schepper kan dienen, mag ik U niets ontzeggen?

A. Laa-

A. Laaten wy by deeze schoone Rivier in 't gras gaan zitten, of langs dezelve voortwandelen; de spiegelende Ysfelfroom zal ons oog streelen. Ik zal hier eenen aanvang maaken, zonder U met het verschiel tusfchen den Mensch en de Dieren, 't welk genoeg in het oog loopt, en deszelfs meerderheid aantoot, nu op te houden. *Onderwerpt de aarde; en hebt heerfchappy over de visfchen der zee, en over het gevogelte des hemels, en over al het gedierte, dat op de aarde kruipt.* Gen. I. 28. was, gelyk ik U reeds gezegd heb, by de Schepping het Godlyk bevel van Hem, die met zo veel majesté lang daarna verklaarde: *myne is de waereld, en haare volheid.* Pf. L. 12. Dit bevel van onderwerping is 's Menschén edel voorregt boven alle Schepfelen, 't welk, hoe veel er van zyne heerlykheid mag verdweenen zyn door zynen val, noch niet geheel gewecken is door éene byzondere goedheid van den Allerhoogsten. Laat ik dan, 's Menschén meerderheid voor afgedaan houdende, U, in den aanvang deezer Zamenfpraake, verbaazen door éene optelling van *driemaal honderd duizend* foorten van Dieren, die op deeze Waereld leeven. Gy ziet hier eenige weinigen van dat groot getal.

V. My verbaazen door zulk een groot GETAL?

A. Heeft dat Getal geen vermogen om U
te

te verbaazen? Ik noem U geen *driemaal hon-*
dert duizend Schepselen van dezelfde soort,
 maar zo veele onderscheiden' soorten, allen
 verschillend van maakfel en natuur. Welk
 Mensch heeft ooit *tien* Werktuigen van
 een' geheel onderscheiden aart toegefeld?
 De groote HUIGENS, een beroemd Vaderlan-
 der, heeft meer dan *dertig* jaaren aan één
 horologie van een' byzonderen toefsel gear-
 beid, en nog hy nog andere Konstenaars van
 Europa, daarover geraadpleegd zynde, heb-
 ben deszelfs gebreken kunnen wegnemen.
 De vermaarde NEWTON heeft een ander in
 zestig jaaren niet kunnen afmaaken; doch de
 Almagtige schiep *driemaal honderd duizend* ver-
 schillende Dieren van het konstigste maakfel,
 zonder eenig gebrek, *in twee dagen*. Kan dat
 U niet verbaazen?

V. Er komt eene verbaasdheid in my bo-
 ven! ..... Dan waar en hoedanig zyn zy?

A. Zy leeven allen in de lucht, op de aar-
 de, of in 't water; of sommigen op de aarde
 en in 't water; anderen in de lucht en in
 het water: allen verschillend in maakfel, 't
 geen U de Godlyke Konst en Zorg ten heer-
 lyksten aanwyst; want hoe zou het ons ver-
 gaan, indien de Leeuw, by voorbeeld, het
 aanzien van een zagmoedig Schaaap hadt, en
 wy er ons in vergisten? Voorts kunt gy een
 zichtbaar verschil opmerken in derzelve groot-
 te,

te, leden, beweging, kragten, driften, woortteling, opvoeding, voedsel, wapenen, geluid, nuttigheden, enz. Neem ook waar, dat elk zyne hoofdstoffe kent, waarin het leeven moet; elk weet er zich na te schikken; elk kent zyn voeder zonder mis te tasten, en in ziekte zyne geneesmiddelen; elk weet met zyne spyze om te gaan, die te hakken, te snyden, en ook voorraad op te leggen; of te verhuizen naar vreemde Gewesten; en ze zonder compas te vinden; elk, die geene spys noodig heeft; begraaft zich 's winters, of slaapt een half jaar; ieder graaft, boort, timmert, spint of vliegt; elk maakt zyn kleed, en wordt dat te nauw, het schudt hetzelfde af; ieder kent zynen vyand, en heeft zyne wapenen; ook verstaan zy elkanders taal; elk zoekt een wyfje, bereidt zyn nest, broedt, voedt, leert de jongen, en veelen begraven hunnen dooden. Verbaast U dit niet meer?

V. Die hoedanigheden der Dieren moeten zekerlyk myne verwondering meer wekken! Verdienen zy zo zeer myne opmerking, laaten we dan alles, stuk voor stuk, beschouwen?

A. Ik begin dan met derzelver GROOT en GROOTTE. Ten aanziene van dezelve moet gy deezen regel kennen: die schielyk groeien; hebben een gelykmatig kort leven; die langzaam

zaam wasfen, leeven in tegendeel langer: de tyd van groeien maakt in veelé Dieren het zevende deel van den geheelen duur hunnes levens uit — In grootte verschillen ze allen: Welk een onderscheid tusfchen eenen Os en eene foort van Muisje, dat maar twee duimen lang en agtendertig greinen zwaar is! — Ten opzigte van hun hoofd, het is groot, zwaar, breed, vierkant, klein of spits, alles naar elks staat en gefalte.

V. Hebben alle Dieren zintuigen gelyk wy?

A. Alle Dieren hebben, zo veel wy wecten, vyf Zintuigen; mogelyk hebben er eenigen meer. In de Viervoetigen heeft de Reuk den rang, daarna volgt de Smaak, of deeze twee zinnen maaken by hen maar één uit; hierop volgt het Gezigt, het Gehoor en het Gevoel — Elk heeft niet minder dan twee Oogen, in een vaste hofligheid zo geplaatst, dat ze een half rond befchouwen, en dus eenigermate agterwaards zien, deels tot eigen' veiligheid, deels om zich het noodige te verfchaffen; doch hunne Oogen hebben ééne Spier meer dan de onzen, om dat er, wanneer zy den kost van den grond opzamelen met een neérhangend hoofd, eene Spier vereischt werdt, om het oog open te houden, dat anders zou toevallen.

V. Hebben ze allen dezelfde Oogen?

A. Hun

A. Hun Oogappel is verschillend, eirond of langwerpig, in welk geval de opening dwars; of de oogappel lang is; zo als in die Dieren, welken met het hoofd naar de aarde gaan; mogelyk om dat hier door de stralen, die ter zyde vallen, hun ontdekken, wat dezelve kan hinder doen; of om alles, wat voor hun is, van naby te zien — In sommigen, die in den nacht zwerven, zyn de Oogen van boven naar beneden gespleeten, om zich zeer wyd te kunnen openen of nauw te sluiten, dat is, om het al te heldere licht van den dag buiten te houden, en eene grooter hoeveelheid van stralen in het donker te ontvangen. Nog verwonderlyker is het blikkend of knipogend Vlies des Oogs, op dat zy, graazende in weiden, met doornen of stekelagtige kruiden bezet, het gezigt niet zouden verliezen, of telkens het oog behoeven te sluiten: ook wordt het hoornvlies daar door bewaard, en geduurig van 't vuile stof gereinigd — De Ooren zyn zeer verscheiden; wél geplaatst, dicht by de oogen: De vreesagtigen, gelyk het Hart en de Haas, hebben ze wyd, regt; en zeer beweeglyk om het minste gerugt te ontdekken; want groote Ooren vatten veel geluids: doch by de geenten, die onder de aarde leeven, en welker ooren kunnen gescheurd of gekwetst worden, staan ze diep, als in het hoofd verborgen;

borgen, met beschutfels voorzien, en met bitter smeer van binnen geweld ter weeringe van Inkruipende Insecten — De Reuk is verbaazend fcherp, en overtreft ver den onzen — De Smaak en de Reuk helpen elkanderen in de Dieren; doch de Reuk gaat vooraf, om het nuttige van het fchaadelyke vroeg te kunnen onderscheiden — Verscheurende Dieren mogen, wegens gebrek van voedsel, niet zeer viesch zyn; anderen, integendeel, zyn zeer keurig, en elk yvert om het beste te kiezen. 't Is hier van daan, dat in een land, waar vier Osfen geloopen hebben, nog twee Paarden voedsel kunnen vinden, en dat er daarna nog genoeg voor zes Schaapen overschiet. Wat dunkt U, straalt niet hierin door de Wysheid van Hem, die de dalen bekleed met kudden, die zuinig is, en alle deeze Schepselen geschikt heeft tot eenen staat, die met zyn oogmerk overeenkomt?

V. Ik moet dit erkennen; dan, laat ik er meer van weten?

A. Ik ga dan over tot derzelver VOEDSEL, en de verschillende manier om het magtig te worden. Op nieuw zult gy hier onverwagte schoone dingen aantreffen. Elk Dier of Vogel heeft eenen mond of bek; ieder soort den zynen, zo als die voor hun de voegzaamste is, hier van daan duizend soorten van monden en bekken — Veelcn, die

zantfonds den kost moeten gaan zoeken, ontvangen de Tandén, by hunne geboorte, van den Schepper — Eenigen, gelyk de Rupsen, zorgen voor haare nakomelingen, en leggen daarom de eieren op die bladeren, welken ten spyze zullen dienen voor de jongen: anderen, gelyk ik zo even zeide, slaapen, den winter over, in hooien, en verzamelen deswege niets: eene derde soort maakt voorraadkameren, als de Byen, Wespen, Veldrotten, Muizen, Eekhoorns, enz. een vierde verlaat ons, na een kort verblyf, en gaat den kost in andere Landen en Zeeën zoeken, gelyk de Trekvogelen, Trekvisschen en eenige Insecten. — Ook zoeken de Dieren vershrillende voedsels. De Roofdieren onzes Vaderlands, als Wolven en Vossen, eeten vleesch; anderen, gelyk Otters en Bevers, worden door visch gevoed; eenigen gelyk de Varkens, vallen zeer gulzig op alles aan: dan die hoeven aan de pooten hebben, eeten gras, hooi en koorn; welke soort van Dieren de tamste en gemeenzaamste met de Menschen zyn: zeer gelukkig inderdaad! want moest men Koeien en Paarden met vleesch of visch spyzigen, waar zou dat heenen? En van deeze laatste, die zich met planten vergenoegen, kiezen sommigen het gras; anderen vallen op vruchtbomen aan, of op wortels, bladeren, stelen, 't lichaam

der

der plant, 't merg, de zaaden, de vruchten, of op de geheele plant, en elk weet, wat voor zich best is. 't Is, intusfchen, een wonderlyk werk, dat de tafel voor driemaal-honderd duizend Dieren dagelyks gedekt staat, en dat zy allen gefpysd worden. Geen één wordt er van God vergeeten. Ter eere van dit groot werk wordt er gezongen: *Aller oogen wagten op u, en gy geeft hen haare spyzt t' zyner tyd. Gy doet uwe hand open, en verzadigt al wat daar leeft naar uw welbehagen.* Ps. CXLV. 15, 16. En de aanbiddelyke Jesus wilde ook niet nalaten ons oog daar heen te wyzen. *Aanziet, zegt hy, de vogelen des hemels, dat zy niet en zaaien nog maaien, nog en verzamelen in de schuuren, en uw hemelsche Vader voedt nogthans dezelve.* Math. VI. 26.

V. Welk eene verscheidenheid in dit voedsel zoeken der Dieren! Welk eene uitgebreide zorg van God voor zo veelc hungerige monden?

A. En alle deeze monden eeten op hinnen tyd! doch eenige Dieren, dat vreemd is, als de Haazen en Konynen, drinken niet — De manier van eeten is ook niet dezelve. De gehoornde Dieren hebben geen boventanden, en scheeren dus het gras met de tong af. Zy hebben vier maagen. Na dat het in de eerste vergaderd en eenigen tyd gebroeid is geworden, komt het weer boven, wordt dan her-

kauwd, en het gaat daarop in de andere maaggen over — By Paarden vindt men geene herkaauwing: zy hebben mogelyk daartoe of een ander middel, of zy misfen ze, om dat ze hun ten onpas zou komen — Vogelen flikken de spys in den krop, eene voormaag, daar dezelve wordt week gemaakt, en voor de tweede of de regte maag bereid, die ze met behulp van kleine steentjes, gelyk men in de Hoenderen en Kalkoenen ziet, vermaakt — In anderen, als in de Kikvorschen, Slangen, en Haagdisfen, wordt de ingeflokte spys geheel uitgeworpen; doch het voedsel is er volkomen uitgetrokken — Vifchen kaauwen niet; doch hebben een ontbindend vogt, als fterkwater, dat alles verteert — Al weer nieuwe Verfcheidenheden, die eenen heiligen Dichter dermaate troffen, dat hy in zynen gewyden zang uitriep: *Heere, gy behoudt menfchen en beesten!* Ps. XXXVI. 7.

V. En wat is er zonderling in hunne STEM-
MEN?

A. Eene andere Verfcheidenheid! het Paard briefcht; de Os en Koei loeien of bulken; het Schaaap bleet; de Hond blaft; de Kat maauwet; het Muisje piept; de Wolf huilt, alles naar hunne verfchillende driften, en behoeften, waardoor wy hen van andere Dieren leeren onderscheiden en op onze hoede zyn, wanneer zy kwaadaardig worden, het geen men aan 't geluid kan merken. V.

V. Wat byzonders hebben hunne HOORNEN?

A. Ook al verschillende eigenschappen! Het Hart krygt getakte hoorns, werpt ze af, en ontvangt weér anderen; de Bokken hebben gekromden of gedraaiden; het Schaap regelmatig gekronkelden, in de mannetjes grooter dan in de wyfjes; en de Koeien gladden met kringen, die de jaaren aanwyzzen.

V. Niets verdient verder aan het Hoofd der Dieren onze opmerking?

A. In het algemeen kunt gy aanmerken, dat de HOORDEN aller Dieren ook verschillen; doch, dat, die wortelen eeten, eenen langen spitsen snuit hebben om te vroeten; eenigen eenen scherpen reuk, om hun voedsel op te spooren; niets ontdekt ons egter meer Gods naauwkeurige zorg dan derzelver Hals, wiens spieren, door het langdaurig neêrhangen van 't hoofd, by 't graazen, ongemak zouden lyden, 'en met er tyd kragteloos worden, zo er niet in voorzien ware. Op dat dit dan niet gebeure, nog het Beest pyn lyde onder het smaakelyk eeten, is de Hals voorzien met eenen dikken peesagtigen band, die van het hoofd tot den rug loopt, die den zwaaren kop vast houdt onder het hangen, en die rekken en krimpen kan, naar dat de nood zulks eischt: doch, om nu, dien last alleen draagende, niet

moede te worden of smert te lyden, is hy opzettelyk gevoelloos gemaakt. Welk eene wonderbaare zorg! Welk eene goedheid, zelfs omtrent een Dier! — Gy begrypt dat hun Hals zo veel langer dan de onze, en het geheele maakfel des lichaams ook op eene andere wyze geformeerd is, op dat zy in staat zouden zyn, om gemakkelyk hun voedsel te neemen, en wanneer zy ons ten dienste zullen staan, om zwaare lasten te kunnen draagen op den langen rug, en daar door ook sterk te kunnen trekken. Aan deeze drie dingen hebt gy mogelyk nooit gedacht? — voorts hebben alle viervoetige Dieren, van den Olyfant tot den Mol toe, zeven wervelen in den hals, geen derzelven heeft er meerder of minder: ook hebben ze allen een hart, eene long, maag, spysverteering, ademhaling, omloop van bloed, slag- en bloedaders, enz. die ik nu niet weder zal opnoemen. Herdenk, wat ik, van den Mensch spreekende, daarvan gezegd heb, om dat stuk daar in eens af te doen, en de herhaling hier onnoodig te maaken.

V. Wie zou, met zyne ongeoeffende zinnen, zulk eenen gevoelloozen band tot dat nuttig einde hier vermoeden? dan, laat ik U niet ophouden, wat valt er meer op te merken?

A. Dat de Dieren voorzien zyn met eene
zeer

zeer dikke HUID, die tegens koude wind en regen bestand is, om dat zy zo dikwerf daarvoor bloot staan, en wy hun geene klederen kunnen masken.

V. En deeze Huid is met Hair gedekt?

A. Zeg, met digt HAIR, het geen tegen den winter noch digter en dikker wordt, om des te beter de koude af te weeren.

V. En als dit verflyt, uitvalt, of dunner wordt?

A. Daarin heeft ook de Schepper voorzien! Alle jaaren kleedt Hy de Dieren met een nieuw gewaad. Soms in den herfst, doch meest in 't voorjaar valt het Hair uit, wanneer zy zwakker zyn: ander Hair, als eene plant groeiende, komt dan uit den wortel spoedig opschieten, en wanneer in den voorzomer alles nieuw en schoon is, komen zy ook met hun nieuw kleed, dat ons dunner en fiertyker schynt, voor den dag.

V. Maar dat heeft nooit eene schoone scharlaken KOLEUR, nooit geene levendige verwen?

A. 't Is waar! het schoone scharlaken, het blaauw en groen is hun niet natuurlyk; geel zeldzaam; bruin, bont, grys en zwart zyn de vier meest gewoone Koleuren onzer Dieren. En is dit verkeerd? Moest het morslige Varken uitgedoscht zyn met levendige Koleuren? Hoe lang zouden die duuren? Moesten Oe-

fen, Koeien, Ezels, Schaapen, en Paarden, die zo veel aan den wind, aan den regen, en aan 't vuile stof bloot staan, die op den onzuiveren grond moeten slapen, opgepronkt zyn met de gloeiende Koleuren van den Regenboog? Bedenk dit, en zeg my, of gy beter schikkingen zoudt hebben kunnen maaken dan de alwyse Schepper der Dieren? Zyn niet de vier opgenoemde Koleuren de besten voor ons vee?

V. Waarom verschilt zo wel het Hair als deszelfs Koleur?

A. Weet gy dit niet? Hoe zou 't uitkomen, zo het Varken, dat zich steeds in 't slyk wentelt, de zuivere wol der Schaapen droeg? Welk eene vreemde gedaante zou 't geeven, indien het vlotte Paard, en de Ofsen, die in de gareelen gaan, ook met eene schaapenvagt gedekt waren. Deze schoone Dieren zouden in ons oog afzigtig worden, en de wol, binnen weinige dagen, door de beweging afflyten en verlooren gaan. Is het niet wél, dat het Schaap, in zuivere weiden graazende, alleen de witte wol draagt; dat Ezels, Ofsen en Paarden kort hair hebben, 't geen het affchaaven ontduikt; dat de laatste Dieren lange Maanen hebben, om hun sieraad te vergrooten, en het beklimmen voor den beryder gemakkelyk te maaken? — Voorts hebben alle Dieren een dekfel naar hunnen aart, en tot onze
nut-

nuttigheid, het Varken borstels, de Egel steekels enz.

V. Is dit alles?

A. Ik zou er kunnen bydoen, dat het verschil der Koleur den Landman geen klein gemak geeft, om zyne Dieren van elkanderen te onderscheiden.

V. Gy hebt my niets van derzelve STAARTEN te zeggen?

A. Niets anders dan het verschil, dat men er in vindt. In sommigen, gelyk in de Paarden, dienen ze tot sieraad: voorts in deeze, en in alle andere Dieren, om het agterste tegens de koude te dekken, en het betamelijke voor 's Menschens oog te bewaaren: in de meesten komen zy in den zomer te stade, om de steekende Vliegen van den rug en de weeke zyden af te keeren: den verscheurende Dieren dienen zy grootelyks, om, by 't vangen van eenen roof, schielyk te kunnen zwenken.

V. Is dit nu alles?

A. Laaten we hunne FOOTEN niet vergeeten. Aan beide lichaams zyden hebben zy er even veel, anders zouden zy haken of slijgeren. Die lange Pooten hebben, zyn ook met lange Halzen voorzien; want, wegens de lengte der Pooten; hoog staande, zouden ze met korte Halzen den grond niet kunnen raaken om te graazen: egter zyn de Halzen altyd

wat langer dan de Pooten, om dat ze niet recht kunnen néerhangen, maar sieraadshalve een weinig geboogen moeten opstaan,

V. Wat meer?

A. De KNIËN der Pooten staan verschillend, Die der twee voorsten buigen zich voor- doch die der twee agtersten agterwaards. In de voorsten is dit noodzaakelyk, om de pooten voort te kunnen zetten; in de agtersten, om de zwaarte van het draagend en trekkend Dier te kunnen uitstaan, en het lichaam in balans te houden — Voorts zyn de Pooten aan de voeten, tegens verscheiden' ongemakken, beslagen met hoornen, een voortbrengfel van het vel, dat, meer vereenigd zynde, hard wordt, en sterft, dewyl er de vogten niet meer kunnen bykomen. En, vermits' de Pooten pyn zouden lyden door het langduurig gaan en loopen op steenen of harde wegen, heeft de wyse Heer der Natuur dezelve ongevoelig gemaakt, en de konst heeft bedagt de hoeven der Paarden met yzers te beslaan, om den gang op glibberige wegen vaster te maken — De Katten hebben kookers, om de scherpe klauwen, in 't klauteren noodig, tegens verslomping te bewaaren — De Honden hebben ook klauwen, doch niet beschut door kookers, om dat ze niet scharp zyn, en zy timmer tegen steilten behoeven op te klauteren — De
hoef-

hoefklaauwen der Paarden en der Esels zyn enkel, min hard dan die van Honden of Katten, waarom men ze beflaat — Harten, Koeien, Schaapen en Bokken hebben ze verdeeld, doch zorgvuldig bedekt met een klesd van eene hoornagtige natuur, die, by 't stooten afvallende, door den aanwas van een ander, gelyk onze nagels, hersteld worden — Deze Dieren masken met de pooten in het gaan eene beweging, vol van meetkundige netheid, die ons verbaasd doet staan, waarom ik er U in het vervolg meer van zal zeggen. — In dit alles ziet gy de voortdurende zorg van den Allerhoogsten, die dit zoo heeft besteld, op dat wy er waare nuttigheden van zouden trekken.

V. Laat ik dit bedenken?

A. Gy hebt dit niet noodig! 't is klaar, als ik U zeg, dat dit alles zo wonderbaar is geschikt, op dat wy een lang gebruik van bekwaame Dieren zouden hebben: en die gepreezen' Godlyke zorg blyft hier niet by, zy gaat noch verder.

V. Hoe dan?

A. Op dat wy ze lang zouden behouden heeft de eeuwige Goedheid vier middelen bestemd. Voor eerst heeft hy den Dieren ingegeven, op 't eerste gezigt, hunne vyanden te kennen: den zwakken, en die geene wapenen nog moed hebben tot veyten, leerde

Hy

Hy aansloots te vlugten: anderen hunne beschermmiddelen ten eersten te gebruiken, op de waardigste wyze, zonder daarin mis te tasten: doch die geene hoorns hebben, zullen niet shooten; die geene spooren hebben, zullen niet met de pooten slaan — Het hovaardige Paard is vreesagtig; doch heeft hoeven tot verweering en snelheid, om, des noods, den vyand te ontloopen. De logge Koe heeft groote hoorns, om te shooten, en is niet wel te genaaken. Het Hart zoekt zyne behoudenis in de vlugt.

V. Welk is het tweede middel?

A. De Almagtige heeft, door eene onbegrypelyke verborgenheid, de verbastering der Dieren, om dat ze de schoone Orde der Waereld in duigen zou smyten, en ons veel na-deels doen, belet. Een Muil-Ezel, geteeld uit eenen Ezel en eene Merrie, teelt niet voort, en, zo het eenmaal mogt gebeuren, het zal geen verwarring baaren. Hebben de Dieren vryheid tot paaren, zy zullen geen ega buiten hunne soort verkiezen, men zal er geene of weinige misgeboorten onder tellen.

V. Wat is verder bestemd, op dat wy ze lang behouden?

A. Zie niet over het hoofd, dat God hun geleerd heeft in geval van ziekte, waarin wy hen niet kunnen ondervragen, om den aart der krankheid te leeren kennen, zelve genees-

mid-

middelen te zoeken, en te gebruiken, gelyk gy in de Honden, die gras eeten, als ze zich ongeesteld voelen, kunt zien: doch andere Dieren slaan den weg der matigheid in, de Varkens, by voorbeeld, vasten. En het zonderlingste is....

V. Wat is het zonderlingste?

A. Dat al wat de Menschen ook mogen doen, zy onvermogen zyn, om ééne soort van Dieren over de geheele Waereld uitte-roeijen. De Schepper eigent zich zelven de Dieren, en dus ook derzelver bewaring toe. *Al het gedierte des wouds is myne, de beesten op duizend bergen. Ik kenne al het gevogelte der bergen, en het wild gedierte des velds is by my. Myne is de waereld, en haare volheid.* Ps. L. 10-12 Voorts, dat in de algemeene vernieling, welke de Roofdieren maaken, geene soort geheel verdelgd wordt: en dat de verlaagen' party door den overwinnaar niet lang wordt gemarteld, maar meestal schielyk afgemaakt.

V. Ik ben over deeze vier fraaie middelen tot instandhouding der Dieren, elk in zyne soort, voldaan: zeg my nu, zyn ze voor zich zelven, of voor ons geschaapen?

A. Men kan niet ontkennen, dat de Dieren genoeg in het leven vinden, het geen men toch daarin duidelyk ziet, dat ze onwilling tot den dood gaan, en dien met alle krag-

krachten poogen te ontvlugten : waarin wy de byzondere wysheid des Scheppers ontdekken : anders zouden zy , om ontflagen te zyn van hun veeltyds opgelegden zwaaren arbeid , zich zelven ligtlyk verdoen . Aan den anderen kant moet men egter staande houden , dat de nuttigheden , die zy ons aanbrengeu ; zo ongemeen groot zyn , dat men gerust moge stellen , dat ze alleen ten onzen dienste van den Regeerder der waereld geformeerd zyn . Gy ziet immers , dat sommige Dieren geheel voor ons nuttig zyn , by voorbeeld ; de Koe en het Schaaap . De eerste levert tweemaal daags melk tot kaas en boter ; karnemelk in heete ziekten of galagtige koortzen ; vleesch tot spyze ; smeer tot kaarsen , huiden tot leder en lym ; hair tot vullsel van dekkleden , tot kussens , en om agter de buitenhuid onzer Schepen tot afweering der Paalwormen gelegd te worden ; hoorns en klauwen tot kammen en doosjes ; en mest voor de landen . — Het Schaaap bezorgt ons wol tot klederen ; melk tot kaas ; pergament voor de banden onzer boeken ; ongel tot zalven ; darmen voor Muziek-instrumenten ; beenen voor fluiten ; en uitmantelden mest voor onze tabakslanden . — Het Paard , de Os en Ezel leveren huiden ; en ondergaan voor ons den zwaarsten arbeid . — De Brak , Wind- en Kooihond jaagen het Wild

Wild en de Eendvogels voor ons op. — De Zangvogelen dienen tot ons vermaak; en de Wagthonden bewaaken onze goederen.

V. Dit laatste brengt my iets in gedachten, waarover ik uw gevoelen gaarne zou willen weten?

A. Wat meent gy?

V. Wat ik gelooven moet van het WERKEND BEGINSSEL der Dieren?

A. Gy moet nimmer gelooven, dat zy enkele Werktuigen zyn, dat is, gy moet nimmer eenen Hond, by voorbeeld, by eene klok vergelyken, die men, slaande, geluit hoort geeven.

V. Hebben zy dan ZIELEN?

A. Nooit deedt gy eene moeilyker vraag; want men is lang verlegen geweest, hoe men het Beginsel hunner werkzaamheden zou noemen.

V. Waarom?

A. Men zag wel, dat de Dieren geene bloote Werktuigen geheeten konden worden, en, aan den anderen kant, durfde men dezelve geene Ziel toefchryven, vreesende voor de onoplosfelyke vraagen, die men dan daar uit zou afleiden, by voorbeeld: zyn zy sterfelyk of onsterfelyk, zyn ze goed of kwaad, enz.?

V. Dat moest er ook wettig uit volgen?

A. Dit is ontkend! Kan men het werkend Beginsel der Dieren niet noemen sterfelyk, nog

nog goed nog kwaad, dat is, zo iets dat het naast by onze Ziel komt, en er egter veel van verschilt, zonder redelyke beginselen?

V. Ik vraag niet, hoe anderen dat noemen, maar welk uw gevoelen is, of wat ik er van vast moet stellen?

A. Dit kan ik U gemaklyk zeggen! In alle verborgen' zaaken moet gy nimmer zweeren in de woorden van Leermeesters; gy moet in zulke duisterheden lang en veel opmerken, en ten laatste of tot een voorzigtig besluit komen, of kunt gy het, na lange Waarneemingen, zo ver niet brengen, erken dan ronduit, dat gy het niet weet. Dit openlyk te belyden is in veele gevallen veel loflyker dan alles te willen verklaaren.

V. Gy wilt dan zeggen, dat gy het niet weet?

A. Wél getroffen! Gy moet U hier met uwe onkunde vergenoegen, en wagten, tot dat men het vindt, zo het kan gevonden worden.

V. Wie weet, hoe lang ik dan noch zal moeten wagten, eer men dit van de Dieren weet?

A. 't Is gelukkig, dat men zeer gemaklyk lang kan wagten in dingen, waarby wy geen haast hebben, gelyk deeze zyn.

V. Gy leidt my van de weg af, zo ik my dus, met eerbied voor U, mag uitdrukken?

A. Ten

A. Ten vertooge, dat ik dit niet in den zift hebbe, zal ik U eerst eenige vaste Waarnemingen omtrent dit stuk opgeeven, en daarna beproeven, welk besluit wy er uit mogen opmaaken ——— Luister dan naar deeze volgende itellingen ——— Dieren hebben zintuigen; eenigen hebben ze zelfs sterker dan de onzen zyn en waarschynlyk meer in getal; want wy zien, by voorbeeld, dat ze de koude, den winter en verafgelegene Landen, daarze naar toe willen reizen, gemakelyk ontdekken, en onder zo veel duizend foorten van voedfels het hunne ligtelyk onderscheiden ——— Zy hebben hersenen en zenuwen als wy: hunne verrigtingen toonen dat. Een Hond, by voorbeeld, zoekt zynen Meester en leert konsten; een Runddier kent zynen Stal enz. ——— Zy hebben zinnelyke gewaarwordingen, trek naar spys en drank, maaken daarin onderscheid, en, wanneer men vergeet hun dezelve te geeven, zullen ze op middelen bedagt zyn, om ze te krygen. Men heeft, by voorbeeld, gezien in eenen Vaderlandschen Stal, dat een Paard, gelet hebbende, dat men op een zeker uur aan eene klok trok, om de Ruiters byeen te doen komen tot het voederen hunner Paarden, het touw der klok met den mond vatte en zelf luidde, toen men dit niet vroeg gemitog naar deszelfs zin deedt ———

Zy hebben verbeelding van afwezige dingen. Verplaats de kooi van eenen Hond, en hy zal ze zoeken, daar ze te vooren stondt — Zy droomen ook — Zy hebben geheugen. Een Paard kent zynen weg. Egter is dit een verward geheugen, om dat men het Dier eerst op dien weg moet brengen. De verbaazendste proef van geheugen in eenen Hond, waarvan ik ooit gehoord heb, is de volgende. Een Hollandsch Heer, reizende, verloor zynen Hond, toen hy zich in een der Boschen by Parys bevondt. Zeven jaaren daarna te Leiden in een Koffyhuys zittende, tradt er een reizend Fransch Heer in, met den lang verloren, door hem gevonden, en zedert by zich gehouden Hond, welke zynen eersten Meester, na zo lang scheiden weérziende, aanstonds kende, en met eene uitgelaaten' blydschap op het lyf sprong, het geen de verwondering van het gezelschap wekte, en die Heeren, beiden daarvan verseld, elkanderen deedt vraagen; wat dit ware? De eerste Meester verklaarde, dat dit beest zyn oude Hond was, by Parys verlooren; de ander, dat hy hem, daar dwaalende, gevonden en sints by zich gehouden hadt. Allen preezen het groot geheugen en de standvastige liefde van het Dier, dat van zynen eersten Meester niet te scheiden was — Zy hebben zinnelyke vooruit-

vooruitzigten. Als men zich kleedt, jankt de Hond van blydschap, om dat hy met zynen Meester zal uitgaan — Elk Dier heeft zyne driften, die men onderscheidt in KONSTDRIFTEN, dus geheeten naar den aart en betekenis deezes woords, dat is, onveranderlyke neigingen tot bereiking van hun byzonder doel, en in WILLEKEURIGE, zo genoemd naar de werking van hunnen wil, als blydschap, droefheid, liefde, vrees, toorn, nyd, jaloerschheid, die wy, vooral in de viervoetige Dieren, duidelyk ontdekken —

Ook twyfel ik niet, hier toe geleid door eené langduurige waarneeming omtrent myne Goudvischen, of deezzen hebben ook driften, doch mogelyk in eenen minderen trap — En eindelyk de daaden, die de Dieren bedryven, doen zy naar hunnen zinnelyken lust of onlust, bygevolg wel uit een ongedwongen beginsel, maar niet met eene redelyke vryheid.

V. Wat besluit trekt gy hier uit deezzen Waarneemingen?

A. Dat zy geen werk zyn van een bloot lichaam; dat egter de Dieren geene Reden of vermogens van den Mensch hebben, opzettelyk, om onzen wille, van den Schepper hun onthouden; want waren zy daar mede begaafd, welk eene allerverfchrikkelykste verwarring zou 'er tuschen ons en hen ontstaan.

staan. Het gebeurt egter, dat zy aanmerkelijke dingen bedryven, by voorbeeld, het volgende, 't geen, vóór eenige jaaren, te Leiden voorviel. Een Heer zynen Hond geleerd hebbende, 's winters turf aan den haard te brengen, kreeg onverwagt een groot gezelschap, 't welk genodigd zynde te gaan zitten, zo belastte hy den Hond turf te gaan haalen van den zolder. Het Beest, dit bevel gekreegen hebbende, zag daarop het gezeeten gezelschap aan, en, terwyl zyn Meester aan hetzelfde de aangeleerde konst van zynen Hond verhaalde, ging deeze naar boven; doch kwam niet ten eersten weder. Dit deedt het gezelschap het zeggen van den Heer verdenken, en de nu agterblyvende konst van het Dier belaggen. Hiermede bezig, hoorde men een geweldig gedruis op de trappen, waar men, heen vliegende, eene menigte turven, onder op den grond afgerold, ontdekte, die de Hond nu afkomende, een voor een, opnam, en aan het vuur bragt. De Meld, die, toevallig, boven aan den eenen kant des zolders was, toen de Hond daar kwam, verklaarde, dat het Dier, als berekend hebbende hoe groot het vuur moest zyn voor een zo talryk gezelschap, en hoeveel moeite het zou kosten, den eenen turf na den anderen van boven te haalen, gelyk het anders gewoon was, op den zolder even aan de trap eerst veele turven

ven gedragen en daarna op een gestapeld hadt, waarna het dezelve, allen te gelyk, van boven neêr hadt gelooten, om dus zynen pligt en dien egter niet met te veel moeite te doen — Zien wy nu dit, of een ander voortgelyk fraai geval, men besluite, dat dit voortkome uit eene levendige verbeelding, die het Beest zulks deedt verrigten, dat wy zonder de Reden niet zouden kunnen doen, of uit een zinnelyk vooruitzigt, en verwagting van gelyke uitkomst in gelyke gevallen. Dus is de zinnelyke voorstelling eene kragt in de Dieren, een werkend Beginsel hunner vermogens en bedryven, even gelyk de Reden in onze Ziel.

V. Van welken aart is dan dit Beginsel, of deeze zinnelyke voorstelling? Heeft ze plaats in eene Ziel? En zo ja, hoe is deeze?

A. Gy staat lang op dit stuk, welks oplossing waarlyk ons geen ander nut kan geeven, dan eene kleine vermeerdering van onze kennis. Waarom staat gy niet even lang op duizend anderen, die ons even zeer onbekend zyn? Ik heb geen' lust met iemand daarover te twisten; want nuttelooze twisten haare ik, en verklaare U noch eens, dat ik gaarne zeg, dat niet te weten. Die verklaring mag my in veeler oogen, mogelyk ook in het uwe, vernederen; doch zulke ver-

nederingen moeten wy beminnen, ik gaa volstrekt niet verder.

V. Moet ik my met onkunde vergenoegen, die gy veroordeeld hebt?

A. Ik heb veroordeeld de onkunde in dingen, die wy kunnen en moeten weeten, niet deeze. Vergenoeg U dan met eene loflyke onkunde, zy strekt U tot eene, en schaamt U nimmer dezelve te belyden; want daar is waarlyk meer dat wy niet, dan dat wy al weeten.

V. Heb de goedheid my iets meer van derzelve Konstdriften, naar welker kennis ik nieuwsgierig ben, te zeggen? Gy hebt er zo even van gesproken.

A. Derzelve schoone Konstdriften, waarna gy vraagt, zyn deeze volgende. Zo dra zy in de Waereld komen, kennen en zoeken zy die Hoofdstoffe op, buiten welke zy wel gebooren zyn; doch waarin zy bestemd zyn te leeven; zy waagen zich niet in eene andere; zy voorwoeten hunne aanstaande verandering gelyk de Rupsen, en schikken naar dezelve hun doen en laten: zy gevoelen den aanstaanden Wind, en mogelyk de verandering der seizoenen, waarop zy naar vroeemde gewesten vertrekken — Zy zoeken een bekwaam voedsel, en weeten dat te vinden en te bereiden; zy zyn afgerigt op jaagen en vischen; en wagen den besten tyd tot de
Vangst

vangst af; ook brengen zy voorraad voor den winter byeen ——— Zy myden gevaarlyke plaatzen; doen stank, onreinheid en dooden van zich weg; gebruiken geneesmiddelen tegen ziekten; heelen hunne wonden; weeten zich te kleeden en te verbergen; spooren veilige verblyfplaatzen op, en vinden ze, na lange afwezigheid, weder ——— Zy bouwen zich wooningen; weeten de huid afstrooten, en zich te hoeden voor koude, vuur en water, voor vallen en verminken ——— Zy kennen aansonds hunne vervolgers, en weeten ze te myden of te temmen ——— Zy hebben ontzag voor Menschen; zyn schrandder in het beloeren hanner vyanden; weeten hunne wapenen wél te gebruiken; tasten het zwak hanner party aan; en verdedigen zich onderling ——— Zy kennen van welke sexe elk is; zy lokken, verstaan, en krygen liefde voor elkanderen, waarop zy paaren ——— Zy bouwen aartige nesten voor hunne eieren; zyn naarstig in 't broeien; verdedigen hunne jongen met moed en list tegens hunne vyanden; zy voeden ze met zorg en liefde op, en brengen ze groot ——— De Vogelen prikken de eieren open, om er de jongen uit te helpen; de viervoetige Dieren zoogen ze ——— De jongen kennen de lokkende of waarschouwende stem der Ouden, en weeten aansonds hun onderhoud

te zoeken — Zy zyn geneegen tot gezelligheid, kennen elkanders aart, en onderscheiden hunne medeburgers — Eenigen leeven alleen, doch anderen in gezelschappen tot eenen zekeren tyd — Hunne driften veranderen naar zekere omstandigheden, of naar buitengewoone toevallen, en zyn door menschelyken dwang en konst te temmen.

V. Deeze dingen zyn dan, dunkt my, zo klaar, als het Beginfel, waaruit zy voortkomen, duister is?

A. Zo is het, en het gaat ook doorgaans zo met zaaken van dien aart: doch onwyfen en hoogmoedigen, die alles willen wecten, ook dat niet gewooten kan worden, twisten liever halfarrig over zulke onbekende dingen, dan de Volmaaktheden van den Schepper in 't geschaapene optemmerken, dan de bedoelde nuttigheden ten voordeele der waereld te leeren kennen en aanteleggen.

V. Moet ik my nu met deeze optelling des voornaamste KONSTDRIFTEN in de Dieren te vrede houden?

A. Zo gy wilt, zal ik er nog eenige algemeene Aanmerkingen byvoegen. Gy zult geen Dier vinden, 't welk de noodige driften tot onderhoud van zyn geslagt ontbreekt — Geen Dier heeft overtollige, yccemde of valsche driften — Geen Dier kan

kan belatten , dat er niet duizenden van zyne foort op den regten ſterftyd vergaan ; maar het kan wel zorgen , dat het getal van elke foort in evenwigt met andere foorten blyft ſtaan , gelyk de Viſchen en Inſecten dit uitvoeren door de menigte hunner eieren — Die driften blyven hun lang by. Den afgehakten kop eener Slang, by voorbeeld , heeft men het vergift zien niſpouwen ; den afgeſcheurden kop eener Wesp drie dagen lang zien byten op al wat den bek aanraakte ; en een vrouwelyk Kapelletje zonder hoofd zien paaren met een mannetje , en vervolgens eieren leggen — In vryheid zynde , handelen zy gelyk de Byen , naar eenen beftendigen regel. Geene oude Konſtdriften gaan verlooren , geene nieuwe worden aangeleerd ; de jongen verbeteren de ouden niet. De Spin weeft nu niet beter nog ſlegter dan in 't begin der Scheppinge : de Vogelen maaken noch op dezelfde wyze hunne nesten , niet volmaakter dan te vooren — Elk Dier toont deeze driften aanſonds , zeer vaardig , zonder voorafgaande aanwyzing , oefening , broedeling of gebrek. Eene Waterflak , uit 's moeders lyf ghaald , en in 't water gezet , weet aanſonds te zwemmen en te kruipen. Een Eendekuiken , door eene Hen uitgebroeid , gaat , ongeagt al het geſchreeuw der uitbroedſter , te water. Een Bye , voor 't eerst

uitvliegende, verzamelt, zonder talmen, was en honing.

V. Wanneer komen die Driften boven?

A. Eenigen ontdekken zich vroeg, anderen laater, in zekeren ouderdom, of maar eens in het leven; doch altoos op eenerlei wyze, waardig en zonder mislukking — In sommigen ontdekt men ze, eer ze die kunnen uitvoeren. Een Bok stoot al met de hoorns, als ze pas uitkomen — Zo lang de jongen weerloos zyn, staan zy onder de zorg der Ouderen, en worden van dezelve aangevoerd en geleerd. De oude Zwaluwen, by voorbeeld, leeren de jongen, den staart buiten het nest, by het outlasten der ingewanden, te houden, om dien niet te bevullen: zy vliegen ze ook voor, en waarschouwen ze; maar niemand leert de Byen haar werk, en wie zou 'er, was dit noodig, dat kunnen doen? Hoe zou men zo veele duizend leermeesters daartoe kunnen vinden? — Hoe zeer in alles bepaald, schikken de Dieren zich egter (gelyk gy in het aangehaalde van den Hond ziet) door een eigen vermogen van kennis naar de omstandigheden van zaken. Kan eene Spin haar webbe niet loodregt spannen, gelyk zy gewoon is, zo zal het vlak uitzetten. Kan een dood lichaam in eenen Byekorf wegens de grootte niet uitgedragen worden, men byt het in stukken, en draagt

ze,

ze, een voor een, naar buiten, of men zal hetzelfde met was tegens de verrotting in den Korf bedekken ——— Stoor ze in hunne werkingen, zy zullen de schaade herstellen, gelyk de Spin haar weeffel ——— Wyken zy, ongemerkt, van den gewoonen regel in hun werken af, zy zoeken het weêr goed te maaken: loopen de fchyven der honing-raaten wat fcheef (want voelen werken er aan zonder fchets of meetfnoer) dan neemmen zy op eene andere plaats af, het geen er te veel is, en vergoeden dat te weinig is ——— Zelden dwaalen zy, vooral als ze in vryheid zyn, Verzet, by voorbeeld, de Byekorven onder een; dan zullen de Byen, de plaats niet genoeg kennende, zich in eenen verkeerden Korf begeeven, het geen eenen hevigen oorlog zal doen ontftaan, die men aan zulk eene boosheid der Menfchen moet wyten; want in het wilde, of waren de Korven op hunne plaats gebleeven, zouden ze niet gedwaald hebben.

V. Kan men ze niets nieuws leeren?

A. Gy zult ze geene andere nieuwe konstvaardigheid kunnen doen aanneemen dan de Schepper hun gegeven heeft; doch ze kunnen weêrhouden, geleid en afgeregt worden. Een Zyworm te naauw opgeflooten, en niet afzonderlyk kunnende fpijnen, besluit, zich met eenen anderen, die hem opgedrongen is,

in

in éenen dop te spinnen. Eenen jongen Valk, schoon hy op Vogelen aast, kunt gy ook leeren op Dieren aantevallen — Veele gewoonten en konsten, die men hun inleerpt, zyn onnoodig en overtollig. Als een Hond op zyne agterste pooten dansen moct, vindt hy er geen vermaak in — In veele gevallen, waarin minder verstand vereischt wordt, toonen zy geen groot verstand te bezitten — Alle Dieren in hunne soort werken in alle landen en tyden op dezelve wyze, zonder er immer iets in te veranderen,

V. Deeze hoedanigheden der Dieren verbaazen my ?

A. Niet minder zult gy U over derzelver WILLEKEURIGE Driften, als blydschap, droefheid, liefde, nyd, haat, toorn, en wraakzucht verwonderen, vooral als gy op de uitwerking derzelven let, by voorbeeld, elke Vogel zal uit duizenden van zyne soort zulk eenen tot zyne ega uitkiezen, die het meest naar hem in gedaante en vederen gelykt. Eene byzonderheid, die ook in de Menschen plaats heeft, wanneer zy, uit liefde en niet uit tydelyke belangen, met elkanderen trouwen — De Liefde in de Vogelen, naame-lyk van het Maanetje tot het Wyfje, en van beide Ouden tot de jongen blyft niet langer dan tot de jongen volwassen zyn; of ze duurt voort, wanneer zy op nieuw paarren

ten — De liefde der Viervoetigen, by voorbeeld, van den Hengst tot de Merrie houdt niet langer stand dan de tyd der koppeling duurt, om dat de Merrie en het Veulen de zorg van den Hengst kunnen missen, en hy elders in zynes Meesters dienst gebruikt moet worden — De Driften van Toorn, wanneer men ze slaat, kunt gy in elk Dier opmerken: die van Droefheid en Blydschap bespeurt gy in den Hond, als gy, uitgaande, hem medeneemt, of als hy thuis moet blyven — Jaloerschheid is hun ook eigen, waarvan ik een ongemeen bewys in Vogelen gezien heb. Te Leiden studeerende, hadt ik, op myne kamer, twee liefelyk zingende Sysjes, my gegeven door den Heer PALIER, thans Hoogleenaar in de Godgeleerdheid te 's Bosch, die eenigen tyd daarna in derzelver plaats kocht twee schelzingende Canary-Vogeltjes, welken hy op eene andere kamer in hetzelfde huis, waar wy woonden, hing. Myne Sysjes, tegen zulke medezangers niet vermogende, verflaauwden den eersten dag in hunnen zang, zweegen op den tweeden, en stierven van hartzeer op den derden dag — Voorts moet men opmerken, dat de Konst- en de Willekeurige Driften in ééne soort van Dieren niet even groot zyn; zy verschillen even gelyk die der Menschen. Men kan den eenen Hond zeer gemak-

maklyk leeren, en eenen anderen van het zelfde ras zal men dikwerf onhandelbaar, en onleetzaam vinden.

V. En noch gelooft gy, in weerwil van zo uitmuntende hoedanigheden, dat de Dieren onredelyk zyn?

A. Moet ik niet, en zult gy niet met my hierin eensgezind worden, wanneer gy de volgende zaken overweegt? Redeneren zy aanstonds uit de ondervinding? Overdenken zy middelen ter uitvindinge? Komen zy ooit tot eene algemeene en duidelyke kennis, tot de vatbaarheid van taalen, van met oordeel te spreken, of tot andere wetenschappen? Zouden zy, met Reden begaafd, zo eenvoudig, dom, en onkundig blyven, en zich door hunne eigen' driften laten misleiden? Broeidt en kipt niet eene Hen een stuk kryt, in plaats van het ware ei, in het nest gelegd? Zouden dan de Insecten meer verstand hebben dan de volkomenste Dieren; zy, die geringer zyn en korter leeven, meer dan de volmaaktere? Verbeteren de Dieren hunne konsten, volmaaken zy dezelve? Zou de Schepper hun de Reden gegeven hebben, alleen om te leeren hunne begeerlykheden te verzadigen? Denkt gy, dat de Paarden zo zwaar voor ons zouden blyven werken, als zy redeneerden? — Voeg hier verder by, wat ik U van de Verbevenheid des Mensch-

boven de Dieren in onze vyfde Zamenfpraak gezegd heb. (I. Deel bl. 227—230.)

V. Ik zal U alles gewonnen geeven, als gy my de zwarigheid, die men uit de TAAI der Dieren kan afleiden, zult weggenomen hebben: ik heb toch wel hooren zeggen, dat zy eene TaaI hebben?

A. Zeker, eene TaaI te hebben, of eene TaaI met oordeel aan te leeren, zyn twee zeer verfcillende zaaken: het laafte gaat boven hun vermogen, het eerfte is hun eigen en natuurlyk, dat is, zy geeven door tekens te kennen, wat in hun omgaat, en elke foort heeft zyn eigen geluid. De Hen vindt iets, zy roept de jonge omloopende kiekens om in den vond te deelen: deezen verftaan haar, zy verlaaten alles, en loopen met vreugd en yver naar haar toe — Het jong gebroed raakt van de moeder af; door een treurig gepiep geeft het zyne verlegenheid te kennen — de Haan hoort of ontdekt iets, dat hem ontzet; hy fchreeuwt, en roept de Hennen tot zich; of zy fchreeuwen, en hy antwoordt haar. Zy krygen onderling twist, hy er na toe, en ftelt zich tufchen de vegtende partyen, haar beftrafende met onvergenoegde toonen over de vyandfchap, zo lang tot dat zy aflasten den ftryd voort te zetten. Hy raakt in oorlog met zynen nabuur, houdt een tweegevegt,

en

en verlaat hem : nu kraait hy , na den ftrijd , den lof zynet overwinning op den hoogend mesthoop uit , op dat elk daarvan weete — De Kalkoensche Hen ziet eenen roofzieken Sperwer , hoog in de wolken , zy slaat alarm ; de omzwerfende kiekens verschrikken op het gevaar , en verbergen zich ; de Sperwer delnst af , het gevaar verdwynt , de moeder is verheugd , zy geeft een teken van verlossing ; de jongen springen op uit de schuilhoeken , en gaan wel te vrede den kost weêr zoeken — De Kater drukt zynen nood by zynen oppasser , de liefde by de Kat , en de gramfchap tegens zynen mededinger met vershillende klanken uit.

V. Hoe veelc fraaie gevallen ?

A. Hoor meer anderen ! De Kat heeft lang genoeg met de kleinen op de vliering gezeten ; nu begint zy de jongen te beduuden , dat het tyd is dezelve te verlaaten , en naar de keuken te gaan , om daar op andere lekkernyen vergast te worden : zy gaat daarom boven aan de trap zitten , klimt er ééne af , en noodigt de jongen tot navolging — Het klein Gevogelte ziet den Uil , op een dwarshout vast gebonden , zitten ; het juicht over de banden van hunnen vyand , en doct op hem , zich niet kunnende verweeren , onder een ysfelyk geschreeuw , eenen algemeenen zandval — De Boer , die met graanen

ter markt rydt, heeft, onderweg, uit eenen zyner niet wel toegebonden' zakken een deel gestort: ééne Musch ontdekt het, en ziende dat er te veel ligt, om door haar alleen genuttigd te kunnen worden, bedenkt zich niet lang, maar vliegt naar het Bosch, en maakt, als een omroeper, bekend, dat alle Muschen zich by haar moeten vervoegen, om op een' ontdeekten hoop spyze te zamen te gast te gaan. Allen kennen deeze stem, vlieden by haar, en zy geleidt den troep ter plaatze, daar het uitgestorte Graan ligt — De taal van den Hond kunt gy, als de rykfte en nadrukkelykfte van allen, haast leeren. Hy slaat een ander geluid, als hy blyde is en met u uitgaat; een ander, als hy, zynen poot bezeerd hebbende, pyn gevoelt; een ander, als het nacht is, en hy onraad hoort; of als hy eenen Wolf ziet.

V. Ik moet dan uit deeze fraase overtuigende proeven gelooven, dat de Dieren waarlyk eene Taal hebben, maar wat moet ik er nu verder uit besluiten?

A. Dat hunne Taal eenige overeenkomst met de onze heeft; doch dat de Dieren 't spraakvermogen missen; want de Hond leert het nooit van ons, hoe lang en gemeenzaam hy met ons moge omgaan. Al heeft de Aap alle deelen, tot de spraak noodig; hy heeft egter nooit leeren spreken, welken arbeid

men heeft aangewend om hem zo verre te brengen. Ecnige Vogelen leeren wel met moeite sommige woorden; doch zy toonen duidelyk niet te verstaan, wat zy zeggen. De Schepper gaf hun alleen eene eigen' natuurlyke Taal, geschikt naar het oogmerk van hun leven, ter vergoedinge van 't gemis des spraakvermogens. Zy hebben niet dan byzondere en enkel gevoelige, doch geene algemeene of afgetrokken' denkbeelden, gelyk wy: dus redeneren zy niet, wyl het hun ontbreekt aan middel denkbeelden, die wy door de taal maaken; en, wanneer zy schynen te redeneren, doen zy niets dan zich zekere gevoelige denkbeelden te herinneren, of die te vergelyken, waaruit deeze of geene daad voortkomt, en hoe meer zy dan die denkbeelden zich herinneren of vergelyken, hoe meer zy schynen te redeneren.

V. En wat volgt daaruit?

A. Dat de Dieren, aan hunne natuurlyke Taal vast bepaald zynde, in de onkunde van al wat verder gaat dan hunne behoeften, en van de dingen, die er niet aan kunnen voldoen, volharden moeten.

V. Waartoe dienen dan deeze Konst- en Willekeurige Driften, waartoe deeze hunne eigen' Taal?

A. Zeker om de volmaaktheid en schoonheid van het Heelal te bevorderen; om de
Dieren

Dieren in het leven te behouden; om hun daarin eene foort van genoegten te geeven, en eindelyk om den Mensch, door dezelve, groot gemak, aangenaamheden en andere voordeelen te bezorgen; want, indien de Dieren geheel gelyk aan steenen en blokken waren, indien zy geene bevatting ergens van hadden, hoe zouden wy Paarden, Ossen, Koeien, Ezels, Schaaften, Geiten, Honden enz. kunnen bestieren? Erken dan hierin eene hooge wysheid, die gy niet vermoed zult hebben.

V. Mag ik U de oplossing van ééne Vraag noch vergen?

A. Van welke?

V. Ik zal geene onderregting begeeren aangaande de hersenen, ingewanden, omloop des bloeds en dergelyken in de Dieren; want ik heb uit uwe breede uitlegging van het Menschelyk Lichaam begreepen, dat dit na genoeg op het zelfde zal uitkomen, des de herhaaling hier overtollig zou zyn: maar ik wilde weeten, of er, by elke foort van Dieren, evenveel Mannetjes en Wyfjes gebooren worden, zo dat, by hunne geboorte, dit getal gelyk staat, gelyk dat op het twintigste jaar by de Menschen gelyk is?

A. Gy doet my eene Vraag, die ik U, by gebrek van Waarnemingen, niet kan oplossen. In het vervolg zal ik U doen opmer-

ken, dat een gelyk getal van Sexe by de uitbroeing plaats heeft onder de Vogelen. Dan, men heeft, zo veel ik weet, noch niet getet, hoe dit omtrent de Dieren gelegen is. Of onze onachtzaamheid, de nieuwheid van dit stuk, of de moeilykheid van zulk eene Waarneeming de schuld daar van draagt, kan ik niet zeggen. Zy was egter wel mogelijk te doen, en zou (want ik stel, om meer dan eene reden, vast, dat men deeze gelykheid er in vinden zou) een nieuw treffend bewys eener hooge Voorzienigheid opleveren.

V. Sterven zy ook gelyktydig?

A. Dit komt in elke soort nagenoeg overeen. Elk heeft zynen bestemden leeftyd: dan, veelen komen vroeger om hals door ontelbaare toevallige oorzaken, gelyk zeer noodzaakelyk is, om de al te groote vermenigvuldiging te voorkomen. Leeven zy, in 't algemeen, niet zeer lang; schryf dit toe aan de zorg des Scheppers voor ons. Dieren blyven niet lang bekwaam tot de diensten, waartoe zy bestemd zyn. Wat zouden wy met honderdjarige Paarden, Ossen, Koeien of Schaapen doen? — Hier nu by gebleeven!

V. Waar over moet ik my meer verwonderen?

A. Over de verschillende en steeds blyvende geartheden der Dieren! De Leeuw is altyd

altdy moedig; de Tyger woest; de Wolf verslindende; het Varken morsig; de Ezel bot; de Aap slim; de Vos loos; de Kat behendig; de Hond leerzaam; het Schaap zagzinnig; het Paard fier; de Koe zagt; de Haas vreesagtig; de Bekhoorn levendig, enz. want, indien deeze geaartheden veranderden, en het Schaap werdt eenen Tyger en Leeuw in neigingen gelyk, zouden wy ons duizendmaal in geene kleene ongelegenheden bevinden. Om onzen wil wordt dan deeze standvastige regel in de Natuur onderhouden. *God maakte het wild gedierte der aarde na zynen aart, en het vee na zynen aart, en al het kruipend gedierte na zynen aart: en God zeg dat het goed was.* Gen. I. 25. Was het voor den ouden Aantekenaar der Scheppinge niet genoeg met één woord te zeggen: God schiep wilde Dieren, Vee en kruipend Gedierte? Voegt Hy er telkens tusfchen in: *naar zynen aart, naar zynen aart, naar zynen aart*, om ons te leeren naauwkeuriglyk op deeze verschillende en bestendig blyvende geaartheden der redenlooze Dieren te letten? Wy doen Hem dan ongelijk, zo wy het oog van dit godlyk Werk afkeeren, zo wy dit onzer hooge opmerking onwaardig keuren — En my dunkt, dat ik hier mogt byvoegen, dat God de verslindende Dieren, die wy zeer wel kunnen misfen, wyslyk van onze wooningen afweerde, en daar-

entegen de geënen, die wy volstrekt noodig hebben, met gezellige hoedanigheden beschonk, met die behoedzaamheid epter, dat hy de grootheid der gegeven kragten voor hun zorgvuldig onbekend hieldt, op dat zy niet over ons den meester zouden speelen, wanneer wy dagelyks met dezelve omgaan. Kleine jongens leiden en regeren verschrikkelyke Bollen door geheel Noordholland: een Kind doet hier talryke kudden Ossen aan zyne gebiedende stem gehoorzaam zyn: een Jongeling ment vier Hengsten voor een ligt rytuig: twintig Koelen zyn, tweemaal daags, der Woudboerin onderdanig, en laten haar de vryheid van boordenvulle emmers met melk haar huis te nemen — Eene dèrde merkwaardige zaak voege ik hier noch by. Wyl de Aardbodem den Mensch ter bewoning gegeven is, kan hy overal leeven en vermenigvuldigen; doch dit gelukt den wilden Dieren in alle Waereldhoeden niet. God heeft een vaste plaats voor hun bestemd. Zullen de Afrikaansche Leeuwen en de Indische Olyfanten aan onze lucht gewennen, en er in voortteelen? Zullen de Beeren van 't Noorden in 't warm Italie tieren? Zullen de Laplandsche Rendieren lang voor onze Chaizen loopen? Neen! Zy sterven hier binnen korten tyd. Stel nu hier tegen, dat God onze gezellige Dieren eenen aart heeft ingeplant,

plant, die alle Luchtfreken vry wél verdraagen kan: of heeft niet de Mensch in alle Waereldgewesten Osfen, Koeien, Schaa-
pen enz. hoogsthoedig? Gun den Leeuwen,
den Tygers, der Beeren een eigen Vaderland;
maar dank den Heer der Waereld, dat by
den tamme Dieren overal vergunde een ander
Vaderland te viaden. Doorzie doezé Wys-
heid, zo ligtlyk te merken, van veelen niet-
temin over 't hoofd gezien!

V. O alletwysé verordening des grooten
Scheppers! O uitgebreide goedheid,
die hierin ten onzen bésté zorgt! Nooit
leerde ik detzé Uwe gultigé oogmerken,
O opperste Wysheid, in de Taal der Die-
ren kennen! ik zag Uwe duidelyke befeel-
lingen over hét hoofd! Zo verre ging my-
ne blindheid! Hooger wil ik voortaan de
verngte Dieren waardeeren!

A. Deezé belydents veróert U, doch acht
de Dieren niet te hoog, nog te laag; houdt
hierin de middelmaat. Zy zullen altyd onre-
delyke Schepselen blyven, niettemin boven de
ongevoeligen verre verheven. Aanbidt hen
niet, wanneer gy er verbaaztade dingen in
ziet; maar aanbidt Hem, die hen met zodant-
ge verwonderlyke hoedanigheden voorzag, en
ze egter zo verre beneden U hieldt. Betoon-
ze geene dwaaze liefde; maar zyt betamelyk
voor hun bezorgd, en behandel ze nimmet

op eene straffe wyze. 't Is onnatuurlyk hen moedwillig te pynigen, en hen zonder reden te dooden is tegens den wil des Scheppers. Eenen Vink van 't gezigt te berooven, op dat hy fraaier voor U leere zingen, is eene verregaande wreedheid, die men behoorde te verfoeien. Gedenk, dat de hooge Wetgever van Israël bevoolen heeft: *enen Or zult gy niet misbanden, als hy dorcht.* Deut. XXV. 4. *Wanneer voor uw aangezicht een vogels nest op den wege voorkomt, in eenigen boom, of op de aarde, met jongen of eieren, en de moeder zittende op de jongen, of op de eieren, zo en zult gy de moeder met de jongen niet neemen. Gy zult de moeder ganschelyk vry laten, maar de jongen zult gy voor u neemen, op dat het u welgaa, en gy de dagen verlengt.* XXII. 6, 7. En zo deeze Tekst niet genoeg dringt, wy hebben eenen anderen. *De rechtveerdige kent het leven zyner beesten.* Spr. XII. 10. Hy misbruikt niet zyne heerschappy over het redenlooze Vee; hy legt hun geene te zwaare lasten op; hy behandelt ze met zorg, en beschermt ze zelfs tegens de ongemakken van het Weder. Volg deeze lesfen; want wreode bedryven omtrent de Dieren doen een woest hart vermoeden: de bekoorlyke zagzaamigheid moet niet alleen eene hoedanigheid van uw gemoed; maar ook een versierfel uwer uiterlyke daaden zyn

Het

Het was voor Israëli, ter betere waarneminge van den Sabbath, en ter behoudinge van deszelfs Vee, waarin de grootste rykdom bestondt, eene wyse Wet: *dan, naamelyk op den Sabbath, zult gy geen werk doen, gy nog uw zoon, nog uwe dogter, nog uw dienstknecht, nog uwe dienstmaagd, nog uw vee.* Exod. XX. 10. Maar schuilt hier niet tevens onder eene godlyke Barmhartigheid, en zorg voor de rust en verkwikking der Dieren? Twyfelt gy daaraan, lees dan XXIII. 12. *Zes dagen zult gy uwe werken doen, maar op den zevenden dag zult gy rusten, op dat uw oise en uw tsel ruste.* Men genoot er tevens voordeel by. Laat eenen Os, eenige dagen agter elkanderen, eenen verren weg afleggen, of eenen zwaren arbeid doen, hoe spoedig zal het Dier afgewerkt zyn: maar gun hetzelfde rustdagen tuschen beiden, dan zal het in denzelfden tyd eenen grooteren weg afleggen; of 't zelfde werk vrolyk doen — Mocht een Israëliet zo wreed zyn van een bekrken te koken in zyners moeders melk? Exod. XXIII. 19. Niet minder dan driemaal is dit verboden, om de Barmhartigheid wel in te prenten. — Berusten wy nu hierby, en gaan wy naar myn hier dichtby liggend Landgoed, waar wy in de open' Natuur ruimer gelegenheid tot leering zullen vinden.

ZAMENSPRAAK,

OVER DE DIEREN ONZES
VADERLANDS.

*Huisdieren. Hond. Kat. Rot. Muis. Paard.
Os. Kos. Ezel. Schaap. Bok. Geit. Zwyn.
Wilde Dieren. Hert. Hinde. Wolf.
Var. Das. Bontsem. Wezel. Her-
melyn. Eekhoorn. Egel. Haas.
Konyn. Fret. Mst. Veld-
wis. Otter. Bever,*

VRAAG. Zult Gy op dit eenvoudig zango-
naam Landgoed uwe Onderwyzingen voor my
wel willen hervatten?

ANTWOORD. Deeze plaats is er wonder wet
toe geschikt! Vraag, wat gy weeten wilt, ik
zal U antwoorden.

V. Vergant gy my deeze vryheid, ik zal
dan vraagen! — Daar gy de voorige al-
gemeene Eigenschappen der Dieren beschree-
ven hebt, zouden wy thans niet tot derzelver
byzondere hoedanigheden kunnen overgaan?

A. Gelyk ik dus verre niet alles U gezegd
heb van Gods geschaapen' Werken, wat er
van kon gezegd worden; doch zo veel als
ik

ik noodig dagt, om uwe slaapende oplettendheid wakker te maaken, en U de magtigē goede hand des grooten en wyfen Formeerders daarin te doen zien; zo wil ik wel op denzelfden voet voortgaan, en U verder op den weg van eigen onderzoek helpen, op dat gy daarna uit eigenⁿ oogen moogt zien: de begonnen draad leidt ons zeker tot de Dieren. Met welken van dezelve zal ik beginnen?

V. Met welken het U behangt?

A. Wyl wy thans in huis zyn, lasten wy eenen aanvang maaken met de gezelligen, met onze HUISDIEREN, die by ons woonen, die ons de grootste diensten doen, en welken daarom ongetwyfeld de voorrang boven de wilde of hoerdiere toekomt.

V. Daar ligt een HOND aan uwe voeten, hy is een gezellig Dier, hy woont by ons; begin maar, zo het U gevatt, met denzelfden?

A. Het is wél! maar denk niet, dat de Hond van natuur een gezellig Dier is; neen, hy is wild van aart, met moeite getemd, en tot een Huisdier gemaakt, om dat hy ons van nut kon zyn.

V. Die moeite is dan rykelyk beloond; want we hebben nog al eenige soorten van Honden, die ons veelē diensten doen?

A. De goede Schepper, medelyden hebbende

bende met onze behoeften, heeft ons verscheiden' soorten ten onzen dienste gegeven, by voorbeeld, den Huis- Jagt- Wind- Wagt- Krui- Schoot- Das- Patrys- Herders- Spaanschen- en den Bulhond, ook den Steendog, den Brak, de Mops en twee soorten van Zwynhonden, hebbende deeze Honden allerlei kolouren.

V. Zo veel soorten?

A. Niet minder! en dus trekken wy er ook zo veel, en noch meer byzondere diensfen van?

V. Ik ken er eenigen, niet allen, denkelyk door myne onachtzaamheid; gy zult my van derzelve s'art en diensfen wel iets willen zeggen?

A. Gaarne! Om dan uwe aandagt te leiden, zo slaa uw oog op mynen hier slaapenden HUISHOND: ik zal hem opwekken, en, als Meester, hem dreigen te slaan; gy zult zien, hoe hy my zal trachten te vermurwen. Wy zullen uitgaan; en hy zal ons agterna huilen, om dat hy van my verlaaten is. Ik zal hem medeneemen; en hy zal zich vrolyk en dankbaar voor myne goedheid aanstellen. Hy zal op den weg, wanneer wy onbezorgd voortwandelen, iets vreeselyks zien; aanstonds zal hy ons door zyn geblaf waarschoouwen. Pak my eens aan, of dreig my kwaad te doen; hy zal my helpen, en U aanwlicgen.

Ik

Ik zal mynen handschoen met moedwil verliezen, en hem, myne bloote hand toonende, laten zien, dat ik er eenen kwyt ben; aansonds zal hy terug loopen, dien zoeken, en, al ligt dezelve een half uur van hier verlooren, vinden, en my dien, met vreugde over den vond, weêr brengen. Hy zal vooruitloopen, en, aan eenen tweeweg komende, wagten, om te zien, welken wy zullen inslaan. Wy zullen thuis komen, ik zal een stuk vleesch op de mat aan de deur leggen, en hem bevelen dat te bewaaren; niemant zal bestaan het huis in te komen, veel min het vleesch aanteraaken. Ik zal morgen myn Paard zadelen, om eenen verren togt te doen; hy zal gewillig mede reizen. Hy mag elders andere Meesters zien, en een beter onthaal, daar ik huisveste, dan in myne keuken vinden; egter zal hy my niet verlaten. Bewyst my iemand vriendschap; hy zal ook jegens hem vriendelyk zyn. Komt er een vreemdeling; hy zal hem nors aankyken. Verschynt hy met my op eene markt, vol volks; hy is angstig, dat hy my verliezen zal. Verliest hy my; hy zal moete doen om my te vinden. Lekt hem een ander, om hem uit mynen dienst te ontvreemden; hy zal weigeren in eene andere huur te gaan. Keer ik terug; hy zal my zyne vreugd toonen, dat wy naar huis gaan. Heb ik

ik den weg door onoplettenheid vergeeten; hy heeft denzelven wél onthouden, en zal my dien aanwyzen, enz.

V. Zo veel minnelyke hoedanigheden in één Dier?

A. Voeg er by, zo veel nuttige! Gy weet immers, dat de Schopper eene wonderbaare fynheid van reuk den Honden gaf, om hunne verlooren' Meesters te kunnen vinden, en 't wild te ontdekken, en om voedsel op te zoeken. Ten deezen einde hebben zy eenen wyden neus, kraakbeinig om zich te openen en te sluiten, van boven met becnagtige plaatjes, om de schaadelijke stoffen uit de lugtpyp te houden, en de reukzenuwen te versterken: vooral zyn de Brakken met zeer dikke breede neuzen voorzien, om 't reukvlies des te uitgebreider te hebben, en te beter te kunnen ruiken.

V. Welke is de fraaisse van alle Honden?

A. Gy zult uw hof slegt by de Juffers masken, als gy zegt, de Haazewind! Niet te min, hy is het in myn oog. Zie de uitmuntende schoone gestalte van deezen Hond, een lang dun lichaam, vier hooge ranke pooten, eenen spitsen bek, eenen dunnen kop, en eenen langen staart, die 't Dier in den loop bestiert; alles om deszelfs snelheid op de jagt te begunstigen, en zeker te doen zyn in 't raamen. Deeze uitwendige hoedanighe-

den

den gaan verzeld van veel list, om het Wild gewis te vangen. Ik heb er eens twee gezien, die men tot dat einde medenam naar de Hei. Zonder hen te bestieren, vloog de een aanbonds de ruime vlakte verre in, en matte zich geweldig af, terwijl de andere, in schyn achteloos, by een Bosch, op dezelfde plaats byna, zo wat heen en weer omzwierde. Men prees den yver des eersten, en men laakte de luiheid des anderen: dan, kort daarna behaalde de laatste geen minderen lof; hy toonde de meeste voorzigtigheid te hebben gebruikt, terwijl de andere den zwaarsten arbeid hadt gedaan; want, den koers der Haazen kennende, paste hy op, en ving de door den anderen Hond uit de Hei opgejaagde Haazen, die naar de Boscchen vlugten, waartoe zyne frisch bewaarde krachten hem ten vollen in staat stelden. Jaagt men met veele Honden; de sterke, manhafte, en wél afgeregte Beschutter faelt, by de vangst, toe, om het Wild tegens de verscheurende tanden der anderen te beschermen, en het gaaf en ongeschonden in des Jagers handen te leveren.

V. De Huis- Patrys- en Windhonden verdienen dan den hoogsten lof?

A. Elke soort heeft zyne verdiensten! De Haazewind is zekerlyk van de fraaiste gestalte, een schoon Dier! Ik heb my egter
zeer

zeet dikwils verwonderd , dat hy zo weinig heeft van de aanvalligheid en vriendelykheid, die andere Honden ons zo rykelyk betoonen. Onder de twaalf is er soms geen één, die ons vleit. Zy gaan otts onverschillig voorby, en schynen weinig ingenomen te zyn met den Mensch. De Herdershond is wel de lelykste: doch hy overtreft mogelyk alle anderen door ingeschaapen' hoedanigheden. Volg den Kooiman naar de Eendenkooi, en gy zult zien, hoe onvermoeid die Hond zynen Meester helpt in het vangen van Eendvogelen. Hoe zou het een Herdersjongen in de wyde Heiden van Drenthe, van de Veluwe, van de Meyery van 's Bosch en van de Baronie van Breda maaken, als hy met eenige honderd Schaapen, s'morgens, zal uitgaan, dezelve den gheeleen dag in zo ruime vlakten hoeden, en, s'avonds laat, met hen terug keeren, zonder één te verliezen, hadt hy niet zynen Hond by zich? Deeze loopt altoos den weg, links en regts, over en weer, agter de uitgaande kudde, en dryft ze voort tot in de Hei; daar hy, wanneer ze graast, zich by zynen jongen Meester legt te rusten, en, terwyl deeze een Herderslied op zyne fluit opdeunt, het oog op de afzwervers houdt, welken hy, opstaande, met een verstoord geblaf weer naar den grooten hoop jaagt, of geeft men hem geen, gchoor, er na toe loopt

loopt, en op eenen forſchen toon hen dwingt zich by de anderen te houden, waarna hy tot de wagtplaats weêrkeert, en daar blyft ruſten. Verzuim niet dit te zien, wanneer daartoe gelegenheid is.

V. Wat verder?

A. Gy moet van my niet vorderen, dat ik U den aart van elke ſoort, en hunne dienſten breeder zal ophaalen. De ſterke Honden (weet gy dit niet?) trekken de kleine zwaart beladen' wagentjes, karnen de boter, of draaien het ſpit in de keuken. Anderen zyn de gidſen der blinden, gelyk gy te Amſterdam op de Scheepſtimmerwerf der Ooſt-Indiſche Compagnie kunt zien, daar de blinden, die de ſlypſteenen draaien, naar dezelve af- en aangetrokken worden door de Honden, met een touw aan derzelver hand gebonden, wanneer de bel luidt, om den arbeid te beginnen of te eindigen: elke Hond brengt den draaijer by zynen eigen ſlypſteen, nooit by eenen anderen. Sommigen leeren konſten, zy vermaaken en ſpeelen met onze Kinderen, welken zy zeer weeten te ontzien, likkende de zweeren van derzelver vingertjes, wanneer ze zich bezeerd hebben, waardoor de genezing ſterk bevorderd wordt. Anderen be- waaren onze goederen, die men, 's nagts, zelfs niet wil of kan bewaaken, dienſten die veelal onbetaalbaar zyn. Ons Vaderland heeft

II. DEEL.

E

er

er voorheen eene uitneemende proef, door de bewaring van eenen der beste Vorsten, van gehad. WILLEM, de I. Prins van Oranje, werdt eens van de Spaanschen, 's nagts, overrompeld. Zyn Gezin sloop. De wagers gedood zynde, verscheenen de Vyanden voor 's Prinzen tent. Zyn Hondje, den onraad merkende, sprong op deszelfs aangezigt, maakte hem wakker, en deed hem het gevaar ontkomen. Dus behoedde God, door een gering Dier, deezen Held van den dood, en 't lieve Vaderland van een der grootste onheilen.

V. Hoe bekoorlyk zyn de Schoothondjes der Jufferen?

A. Hoe zeker is het daarentegen, dat fraale Dieren veeltyds het minste nut doen! De lelyke Herdershond, by deeze vergeleken, is gelyk de Deugd, hoewel in een onaanzienlyk gewaad, egter niet minder edel en nuttig. Schoothondjes, gelyk aan opgepronkte ledigloopers, doen niets dan eten, drinken, en keffen, brengende niemant eenig voordeel, maar allen zeer veel last aan. Dat erger is; lekker gespysd, vlytig gekoesterd, fottelyk geliefkoosd, en hoog gepreczen, vergelden zy soms alle deeze gunsten der hen aanbiddende Jufferen met eenen doodelyken beet; dewyl zy, dikwerf ongemerkt, raazend worden, waarvan wy meer dan een treu-

treurig voorbeeld in ons Vaderland hebben.

V. Hebben de Honden geene andere lelyke hoedanigheden, behalven deeze?

A. Tot de vleeschvreetende en verflinden- de Dieren behoorende, komen zy ons wel te pas, om krenge en ander schaadelyk aas te verflinden; dan deeze aart, en de onreinheid, die hun eigen is, met het wederkeeren tot hun uitspouwfel, (een schildery van eenen *fat*, die zyne dwaasheid herneemt. Spr. XXVI. 11.) nevens hunne dolligheid zyn vier dingen, die derzelver schoone hoedanigheden zeer verdonkeren.

V. Welk Dier is in alles volmaakt?

A. Derzelver dolligheid is zekerlyk een afgryfelyk toeval, dat in zo veele Menschen, door hen gebeeten, de treurigste gevolgen gehad heeft, waaraan men niet dan met ontzetting danken kan. Begreepen onze Jonk- vrouwen het gevaar, waaraan zy door de liefkoozeryen, den Schoothonden aangedaan, blootstaan, zy zouden die spaaren, om daar mede waardigere voorwerpen, dan Honden zyn, te vereeren. Dan, op dat gy, myn waarde Leerling! voor zulk een geweldig kwaad moogt bewaard worden, raede ik U, uwen Huishonden en allen anderen, zo gy immer een liefhebber der jagt wordt, de onder de tong liggende zenuw, die men de raasader noemt, te laten uitsnyden; dewyl

de ondervinding, zegt men, geleerd heeft; dat de zulken, met raazerny bevangen, niet byten, maar stil blyven liggen, tot dat ze sterven. Anders zyn de Honden, na hunnen dood, zelfs voordeelig, alsoo derzelver huid goede handschoenen, en het hair van den Krulhond warme kousen levert.

V. Zy voldoen dus aan het oogmerk van den Schepper?

A. In alles! En wy moeten ons verwonderen, dat het mogelyk zy geweest, zulk een wild Dier zo te temmen, en zo gezellig voor ons te maaken. Vreemd is het intusschen, dat de Hond, wanneer alles dood stil is, en de lieflyke Maan helder schynt, zyne groote blikken soms tegen haar, ook wel tegen andere levenlooze dingen, opspalkt, dezelve aangrimt, en met een langduurig geweld aanblaft.

V. Daar komt een ander uwer Huisdieren aantreedn?

A. Gy meent de RAT; want ze heeft drie koleuren, wit, geel en bont: een KATER altyd maar twee, hoewel men verzekert, dat eens een Landman eenen Kater met drie koleuren te Dordrecht vermond heeft. De reden van dit verschil is my onbekend. Men heeft ook blaauwen, meest in Overyssel, van waar men ze in Holland overvoert, en daar verkoopt: dan haar hair is eigenlyk aschgrauw, met zwartagtige bruine punten,
 digt

ligt op een liggende, zo dat, wanneer men alleen het graauwe der punten en het onderliggende bruin beschouwt, deese mengeling van koleuren haar blaauw doet schynen. De koleur en de lengte van 't hair maakt het onderscheid uit tuschen onze tamme Huis-katten en de wilden, die hier in de Bosschen omzwerven, en nu en dan door onze Jagers gestooten worden. De Cyperische, die meest naar dezelveu gelykt, heeft de zwartste streepen, op eenen bleekblaauwen grond, welke men voor de stoutmoedigsten en sferigsten houdt.

V. Hoe wonderlyk glinsteren derzelver Oogen in den nagt?

A. Ook by dage! want ze kunnen haaren oogappel vernaauwen, wanneer er te veel licht in haare oogen straalt, en uitzetten, wanneer er te weinlg in valt. By nagt glinsteren ze als vuur, waarschyndyk, om dat er een elektriek vogt in is, het geen haar een vermogen geeft, om in 't donkere wél te kunnen zien. Een goed scharp gezigt is haar altyd noodig, zullen ze beantwoorden aan het oogmerk van den Schepper, naamelyk, om, in alle donkere hoelen onzer hulzen, en agter onze huisieraadren, haare en onze vyanden, te weeten, Rotten en Muisen, op-tespooren, en te agterhaalen; ten welken einde zy ook eenen goeden reuk hebben, met

eene verwonderlyke radheid en bekwaamheid om haare prooi net te bespringen.

V. En met haare klauwen te grypen, wilt gy er byvoegen?

A. Zeker, dat volgt; doch het verdient zo veel opmerking niet, dan de klauwen zelve, byster fyn en scherp, van den Schepper in de allerkunstigste kokertjes geplaatst, en bewaard, op dat ze door den geduurigen gang niet zouden aflyten. Ook moogt gy hierop het oog wel houden, dat zy, vallende van eene hoogte, steeds op de pooten neêrkomen, dewyl zy onder het vallen altyd een' halven draai in de lucht maaken, door het ylings buigen van den ruggegraad, en door het uitsteeken van den kop en de voorpooten naar de plaats, van waar zy neêrkomen, waardoor zy altyd op de pooten vallen.

V. Ondertuschen zyn zy kloek, om de wagt binnen 't huis waar te neemen; terwyl de Hond waakt op het geen er buiten omgaat?

A. Wat zal ik er U van zeggen? Honden en Katten zyn twee zeer verschillende Dieren: Gy hebt den lof der eersten gehoord, maar hoedanig zal die der lastigen zyn? Noem de Kat eene trouwlooze huisgenootte, die men uit dwang onder het dak neemt, alleen om eenen anderen vyand te verjaagen. Zy mogen, jong zynde, aartige sprongen en
grim-

grimmatten maaken; dan hoe dikwils toonen zy een valsch hart, dat in laetere dagen zichtbaarer wordt. Wél opgebracht zynde, mogen zy buigzaam schynen, en vry wel beschaafd; doch ze blyven uit den aart waare roovers, en behouden dezelfde behendigheit, boosheit, en trek om kwaad te doen. Zy bedekken hierom haare gangen, ontveinzen haar voornemen, bespieden de gelegenheden, en maaken omwegen, om haaren slag wél waar te neemen, dat zy meesterlyk kunnen doen; waarna zy zich houden, als of er niets gebeurd ware: voorts ontwyken zy de verdiende straf, en schuilen daarom eenigen tyd weg. Zy wenden eene getrouwheid voor by de geenen, die zy niet meenen, en zien de geenen, die zy beminnen, nooit vlak in 't aangezicht, maar met eenen schuinschen opslag der oogen. Zy naderen niet regelregt, maar met omwegen, om gestreeld te worden door eene hand, die zy niet beminnen: met één woord, deeze looze Dieren schynen geene genegenheid dan voor zich zelve alleen te hebben: waare spiegels van baatzugt, valscheit, en hoog opgevoerde eigenliefde!

V. Dan, waarom gaf de wyse Formeerder zulk eenen haatelyken inborst aan deeze Dieren?

A. Waarom moesten alle Dieren eenen verschillenden aart hebben? Waarom moesten

de Roofdieren gulzig en verscheurend zyn ? Of zou de zagtmoechtigheid wél gestrookt hebben met de vyaadlyke daaden , die zy geduurig moeten oefenen ? Wy behoeven zodanigen niet telkens te streelen ; dat wy ze laten gaan. Zy zullen door haare roofgierigheid onagtzaame lieden kloek en omzigtig maaken , en het is genoeg , als zy onze wooningen zuiver houden van Ongedierre , dat ons anders aan wollen klederen , boeken , huisfieraaden , en spyzen zo veel nadeels zoude toebrengen. Na den dood zyn haare bereide zachte huiden goed tot warme pelaffen en moffen , en de darmen tot snaaren voor Muziekinstrumenten.

V. Mischien zouden wy deeze Dieren kunnen misfen ?

A. Niet ligtlyk , als gy aanmerkt , hoe sterk Maizen en Rotten voortteelen.

V. ROTTEN sterk voortteelen ?

A. De Huisfotten , van de Waterrotten onderscheiden , werpen vyf of zes jongen , eenige reizen in 't jaar ; des er veelen jongen gebooren worden , en wy ons met regt moeten verwonderen , dat er niet meer ouden zyn. Zy hebben schubbetjes op den staart , idsfchen welken eenige hairtjes uitkomen ; ronde doorschynende ooren ; eene donkerbruine huid ; de agterste pooten langer dan de voorsten , en dus beter geschikt tot het maaken en uithoelen

heelen van gaten. Haar aart is schenziek, zeer roofzuchtig, in nood eeten ze zelfs elkanderen op. Dan, de liefde der Ouden jegens de jongen munt uit, en komt het er op aan, dan durven zy zich tegens eene Kat te weer stellen. De liefde der jongen jegens de Ouden is daarentegen ook zeer opmerkelijk, waarvan dit geval tot een bewys kan dienen. Eene Rot zag men eens eene andere oude, blind zynde, by 't oor in eene kamer leiden, latende dezelve by het gat, waaruit zy gekomen waren, blyven, om, in geval van onraad, aanstonds te kunnen weg komen. Voor deeze oude verzamelden intusfchen de ziende Rotten, het geen onder de tafel gevallen was, dat by haar brengende om ze te voeden, waarna zy de blinde by het oor wéer in 't gat leidden. Deeze Dieren blyven by ons bestendig. In Noorwegen en Lapland is egter eene soort, die men tot de Trekdieren moet brengen. 't Is zeer vreemd, dat zy alle agttien of twintig jaaren gezet verhuizen; dat zy, uit haare woonplaatzen gekomen, en te velde getrokken zynde, paden in den grond maaken, twee vingeren diep, en soms verscheiden' roeden breed; dat zy standvastig eene regte lyn in haaren gang volgen zonder af te wyken; dat zy, door eene rots gesluit, om dezelve heenen trekken, en dan den regten weg wederom vervolgen; doch

eenen hoedberg ontmoetende, booren zy er onder door in eene regte lyn, en vervolgen haar pad; dat zy, een Meer aantreffende, regt toe regt aan, er over zwemmen, enz. Zo verschillend is de Schepping ook in deeze Werken!

V. Waartoe dienen toch deeze Dieren?

A. Even gelyk de Muizen tot spyze voor de Katten, Wezels, Uilen en andere Dieren, die ook moeten leeven; en voorts om eene schakel van die keten uit te maaken, die alles aaneen verbindt.

V. Ik dacht, dat gy de MUIZEN zoudt vergeeten hebben?

A. Die aartige Diertjes, zo vreesagtig, vlug, slim, en scherp van gehoor, als fyn van smaak en reuk, meest donker aschgrauw van koleur, sterk voortteelende, werpende eenige reizen in het jaar vyf of zes jongen, die binnen weinige dagen den kost gaan zoeken, en getemd kunnen worden, vergeete ik niet. Zy kunnen groote schaade doen aan onze klederen en spyzen, knaaigende aan alles by gebrek van drank, waarom men wel doet, wanneer men water in theefshoteltjes, onder de Boekekasten en elders, voor haar zet.

V. Wy hebben dan twee groote voordeelige, den Hond en de Kat, en twee kleine nadeelige Huisdieren, Rotten en Muizen, onder ons dak?

A. Eg-

A. Egter van de eene nog van de andere foort te weinig of te veel! De eerften loopen ons, door hunne menigte, niet in den weg; en de laatften kunnen niet zo talryk worden, dat ze alles verdelgen: er blyft eene nette evenredigheid in allen door eene wyse Voorzienigheid.

V. Laaten we nu ter beschouwinge der andere Dieren naar buiten gaan?

A. Wy kunnen dit nu doen! Zie hier buiten myn Landhuis, aan de regterhand, eene schoone Weide, en op geenen weg verscheiden onzer andere Dieren, die ook meestal het lot ondergaan van met een onverfchillig oog aanschouwd te worden.

V. Welk is in uw oog het schoonste van alle onze Dieren?

A. Buiten twyfel het PAARD, dat, wegens zyne gestalte, sterkte, vlugheid en koleur, ons aansonds, op het eerste aanzien, verrukt. Zie eens aan dat staatelyk Dier in die weide, fier op het oog, maar niet wreed, met een wakker hoofd, breede borst, net geboogen hals, vloeiende maanen, wél gevormde leden, vlugge houding, en fraai gefchikte bewegingen. De beste en schilderagtigste beschryving, welke ik er oolt van gevonden heb, en niet dan met een byzonder vermaak lees, wordt ons door zynen eigen Schepper gegeven. Job XXXIX. 22—28.

Zult

Zult gy het paard sterke geeven? Kunt gy zynen halt met donder bekleeden? Zult gy het berouwen als eenen sprinkhaan? De pragt van zyn gesnuif is eene verschrikking. Het graaft in den grond, en het is vroblyk in zyne kragt en trekt mit den geharnasten te gemoete. Het belacht de vrees, ende en wordt niet ontseilt, ende en keert niet wederom van wegen het zweert. Tegen hem rotelt de pylkaker; het vlammitig jaer der spiege en der lance. Met schudding en beroering slokt het de aarde op, en het geloof niet, dat het is het geluid der bazuine. In 't volle geklank der bazuine, zeit het heah: en rickt den kryg van verre, den donder der Vorsten, en 't gejuich. Wat dunkt U, ziet gy niet, in deeze zeer bekoorlyke beschryving, het moedig Arabische Paard, tot den oorlog uitgerust? het trappelt den grond; gy hoort het snuiven van wegen deszelfs moed, gy ziet het met opgesleeken' ooren, en glinsterende oogen.

V. Het moedig Arabische Paard?

A. Begrypt gy dat niet? jos woonde in die oorden, en zag zulke Paarden. De Onzen hebben wel dezelfde hoedanigheden; doch het ras deezer Dieren verschilt onderling, gelyk dat der Honden. Gy zult dit wel gezien, maar er geen acht op gegeven hebben. Een ramsneuzig Holsteinsch Paard, uitsmuntend net van leest, verschilt van het groot sterk gespierde Engelsche; het lasse Hongaarsche

van

van het fraaije Spaanfche; het kleine Vaderlandfche ras van het groote Friefche Paard, dat aan de koetzen van den Paus en van de Kardinaalen te Rome, boven alle andere Paarden, den voorrang krygt, en geen klein deel van derzelve pragt uitmaakt.

V. Ik dacht aan dat verfchil niet! doch gy noemt sommigen klein?

A. Alleen ten opzichte van andere foorten: het is anders een onzer grootfte Dieren, dat, by voorbeeld, eens Myt zeventwintig millioenenmaal in grootte overtreft. Dan, er zyn meer dingen, waarop uwe aandacht hier niet zal gevallen zyn: neem eens, dat men twintig verfchillende koleuren onder deeze Dieren vindt, vaale en donker graauwen, roode en blaauwe fchimmels, appelgraauwen en graauwen met zwarte vlakken, lyster- fpreeuw- en tygergraauwen, misvaalen en gemeene vofen, roflevofen en moorkoppen, izabelle koleurigen en bonten, vaalen en gitzwarten, witten en bruinen.

V. Waartoe zo groot verfchil?

A. Om dat verfecheidenheid een vaste regel in alle Werken van God is, welke ons oog ftreelt, en vermaakt: doch het komt my voor, dat alle Paarden, Osfen, Kotien, en Schaapen, die een witte koleur hebben, zwakker van kragten zyn dan de zwarten, & geen fchynt af te hangen van derzelve

wateragtig gestel: eene witte Koe geeft zelfs schraale melk. Men ziet dit duidelyk in die plekken op den rug der Paarden, welke gedrukt zyn geweest: deezen zyn wit van koleur, en blyven het zo lang, tot dat de huid aldaar sterker geworden is. Wy kunnen dit voordeel met deeze waarneeming doen, dat wy geene witkoleurigen koopen, om tot onzen zwaarsten arbeid te gebruiken.

V. Wat noemt gy een goed Paard?

A. Dat sterk, levendig, gedwee en niet schrikagtig is; want het laatste gebrek, welk veelen deezer moedige Dieren hebben, maakt hen ongeschikt voor rytuigen, hoewel ze voor den ploeg en de trekschuiten wel te behandelen, en te temmen zyn.

V. Meer dingen, zeide gy, waren er, waarop myn aandagt niet zou gevallen zyn?

A. Dit stelde ik vast, by voorbeeld, dat het Paard alle planten niet gelieft te eeten; dat het *tweehonderd en tweënzestig* kruiden met graagte zal aanneemen, en *tweehonderd en twaalf* niet aanraaken, maar voor andere Dieren, die er smaak in vinden, zal overlatten — dat het viermaal meer eet dan een Os, en egter verreweg niet zo sterk is; vermits het de spyze grof vermaalt, doch een Os syn herkauwt, en er dus meer voedsel van krygt — dat de Schepper het her-
kaau-

kaauwen aan het Paard niet gegeven heeft, om dat het Dier, eenen geheel en dag in onzen arbeid of met ons op de reize zynde, daartoe geen' tyd heeft — dat hetzelfde, om lang te kunnen gaan, weinig slaapt; een Hengst maar drie of vier uren in de vierentwintig, doch een Ruin wat langer — dat het de eigenschap heeft van staande te kunnen slaapen, om dat het veeltyds ligplaatzen aantreft, die nat en vuil zyn — dat dit schoon Dier, hoewel zeer sterk, niettemin teér van aart, en aan veele ziekten onderworpen is — dat een Hengst wertig, doch eene Merrie doorgaans zesendertig tanden heeft, aan welken men tot het zevende jaar kan zien, hoe oud zy zyn: eene goede zorg der Voorzienigheid, op dat wy niet in het koopen deezer Dieren bedroogen worden, en een oud voor een jong krygen — dat zy vyf toonen in de stem hebben, naar de verscheidenheid hunner aandoeeningen. Gy zult die ligtlyk kunnen onderscheiden, geef er maar acht op. Als zy een ander Paard zien, of in toorn, vrolykheid, vrees of pyn zyn, hebben zy telkens eenen anderen toon: een Ruin en eene Merrie hinkiken egter zo veel niet als een Hengst — dat zy ongemeen sterk en snel zyn, wyl men voorbedden heeft, dat één Paard één uur wegs in elf minuten afliep — dat

dat zy, naast de Honden, onder onze handelbaarste en leerzaamste Dieren te tellen zyn. Uit duizend Menfchen kennen zy niet alleen hunne Meesters en derzelver stemmen; maar zy geeven ook tekenen van droefheid, wanneer ze hen niet, en van vreugde, wanneer ze hen al zien — Valt iemand byna onder hunne pooten, zy zullen den gevallen ontfien, en liever eenen geweldigen fprong over hem heen doen, dan hem vertreden — In verfchelden' Provincien onzes Lands, en zelfs, van hier af tot den Donauw toe, worden zy door de ftem hunner Beftierders alleen geregterd, te wooten, op het woord *hot* ftaan zy regts, en op dat van *haar* links af. Men leert hun dit al vroeg; dan de afkomst van het overoude gebruik deezer woorden is, algemeen, zo veel ik weet, onbekend — Hun geheugen is ongemeen groot. Eenen weg, dien zy eens betreden hebben, al is dezelve *twalf* uren lang, vinden zy, zelfs by nacht, ligtelyk weder, en zullen daarop niet ftillaan voor dat ze thuis zyn, ten zy ze eene herberg onder weg vinden, waar zy het voorheen wél gehad hebben — Allerleie konften kan men hun leeren; ik zal er *U* maar *éne* noemen. Een' onzer Prinfen van eene korte gefalte een hoog fchoon Paard berydende, weik te beklimmen hem zeer moeilyk viel, zo leerde men het

Dier,

Dier, door de voorpooten voor- en de agterpooten terug uit te zetten, zich veel laager, en dus ter beklimlinge veel gemakkelijker te maaken: Dit leerde het zo wél aan, dat het gezadelde Beest, voor de trappen van het Hof gebragt, als zyn Heer dat beryden zou, zich niet in dat postuur stelde, voor dat het Hem van dezelve zag afkomen: Dikwerf, wanneer het wagten moest, keek het naar boven, om te zien, of Hy noch niet kwam, en zo dra het Hem zag, verlaagde het zich aanstonds, zo blyvende staan, tot dat de Vorst het Dier beklommen, en alle zyne klederen in orde geschikt hadt, waarna het opsprong, en voortreedt: by het afklimmen nam dit aartig Paard hetzelfde wederom in acht ——— Merk voorts op, dat derzelve vleesch te ecten, en de melk te drinken; gelyk de Tartaaren doen, geen kwaad gevolg heeft; wyl het een zo zuiver Dier is, als wy er een hebben, en dat men er zich des noods; gelyk, in Leiden's beroemde Belegering bleek, zonder nadeel van bedienen kan ——— dat zy ons styf hair leveren, om er uitmuntende matrassen van te maaken, die minder dan zachte donsbedden warmen, geene kwnade uitwaasfemingen geeven aan de benaauwden van borst, en minder of niets broeien, het geen zo nuttig is voor zwakke lieden ——— dat ze, door de Wolven, hunne eenigste vyand

den aangevallen, zich geweldig verdedigen; want zo dra deezen in eene weide komen, waarin eenige Paarden met Veulens loopen, voegen zich de Paarden aanstonds in eenen kring by een, kop aan kop, de Veulens in het midden geplaatst om ze te bewaaren; en staan dan vervolgens met de agterhoeven allergeweldigst tegen de bykomende Wolven — Zeg my nu, vindt gy in alle deeze dingen geene wyse oogmerken van den Schepper?

V. Deeze zyn er klaar in te zien, en mogelyk noch meer?

A. Zekerlyk is er noch méer in te zien, voornaamelyk de verwonderlyke wyze van Beweging, die de Schepper in dit nuttig Dier gelegd heeft, waarop gy uwe aandacht wel moogt vestigen, hoewel gy het mogelyk nooit gedaan hebt; ik zal het U daarom duidelyk zeggen. In 't loopen en gaan, zetten zy eenen voor- en eenen agtervoet naar voren, doch niet die aan dezelfde zyde des lichaams staan, maar de tegen over gelegen, dat is, als zy het regter voorbeen oplichten, dan heffen ze ook het linker agterbeen op, en dus rust dan het geheele lichaam op de twee anderen: doch zo dra deeze op den grond zyn, heffen zy het linker voor- en het regter agterbeen op. Dit is de gemakkelykste manier van zich te bewegen, welke

welke de Schepper gegeven heeft aan hun lichaam, dat in de vier pooten vier steunfels vindt. Ook heeft deeze regel altoos plaats in de drie natuurlyke bewegingen van het Paard, naamelyk in den Stap, Draf en Gallop, hoewel verschillend.

V. Hoe dan?

A. In den Stap zyn vier tyden van Beweging; eerst het opligten van het regter voorbeen, daarna het linker agterbeen, vervolgens het linker voorbeen, en eindelyk het regter agterbeen — in den Draf zult gy zien twee tyden van beweging: eerst wordt het regter voor- en het linker agterbeen ten zelfden tyde opgeligt; daarna het linker voor- en het regter agterbeen te gelyk — in den Gallop, zynde eene soort van sprong, zyn drie tyden van beweging: het linker agterbeen komt eerst in den sprong op den grond neêr, om in deeze voortfchietende beweging tot een steunpunt te dienen; daarna ligt zich het regter agterbeen op, te gelyk met het linker voorbeen, en komen te zamen weêr neer op den grond; en, ten derden, komt het regter voorbeen, dat één oogenblik na het linker voor- en regter agterbeen was opgeligt, nu ook op den grond. 't geen dus drie tyden van bewegingen maakt. Zy galopperen doorgaans op het regterbeen, gelyk zy het regterbeen ook eerst voortzetten in

den stap, en in den draf; waaruit volgt, dat het linkerbeen, waarop de geheele zwaarte van het lichaam aankomt, meest wordt afge-
mat. Dan, de konst kan zulk een nadeel in dit leerzaam Dier verhelpen; men kan, om de geweldige beweging, gelyk die van een Gallop waarlyk is, te verzagten en te veranderen, het Paard, zo als men in de Ryscholen doet, leeren galopperen zo wel op het regter- als op het linkerbeen.

V. Ik beken gaarne, dat ik op deeze *drif* foorten van Bewegingen, welke my uitnemend fraai en geregeld voorkomen, nooit gelet heb: dan my dunkt, er kon noch eene vierde plaats hebben, die eenvoudiger zou zyn, en mischien nog gemakkelijker dan de drie anderen; ik wil zeggen, de twee beenen aan de eene zyde des lichaams moesten eerst te gelyk opgeligt en voortgezet worden, en daarna de twee andere aan de andere zyde?

A. Gy hebt dit zeer wél uitgedacht! Deeze vierde beweging heeft ook indedaad plaats in sommige van onze Paarden, maar voornamelyk in die van de Kaap de Goede Hoop, welken men daarom Telgangers noemt. Dan, in dit geval, is altyd de ééne zyde des lichaams van het steunfel beroofd, en raakt daar door in eene geduurige wiggeling: het Dier moet zich op de been houden door eene snelle

snelle beweging, pas van den grond afgescheiden; want, zo het de beenen te hoog van denzelfven opligte, gelyk in den Draf, zou het over zyde vallen: nu houdt het zich over end door eene vaardige beweging, die de twee beenen ten zelfden tyde eene schrede vooruit doet zetten, en daarna de twee andere doet volgen.

V. Wat kwaad is dit?

A. Geen kwaad! doch deeze beweging vermoeit het Dier geweldig; hoewel ze zagt is voor den ryder, en niet stoot gelyk de Draf, welke ontstaat uit den tegenstand van het voorbeen, als het agterbeen wordt opgeligt.

V. Die beweging geeft dan veel gemak?

A. Maar alle gemak geeft juist geen voordeel! Om gemakkelyk te ryden, moesten onze Koetzen op riemen hangen, doch, dit niet genoeg zynde, bedacht men daarna de staale veeren er by te voegen, die, nu in trein gebragt zynde, de gezonde schokking der Koetzen geheel weggenomen hebben. Wat voordeel geeft nu zulk een gemak? 't Gaat even zo met de Paarden. Laat de gewoone Tred deezer Dieren, die eene zo nuttige en gezonde beweging geeft aan allen, die ongesteld van borst zyn, of verstoppen in de ingewanden hebben, blyven, en wy den Telgang aan de gemakkelyken, die min op hunne

gezondheid bedacht zyn, overlaaten.

V. Hoe veel goeds hebt gy my van de Paarden gezegd?

A. Myne loffpraak over deeze Dieren gaat niet buiten de grenzen der waarheid. Zy zyn waarlyk nuttiger dan wy denken. De Hemel behoede ons, dat er geene pest onder dezelve immer kome gelyk onder de Runderen! De verlegenheid toch, waarin wy als dan zouden raaken, zou oneindig grooter worden. Gy zult dit, in den eersten opslag, niet erkennen, maar bezin eens aandachtig alle diensten, die zy ons doen, en dan zult gy spoedig hiervan overtuigd worden. Tot beveiliging zelfs van de Oogen der Paarden, die dikwerf het hoofd tussthen hoog Gras, Distelen en scherpe Planten moeten steeken, wanneer zy graazen, heeft de Schepper hun, even gelyk aan de Vogelen, een knippend of oogluikend Vlies gegeven, met het welk zy in zulke gevallen het Oog tegen alle beledigingen schieelyk kunnen dekken, zonder al 't licht te missen.

V. Moeten de OSSEN en KOELEN, die ginds graazen, ook al onder onze opmerking vallen?

A. Is niet een groote Os met uitgebreide hoorns een schoon en nuttig Dier? om 't welk te onderhouden en zynen arbeid te vergelijken, de Wetgever van Israël een byzonder gebod

gebod gaf, van naamelyk *den dorſchenden os*, (want tot dit werk gebruikt men ze in Palestina) *niet te maillanden*, het geen Paulus aanleiding gaf om er eene zedles uit te trekken, doelende op de vergelding van iemants arbeid, in die vraag: *zorgt ook God voor de osen?* 1, Kor. XI. 9. Dit groot Dier is zagzinniger in ons Vaderland dan elders, met minder kosten dan het Paard te onderhouden, ſterker en voordeeliger om met hetzelfde den Landbouw te verrigten, gelyk men het daartoe in ſommige Dorpen der Meyery en elders gebruikt, waarom het zeer kwaalyk beraaden is zo veele kostbaare Paarden te houden, vooral daar Osen aan minder gebreken dan die Dieren onderworpen zyn. Het is waar, zy zyn traag in den gang; dan men weet, dat één Os byna zo veel als twee, ten minste twee zo veel als drie Paarden kunnen trekken. Dan, wilden onze Landlieden, zy konden deeze traagheid verwinnen, en die Dieren zo wel voor hunne wagens leeren loopen, als men op de Kaap de Goede Hoop doet.

V. En wat hebt gy my van die veelkoleurige KOEÏEN te zeggen?

A. Dat ze ons zo wel als de Osen malsch vleesch leveren, en tot andere nuttige einden, te vooren reeds gezegd, dienen. De Koe is zagzinniger dan de loeiende Os; ze moet ook van jonge melkmeiden meer behan-

deld worden. Het verschil van koleuren, wit, zwart, bont, grys en rood, heeft by dezelven zo wel als by de Ossen plaats, om ons eene nieuwe proef van verscheidenheid in haare soort te leveren. Zy eeten *tweehonderd* en *zesenzeventig* kruiden, en laten *tweehonderd* en *agttien* ontzangeroerd, des noods te vreden zynde met slegt voedsel en droog stroo. Zy vallen thans, in ons Vaderland en vooral in Noordholland, kleiner dan voorheen, om dat de Veepest, sedert 't jaar 1743 tot heden toe geduurd hebbende, de grooten heeft weggenomen, en men klein uitlandsch Vee heeft ingevoerd, dat eenige jaaren noodig heeft, om in onze vettere weiden, (want hier van hangt dit verschil af) tot de oude grootte te komen. — Den onderdom ziet men aan de hoorns, krygende zy jaarlyks eenen nieuwen kring om dezelve, terwyl het punt voor drie jaaren wordt gerekend. Het bedrog wordt hierdoor in het koopen voorgekomen. — Moeten zy in leerzaamheid en schranderheid voor de Paarden zwigten, zy zyn egter niet geheel van kennis ontbloot. *Een os kent zynen bezitter.* Jef. I. 3. en geen van hun zal, los uit de weide komende, immer in eenen vreemden stal gans. Worden zy in het veld van hunnen vyand, den Wolf, aangerand, zy schaaren zich in eenen kring, na de Kalveren in het midden gebragt te hebben, en het

het agterste dan na dezelve gekoerd hebbende, weeren zy hem met de hoorns op eene geweldige wyze af. Brengt men eene vreemde Koe by haar in de weide, zy schynen nydig op dezelve, en bulken eenigen tyd eer de kennis en de vriendschap gemaakt wordt, waarna alles in rust komt. Deeze Dieren gewennen somtyds zeer sterk aan elkanderen. Men zag er, in het voorleden najaar, een merkwaardig geval van. Twee Kocien liepen, in eene Weide der Zype, by elkanderen. Den tyd daar zynde, dat men de eene verwijderen moest, bragt men ze, wel drie kwartier uurs ver, van de andere af ter plaatze, daar ze nooit geweest was. Men vondt egter dezelve, den volgenden morgen, weër by hare makker in de oude Weide. Eene van deeze dreef men daarna naar Alkmaar; doch den volgenden dag stondt ze wederom voor de Weide, waaruit zy ghaald was, hebbende niemant dit Beest op de lange terug reize kunnen keeren — De vruchtbaarheid is verbaazend. Een Noordhollandfche Landman, my bekend, sleepte in deeze Veepest *zer honderd* stuks dooden uit zynen stal, en bleef, in weerwil deezer geweldige verliezen, door eenige Schaapen onder het overgeblevene te houden, noch staande. De inkomsten, die deeze Dieren geeven, zyn waarlyk verbaazend. Men heeft, terwyl deeze pest duurde,

markten in Noordholland gezien, waar men op eens byna *driemaalhonderd* duizend ponden kaas te koop bragt. Welk een zegen onder dit oordeel gemengeld! Welk eene gunst, zulke Dieren te bezitten! Zouden wy, met al ons verstand, de formering van nuttiger, kostbaarer, en gemakkelijker Vee in de behandeling hebben kunnen verzinnen?

V. Leveren dan onze Koeien zo veel KAAS, dat gy waardig oordeelt daaraan te denken?

A. Wat dunkt U? Op de oude vervallen doch in 't voorleden jaar herstelde Kaasmarkt te Edam woog men, op *twintig* marktdagen, tusfchen de *zer en zevenmaal* *honderd* duizend Ponden Kaas. Voldoet U dit niet genoeg; dan zal de volgende Lyst van Kaas, op de drie voornaamfte Markten van ons Vaderland, te Alkmaar, Hoorn en Purmerend in *zeven* jaeren gewoogen, U te gemoet komen. Gy behoort er by te weeten, dat de sterfte van het Vee toen geheerscht heeft, en dat ik niet van de kleine maar alleen van de groote Alkmaarsche Waag spreekte. Zie hier de aanmerkingswaardige Lyst, die ik bedoele, welke U kan doen oordeelen van onze Inkomsten; van de voortbrengfels onzes Vaderlands, die niet eens of tweemaal in het jaar, maar zo langen tyd *tweemaal* daags in zo ruimen overvloed hier vallen, dat de Noordelyke en Zuidelyke Landen (wy toch hebben alles niet noodig)

hee-

heele fcheepsaadingen daarvan ontvangen.

Lyst.

Jaaren.	Alkmaar.	Hoorn.	Purmerend.
1763	— 5147400 Ponden	4318545	— 2278353.
1764	— 5864370	4810036	— 2617243.
1765	— 6056622	4695090	— 2857034.
1766	— 6818777	5319901	— 2933960.
1767	— 6914234	5314355	— 3024452.
1768	— 7170640	5634165	— 3167251.
1769	— 6282133	5106342	— 2485419.
	44416321	35196983	19063113.

Dus zyn er in zeven jaaren, op drie Vaderlandfche Markten, byna negenennegentig Millioenen Ponden Kaas gewoogen. Zoudt gy ooit zulke verbaazende inkomsten van ons Vee vermoed hebben?

V. Nooit! Dan, verdient niet hun graazen en herkaauwen eenige aandacht?

A. Beide zeer veel! Zy hebben eene lange tong, welker vlies met duizend kleine haakjes is bezet, om het gras wel te kunnen vatten en af te fcheuren, het geen zy op eene andere wyze dan andere Dieren doen. Het Paard en het Schaap byten het gras af; maar de Koeien flecken de tong uit, en, die krommende, maalen zy hetzelfde af, dat is, zy slaan met de tong van de linker naar de regter, doch meest van de regter naar de linker zyde, en dus het gras tegen den harden opperkaaks rand brengende, breeken zy het af.

V. En hoe gefchiedt dit herkaauwen?

A. Zy

A. Zy eeten meest 's morgens en 's avonds. Op den heeten middag en des nagts rusten zy liefst en herkauwen dan, meest liggende, 't welk geschiedt door de zamentrekking der spieren, die de spys weer naar boven brengen, in deezer voege. Om niet altyd te eeten, om niet zo veel voedsel als het Paard te verslinden, en om egter even veel of meer kragten daaruit te krygen, hebben Osfen en Koeien vier maagen. De Pens is de eerste; derwaards gaat het afgeplukte gras, en wordt aldaar in het ingedronken water, of in de altoos daarin zich bevindende afgeschekken' kwyl en vogten geweekt, en door de warmte en werking der Spieren gekookt; vervolgens komt het terug in den mond by kleine gedeelten: de kiezen vermaalen of herkauwen het dan zeer lang, en daarop gaat het naar de tweede maag, de Hoefe geheeten, en hier nieuwe vogten uit de slymklieren ontvangen hebbende, daalt het in de derde, het Boek genoemd, en van daar met andere vogten besproeid, komt het in de vierde, den naam van Lebbe draagende, waarna, het geheel gekookt en verteerd zynde, als een pap in de darmen ontvangen wordt.

V. Welk eene konst in het graazen! Welk eene zorg des Scheppers, op dat het gras wél gekookt en verteerd zou worden, om ons goede

goede en gezonde melk te geeven! Waar ver-
toont zich niet al de godlyke Wysheid en
Goedheid!

A. Gy kunt op eenen anderen tyd, wan-
neer gy in weiden wandelt, alle deeze din-
gen op uw gemak waarneemen, en dan uwe
overdenkingen over des Scheppers zorg en
wysheid den vryen teugel vieren, zo lang gy
wilt; nu gaa ik voort, om met U dat verag-
telyk Dier, den ezels, die daaruit de wei-
den komt, te beschouwen, draagende, gelyk
hier in Gelderland veelal in gebruik is, de
zwaare met Koemelk gevulde kannen, gevolgd
van het vrolyk zingende Landmeisje, welk
het Dier naar huis dryft.

V. Verdient dan niet de byna algemeen
gesmaade Ezel ook onze veragting?

A. Heb ik U geleerd de vooroordeelen
der Menschē en hunne grillen na te volgen?
Waarom zullen wy veragten een Dier, dat
goedaartig, lydzaam, nederig, stil, matig en
nuttig is? Hoe veele deugden zyn hier te gelyk
in een Beest, dat, met standvastigheid en mis-
schien met grootmoedigheid, de kastydingen en
de slagen verdraagt; dat zich met de slegste
kruiden die andere Dieren versmaaden, verge-
noegt; dat zindelyk, en, ten opzigte van water,
zeer keurig is, niet willende drinken, dan het
geen helder is; dat weigert door slykerige of
hette plaatzen te gaan; dat zich getroost ver-
geeten

geeten te worden , en , niet gerost , zich zelve met rollen rost ; dat scherp van gehoor en gezigt is , en in reuk veele andere Dieren overtreft ; dat nauwlettend is , en zynen Meester uit honderd Menschen zal onderscheiden ; dat in de Zuidelyke Landen moedig is , en zelfs Paarden voorby loopt , maar by ons veronsagtzaam wordt , terwyl men zeer veele moeite doet om de lasten te oefnen , waardoor dit Dier moet verslimmeren in plaats van verbeteren ; dat egter , terwyl men deszelfs bekwaamheden verwaarloost , een goed Lastdier van een zeer vasten tred blyft ; dat gewillig veele pakken draagt , hoewel het , overlaaden , kop en ooren van ongenoegen hangen laat ; dat het raazen over luiheid van groot en klein moet ondergaan , hoewel het minder dan de Paarden slaapt , zelfs daartoe niet gemakkelyk gaat liggen , of het moet zeer afgemat zyn ; dat , te veel geplaagd en gefard , zyne lippen ophaalt , en den spotter met zyn gelaat op zyne beurt schynt te veragten ; wiens melk , ligt te verteeren , voedzamer dan andere , en zeer nuttig voor de kranken is ; wiens kaas zeer wél smaakt ; wiens vleesch gegeten wordt ; wiens huid zeeven , schoenen , pergament , fagrynleder , en trommels , wiens beenderen fluiten leveren : ik vraag nu , of zulk een Dier zynen Schepper onwaardig , en ons onnut is ? Of het dankbaarheid zy hetzelfde te ver-

veragten? Of zy niet die veragting verdienen, welken dezelfs opvoeding geheel verwaarloozen? Dit Dier dan is in myne oogen schoon, om zyne deugden achtsbaar, en hierom, dunkt my, kan het ook niet anders in de uwen zyn.

V. Hoe veranderen veele zaaken van gedaante, als men ze, zonder vooroordeelen, in een ander licht beschouwt?

A. Deeze belydenis is my genoeg! Zy verzekert my, dat gy voortsan geen Dier, 't welk de Schepper waardig keurde geformeerd te worden, om met U zyne Waereld te be-woonen, en U overal te dienen, met verfmading zult behandelen: ik zal daarom tot een ander overgaan.

V. Tot welk?

A. Tot een Dier, 't welk U de steeds toeneemende groote zorg des Scheppers voor 's Menschens onderhoud zal uitroepen; tot een, dat niet vlug is, dat groote oogen, doch zonder vuur, dat een bultig hoofd, eenen dunnen langen snoet, en eenen dikken loggen staart heeft, en voorts niets fraais uiterlyk verbeeldt, alleen een hoop van wol, rustende op vier slyve pootjes; een Dier dat zo onnoozel is, zo goed, zo lydzaam, dat het, gellagen, naauwlyks geluid geeft, en eindelyk zo nuttig, dat byna geene Dichters, zelfs niet de Heilige, hebben kunnen nabooten,

zin-

zinnebeelden daarvan te ontleenen : begrypt gy niet, dat ik het SCHAAP bedoel ?

V. Gaa voort met er my meer van te zeggen ?

A. Misfchien, dat de oude genegenheid; die wy, Kinderen zynde, voor dat Dier gehad hebben, U begeriger maakt naar het vervolg van het geen ik er van zeggen wilde. Het is gewis opmerkelyk, dat het eenvoudig oog onzer Kinderen altots meer behagen vindt in de onnoozele Lammeren dan in andere Dieren: ook noch zien wy ze gaarn. Dan, laat ik er U eenige andere dingen van zeggen: — In ons Vaderland hebben wy vyf foorten deezer Dieren, met en zonder hoorns, met korte en lange staarten, met goede fyne en met grove wol. Die van Texel, en Wieringen, welken, noch Lammeren zynde, met geheele fcheepsladingen in Noordholland overgevoerd worden, dragen de fynfte wol, en worden het zwaarfte en vetfte: die van Drenthe en van de Veluwe hebben grover vsgten, doch zyn ongelyk malfcher van vleesch, en vallen ligter. In een vet Land zyn zy ongemeen vruchtbaar. Een Landman te Edam kreeg eens van twaëntwintig Schaapen viertig Lammeren, dus de helft meer dan er van zo veelen in andere onzer magere Landftreken voortkomen. Kon de Provincie van Holland besluiten, haare Dui-

nen

tien tot het beweiden van Schaapen over te geeven, een miljoen zou er den kost vinden, dat de schaarschheid van Rundvleesch, in de tegenwoordige Versterfte, uitneemend zou vergoeden by het gemeen, en heerlyke stoffen voor onze Wollefabrieken uitleveren.

V. Zeg my iets van den aart deezer nuttige Dieren?

A. Deeze Dieren ooyt niet, (welk een zonderling bestier!) dan wanneer er overvloed van voedend kruid op 't aardryk is, om melk aan de Lammeren te kunnen geeven, die altyd hunne Moeders onder een groot getal van Schaapen kennen, en zo zy al eens daarin mistasten, weigert het Schaap hun te laten zuigen. De reden hiervan is ongetwyfeld deeze: duizend voorwerpen, die ons volkomen gelyk schynen, verschillen dikwerf meer dan wy denken, om dat het verschil te klein is om door ons opgemerkt te kunnen worden, of om dat het onze aandacht niet treft, en wy dit zo naauwkeurig niet willen weten. Maar moet niet 't Lam onder duizend Schaapen zyne Moeder, moet niet de Moeder het Lam kennen? Dit verschil ontdekt de Moeder, dat kent ook het Lam. Onder duizend Lammeren doet één Oof haar geluid aan haar jong hooren, aanstonds weet het 's Moeders stem uit die der andere Schaapen te onderscheiden, en het loopt ook daarop aan-

stonds tot de Moeder. Welk eene zorg van den Schepper tot het onderhoud deezer jonge Dieren! Heeft een Schaaap twee Lammeren, en is het zelf zwak, het zal één van deezen verftooten, liever willende één wél, dan twee gebrekkelyk opvoeden. De verftooteling wordt dan een Huisdier, en wy voeden het op. Zyn zy oud genoeg om zelve kruiden te kunnen eeten, de liefde der Moeder houdt op, en zy verftoot ze, om noch eenige maanden haare vette melk aan den Mensch te geeven, waarvan men op Texel de bekende groene, en in Gelderland de lekkere witte Kaasjes maakt.

V. Eet dit Dier, gelyk de Paarden en Osfen, ook eenige byzondere kruiden, en laat het anderen staan?

A. Ja! Een Schaaap eet *driehonderd en zeventyntagtig* kruiden, en laat *honderd en eenenveertig* staan.

V. Gy hebt my dit verschil van eenige kruiden te eeten, en anderen te laten staan ook in Paarden, Osfen, en Koeien doen opmerken; maar niet gezegd, waartoe dit dient?

A. Deeze wonderbaare eigenschap is, opzettelyk, door den wyfen Schepper in de Dieren gelegd, op dat de weiden, eens ontgonnen, geheel-kaal zouden afgegeesten worden, en 't gras daarna gelykerhand weér aangroeien

groeien. Zie dat Land daar eens aan, waarin vier Ossen geloopt hebben, hoe veel gras en planten hebben die beesten daar in overgelaaten, welken zy niet aangerakt hebben: zo nu de Landman zyn belang kent, kan hy er twee Paarden in jaagen, en als die het hume daaruit hebben, zullen er nog zes Schaaften voedsel genoeg in vinden van 't geen er de Ossen en de Paarden voor dezelve in overgelast hebben.

V. Met alle die goede hoedanigheden blyft het Schaaft een zwak Dier?

A. 't is waar; zy zyn dom in het myden van gevaaren, en vallen daarom, graazende in gebrooken land, dikwyls in het water; ze zyn vreesagtig vooral voor den Wolf, die hun vyand is; ook vlugten zy voor de Honden, 't welk den Herder een groot gemak geeft, die, uit dien hoofde, met éenen Hond eene kudde van honderden gemakkelyk kan leiden, en regeeren: zy zyn insgelyk zwak en weerloos, en hebben veel oppassens noodig; dan, hoe rykelyk vergoeden zy dit door ons zo veel dinge tot ons onderhoud te verleenen? Zy vorderen ons niet meer af, dan zy volstrekt noodig hebben: in den Winter eischen zy zelfs geen voeder op de stallen, dat dan voor de Koeien zo wél te pas komt: tegens de koude gedekt door de dikke warme wagt, leeven zy liever in het open veld,

en tieren er zelfs beter, latende hunne plaats in de stallen voor Paarden, Ossen en Koeien gaarne over.

V. Zyn ze niet eene byzondere ziekte onderworpen?

A. Ja! zy worden dikwils ongesch, gelyk men het noemt. Een Worm komt, dus denkt men, door de maag en de ingewanden in de lever, welke helet, dat de gal behoort in het gedarmte valle, waardoor het Schaap natuurlyk in eene waterzugt stort. In dat ingewand vindt men dan Diertjes, die men Botten noemt, om dat ze de gedaante van den Visch, zo gebeten, hebben.

V. Hoe geneest men dat?

A. Wyl men de oorzaak deezer kwaale noch niet weet, dat geenzins tot onzen roem strekt, nadien men geene genoegzaame waarnemingen en proeven daar omtrent gedaan heeft, is de geneezing meestal vruchteloos.

V. Wat komt naast by het Schaap?

A. BOKKEN en GEITEN, met en zonder hoorns; over het geheel niet fraai of welgemaakt van lichaam, egter geene onbevallige Dieren, vooral wanneer ze groote hoorns hebben, of wanneer zy, jong zynde, veele losse bewegingen, of aartige vrolyke sprongen maaken, die ons derzelve wanstalligheden doen over het hoofd zien. Zy zyn zo schuw niet als het Schaap, en gaan gemeenzaamer met

met den Mensch om, doch min zagmoedig, daarby wispeltuurig van aart, niet te vertrouwen, gaarne flootende, liefhebbers van klimmen by uitneemendheid, ook van loopen, springen, huppelen, naderen, en wyken; van een bot doch loos aanzien, hebbende langwerpige vierkante ooggen, welker zyden met franjes en hoeken zyn gerond, en aartig geplaatst, uwe opmerking zeer waardig. Zy eeten vierhonderd en negenveertig kruiden, en gaan honderd zesentwintig anderen voorby. Het kortste gras scheeren zy af, nuttigen veel ruigte, knabbelen gaarne de tedere scheuten, en den bast van het jonge hout af, waarom men ze buiten de tuinen moet houden.

V. Wat doen wy met zulke aartige doch schaadelyke Dieren?

A. Zy vermaaken, jong zynde, onze Kinderen: hunne melk, beter dan die van Koelen en Schaapen, voedt, op eene uitneemende wyze, de zwakke kranken, en geneest hen dikwerf: ook levert de melk goede kaas: het vleesch der jongen is zeer malsch en lekker: de vacht kan men tot pelfen laten bereiden: in andere oorden maakt men er Kermelshair van, dat wy zeer veel gebruiken: de huid geeft leder, van 't welk men, onder anderen, de maroquinsche banden voor onze Boeken maakt: van het ongel giet men de

hardste en beste kaarsfen. Is dan dit Dier niet een der nuttigsten voor ons?

V. Ik zal dit toegeeven; doch zo veel fraais kunt gy my van dat zwyn, 't geen zich daar in het slyk ligt te wentelen, niet zeggen?

A. Hier op de Veluwe vindt men wilde Zwynen, die veel kwaads doen, waarom men derzelve getal zeer verminderd heeft, hoewel men ze voor eene uitgezogte spys houdt; van welke soort ons tam Varken denkelyk afkomstig is, nu verbasterd, zynde zwakker en minder wreed. Jong zynde is het een zeer aartig Dier, dat, groot geworden, er niets van behoudt, alle zyne bevalligheid is dan verdweenen. Zwynen eeten tweeënzeventig gewassen, en roeren *honderd en eenënzeventig* niet aan; dan in alle andere spyzen hebben zy zin. De Schepper gaf hun aan den snuit een rond eeltagtig kraakbeentje, dat door twee spieren wordt opgehouden, om, by gebrek van andere spyzen, wortels uit den grond te wroeten; hier door doen zy schaade aan bebouwde, doch zyn nuttig in onbebouwde landen, welken zy door dit wroeten als omploegen. Men kan het hun beletten door eenen yzerdraad er in te draaien; doch wyl dit wreed is, om dat het Dier, zynen natuurlyken trek in het omwroeten volgende, dan pijn lydt, is het beter hetzelfde zagter te be-

behandelen, en liever de twee spieren van het kraakbeentje afsnyden, dat denkelyk zal helpen.

V. Gy begint er *één* nuttigheid van te melden?

A. Ik erken, dat zy voor ons, in hun leven, niet zeer nuttig zyn, en, uitsluitende in vyf slegte hoedanigheden, te wecten, in domheid, luiheid, koppigheid, morfigheid en gulzigheid, onder de beestagtigste der viervoetige Dieren verdienen gesteld te worden; dan, na hinnen dood, wordt alles vergoed. Hun vleesch is zeer goed, doch alleen voor gezonde lieden, en voor die veel werken: de borstels dienen tot veel gebruik, en de reuzels komen wel te pas in zalven.

V. Waarom schiep God zulk een onrein Dier, dat hy den Jooden verboodt te eeten?

A. Kon niet die spyze der Jooden gezondheid in het heete Oosten nadeelig, en hier in het Noorden de onze voordeelig zyn? Mogten er geen morsige zo wel als reine Dieren weezen? Stelden niet de Heilige Schryvers hetzelfde ons voor, om er Zedelessen van te ontleenen? — Verfoei niet te sterk de wenteling in het slyk: zy moeten dus hunne warme lichaa-men verkoelen. Dat kan, zult ge mogelyk zeggen, het water ook doen; maar zou het water zo wel als het slyk de luizen en 't ongedierte, dat hen zeer kwelt, kunnen ver-

stikken? ——— Zie daar eene kleine tekening van onze Huisdieren, die met het Zwyn kan geëindigd worden. Ik heb U dus den weg aangewezen; in dit spoor kunt gy treden, en derzelver nuttigheden met de wyse oogmerken des Scheppers in hunne formering verder opspooren, dat U weinig moeite zal kosten; zè zyn altyd in of by onze huizen; gy hebt uwe oogen maar te openen, en op te merken.

V. Voor dit alles zeg ik U dank! ———
 Wy kunnen dan, indien het U gevalt, na deeze aangename en leerzaame beschouwingen, die ons zo veel van den Schepper der Waereld zeggen, overgaan tot anderen?

A. Wy behooren dit te doen, om dat wy noch niet ten einde van die handleiding zyn, welke ik U geeven wilde, om U verder uit de gewoone onoplettenheid te rukken, en tot het bezien en kennen van Gods Werken op te leiden.

V. Waar mede zullen wy dan nu beginnen?

A. Na de beschouwing onzer TAMME HUISDIEREN is het wél geschikt, dat wy tot de WILDEN overgaan.

V. Zo naby uw Landhuis zullen wy geene wilde Dieren aantreffen?

A. Laaten wy dan eene groote wandeling doen, waartoe wy thans tyd hebben, en links af naar de hooge Veluwe gaan, dan zullen

len we daarna regts af slaan door het Dorp Appeldoorn naar het Sourensche Woud, waar wy ongetwyfeld deezen en geen en zullen aantreffen.....

V. Hoe ver valt deeze weg?

A. De wandeling is gezond, en de kleine vermoeidheid zal wel haast vergoed worden door iets, dat U niet onaangenaam zal zyn te zien.

V. Door iets, dat my niet onaangenaam zal zyn te zien?

A. Ja zeker! Wy zyn nu reeds gekomen tot op den Beerenberg; wy daalen denzelven thans af, en zie daar den Waterval, dien ik U in onze Zesde Zamenpraak beschreeven heb (I. Deel bladz. 405.) op wiens schoon Gezicht ik U wilde onthalen, waarom ik U deezen weg heb heen geleid.

V. Dus zie ik daar de hooge Bergen voor ons, het Meertje in derzelver afbelling, de ontlasting over den ryweg, en den val in de uitgeholde laagte. (Plaat 2.) Klauteren wy in de diepte, en beschouwen wy den Val van naby. . . O welk een gedruisch des vallenden Waters! Welk eene menigte van afgevallen Aardbrokken! Welk eene woestheid der Natuur, die ook mynen geest, ik weet niet, in welk eene stille verbaasdheid opgetoogen houdt!

A. Zet U hier neder op eenen der neêrge-

storte Aardklompen; rusten we wat uit; de koelte, die hier heerscht door het neêrval-
lend Water, zal ons verfrischen, en wan-
neer wy uitgerust zullen hebben, en gy ver-
zaadigd zult zyn van dit te zien, dan zullen
wy onze wandeling voortzetten naar het Sou-
rensche Woud, waar wy ongetwyfeld deere
en geene wilde Dieren zullen aantreffen: ook
dan zal ik gelegenheid hebben, om U aan-
sonds eenige nieuwe proeven der uitnemende
Godlyke Zorg en Wysheid onder het oog
te brengen, op dat gy den aanbiddelijken For-
meerder in deezen niet verdenkt van eenige
achteloosheid.

V. Wilde Dieren beschaadigen den Mensch,
en zullen wy dan zo begeerig zyn om ze te zien?

A. Weet gy niet, dat God uit dien hoofte
bestemd heeft, dat ze in Woestynen, in
Boschen, in Helden en in zodanige plaat-
zen, waar zelden Menschen komen, zullen
blyven? Zy zyn, in vergelyking van andere
Dieren, zeer weinig in getal, wyl ze minder
nuttig zyn. Zy vlugten ook meestal voor den
Mensch, en, zo zy hem vervolgen, is er
kans genoeg om hen te ontkoomen. Zy tee-
len ook niet sterk voort, op dat ze alles niet
zouden verdelgen. De Mensch kan of mag ze
egter niet uitroeien, om de schakel der ge-
schaapen* dingen niet te breeken: hy is egter
gesteld, om derzelver al te groot getal te
be-

O welk een geveelich des vallenden Waters! Welk een
 menigte van afgevallen Aardbrakken! Welk een voorheid
 der Natuur, die ook mynen geest, ik weet niet, in welk
 een stille verbaasheid opgetoogen houdt!

beletten, op dat het wild gefferte beven u niet vermenigvuldigd worde. Exod. XXIII. 29. —
 Veelē deezer wilde Dieren zyn daarom niet begaafd met byzondere listen of konften: fomtyds vernielen zy zich zelven: of flaapen in den Winter, en leggen dus aan den toom: ook hebben ze niet allen dezelfde fterkte en gerwindheid, door welke agt voorzorgen hun getal niet te groot wordt, nog de fchaade, die zy doen, te veel.

V. Zy blyven egter Roofdieren, en waarom kan dan de Schepper beflouten hebben hen voort te brengen?

A. Gy moet niet te zeer tegen derzelve rooven en verflinden uitvaaren! Dōen wy niet het zelfde? Plonderen wy niet de geheele Natuur? Wat blyft er van ons ontzien? Men kan den hun ingefchaapen noodzaakelyken trek van rooven geene wreedheid noemen, daar God hun deeze vryheid vergund heeft, en dan nog veel minder derzelve Schepping wraaken.

V. En waartoe toch deeze vergunde vryheid?

A. Om de verfchrikkelyke vermenigvuldiging der andere Dieren, die zonder hen zou plaats hebben, die het ons in de Waereld hang genoeg zou maaken, en zelfs ons verdeigen, te voorkomen. Noem derhalven de Roofdieren de grenspaalen, in de
 Na-

Natuur gesteld door den wysen en goeden God, om zulke geweldige overstromingen en plonderingen te beletten. Alles blyft nu hier door in balans staan; er zyn nog te veel nog te weinig Roof- of andere Dieren.

V. Zyn zy dan tot dien noodzaakelyken roof wél uitgerust?

A. Uitnemend wél! De gezwindheid van den Wolf, de listigheid van de Vos, (om maar twee voorbeelden te noemen), zyn U daarvoor waarborgen: en zy, die op roof of des nagts uitgaan, en dus een scherp gezigt moeten hebben, zyn met eene grootere opening in den oogappel voorzien, om meer licht te vangen; ook vertoonen hunne oogen glinsterende stralen.

V. Op schoonheid kunnen zy egter niet roemen?

A. De Schepper, die nooit overtollig is in zyn doen, heeft het hair der wilde Dieren niet zo veel koleurig gemaakt als dat onzer Paarden en Koeien; ze zyn toch niet geschikt om ons oog te vermaaken, maar om afgezonderd te leeven: dus is hun Hair bestendig van dezelfde koleur; doch uw Microscop zal U toonen, dat het zeer verschilt; eenig is golvende, nu dikker dan dunner, of platagtig; een ander bestaat uit leedjes, of is met punten op de zyden voorzien, enz. Om U met deeze konstige verschei-

scheidenheid in een ledig uur verstandig te vermaaken , raade ik U het Hair van alle Dieren te onderzoeken.

V. Zyn alle wilde Dieren Roofdieren ?

A. Geenszins ! Zie daar , in den gindschen afdrop van het Sourensche Bosch , snelt eene kudde HERTEN en HINDEN voort ; een wild maar geen Roofdier , schaadeloos , gerust , en goedaartig ; alleen , zo 't schynt , geschaapen om eenzame Wouden te versieren , en te verlevendigen ; om de Helden op de jagt by eene noodige rustigheid te houden , en te oeffenen , en om ons een aangenaam wildbraad te bezorgen. Zy neemen eenen draai , en zullen , zo 't schynt , kort voorby ons heen loopen , wanneer gy een Dier zult zien , rosagtig bruin , van eene fraaie vliegende gedaante , edele gestalte , grootsch en schrander voorkomen , met bulgzaame gespiende pooten , hoog van kop met hoorns gewapend , snel van gehoor , scherp van gezigt en reuk , listig , niemand leed doende , doch in den bronstyd kwaadaartig en gevaarlyk. De groote vlugheid en sterkte maaken dit Beest tot het edelste aller Dieren in de Boschen. Wanneer ze voorby zullen zyn zal ik U aan hunne voetstappen den ouderdom leeren kennen.

V. Waar sloot ik daar met mynen voet tegen ?

A. Te

A. Tegen eenen van hunne afgevallen^r Hoorns , die fomtyds drie voeten lang zyn , met twintig of meer takken , die zy alle jaaren verwisfelen , in 't voorjaar van zelfs afvallende , of die door 't fchuuren tegen de takken der boomen afgeftooten worden. Men vindt roode , zwarte en witte ; de eerste , gelyk deeze , is de beste , de laafte koleur de flegfte : een verwonderlyk fchoon geneesmiddel , om onze vervallen^r geesten op te wekken , en onze hersenen te verfterken , waarom alleen dit fchoone Dier , als een der grootfte gefchenken van den Hemel , verdient geacht te worden.

V. Hoe groeien deeze Hoorns , welken gy zo hoog verheft ?

A. Zo dra zy de ouden afgeftooten hebben , of die afgevallen zyn , beginnen de jongen uit te fchieten. Hun kruin dan gevoelig zynde , loopen zy lang met den kop , om de uitwasfende Hoorns niet te beledigen. Die der Ofsen en Koesien groeien van onder uit den kop op ; maar deeze rekken zich endeling , als de takken der boomen , uit ; in grootte steeds toeneemende van 't tweede tot het agtste jaar ; in elk jaar eenen tak uitschietende , welken zy door fchaaven tegen de boomen polysten.

V. Ik meen , ze zyn vreesagtig ?

A. Dit is hun aart , en daarom leven zy
ge-

gezellig by troepen. Zy hooren gaarne fluiten. Als ze naar een gerans luisteren, ligten ze den kop om hoog; steeken de groote oorlappen, hun gegeven om nauwkeurig te kunnen hooren, op; staan van tyd tot tyd in den loop stil, om naar 't geblaf der honden, waarvoor zy vlugten, te vernemen. Sterk vervolgd loopen zy geweldig snel: eene hoedanigheid zo aanmerkelyk, dat de Heiligen naar zulk een vermogen ter ontkominge verlangen, en het zich belooven. *De Heere Heere is myns sterkte, en hy zal myns voetsen maaken als der hinden, en hy zal my doen treden op mynt hoogten.* Habak. lll. 19. En om de hoorns dan niet te beschaadigen, of onder de takken der boomen daardoor belemmerd te worden, en vast te raaken, ligten zy den snuit hoog op, en houden de hoorns waterpas op den rug: komen zy aan eene rivier, dan zwemmen zy over dezelve, rustende den kop van het eene Hert op het lyf van het ander. Ergens tegen gehouden doen zy geweldige sprongen, zelfs over muuren en beiningen. In den zomer eeten zy allerlei groente; in den winter, als er sneeuw ligt, bast van boomen en mosch, welk in dat Bosch overvloedig is; eindelyk zy worden, in vergelyking van andere Dieren oud, leevende wel wertig jaaren. Eene byzonderheid wil ik hier noch opgemerkt hebben. Dit schoon
Dier,

Dier, zeide ik, is vreesagtig, geen wonder, hoe veel Vyanden heeft het? God zorgt egter tegens de gansche vernieling. Indien niet één van hun de schildwagt der anderen is, wanneer zy graazen, daar Menschen verkeerren; dan is elks post, zo dra hy onraad merkt, een sein te geeven. Een nabuurlg Edelman ging onlangs in zyne warande, daar hy Hertten houdt, en bekroop, ongemerkt, eenen troep al vry dicht: eindelyk vernam hem een jong van deeze Dieren, en wie hadt hetzelfde geleerd den voorpost voor de anderen te houden? Ylings ligt het eenen poot op, slaat tegens den grond, en op dit gegeeven teken vlugt en vilegt alles in de snellest gezwindheid, ontroerd, weg, en laat den Edelman, verbaasd over het geval, op eene eenzame plaats, om den Schepper der Dieren in stilte te bewonderen.

V. Zyn hier nog meer zulke wilde Dieren?

A. Geene groote wilden maar wel Roofdieren! Nu en dan vindt men hier of elders op de Veluwe, doch meer in de Meyery van 's Bosch, en in de Baronnie van Breda, WOLVEN; een Dier, dat naast in grootte aan den Wagthond komt, met opstaande hairen aan den hals, een scheel gezigt, kort opstaande ooren, en glinsterende oogen in de duisternis, geelagtig grys van kleur, drie voeten lang en twee hoog, heet op vleesch,

vleesch , sterk , listig , vlug om zyne prooi te vangen , verwoed , stervende egter dikwils van honger , uit den aart dom en bloede ; doch wegens zyne behoefte vernuftig : veel gejaagd blyft hy in de bosfchen , doch door moed geprangd trotfeert hy alle gevaaren : blaft niet , maar huilf geweldig van honger : ziet fcherp , luifert naauw , riekt allerferkst , een kreng wel op één uur afftands : uit een bosch komende , neemt hy den wind waar , van alle kanten rickende : uitgehongerd is hy wanhoopig , loert by dag op het vee dat in de weiden graast , en graaft by nacht onder door de stallen der Landlieden , zoekende Honden , Lammeren , Veulens , Varkens en Harten ten fpyfe : te veel hebbende , begraaft hy het , tot den tyd van gebrek , onder de aarde . Een jonge Hond vlugt voor hem , een sterke Wagthond ziet hem aan , en zet de hairen over end : was hy niet lam van agteren , hy was niet te agterhaalen : gelyk de Vosfen kan men hem jong zynde temmerd voor een tyd , doch twee jaaren oud geworden , komt zyn verfcheurende aart boven . Ten bewyze van de listigheid deezer Dieren , kan men een geval , niet ver van hier gebeurd , aanvoeren . Een jong , uit den nest genomen , werdt aan eene ketting op een Kasteel gelegd , om daar als een Hond opgevoed te worden . In 't eerste jaar ging dit zeer

wél, de Wolf was mak; doch in 't vervolg kwam, gelyk het altyd zo gaat, de waare geaartheid voor den dag: dan, aan den band gelegen, was er weinig gelegenheid om er blyken van te geeven. Hy'bodiende zich egter van de voorkomende. Om Hoenderen te vangen, gebruikte hy deeze list. Een deel van zynen kost verspreidde hy ginds en derwaards; doch zo, dat het altyd onder zyn bereik bleef. Wanneer nu de Hoenderen aankwamen om er van te pikken, veinsde hy zich te slaapen; en, als zy dit inderdad dedden, nam hy zynen slag waar, sprong op, en greep zo wél toe, dat hy er nooit in miste.

V. Waartoe dit roofzugtig Dier?

A. Ik heb reeds gezegd, en deeze regel past op alle roofzieke Dieren, om de geweldige vermēnigvuldiging der anderen te voorkomen, waarom ik dat niet meer herhaalen zal. Zyne huid levert een goed, sterk en duurzaam bont uit; de tanden gebruikt men om iets te polysten; elders leert men ze dansen tot vermaak van 't Volk. Zyne hairen dienen tot penceelen voor de konst-schilders.

V. Welk Dier volgt op hem?

A. Men kan op hem lasten volgen de voesSEN, die, in grooter getal, hier en elders in onze Buiten-Provintiën gevonden worden.

De

De Schepper heeft eene zonderlinge doortraptheid aan dit Dier gegeven. Wat een ander met geweld doet, voert hetzelfde met list uit, en woont daarom aan den rand der boschen naby de Dorpen, waar het Haanen kan hooren kraaien of andere vogelen betrappen. Dit Dier huult, blaft, slaat geluid als een paauw, en weet verschillende toonen te maaken. Des zomers houdt het zich meest stil; doch, 's winters, als er sneeuw ligt, huult het veel, verweert zich in een gevegt dapper; byt fel toe; en houdt zeer vast. Het nadeel, dat het doet, wordt door zyne vagt tot voering van winterrokken vergoed. Men heeft hier gezien; dat Vossen, kort van de honden ingchaald; haare staarten bewateren, en dat bytend vagt in derzelver oogen kwispelen; of regts en links van den eenen boom op den anderen springen; om die Dieren in hunnen reuk te verbysteren. Raaken zy met eenen poot in de klem, dan dryft de angst hen zo ver, dat zy dien afbyten om los te raaken.

V. Kan men de Vossen niet zo wel tam maaken, als de Honden, die, gelyk gy zeide, ook van natuur verblindeude wilde Dieren zyn?

A. Ieder soort van Dieren heeft zyne eigen' geaartheid, waar door zy van elkanderen onderscheiden zyn, en deeze verandert nooit.

Ik heb onlangs eenen Vos gezien, die zo tam was gemaakt, dat hy los liep, uinging, en weer thuis kwam; die, gestreeld zynde, my vriendelykheden bewees; doch kon hy Hoenderen betrappen, hy beetze dood, en bragt er zynen Meester by, om hem, als 't ware, te toonen, dat hy zyne zaaken wél gedaan, en de oude geaardheid bewaard hadt. Wolven kan men zo verre niet brengen. Ossen en Koeien, in de Wouden opgevoed, zouden ook wild zyn, en wy zouden er geen genot van hebben. Dan, in deeze Dieren is eene andere geaardheid gelegd, zy laten zich volkomen tam maaken. Een kind kan groote troepen overal heen leiden, eenen Stier zelfs doen gehoorzaamen. Hoe gelukkig zyn voor ons deeze verschillende trappen van geaardheid, door de eeuwige Wysheid in de Dieren gelegd! Wy kunnen ze wel leiden, maar niet veranderen, om dat zulks veele nadeelen zou veroorzaken. De bewaring van die geaardheden is waarlyk een Wonder in myn oog.

V. Welke Dieren onthouden zich meer in dit en geene Bosfchen?

A. Onder anderen de **DASSEN**! Een kort gedrongen rondagtig Dier, van grootte als een speenvarken, vuilgeelverwig van koleur, dat de Schepper door byzondere hoedanigheden van alle andere Dieren heeft willen onderscheiden.

V. Door

V. Door welken?

A Door de koleur; want alle andere Dieren zyn genoegzaam ligter aan het onder- dan aan het bovenlyf: dan dit is anders in de Dasfen gelegen. Zy zyn helder van bovenlyf, doch onder meest zwart. Over de oogen en ooren loopen twee zwarte sterk aflee-kende ftreepen, die hen als gemaskerd, of met een gefchilderd gelaat verhoonen. De eenzaamheid beminnende, woonen zy in Wouden en onbewoonde plaatzen, waar zy gen onderaardsch verblyf maaken, te weeten, flingerende holen, fomtyds zeer diep, waarin zy zelden alleen woonen, en er wei-fig uitkomen dan om hun voedsel, beftaan-de in konynen, rotten, infekten en aardvruchten, te zoeken. Hiervan hebben zy niet veel noodig, om dat ze sober zyn, den geheelen nacht, en wel drie deelen van den dag flaapen. Om egter niet te kort te komen in een langen harden winter, leggen zy zich in den voorwinter te flaapen, met den fnuit gedraaid en gefteeken in een beursje, dat zy by hun agterfte hebben, waarin eenig fmeer zit, waar door deeze flaapende Dieren by de inademing gevoed worden. Worden zy wakker, en is dit voedend fmeer verteerd; dan gaan zy hunnen voorraad ontginnen, welken zy in 't najaar ter goeder uure verza-meld hebben; anders toch moesten zy nu

van honger sterven. Worden zy door vyanden aangetast, aanspoods werpen zy zich op den rug, en verweeren zich met hunne zwarte lang uitstekende scherpe nagels, met welken zy dikwerf den honden zwaare wonden toebrengen. Vergenoeg U met deeze drie byzonderheden.

V. Welke Dieren zyn hier meer?

A. Hier zult gy ook BONTSEMS vinden 1 Een Dier, dat naar eenen Vos zweemt, met eenen breedten ingedrukten rug, korte pooten, scherpe tanden, zwartagtige hairen, breedten kop, en eenen staart van anderhalven voet lengte. Het bemint Hoenderen, Duiven en Honing. Het verdedigt zich op eene zeldzaame doch zekere wyze, naamclyk met zynen geweldigen flank, die Menschen nog Honden verdragen kunnen: dezelve komt uit twee blaasjes, by zyn agterste geplaatst, bevattende eene vetagtige stoffe. De Schep- per heeft dit Dier, behalven tot meer einden, ook gegeven, om ons van dezelve bont, een der fraaiste inlandschen, te bedienen, en het hair tot penneelen te gebruiken. Ook zult gy. . . . .

V. Wat zal ik?

A. Ook zult gy, hier en elders, in onze heggen en wildernissen aartige WEZELS, liefhebbers van Rotten, Mulzen, Hoenderen en Eieren aantreffen; zynde boven op het lichaam

rosagtig vaal , wit van buik , met donkere oogen , korte ooren , zwart aan 't einde van den staart ; al mede zyne vagt tot vermeerdering onzer bonten toebrengeude , die men veelal in moffen voert.

V. Welk Dier telt gy onder onze fraaiften ?

A. De HERMELYN , die men hier omftreeks ook vindt ; een aartig beestje , met heldere levendige oogen , met eene kostbaare witte vagt , met een behaaglyk uitzigt , en met zo vaardige bewegingen , dat men er geen oog op kan houden , door den Schepper opgepronkt. Zy muizen als de Katten , en floppen zo gaarne Eieren als de Wezels — Laaten we voort wandelen , mifchien zal ik U noch iets meer van onze inwooners der Bosfchen kunnen zeggen.

V. Wat springt daar in de takken ?

A. Een ander lief Beestje , dat hier en in grooter menigte buiten Zutphen in de boomen leeft , de EEKHOORN geheten , wat grooter dan een Wezel , een regt waaghalsje , springende zonder fchroom van den eenen tak op den anderen. De Schepper , die het Diertje tot dit einde heeft gefchikt , te weeten , om op de boomen , waar het zyn voedsfel vindt , en niet op den grond te leven , heeft , om het voor alle ongelukken van vallen te behoeden , dezelfs pooten niet

alleen zo geformeerd, dat het beter kan klauteren dan loopen; maar ook, om de moeite van voort te wandelen, te spaaren, en meer buiten gevaar van alle Roofvogelen en Dieren te zyn, welken het als een lekker beetje beminnen, aan hetzelfde een ligt lichaam en sterke agterpooten gegeven, om verre sprongen te kunnen doen, nevens eenen breedten staart om den sprong te bestieren, en voor schielyk neêrvallen bewaard te worden. De Eekhoorn behoort tot die Dieren, die voorzigtigheid genoeg hebben, om voorraad op te leggen tegen den winter, brengende tot dat einde in eenen ledigen nest, of in eenen hollen boom, ekels, nooten en andere vruchten. Den nest, waarin het woont en slaapt, overdekt het met eene luifel, om tegens den regen beschut te zyn. Dit Dier begeeft zich somtyds te water, en zoekt, wanneer het over eene rivier wil komen, een stuk hours tot een Schip, dat bestierende door het draaien van zynen staart, waar het wil zyn. Zy gebruiken egter niet altyd dit middel, om over een water te komen. Op het schoone Landgoed, de Poll geheten, buiten deeze Stad aan den Veluwe-Zoom gelegen, is een Eilandje, van waar men, in den laatsten Zomer, de overzwemmende Eekhoorns rykelyke tijnden der vruchten heeft zien haalen.

V. De Wysheid des Scheppers in dit lieve Beestje bekoort my meer, dan het gebuik van Wolven en Vosfen, meer dan de dieveryen van Bontfems en Wezels, meer dan het fraaie kostbaare bont der Hermelinnen?

A. Elk Dier heeft zyne noodige hoedanigheden tot den staat, waartoe het bestemd is. De Allerhoogste is overal dezelfde; hoewel hy zyne gaaven, zelfs in de Dieren, verscheidenlyk verdeelt: dan, indien gy gezet zyt, om U met fraaie en zonderlinge eigenschappen in Dieren te verlustigen, wil ik noch eenige anderen van zulke soort onder uw oog brengen.

V. Zyn er dan zodanigen noch meer?

A. Zy zyn er! Het kon gebeuren, dat wy in onze wandeling eenen Egel ontmoeten, die inderdaad de zigbaarste merktekenen van de wysheid en zorg des Almagtigen vertoont. Naardien er mogelyk geen Dier is, dat minder leet kan doen, dan de Egel, heeft het den Schepper behaagd zorg te draagen, dat een zo onnoozel en onbeschadigend Schepsel ook vry zou zyn voor de ruwe aanvallen van andere Dieren. Vreesagtig en slim, doch log zynde, en geen' Vyand kunnende ontkopen, is het met scherpe witte pinnen, met bruin gemengeld, gewapend. Vervolgd zynde en niet kunnende ontvlug-

ten, haalt het den kop en de pooten in, die nevens den buik en den staart alleyn met een withairig bekleedfel zyn bedekt; het maakt zich door het inhaalen dier deelen beïrond, en zet zyne stekels, waarmede de rug alleen bezet is, zodanig op, dat men het niet kan aanraaken zonder zich te bezeeren, blyvende in die gedaante stil liggen, zo dat men het voor dood zou houden. Het gevaar over zynde, rekt het zich lang uit, en dan ziet men weer den kop, lyf en pooten. Een ander nuttig gebruik maakt het van zyne pinnen. Vruchten onder de boomen vindende, rolt het zich op den grond, zo dat er dezelve aan blyven steeken, die het dan naar zyn hol brengt; anders klautert het 's nagts op de boomen, om de vruchtē af te plukken, doch, die niet vindende, leeft het van Wortels, Kruiden en Torren. Het woont in de kreupelboschen, en in de ruigte onder de haagen; verbergt zich 's winters onder de boombladeren en mosch, of schuilt in holle boomen, lang slapende zonder eten. Deszelfs pinnen dienen ons tot verscheiden' gebruiken.

V. Welk een geblaf van Honden hooren wy aan die zyde van 't Bosch, laaten we eenige haastige stappen doen, mogelyk zien wy daar eene jagt?

A. Gaarne geef ik U dat vermaak! Gy ziet

ziet daar inderdaad, beneden in de vlakke Hei, eenen HAAS, vervolgd door Windhonden. Let op het hittig jagen der laaften, en op den yver van het angstig Dier, om het gevaar te ontkomen.

V. Zeg my eenige hoedanigheden of nuttigheden van dit Dier, gelyk gy van de anderen gedaan hebt, om ook daarin denzelfden wyfen Schepper te kunnen vinden?

A. Hoe gaarne voldoe ik uwe toeneemende leergierigheid! De Haas heeft groote uitpuilende oogen ontvangen, om den minsten onraad van agteren zo wel als van vooren te kunnen merken; want, weerloos en ongewapend zynde, bestaat deszelfs behoudenis in de vlugt. Een klein hoofd, 't geen dit onbelemmerd uitzigt begunstigt; een vermoegen om met geheel of half geloooken oogen te kunnen slaapen; en daar door mogelyk eer wakker te worden; vreesagtig en zwak van gezigt zynde, doch, zo het schynt, uit dien hoofde met zeer groote ooren voorzien tot vergoedinge, om veel geluids te kunnen vangen; ooren, die zeer beweegbaar en scherp van gehoor zyn, welke opgesteeken worden, als het Dier wél moet luisteren, doch plat neervallen, als het snel moet loopen, om niet den minsten weerstand aan de lucht te bieden, of door heggen en struiken gekwetst te worden, en er zelfs in den ren zich door te kun-

kunnen beſſeren; breede lendeſpieren met korte voor- en lange agterpooten, om geweldigter te zyn in het loopen, en hoogten ſchieliker op, en radder af te kunnen komen; waarom zy, afgemat, de heuvels opzoeken, als een middel tot uitkomst, wetende, dat de Honden, die de pooten even lang hebben, dezelve daarom niet zo ras kunnen beklimmen of afdaalen, en dus veld moeten verliezen; den loop van eenen gallop te hebben, verzeld van ſchielijke ſprongen; en met pooten te zyn voorzien, van onderen met haar begroeid, die deswege geen geraas maaken: alle deeze hoedanigheden bevorderen, by uitnemendheid, de vlugt van dit weerloos Dier. By deeze ſnelheid komt een groot vernuft en listigheid; want, ofſchoon ze nooit ver van hun leger af loopen, het geen deeze ſchrandere Dieren des zomers tegen het koele Noorden, en 's winters tegen het warme Zuiden maaken, zy doen egter altyd veele wendingen, om er de Honden van af te leiden: ook loopen zy, op dat die den reuk en dus 't ſpoor verliezen zouden, niet tegen den wind op, maar voor den wind af, en, dien verloren hebbende, zoeken zy denzelven weſtr te winnen. Hooren zy de Jagthoorns blaazen, zy verbergen zich in de biezen; ook heeft men eenen Haas, een paar uren, voor de
 Hon-

Honden geloopt hebbende , eenen anderen uit zyn leger zien opjaagen , en zich in deszelfs plaats neêr leggen , om te rusten : of loopen de Honden aan de eene zyde eener hegge voort , zy loopen langs den anderen kant terug. Geheel afgemat springen zy soms tegen eenen muur op , en leggen zich daarop plat ter neder , latende de Honden voorby snellen. Anders zwemmen zy , om zich te redden , over rivieren , verbergen zich in het gras , of verschuilen zich onder eene kudde Schaapen , of in eenen stal. Eenen myner Vrienden eens ter jacht zynde , en , op eenen akker eenen vervolgd Haas uit 't oog verliezende , vraagde aan eene Boerin , op haare kniën daar liggende om knollen te plukken , of zy eenen Haas gezien hadt ? Hy kreeg geen ten antwoord. Kort daarna merkte zy , dat het zo angstig als listig Dier , in den hoogten nood geene uitkomst wetende , onder haare rokken gekroopen was : zy ving den Haas levendig , en bragt hem aan den aanzienlyken Man. Een ooggetuige hier in de nabuurschap verzekert my , dat een Haas , een nieuw leger gemaakt hebbende , eerst daarin stil gaat zitten , en eene poos tyds daarna met eenen grooten sprong daaruit springt , om te leeren , hoe hy zich in nood best zal redden , en tevens om van buiten te zien , of zyn leger ook te veel in het oog valt.

V. En

V. En waarom roeit men dit schaadelyk Dier niet uit?

A. Geef het niet dien naam! want, Gras en Kruiden eetende, doet het geene andere schaafe, dan dat het fomtyds de Kool in de hoven der Boeren eens proeft. De Schep- per, die de keten zyner Dieren wilde vol- maaken, fchiep den Haas, en gaf denzelven fnelheid en list, om zyne menigvuldige vyand- den, als Menfchen, Honden, Wolven, Vofen, Arenden en Uilen, te kunnen ont- komen. Sterk voortreelende, zonder uitge- roeid te kunnen worden, zyn deeze Dieren zeer gefchikt tot jagtvermaaken voor de Ede- len onzes Volks, en leveren ons eene gezonde aangenaame fpyze. Hun hair dient tot hoe- den en andere gebruiken. Zy ftaan, gejaagd zynde, geen geluid; maar, gewond of gevangen wordende, kermen zy als een Mensch, en wekken dus ons medelyden en afzien van eene te fterke vernieling, of van het al te hittig ja- gen, waarom ook geen edelmoedig jager het Dier, in dezselfs leger immer zal fchieten. Voorts zyn ze zo wild niet als men denkt: men kan het vermaak hebben van ze te temmen, en konften te leeren.

V. Welk Dier komt het naast by de Haazen?

A. De KONYNEN, die by duizenden in de Duinen aan de Noordzee, en, hier op de
Ve-

Vetuwe, in deeze Bergen en Heuvelen hare slingerende onderaardsche wooningen toefstelen, daar buiten veelal omloopen, doch, betrapt, yfings in dezelve vlugten. Dus laat de Schepper, het geen indedaad uwe opmerking verdient, zyne Waereld ook onder den grond bewoonen. Deeze hollen zyn niet in de Zaailanden, maar in hooge Duinen, Heuvelen en Bergen van hun gegraaven, op dat ze de eersten niet zouden omwroeten, en daardoor de graanen bederven, maar om in de laatsten, hoog en droog gelegen, tegen het water beveiligd te zyn, welke hollen aanmerkelyk zyn wegens hunne aartige bogten. De Tammen zyn van verschildende koleuren, wit, zwart, grauw en bont, maaken ten eersten geene hollen, als men ze ergens plant; doch zo dra zy merken, aan hoe veele gevaaren zy als dan zyn bloot gesteld, beginnen zy dezelve tot meerder veiligheid te delven, en worden dus Duin- Berg- of wilde Konynen, meestal gryswan koleur, komende, 's morgens en 's avonds, als er 't minste gevaar op handen is, uit hunne hollen, om voedsel te zoeken. De teer bezorgde moeders plukken haar lyf van onderen kaal, en maaken van dit hair den nest, op dat er de jongen zagt in zouden liggen. Wanneer deezen groot geworden zyn, en aan den ingang der hollen komen, biedt

zy dezelveu Gras en Kruiden aan, terwyl de vader, over deeze zorg en den aanwas der jongen voldaan, dit zyn kroost liefkoost, de oogen likt, en het hair glad strykt. —

Hoe veele bekoorlyke hoedanigheden in Haazen en Konynen! Hoe groot een verskil tuschen hen en tuschen Wolven en Vosfen! Zigtbaare proeven eener eindelooze kragt en Godlykheid.

V. Gy stelt dan Haazen en Konynen in eenen rang?

A. Dit volgt niet uit myn zeggen! Konynen, wel kloekzinniger en sterker dan Haazen, ook meer voortteelende, leveren veel bont, en zyn gewis eene aangenaame spyze, vooral ala ze jong zyn; doch zy doen meer schaade dan de Haazen, vernielende het gras met wortel en al, ook het jonge graan, en de moeskruiden, des wy gedwongen zyn, derzelver al te groote vermenigvuldiging en geweldige strooperyen met geweld te keer te gaan.

V. Waar? In hunne holen, daar ons de toegang wordt geweigerd?

A. In en buiten derzelver holen! Op 't Eiland Ameland, waar ze zeer vermenigvuldigd zyn, kan men ze, des avonds, in den maaneshyn op de loer gaande zitten, met knuppels op hen te smyten, dooden; of daar, in de duinen, en op de heuvels met

schiet-

ſchietgeweer treffen; of dezelve anders, dat gemaklyker en aangenaamer is, met haaren vyand beoorloogen.

V. Met haaten vyand?

A. Ja! Ik weet niet, of gy ooit eene *FRET*, een fraai Diertje, een weinig grooter dan een Wezel, geel van koleur, met roode oogen, gezien hebt. Het is geen inboorling van ons Vaderland, maar uit Africa, van de Guineſche Kust gebragt, en, hier voortteelende, nu zeer gemeen geworden. De Voorzienigheid, die geene geheele uitroeying der Konynen, en even weinig derzelve al te groote vermenigvuldiging wilde dulden, alzo dan onze akkers en hoven eene algemeene verwoesting te wagen hadden, ſchonk ons dit Diertje, om de Konynen daar mede te bewegten, te verminderen, en ten ſpyze te vangen.

V. Hoe geſchiedt dit?

A. Op eene aangenaame manier! Een Gezельſchap gaat op de Konynenvangſt. Aan de hoven gekomen zynde, neemt een van hetzelfde eene *Fret*, en ſluit derzelve bek met een kettingje; want, gulzig van aart zynde, zou ze, een Konyn, in het hol aantreffende, aanvallen, en er niet van terug keeren, voor dat ze hetzelfde verſlonden hadt; dit wordt nu door den geſlooten muil belet. Zo dra dit geſchied is, laat men de *Fret* in eene der hoven des beuvels loopen,

en, wyl deeze ingang verscheiden' uitgangen heeft, verdeelt zich 't Gezelschap: elk plaatst zich aan eenen der laatsten, en spank een netje daar voor, dat hier en daar met een hand vol zands vast zettende, wagtende wat er gebeuren zal. De Fret loopt door de onderaardsche gewelven, en zoekt zynen vyand op: is er geen in, ze komt hier of daar aan het einde deezer loopgraven uit; men vangt ze dan op, en gaat zyn geluk elders beproeven. Is er één Konyn in; dit, zynen vyand op den reuk kennende, zoekt heil in de vlugt, met zulken haast, dat hetzelfde, of het netje niet ziende; of er willende doorbreeken, dat wargaren, het welk een daardoor getrokken draad by 't uitpriogen toehaalt, om zynen kop en lyf krygt, en dus daarin gevangen, buiten het hol tuimelt, daar men het laat rollen, om de Fret, die hetzelfde vervolgt, te vangen, waarna de prooi door eenen slag in den hals gedood wordt. Zyn er meer Konynen in de keelen van het hol, die met elkanderen gemeenschap hebben, ze vliagten te gelyk, en men vangt er dus verscheiden teo zelfden tyde: doch weigert de Fret, die soms een Konyn in haare klauwtjes vangt, en dat poogt te vernielen, spoedig uit het hol te komen; men schiet er los kruid in, en de damp, door de weitas tegen het hol gebou-

den,

den, en dus naar binnen gedrongen zynde, doet het dus benaauwde Diertje naar buiten uit komen.

V. Welk eene gunstige bezorging der Voorzienigheid, om zich, eer men schietgeweer hadt, of daar men het mist, of niet gebruikt, tegens de overheering der Konynen te weer te stellen, en de Fret daar toe met zo veel overlegs te gebruiken! Dan, welk Dier woont er in dat kleine open hol, het geen ik daar zie?

A. Gy kent het zeer wél van naam en aanzien; doch ik twyfel, of gy iets van deszelfs verwonderlyk maakfel weet, ik doel op den mol.

V. Op den Mol! Is die dan van een verwonderlyk maakfel? Een zo veragt, onnut en schaadelyk Dier?

A. Niet zo haastig! Leg ook hier uwe vooroordeelen af. De Schepper heeft dit Dier met 't grootste overleg gemaakt, dus zou ik my uitdrukken, indien er één zyner Werken ooit met eenig overleg toegesteld was geworden; dan, dit niet zo zynde (want syn wys Verstand kent geen overleg) moet ik liever zeggen, dat dit Dier de uiterste blyken van Wysheid vertoont.

V. Wys my dit toch aan?

A. Hoewel men nu en dan in ons Vaderland witte Mollen vindt, behooren ze egter

eene zwarte koleur te hebben, gelyk zy die bezitten, om niet telkens in eene zwarte aarde bemorst te worden. Zy moesten niet te groot zyn, om dat anders derzelve loopgraven tuinen en velden door de wydte te veel zouden beschaadigen. Des zyn zy voorzien met korte, breede, scharp genagelde Pootjes, wyl de loopgangen geene hooge gewelven hebben. Deeze pootjes zyn gevormd gelyk Ipaaden en houwelen, om den grond los te hakken, en gemakkelyker de holen en gangen, die als zo veele veilige loopgraven zyn, te kunnen maaken, en de ingetrapte aarde weg te schoppen. Zy hebben een aartig Snuitje, om den nu losgemaakten grond te kunnen opvroeten, en zien met Oogjes, niet veel grooter dan een groote speldeknop; dus zeer klein, om dat ze niet veel lichts in het duistere noodig hebben. Diep zyn deeze Oogen in een holletje gezonken, om geen nadeel te lyden in de ondergravingen; met hairtjes omringd, welken zy kunnen uitspreiden, om, des noods, wél te kunnen zien. Ze hebben Ooren, niet die buiten 't lichaam staan, gelyk die der andere Dieren, want zodanigen zouden hen hinderen; maar die de gedaante van een gaasje vertoonen, geplaatst tuschen den hals en de schouders, met dicht sterk hair bedekt, om ze tegens de ongemakken der invallende aarde te beschermen, welke ver-

won-

wonderlyk aartige gevormde Oortjes fcherp van gehoor zyn , en de minste klanken in deeze onderaardsche gewelven ligtelyk vangen. Denk nu aan 't geen ik U gezegd heb van de konstige Ooren der Menschen (L. Deel bl. 251, 252) denk aan deeze kleine Oortjes , aan 't fyne gehoor deezer Dieren , en herinner U , dat een Almagtige dezelve vormde , die , wat taal ook het Ongeloof verwaandelyk moge uitflaan , noch onbeindig fyner hoort. *Aanmerkt gy onvernuftige onder den volke , en gy dwaaze , wanneer zult gy verftandig worden ? zoude die de ooren plant , en het gehoor aan Menschen en Dieren zo verwonderlyk gaf , niet hooren ?* Pl. XCIV. 8, 9.

V. Zo fchoone befchryving van dit Dier hadt ik , zelfs niet op uwe gunftige voorreden , verwacht ! Alleen zou ik noch daarby verlangen iets van derzelve levenswyze te wooten ?

A. Gy begrypt , dat men niet veel van een Dier , woonende in onderaardsche helen , die onze navorfchingen buiten fluiten , zeggen kan. Vergenoeg U dan met deeze Waarneemingen. De Aardhoopen , waaronder zy huisvesten , en hunne jongen voortbrengen , zyn grooter dan de anderen , bestaande uit een fraai gemaakt verwulffel , ondersteund tegens infortingen met pilaars , die van aarde zyn toegesfeld , met kruiden en wortels gemengd .

en zo vast zamen geklopt, dat het water deeze woning niet kan doordringen. Zy graven, wanneer het heeft geregend, waarfchyndlyk, om dat de Wormen dan in beweging zyn, waarop zy jagt maaken. Loopt de Yffel alhier buiten zyne oevers over de weiden, waar onder zy in menigte wonen, zy zyn liatig genoeg om hun leven op de Waterwilligen te redden. Op éénen boom heeft men er fomtyds meer dan twintig zien zitten; doch staat het water te lang, en dringt hen de honger, zy verlaaten dan de boomen, en begeeven zich naar de hooge landen.

V. Het eerste vindt ik eene zo fraaie proef van hunne konst, en het ander een zo duidelyk bewys van hun beléid te zyn, dat ik nu bykans weerhouden worde van te zeggen: wat doen wy met zulk een fchadelyk Dier in onze hoven en velden?

A. Wy moeten veeltyds met een klein kwaad te vreden zyn, om daar door van een grooter bevryd te worden! Zy doen in de daad eenig nadeel aan de Landen, en derzelver Planten. De eerften vroeten zy soms te veel om, en maaken eene menigte hoopen, welken de Landlieden gewoon zyn in het voorjaar te flegten.

V. Zy maaken egter daarna weer anderen?

A. Dit

A. Dit is zo; doch hier is de vraag, wat men doen moet om dit kwaad voor te komen? Een Geldersch Edelman, hier in de nabuurschap woonende, geleezen hebbende in een oud Boek, dat men, op den negenden van Maart de Molshoopen sleggende, dezelve niet weer te voorschyn ziet komen, heeft dit sints zeer nauwkeurig op dien dag laten doen, en hy geniet thans het vermaak, van ze niet weer te zien verschynen. Deze Waarneeming is in myn oog zo fraai en zo gewigtig, dat ik ze U mededeele, om ze ook te beproeven, zo U immer een Landgoed te beurt valt, ten minsten dat gy de Landlieden intusfchen aanpoort, om te ontdekken, of dit bestendig doorgaat. Vermids de negende van Maart in het vorig jaar op den Zondag viel, en men dus de Arbeiders tot het slegten der Molshoopen niet wilde dwingen, heeft men eger, na de namiddag-predikaatsle, in ééne weide dat laten doen, met dien uitslag, dat men daar in, gedurende den gheelen Zomer, geene nieuwe opgevroete aardhoopen gezien heeft.

V. En welke is hiervan de reden?

A. Tot noch toe weet ik ze niet! Zouden niet daardoor hunne jongen om hals raaken? Wy behooren altyd eerst maar te zien, en daarna wordt het tyd, om de oorzaak na te spooren. In dit geval moet ook deeze regel

gevolgd worden. Geef acht, of, na het slegten der Molshoopen, voor, op, of na den gezegden dag, die Dieren in het vervolg geene nieuwen maaken; en vindt gy dit, ga dan U zetten, om de reden daarvan uit te vorscheu; anderszins doedt men verloren moeite, en men maakt zich bespottelyk.

V. Wat verder?

A. Voorts, doen zy eenig nadoel aan kleine Plantjes, met korte wortels, die, los-gemaakt door derzelver vroeten, sterwen; zy brengen ons egter grootere voordeelen aan door onze hoven en beemden te zuiveren van schadelijke torren, en wormen. Op dat zy egter niet te sterk zouden vermenigvuldigen, heeft de wyze Heer der Natuur, Vossen, Wazels, Egels, Katten, Honden en Roofvogelen tot derzelver vyanden gemaakt, en, zo deezen ons daarin niet genoeg helpen, hebben wy verscheiden' goede vallen bedagt, om ze daarin te vangen. Van ééne onvoorzigtigheid moet ik U hier waarschuwen. . . . .

V. Van welke?

A. Dat gy, een Landgoed bezittende, nimmer in den zin krygt, de Mollen te sterk te vangen, veel min dezelve geheel uit te roeien. Men ondernam dit, vóór eenigen tyd, op het heerlyk Lusthuis Hulkestein, buiten Arnhem gelegen, om dat zy
door

door hun wroeten de fraaie laanen en hangende Tuinen zeer ontferden. Men kreeg er egter welhaast berouw van. Eene zekere soort van Wormen, de Mollen, hunne vyanden, daar niet meer vindende, vermenigvuldigde binnen korten dermate, dat ze daar planten en bloemen verwoestten, en zelfs de wortels van het jonge plantsoen beschadigden, en dedden sferven; weshalven men genoodzaakt was, dit uitroeien der Mollen niet alleen te staaken, maar ook elders levendige te laaten vangen, en daar weer te pooten. Leert U niet deeze Ondervinding ten duidelyksten, dat er niets vruchteloos geschaapen is; dat een zeer veragt Dier dikwerf meer diensten doet, dan wy denken? En hoe heldert niet deeze eene proef de Wysheid en Goedheid van God in de Scheppinge op? Beteugel dan uwe klagten over de formering van Dieren, die eenig klein nadeel doen, en erken nu, dat wy dit Dier, tegen welk gy eerst begonde uit te vaaren, niet missen kunnen.

V. Gewis, dit leer ik er op nieuw uit, ik sta beschamd, en wil voortaan wyser zyn! dan, zeg my, wonen er geen meer Dieren onder den grond?

A. Ja wel! Er zyn VELDMUIZEN, REK-
MUIZEN en AARDMUISJES, die allen in holen
onder den grond wonen.

V. Ik herinnere my veel van Veldmuizen

gehoord te hebben, die soms geweldige verwoestingen in de koornakkers, weilanden, en hooiklampen maaken.

A. Gy hebt hieruit kunnen leeren, dat de geringste Dieren, door de hand der vertoornde Godheid, wegens onze misdaden, tot strenge geestes dikwerf gebruikt worden. Ik heb meer dan eens de grootste verwoestingen, door dit ongedierte aangeregt, met ontzetting in Noordholland beschouwd — De Veldmuisen zyn grooter dan de Huismuisen, dikker van kop, korter van staart, met hair bezet, zwart van rug, met vuil geel gemengd, donker grys van buik, leevende op het land; doch haare nesten zyn onder den grond, daar zy de wortels van de graanen en 't gras afknabbelen. Men vindt er van allerlei kleuren, zelfs boeket; doch meest gryzen. In groote menigte zynde, zwemmen zy dikwerf in stil weder, zeer geregeld, (want golven doen hen onkomen) by geheele troepen over een klein gedeelte der Zuiderzee, of uit Noordholland over 't Y naar Amsterdam, om elders voedsel te zoeken.

V. Hoe is 't mogelijk, dat zy zich zo onverwagt in zulk een groot aantal vertoonen, en dikwerf even schieyk verdwynen?

A. Zy teelen ongelooflyk sterk voort, en, elkanderen verslindende, verdwynen ze even ras. Ware dit zo niet van den goeden Schep-

Schepper bestemd , er zou geen kans zyn om ze uit te roeien : nu bestaan zy in dezelfde menigte. Zagte winters geeven dikmaals aanleiding tot derzelver vermenigvuldiging : des de koude voordeelig is , om er ons van te bevryden , of om ze te voorkomen. Wezels , Rotten , Uilen , en Roofvogelen gaan er gaarne op te gast , en helpen veel tot derzelver vermindering.

V. Dan , waartoe dient die ongemeene vruchtbaarheid deezer Dieren ; wy lyden ernstig schaade by ?

A. Onthoudt deezen algemeenen wyfen regel , wêlken de Voorzienigheid bestendig volgt. Zy moeten , eenigermaate , schaade aan den oogst , en aan andere veldgewassen doen , om zelve te kunnen leeven , en daarna , op haare beurt , eene spyze voor andere Dieren , welken ons ten nutte strekken , te worden. Hiervan is er tusshen alle de Dieren een geduurige Oorlog , en alles is dus zo wysfelyk aan- elkanderen-verboden , dat de ondergang van het eene het behoud van het andere is. De vruchtbaarheid in allen staat ook altoos ééntedig met de gevaaren , die zy loopén , dat is , hoe meer gevaaren een Dier , of wat het ook moge zyn , onderhevig is , hoe vruchtbaarer het wordt bevonden. En daar de Muisen bloot staan voor eenen onderling verwoestenden Oorlog , voor Koude,

de, en voor Roofdieren, drie voor haar zeer geweldige plaagen, laat de Schepper, die aan den anderen kant derzelve uitroeing ook niet dulden wil, zulk eene sterke voortteeling onder dezelve plaats hebben.

V. Hoe veele Roofdieren op het Land hebt gy nu reeds opgeteld?

A. Er zyn er niet alleen op het Land, maar ook in het Water, die daar dezelfde nadeelen doen, en ook, op hunne beurt, wederom eenige diensten aan ons bewyzen.

V. Staak uw onderwys niet, eer dat gy er my eenigen hebt leeren kennen?

A. Er zyn voornaamlyk drie Dieren, die by ons in het Water en op het Land leven, en dus de Land- en Water-Dieren aan elkanderen verbinden, dat is, zy hegten de keten der Dieren, die hier anders tuschenbeiden stondt afgebroken te worden, zamen. Herinner U hier, wat ik van de Overgangen in de Natuur (blad. 8 enz.) gezegd heb, en dan weet gy de reden, waarom dit plaats moet hebben.

V. Noem my het eerste Land- en Water-Dier.

A. Het is de bekende WATERROT, korter van staart en ooren dan de HUISROT, met borsteliger hair, geelagtig, met zwart op den rug doormengd, dat bleeker wordt naar het onderlyf. Dit Dier blyft aan de kanten van gragten, slooten en staande wateren, nestelt
in

in rioolen agter schoeyingen , is vlug in te zwemmen , duikelt wél , vangt visch , doch eet ook wortelen en kruiden , zynde vooral een liefhebber van druiven.

V. Welk is het tweede Land- en Water-Dier?

A. Mogelyk onthoudt het zich in de gindsche poelen , of wel in den Yssel , waar wy op onzen hertogt zullen aankomen. Men noemt het den OTTER , zo groot zynde als een middelbaare Hond , byna drie voeten lang , leevende meest in het water. Tot dat einde heeft de Schepper hem korte pooten gegeven met breede voeten , en de teenen door een sterk vlies , op de wyze der Watervogelen , aan een verbonden , waardoor hy ongemeen snel kan zwemmen ; en , wyl hy dikwerf lang onder water moet blyven om zyn voedsel te bejagen , heeft zyn Maaker hem ook in staat gesteld , om dit , eenen aanmerkelyken tyd lang , zonder ademhaling , te kunnen doen : ten einde adem zynde , komt hy , alleen één oogenblik , boven , om nieuwe lucht te scheppen , en duikt dan weér naar beneden.

V. Vergeet gy niet my te zeggen , welk voedsel hy daar zoekt , en hoe ?

A. Tusschen het riet en de biezen op de loer liggende , schiet hy toe , om Visfchen en Watervogelen te vangen ——— Dan , wyl

wyl hy , hoe snel zyn zwemmen is , alle Vifchen onmoglyk kan agterhaalen , en Watervogelen ook oogcn hebben , en hem kunnen zien , fchook de Schepper aan het Dier ; ter zynen onderhoudinge , verſcheiden' liſten ; by voorbeeld , daar veel Viſch is , zwemt hy tegens den ſtroom op , waar door de Vifchen , die veelal met den ſtroom afgaan , hem van zelfs in den mond vallen. Zo leeft hy in den Yſfel , en in andere ſtroomende Rivieren onzes Lands , waar men hem kan vinden ——— Dan , deeze liſt in Vyvers en in ſtilſtaande wateren hem niet te pas komende , verandert hy daar van maatregelen , en bedient zich van andere nieuwe ſtreken. Hy maakt in ſtille ſtroomen het water onklaar , om de Vifchen te misleiden ; of hy houdt zich , eene poos tyds , in eenen hoek of ſchuilplaats verborgen , en verſchrikt daarop de zorgelooze Vifchen door eenen geweldigen ſlag met zynen ſtaart ; die , ontſelt , en zich naar de wal begeevende , zonder veel moeite van hem gevangen worden ——— Nog zonderling is zyne konſt , om de gevangen tegenspartelende Vifchen in zyn geweld te houden , de beſte waarlyk , die men zou kunnen uitdenken. Op het oogenblik , in welk hy den Viſch aangeept , trekt hy zynen buik in , om den gevangen in die holte te brengen , en hem daar

daarin op den rug te wentelen. Als dit geschied is, en deeze aldaar geen en tegenstand meer bieden kan, byt hy een gat in deszelfs borst of keel, en laat hem daarop los. De gedooide Visch dryft dan naar boven, de Otter volgt, en brengt de vangst aan den oever, waarop hy dan te gast gaat.

V. Met alle die fraaie konsten en streeken doet hy kwaad, en berooft onze Wateren van schoone en lekkere Vischen?

A. Dat nadeel kunt gy hem dubbeld doen vergoeden! Gy kunt hem tam maaken, en leeren Vischen vangen en aanbrengeen, gelijk de Jagthonden het wild. En zo dit U niet gebeurt, doodt hem, en gebruik de nuttige huid tot voeder in winterklederen, tot asoffen en mutsen.

V. Ik verlang ook het derde Land- en Water-Dier te kennen?

A. Schoon het geen inboorling van ons Vaderland is, mag ik het egter niet vergetten, om dat men er, nu en dan, een gevonden heeft in onze stroomen. Ik heb den BEVER in het oog. In den jaare 1742 ving men te Gorniehem twee Ouden met zes jongen; in den jaare 1757 schoot men eenen anderen in den Yssel by het bekende Lusthuis Middagten, dat ginds op den lustigen weg van Zutphen naar Arnhem ligt: en de laatste, waar-

waarvan ik weet , is , in den jaare 1774 , by het Dorp Hedel , daar dezelve zich in eenen ryswaard aan de Maas , zes of zeven jaaren lang , hadt opgehouden , van eenen knorwilg , waarop hy lag te slaapen , afgeschooten .

V. En waarom moogt gy dit Dier niet vetgeeten ?

A. Om dat onder alle Dieren , die met elkanderen in eene Maatschappij leeven , geen is , dat in zynen handel nader komt by het Menschelyk verstand , dan dit Dier . Het houdt zich op in Duitschland , en wordt veel in het Noorden van America , vooral in Kanada , gevonden , hebbende vier scherpe snytanden , zo veele pooten en een ovaalen staart . De Bevers leeven daar tusfchen de twee of driehonderd sterk ; bouwen hunne winterwooning midden in het water ; voorzien ze met dyken en fchutfluizen tegen het wasfen en daalen . Zy bedienen zich tot dat einde van eenen boom , die in het water dryft , of vellen er eenen , die op den oever staat , neêr , en maaken daarvan eenen dyk . Terwyl eenigen hier mede bezig zyn , maaken anderen paaltjes , slaan ze met den staart in den grond , vullen dit werk met klai aan : anderen brengen met de pooten eene foort van kalk , en stoppen daar mede de ledige plaatzen , die ook met hunnen staart als met eene troffel invoegende . Zy maaken dus ver-
fchlei-

ſcheiden* reizen , van binnen wél gemetſeld , en laaten , boven op den dyk , twee of drie openingen , om het overtollig water te ontlaſten. Deeze dyk is het openbaar gebouw , daar zy allen aan werken. Zo dra dezelve voltooid is , verdeelen zy zich in verſcheiden* huisgezinnen , die elk hun deel betrekken in eene ovaale hut met drie verdiepingen ; eene onder water , de tweede daar mede gelyk , en de derde hoog en droog. De muren zyn twee voeten dik , ſterk gemetſeld , de wanden met pleiſter aangeſmeerd , zo net als of het Menſchenhanden gedaan hadden. De vloer is bedekt met een groen tapyt van zooden , waarop zy de minſte vuiligheid niet dulden. Elke hut heeft twee uitgangen , eene naar het land , eene andere naar het water. De woning voltooid hebbende , haalen zy groen Popelen- of Wilgenhout , leggen dat diep onder water , en trekken , van tyd tot tyd , eenige ſtukken van hetzelfde boven , om den baſt aftekaauwen , en te eeten , blyvende den geheelen winter in die hut. Zo leeven deeze Dieren in Kanada , als zy in grooten getale byeen zyn. — Ik meende , dat gy deeze verwonderlyke zamenwooning , konſt en bedryf der Bevers behoorde te kennen , om dat wy deeze Dieren , gelyk ik zeide , nu en dan , ook in ons Vaderland vinden. Dit alles gaat egter toe zonder eenige redenering : of

bekleeden zy hunne gedachten met eenige tekens ? vergelyken zy de zaaken ? zyn zy kundig , dat dyk en sluizen het water zullen tegenhouden ? hebben zy vooraf een beftelt van alles gemaakt ?

V. Hoe komen deeze Dieren in de Rivieren onzes Vaderlands , daar ze eigenlyk niet thuis behooren ? Leeven zy by ons ook zo ?

A. Offchoon deeze Dieren eigenlyk in ons Vaderland niet thuis behooren , is het egter te verwonderen , dat wy er in onze groote Stroomen niet meer van hebben , wanneer men overweegt , dat er zich veelen in de Rivier de Lippe ophouden , uit welke , niet ver van hier gelegen , zy door het altyd afloopend water zeer gemakkelyk hier kunnen komen. Niemand , zo veel ik weet , heeft daar derzelver zamenleving gade geflagèn , dat jannier is , alto zy , volgens my gegeven berigten , ook daar in gezelfchappen , doch kleiner dan in Kanada leeven , en zich wooningen bouwen van opgeftapeld hout. De laafte , die zich in ons Vaderland by het Dorp Heddell eenige jaaren heeft opgehouden , bedierf daar veel graans , en jong hout , waar mede men soms eene maatige fchuit vullen kon ; weshalve men meermaalen , doch vruchteloos , op hem een' kogel loste. Eindelyk ontdekte men ; in 't jaar 1770 , dat hy op eenen

eenen Wilgenboom , wiens top ééne elle uit het water stak , lag te slaapen , waarop er de Kapitein DE ROOËK met eene schuit naar toe voer , en hem dood schoot. De beroemde Heelmeester VAN DER HAAR te s^t Bosch bevondt deszelfs lengte te zyn vier voeten , gerekend van de geele slagstanden af tot het punt van den staart. Hy woog het Dier , dat wertig ponden haalde , hebbende veel vets onder de huld , en twee beuzten met Castoreum , of Bevergeil , ieder zo groot als een hoenderej , 't geen , noch versch zynde , zeer stekken reuk van zich gaf. De gemelde Heer , die ze daaruit nam , zag ze in de schaal vier ouden weegen : in de maag vondt Hy geene vischgraaten , maar wel eene groote menigte fyne schil van Wilgenboomen. De romp is daarna opgezet , om in het Kabinet des KUNSTADHOUDERS by andere Natuurlyke Zeldzaamheden bewaard te worden.

V. Gelukkig , dat wy niet meer van die schaadelyke Dieren overkrygen ?

A. Wy zouden , zo dit gebeurde , en ze wilden hier wonen en voortteelen , er wel eenig nadeel by lyden : doch we zouden , aan den anderen kant , het voordeel van derzelver kostbaare huiden , en van 't geroemde vogt Castoreum hebben , dat zulk een uitneemend geneesmiddel is : welke beide voordeelen U zouden overtuigen , dat dit Dier ook inkom-

sten aan den Mensch betaalt, en mogelyk onder de voordeeligsten geteld mag worden — Vergenoeg U nu met deeze Aanmerkingen over de wysheid en oogmerken des Scheppers in de Dieren. Zy overreedten U, dat alle onze Vaderlandsche Dieren ten onzen voordeele geschaapen zyn, en helderen niet weinig de schoonheid der Scheppinge op. Voorts is U thans de weg aangewezen, om in deezen tak der Natuurlyke Historie verder te komen. De oude Heiligen, die dit spoor betraden, zongen des den Heere der aarde deezen lof toe: *Gy beschildt de duisternis, en het wordt nacht, in den welken al het gedierte der wonds, uittreedt. . . brieschende om eenen roof, en om haare spyze van God te zoeken. De zonne opgaande, maaken zy zich weg, en liggen neder in haare holen. De mensch gaat dan uit tot zyn werk, en heeft niets kwaads van de wilden te dugten, en naar zynen arbeid tot den avond toe. Hoe groot zyn uwe werken, o Heere! gy hebt ze alle met wysheid gemaakt, het aardryk is vol van uwe goederen.* — Pl. CIV: 20-24 — Laaten wy nu naar huis gaan, en morgen onze Natuurbeschouwingen hervatten.

N E G E N D E
ZAMENSPRAAK.

O V E R D E
E I G E N S C H A P P E N
D E R
V O G E L E N.

*Vroeg opstaan. Gedaante der Vogelen. Zintuigen.
Bek. Maag. Zang. Vleugelen. Pennen. Vede-
ren. Dons. Vlucht. Kleur. Halzen. Pooten.
Knieën. Slaap. Beenderen. Paaren. Nesten.
Eieren. Broeien. Liefde. Heentrekken.
Terug komen. Nuttigheden. Bewaring.*

VRAAG. Zo vroeg op in den morgenstond,
daar gy niets te doen hebt?

ANTWOORD. Nooit was er een tyd, waarin
ik niets te doen vondt! Ledig te zyn heeft my
altoos boven alles verdrooten. Ik durf haast
zeggen, dat nooit gekend te hebben, sints ik
leerde eene nette orde in alle myne zaaken
te houden, en altoos maar ééne te gelyk ter
hand te vatten, waar door ik meer dan een an-

der afdoe: en, vermits ik zorg draag, dat ik altoos dingen van verscheidenden aart te verfigten hebbe, worde ik niet ligt in mynen arbeid moede; want, zo dra' de lust tot het eene begint te wyken, stappe ik aanstonds tot het ander over, en dus werke ik altyd met eenen wakkeren yver. Volg dit voorbeeld, waarvan gy zeer groote voordoeelen zult trekken. Dan, ik behoort U te vraagen, waarom gy zo vroeg zyt opgestaan?

V. Gy hebt my de dwaasheid van de Orde der Natuur om te keeren, van te slaapen, wanneer men behoort te waaken, van bezig te zyn, wanneer men behoort te rusten, zo nadrukkelyk onder het oog gebragt, dat ik my niet langer heb willen houden aan mynen ouden trein. Ik ging gisteren avond vroeg ten bedde, en nu ben ik vroeg opgereezen, zo verkwikt en zo vrolyk over den schoonen Morgenfond, dat' ik het nazuwlyks kan uitdrukken!

A. En wat wilde gy nu beginnen?

V. Naar den hof of in het veld gaan wandelen, de Werken van mynen weldoenden Maaker beschouwen, Hem de eerste offerhanden van mynen lof, al wandelende, toebrengen, en in deezen verrukkelyken ochtenden zang der Vogelep, my zo weinig bekend, gaan hooren; want voorheen sloop ik, toen zo reeds eenige jaren voor my gezongen hadden,

A. 11 Q

A. „ O eeuwige Vader der geesten van
 „ alle vleesch! ontvang mynen dank, dat
 „ Gy de verderfelijke onoplettenheid uit
 „ het harte mynes lieven Leerlings gerukt
 „ hebt, - en hem begint te leiden tot de
 „ kennis uwer wonderbaare Volmaaktheden,
 „ uitschitterende in uwe Werken; tot den
 „ schuldigen lof voor de zegeningen, wel-
 „ ken Gy daarin voor hem bereid hebt; en
 „ tot het wél aanleggen van zynen kostely-
 „ ken tyd!”

V. Ik zeg Amen op uwe dankbaare ver-
 zugting, die my treft!

A. Myne onuitdrukkelyke Vreugd over de
 gelukkige gevolgen van myne gegeven' lesfen
 kon ik niet bedwingen! ——— Welk een
 verrukkelyk uitzigt voor U, en voor my, zo
 gy dus altoos mynen genegen raad volgt! —
 Ik wil alles laaten staan, om U in uwe
 wandeling te verzellen, en meer te leeren;
 want niets gaat 'er byna boven het vermaak
 van zulke weetgerige Leerlingen te onder-
 wyzen. ——— Wy gaan heen ——— Betaal
 uwe erkentenis aan uwen Maker met krag-
 tige woorden, met een vrolyk aanschouwen
 der Scheppinge. Vrolykheid is Dankbaarheid.
 De Vogelen zelve zullen U daarin onder-
 steunen. Zing „ *het zyn de goedertierenheden
 der Heeren, dat wy niet vernielt zyn, dat
 zyne barmhertigheden geen einde hebben. Zy*

*zyn alle morgen nieuw , uwe trouwe is groot.
De Herre is myn deel , zegt myne ziel !*"
Klaagl. III. 23 - 24.

V. Dan , hoe zal ik dezelfde Wysheid van den grooten Schepper der Vogelen in de Vogelen , en tevens zyne Godheid jegens ons daarin kunnen vinden ?

A. Wy willen beproeven , of wy ze niet kunnen ontdekken ! God , die in de Schepping volkomen zorgde , dat er niets ledig zou zyn , zeide met eene goddelyke , en oogenblykelyk scheppende stem : *het gevogelte vliege boven de aarde , in het uitspanfel der hemels !* Gen. I. 20. *Hy spreekt en 't is er , hy gebiedt , en het staat er.* Pl. XXXIII. 9. Majestueuse Taal ! die het onnadenkelyk alvermogen van God , de rasheid en do gemakkelykheid van 't scheppen zo duidelyk en treffend ontvoopwt , dat wy het met alle onze wysheid niet beter kunnen uitdrukken. De wyde Lucht was , op dit punt des tyds , vol vliegende Vogelen ; alles klapwiekte , alles zong , alles was nieuw !

V. Grootsch was voorzeker de eerste Schepping ! Dit begryp ik. Nu , gelieft 't U , ter zaake , zo dezze Inleiding niet grooter behoeft te zyn ?

A. 't Is onnoodig ! Eéne korte verrukking drukt alles uit. Gy wilt de Vogelen kennen. Ik zal U eerst eenige algemeene Aanmerkingen

gen over derzelver Eigenschappen mede deelen, waarop wy gevoeglyker tot de TAMME en WILDE VOGELN kunnen overgaan.

V. Wat moet ik dan aangaande derzelver Eigenschappen weeten?

A. De volgende verwonderlyke Hoedanigheden! ——— dat de Schepper opzettelyk derzelver Hoofd spits en klein gemaakt heeft, om gemakkelyk de lucht te kunnen klieven; dat zy vyf Zinnen hebben, van welken 't gezigt om wyse redenen het fcherpste is, fterker dan in de Dieren; dat daarna het gehoor volgt, voorts het gevoel, de fmaak en de reuk; dat hun Oog platter is, om dat ze in de lucht leeven; dat het ter zyden ftaat, om geene aanbottende lucht te moeten uit ftaan; dat zy in het Oog twee vliezen meer dan wy hebben; dat men het eene noemt het oogluikend of blikkend vlies, 't geen witagtig, fyn van weeffel, halfmaanswyze, zeer konftig is gemaakt, als een gordyn, die touwen en katrollen heeft, dienende, om, terwyl het buitenfte open blyft, het hoornvlies zuiver en glad te houden, de overmaat des lights te minderen, het al te veel neêrlopend vogt der traanklieren af te vegen, en vooral om het teêre Oog, wanneer zy tusfchen de takken en bladeren der boomen vliegen of fpringen, te befchermen, opdat het door derzelver punten niet bele-

digd werde; dat het ander vlies eene uitbreiding der gezigt-zenuw op den grond des oogs is, het welk hun gezigt van eene verbaazende uitgestrektheid doet zyn. Een Kuikendief, by voorbeeld, buiten ons gezigt gevlogen, moet Haagdisfen, Veldmuizen, en Vogeltjes uit de lucht op de aarde kunnen zien, wyl by er van leeven moet: en zyn de Vogelen de snelste, dan behooren zy den volkomensten en zekersten trap van gezigt te hebben, tot hunne bestiering en geleide, vooral als zy op hunne groote reizen zyn, en het land van verre moesten ontdekken.

V. Welk eene zorg des Allerhoogsten voor eenen Vogel! Welk eene kunst in de formering van hun Oog, zo juist naar hunnen staat geschikt!

A. Zekerlyk is dit verbaazend! Dan, ik begin eerst, ik zal meer zeggen, en uwe verwondering levendig houden door de beschouwing van derzelver Zintuigen. — De Ooren zyn geheel inwendig, niet met smèer maar met veëren gedekt, zonder groote oorlappen, plat, niet uitpuilende, om in de vlugt niet gehinderd te worden, en de aanpersende lucht, die er tragt in te gaan, buiten te houden. — Het Gevoel, hun minder noodig, is uit dien hoofde, niet zeer teër, de veëren keeren het af, en de pooten, den harten grond betreedende,

de,

de, moeten ongevoeliger zyn. — De Smaak is zeer aartig geplaatst in zenuwen, die in het binnenste van den bek liggen, welken, het geen zeer opmerkelyk is, grooter zyn in alle Vogelen, die hunne spys, zonder ze te kunnen zien, dat is, onder de wateren, of onder de aarde moeten zoeken, welker smaak, hier niet door het gezigt geholpen, bygevolg fyner behoort te wezen, dan in anderen. — De Reuk vertoont zich in de beide neusgaten aan de zyden van den bek, die in sommigen kaal, in anderen met pluimpjes begroeid zyn, om dat zintuig te bewaaren, en de lucht te verdeelen. In de Menschen schynt de Reuk het zwakste zintuig; in Vogelen, by voorbeeld, in den Raave moet het vry sterk zyn, om het stinkend aas van verre te kunnen rieken. — Dus zyn deeze vyf Zintuigen in de Vogelen keurig toegesleid, en verdienen uwe hoogste oplettenheid.

V. Zyn ook hunne Bekken eenige aanmerking waardig?

A. Zeer veel! Want derzelver verscheidenheid is ongelooflyk groot. Elk heeft eenen byzonderen, volmaakt naar zynen staat geschikt. Neem de moeite van dit na te gaan. Zy zyn allen hard als boorn, om de spyze te kunnen vermaalen, wyl ze geene tanden hebben; en spits, om de fraaiheid van

van den kop te vergrooten. Alle Roofvogelen hebben het bovenste van den bek haakswyze omgekromd met een scherp punt: het onderste is breed, naar agteren met harde randen, deels om den roof wél vast te kunnen houden, deels om denzelfven beter te kunnen verscheuren, of om zich aan die kromte op te hangen, en van de eene plaats naar de andere te komen, als de vleugelen, gelyk in de groote Vogelen; tusfchen de takken, zo min als het springen, daartoe niet wel kunnen dienen. — Verscheiden' hebben, gelyk de Aakfters, eenen bek als een beitel, om harde dingen in stukken te slaan. — In sommigen, gelyk in de Hoenderen, fluit de bovenhaak des beks over den onderhaak, om voor een kraauwel te dienen, en iets om of naar zich toe te haalen — Eenigen, gelyk de Lysters, Leeuwerikken, en Kwikstaarten zyn voorzien met bekken als een nyptang, om wormpjes uit hooien te haalen. — Anderen, gelyk de Spegten en Sneppen, hebben lange dunne spitse bekken, om ergens in te booren, en daaruit hun voedsel te trekken. — Verscheiden' hebben zeer langen, als de Oievaars en de Reigers, om in de diepe waten en moerasfen naar hunne prooi te snuffelen. — De zodanigen, die daar niets in vinden, dat hunne gading is, hebben

korte

korte bekjes, als de Sysjes en Musfchen, om zaaden te pellen. — Sommigen, die de glibberige waterplanten moeten grypen en vasthouden, als Zwaanen, Ganzen en Eenden, hebben breede bekken, wederzyds voorzien met inkeeringen als een rasp, welke bekken tevens voor eene teems dienen, om het water, by het grypen der planten ingezwolgen, en te veel om in 't lyf te bergen, tusfchen de inkeeringen heen te laten uitzyperen. — Anderen hebben, gelyk de Kruisvink, en weinige Leeuwerikken in ons Vaderland, eenen gekruisten fhavel, dat is, het bovenfte deel des beks fluit niet op of in het onderfte, maar loopt er kruisfelings over heen, het welk egter het Vogeltje niet belet de vruchten der Densboomen volkomen uit te haalen. Zie daar nieuwe proeven van 't godlyk Verftand, dat den bek van elken Vogel naar zynen ftand vormde, of zou deeze zo groote en verbaazende verfcheidenheid alleen by toeval zyn voortgekomen?

V. Dit laafte te gelooven zou, dunkt my, het grootfte teken van waare zinneloosheid zyn?

A. Wel gezegd! Uitvoeriger wederlegging zou eene onteere fchynen voor 's Menfchen redelyk verftand. Ik gaa daarom voort, om onder uw oog te brengen de verfchillende wyzen van hun voedfel te zoeken en dat te behandelen.

V. Hoe-

V. Hoedanig zyn die ?

A. Eenigen loeren op Vogels ; anderen zien op doode krenge, en sommigen op Vischen ; doch het grootste gedeelte op vruchten , graanen en Insecten. De Arenden en Valken vallen op hunnen roof met eene verwonderlyke konst, en onweerstaanbaare woede. De Raave is voorzien met eenen verbaazenden reuk. De Meeuw duikelt keurig , en de Olievar weet naauwlettend te vischen.

V. Hoe anderen ?

A. Zy , die tedre maagjes hebben , als Vinken , Putters , Sysjes , Canarytjes en dergelyken , zyn voorzigtig , en ontblooten de zaaden van den harden bast , die zy laten liggen , eetende alleen het binnenste , dat zagt is , en ligtlyk verteerd kan worden. — Veel en hebben eene maag , rondom met harde bootnagtige vliezen bezet , in de gedaante van twee molensteenen op elkanderen sluitende , en door spieren op elkanderen maalende , gelyk de Kalkoenen ; weshalven zy gruis en steentjes met de spyze te gelyk inslokken , om met de eersten de spyze klein te maalen. — Anderen , gelyk Duiven en Hoendersen , hebben eenen krop of sak in het midden hunner slokbuis , vol met klieren , die een wit slymerig vogt uitgeeven tot ontbinding der graankorrels , het welk de Duiven eene gunstige en noodige gelegen-

legenheid geeft, om haare tefre jongen, met harde doch in haaren krop doorweekte en dus zagt geworden' boonen, te voeden. — De Roofvogelen hebben, in de plaats van eenen krop of eeltagtige maagen, een vleesch verteerend vogt, en, zó het hun al niet gelukt, eenige spyze, als veëren en dergelyken, te verteeren; dan hebben zy het vermogen van die dingen uit te kunnen werpen. Déeze byzonderheden zyn niet minder fraai dan de voorigen.

V. Gelukkig, indien dat ontelbaar aantal Vogelen den kost maar vinden kan! Hoe veele zulke monden moeten er toch dagelyks in de wyde Waereld gevoed, hoe veele tafels voor hun gedekt worden?

A. Indien ik U de volgende vraagen niet wilde doen „hebben de Vogelen zo veel te ver- rigten, dat er voor hun geen tyd is om dien te zoeken? Hebben zy getne fnelheid, om, binnen korten tyd, veele plaatzen te bezoeken, en te zien, of er wat te beschaaren valt?” dan zou ik U alleen het verstandigste antwoord, dat ooit op dit stuk gegeven is, toevoeren. — *Aanziet de Vogelen des hemels, dat ze niet zaaien, nog maaien, nog verzamelen in de schuuren, en uw hemelsche Vader voedt nogthans dezelve. Matth. VI. 26. En worden niet vyf murchkens verkogt onder de Kinderen, die er meé speelen, voor twee pen-*

penningstuk? zo weinig keurt men ze waardig! en niet één van die is voor God vergeten. Luc. XII. 6. Welk eene nauwzorgende Voorzienigheid ontrent Vogeltjes, die de Kinderen voor zo weinig gelds aan elkanderen verkoopen! Het doordringend Oog des Alwetenden ziet één graankorreltje, van niemand ontdekt, op den weg liggen, en voorts het wisselvallig en onzeker heen en weer zwieren der vliegende Vogelen bestierende, weet het derzelve oog daar heen te leiden, en door den blyden vond de hongerigen te voeden.

V. Hoe veel belang heeft dan niet het geringste Vogeltje, en hoe veel meer wy niet, in de magt en goedheid van een altyd zorgend Opperwezen?

A. Hierom wilde de wyze jesus ons voor altoos afleeren, zich met dwaaze vooruitlopende nuttelooze zorgen nacht en dag te pynigen. Gaat gy dezelve niet zeer veel te boven? vraagt Hy daarop. Een nieuw onverwagt bewys, dat de Mensch ver boven de Dieren verheven is.

V. Luisteren wy, eilieve! een weinig naar den algemeenen zang, met welke de dankende Vogelen den God der Natuur in den vroegen morgenstond vereeren. Willen zo veelte laat slapenden de ooren er niet aan leenen, dat wy het doen!

A. Zo

A. Zo lang gy wilt! maar dan moet gy er den geheelen dag toe befteden; want, offchoon eenigen op den heeten middag, of, wanneer zy spyze zoeken, aflaaten van hunnen zang, anderen vervangen hen tot in den laaten avond. Onvermoeide pogingen waarlyk om ons te vermaaken!

V. En hoe gaat dit zingen toe? Verklaar het my; want ik wil door hunne toonen vervrolykt, en tevens door uwe spraak onderweezen worden.

A. Gy hoort Stemmen, doch alleen der Mannetjes, (want de Wyfjes zingen niet) harder dan die der viervoetige Dieren. Welk eene kracht hebben dan hunne kleine teere longen! Van welk een zonderling maakfel moet niet daartoe hunne luchtpyp, spieren en vliezen zyn! Hoe onderscheiden gevormd, om gefchreeuw, geroep, getier, gekwaak, geklok, gekir, gefluit, gepiep en gekweel uit te drukken! En dat vreemd is, schoon hunne ſtem meer overeenkomst met de onze, ſchynt te hebben dan die der viervoetige Dieren, verſchillen egter hunne longen, die de ſtem vormen, meer dan die der viervoetige Dieren, van de onzen. Hier zelfs vindt men dan ſpooren der Almagt!

Ook behoort gy te weten, dat elke ſtem eenige hartstogt van liefde, vreugde,

II. DEEL.

I.

ſmerts;

liert, pyn, angst, spyt, waarschouwing of verwelkoming uitdrukt.

V. Onze zingende Vogelen geeven egter geen zo schoon sieraad aan de Wouden, als die van Asia en America door hunne gloeiende en prachtige vederen?

A. Kunnen de ruwe stemmen der laatste zonder bulging, kunnen harde en kryssende klanken, kan een schriklyk geschreeuw wel haalen by de uitmuntende toonen van onzen mia verfierten Nagtegaal, of zyn hunne Vederen zo veel pragtiger dan die van onzen Wielewaal? Dan, al hebben onze Vogelen zulke schitterende koleuren niet; egter is er, in de schakering hunner Vederen, die zachte vermenging van koleuren, zo mooslyk na te volgen in de Schilderkonst, welke ons ruim zo veelte schoonheden aanbiedt als alle glinsterende vreemde Pragt. Het uitheemsche heeft dan geen regt, om ons dwaalend oog zo sterk naar zich te trekken, als het by onbedreeven Liederen doet. Dan, zo deeke verdediging onzer lieflyke Zangers U niet overreedend genoeg mogt voorkomen, hoe veelé zekerheid zy anders moge hebben; merk dan aan, dat geen Dier, geen Vogel in de gansche Natuur, zo min als de Bloemen, alle aanvalligheden te gelyk schynen te mogen bezitten. Hadt de Ranonkel de lieflyke geuren van eene Anjelier, hoe zeer zou hy, boven

andre, uitmunten; de Papegaai of Paauw de konst, om zo fraai als de Nagtegaal te kunnen zingen, hoe jaloersch zouden de andere Vogelen zyn, hoe veel 'er by afteekken, en wy er al te verzot op worden. De Schoenlapper, die het nu met eenen Vink voor zyn huisje kan itellen, zou eenen Papegaai moeten hebben, en de oude Vogelen zouden dan geene jongen genoeg voor de heele Waereld kunnen leveren.

V. De tegenwoordige schikking is dan de beste? zy is wys in uw oog?

A. Zeer wys! Verre boven alle bevatting heeft de Schepper zyne gunsten verschillend uitgedeeld, gelyk Hy altoos doet! De min opgetooide Beesten, het grimmikende Paard, de loeiende Os en de buikende Ezel mogen ons gewigtigere diensten doen; de Vogelen overtreffen hen egter in schoonheid en in zang: zy dienen meest om oog en oor te freelen, elk op zyne wyze, om de lucht overal bewoond te maaken; en om het groot Plan der Schéppinge te helpen voltooiën. De Oie-vaar klept, de Hen klokt, de Haan kraait, de Roerdomp bromt, de Musch tjlpt; de Tortekluif kirt, de Eend kwaakt, de Kockkock en andere kleiner Vogeltjes bootzen de Menschlyke stem naar, en roepen zelfs geheele woorden uit: met één woord, elke Vogel heeft zyne eigen' stem, en verliest ze

nooit, wyl de Schepper geene verbastering wil verdragen. Luister nu naar den zang van 't Pluimgedierte, en gy zult er meer goddelyke Wysheid en Goedheid in vinden dan gy immer te vooren hebt kunnen vermoeden.

V. Ei, breek uw onderwijs niet af! Myn oor hoort wel naar de toonen der Vogelen; maar myn hart dorst veel meer naar zulke uitleggingen van Gods Werken?

A. Zulk eene edele betuiging dwingt my, gereedlyk aan uwe begeerte te voldoen. Beschouw dan hunne breede borst, en een byna ledig lichaam, om de hoogstnoodige ligtheid in het vliegen te vermeerderen; het breede platte lichaam om het neêrzinken in de lucht te voorkomen; en, vondt ik hier eenen dooden Vogel, (want eenen levendigen opzettelyk daartoe open te snyden, kan my van het hart niet, en zou ook stryden tegen de aangepreezen' barmhartigheid omtrent de Dieren) ik zou denzelven openen, en U het vermaak geeven van deszelfs sterke borstspieren te zien, die het geweld van soms *twee duizend* uren ver te vliegen uitstaan, en daarom in vermogen meer dan *tien duizend maal* de zwaarte van den Vogel te boven gaan. Ik zou U ook aanwyzen, dat uitgespreide of geflooten' Vleugelen eene zo nette gedaante hebben, als of ze met eene schaar waren gesneden: gy zoudt opmerken, dat dezelve

ven van onderen hol, en dus van boven geboogen zyn, op dat de Vogel zich gemakkelijker zou kunnen opligten, om den Wind te slaan: gy zoudt ook op myne aanwyzing moeten erkennen, dat de Schepper dezelve geen beter plaats hadt kunnen geeven, dan voor aan de borst aan beide zyden, omdat de Vogel daar door in balans te houden, en de faelfte beweging te bezorgen: gy zoudt tevens kunnen waarneemen, dat de borst de hoogfte plaats van het lichaam is, vry van de aarde, en boven dezelve verheven, om, zonder de vleugels tegen den grond by 't opwippen te slaan, de lucht aanstonds te kunnen vatten.

V. Dan, sommige Vogelen hebben, dunkt my, al te kleine Vleugelen?

A. De gindsche Hoenderen ziet gy kleine Vleugelen hebben, niet zonder reden; zy zyn toch niet geschikt om hoog te vliegen, en kunnen dus grootere Vleugelen misfen; doch wanneer gy uw oog op Zwaanen, Ganzen en Arenden slaat, dan zult gy zien, dat derzelver Vleugelen byna driemaal zo lang als de geheele Vogel zyn, om dat zy tot eene zeer hooge vlugt bestemd zyn.

V. Wat moet ik verder omtrent de Vleugelen opmerken?

A. Dat de Schouder des Vleugels dik en stevig is, om het geweld van 't vliegen te

kunnen doen ; dat de Vleugel vooraan rondagtig is , doch schuins en fcherp naar het einde afloopt , om de lucht gemakkelyk te kunnen klieven ; dat de zogenoemde Baard der vederen , ik meen , de zachte veertjes aan het boven einde der Schaft , dat is , aan beide boven zyden der Schryffen , aan de eene zyde breed , en aan de andere smal is ; dat de smalle zyde vooraan in den vleugel flaat , om den Wind te breeken , naardien de lange breede zyde , die nu naar agteren gekeerd is , den sterken tegenftand der lucht door haare zagtheid niet kan uitftaan ; dat deeze smalle Baarden zeer keurig boven op de vlerk plat liggen in eene fraaie evenredigheid , en dus den Vleugel volkomen fluiten ; dat de breede Baarden der veer , van onderen , naar agteren uitkomen , waar door de aandruifchende Wind boven over den zagtronden Vleugel gaat , en dat dan de holle Vleugel beneden kragt krygt op de lucht , om daarin voort te kunnen komen.

V. Welk een konstige toefel in eenen Vogel om te kunnen vliegen !

A. Denk niet , dat gy reeds alles hiervan weet , wat ik U zeggen kan : ik begin flegts ! Zie , daar ligt eene Slagpen , eenen Vogel ontvallen , neem die op , op dat ik U gemakkelyker de goddelyke Konst , in dezelve verborgen , doe kennen , ... Gy ziet het

het onderste deel, dat wy de Schaft noemen, met een vlies overdekt, dus wonder vast in den vleugel ingezet, om dat de Vogel daar ter plaatze er het meeste geweld op doet. Ook dient dit vlies tot beter bewaaring van de hoornagtige zelfstandigheid der Schaft. Wanneer gy dezee Schaft in warme asche steekt, en daarna met den rug van een mes derzelve vlies afftrykt; dan hebt gy eene goede Schryfpen.

V. Wat is er in dit hol hoornagtig deel?

A. Gy ziet er een blaasagtig merg in, dat er uitvalt, wanneer men de Pen versnydt, om dat het verdroogd is. Te vooren was het met dwarsche vliezen afgedeeld, om stevigheid aan de Schaft te geeven, om haar te voeden, en vooral om te beletten, dat zy, by den groei, niet te veel in den omtrek zou pitzetten, maar veel eer gedwongen worden, in de lengte uit te schieten. Dit merg verdroogt, als de Veer haare lengte heeft gekreegen, deels om dat het dan nutteloos is, deels om dat het dan dezelve ligter maakt.

V. Hoe is het bovenste middendeel der Pen?

A. Het is witter, en bestaat uit eene andere harde sponsagtige zelfstandigheid, buigzaammer dan de Schaft, en daarin naar het einde al meer toeneemende, om dat de kragt in 't vliegen aldaar minder werkt. Aan de beide zyden der Veder, vindt gy de Baarden der

Pen, die ik zo even noemde. Ze zyn aan de eene zyde final of kort, aan de andere breed en lang: de korte krommen zich naar binnen, om het ronde bovendee! des Vleugels te dekken; de langen zyn in het midden ingedrukt, maar aan het einde buitenwaards omgeboogen, om den gevangen' Wind onder het vliegen weêr los te laten uitgaan. Alle deeze Baarden bestaan, gelyk gy met uw oog kunt zien; uit zeer fraaie fyne draadjes. . . . Ik zal ze van een scheiden. . . . Zie eens hoe onwillig zy er toe zyn, hoe vast zy aan een kleeven; want ze moeten sterk gestooten blyven, om niet den minsten wind door te lasten. Thuis gekomen, zal ik U door het Microscoop de reden van dit fluiten doen zien, en gy zult van verwondering opgetoogen staan, als uw oog ontdekken zal, dat ieder draadje eene Pen op zich zelve is, hebbende ook twee Baarden aan de zyden, verwonderlyk schoon gemaakt.

V. Wat volgt hier uit?

A. Dat er eene onnavolgbare konst in elke Veder doorstraakt! Denk, zo dikwerf gy eene Pen om te schryven gebruikt, dat gy 't grootste meesterstuk, een oneindig verstand waardig, in uwe hand houdt, om de schoone konst van schryven, tot zo veele dingen noodig, te oefenen, of wel om Schriften voor de Drukpers, een der uitmuntendste

en beste konsten, door LAURENS KOSTER, te Haarlem uitgevonden, gereed te maaken. De Amsterdamsche Graveerder, VAN FRANKENDAAL voert met roem deeze schryfkonst in den hoogsten top. Schynen niet deeze zyne Letters gegraveerd, deeze zyne Tekening met de Pen eene waare schoone Prent te zyn?

V. O welke schoonheden!

A. Ik gaa voort! De styve Schryfpen, van welke ik sprak, zit in de vlerk, en is een steunfel voor andere zwakke kleine vedertjes; maar zy ontvangt ook, op haare beurt, eenen wederdienst daarvoor, dat is, zy wordt door dezelve bewaard en gedekt: daarom is dan de Schaft, onder en boven, door kleine vedertjes aartig bezet, om den Wind, die zo gaarne door alles heen dringt, buiten te houden. Voorts is het geheele lichaam des Vogels met Vederen, zeer stevig op elkanderen liggende, tegen de koude, voorzien, zonder dat ze egter, hoe grooten hoop zy uitmaaken, des Vogels zwaarte vergrooten; want dit Dier, dat zich byna altyd, in de koude lucht onthoudt, en zo dikwerf in de bovenlucht, waar de koude veel strenger dan hier beneden is, opstyg, en zelfs in den regen moet vliegen, heeft de wyse Schepper warm willen dekken.

V. De Vogelen hebben egter overal geene Vederen; ik heb zo dikwerf van DONS hooren spreken?

A. Gy hebt gelyk! Harde pennen vlak op het teere lichaam te hebben, en daarvan eene styve drukking door den persfenden wind te ontvangen, zou zeer veel pyn aan het Dier geven. Zyn Maaker, dit voorziende, heeft daarom overal onder de harde vedren een zagt Dons, dun en rond als hairtjes, op eenen geregelden afstand geplaatst, bezet met ronde of langwerpige knobbeltjes, die gy niet dan met een goed Microscop kunt zien. Zy verdienen uwe beschouwing, ik zal ze U ook vertooncn; dan, tot welken oogmerke zy daar staan, weet ik niet. Deeze Donsvedertjes liggen verder van een, dan de bovenvederen en tusfchen beiden staan eenige hairtjes, om alles beter te vullen, en digt te maaken. Met dezelve behoeft de Vogel zich niet te bemoeien; hy moet alleen zorgen, dat de Vederen, allen opzettelyk naar agteren gezet, om de snelle vaart te bevorderen, zeer net en glad blyven staan, op dat er de wind over glyde. Hierom moet hy, wanneer er één opgewaaid, of door een ander toeval van haare plaats gersaakt, gekrenkt of gefronzeld is, dezelve aanstonds, zo dra hy rust, herstellen, het geen gy hem met den bek dikwils zult zien doen. Hy bemint toch zyne schoonheid, en kent het nadeel van ongeregeld liggende Vederen.

V. Waartoe dient verder dit Dons onder de Vleugelen? A. De

A. De geslooten Vleugelen zouden alle vederen, stonden er daar onder, te sterk klemmen tegen de zyden, en zelve niet net sluiten tegen het lyf. Dan, eene byzondere nuttigheid heeft hier het Dons. Om dat de Wind, uit de holle Vleugelen geslagen, ten deele op de beide zyden des lichaams valt, en die dus zeer bekoelt; zo vergoedt het Dons, meer dan vederen verwarmende, en daar dikker gezet, dit koud ongemak, dat de Vogel anders lyden zou.

V. Hoe klaarblykelyk straalt hier de zorg des goeden Scheppers omtrent de Vederen der Vogelen door?

A. Dit lydt geene tegenspraak! Dan, uwe verwondering is oorzaak, dat ik my eene andere Waarneeming, met geene mindere verbaasdheid gedaan, thans herinnere. Eenen myner oplettende Vrienden hoorende spreken van dubbelde Vederen, welken hy moende in de Patryzen gezien te hebben; zo drong my de nieuwsgierigheid ten onderzoeke der Vederen van verscheiden' Vogelen. Eerst kwam my eene Houtsoep voor, uit welker eene Wiek ik de twee eerste Slagpennen trok, die hier verbeeld zyn, *Plaat 3. Fig. 1, en 2.* — Gy ziet, dat de voorste Slagpen, *Fig. 1.* aan de eene zyde in *a, a, a,* eenen zeer smallen baard heeft, dat is, Vedertjes, die dicht op elkanderen liggen, schuins afloopen,

pen, en botfcherp, om den daarop vallenden Wind, gelyk ik U zeide, te breeken: aan de andere zyde der Pen is de baard in *b. b. b.* veel langer, om dat ze naar agteren gekeerd is, de breede wiek moet vormen, en vat op den Wind hebben. — De tweede daarop volgende Slagpen, *Fig. 2*, heeft aan beide zyden eenen breeden baard, *c. c. c., c. c. c.*, want geen van beide behoeft den Wind te breeken; zy moeten allen breed zyn, om kragt op den Wind te oefenen, en eene goede Wiek te helpen maaken — In beide deeze Slagpennen ziet gy de zyvederen *a. a. a., b. b. b., c. c. c., c. c. c.* zeer dicht geflooten, op dat er de Wind niet doorbreeke, in welk geval toch de Vogel niet zou kunnen vliegen. Alle deeze Baarden of Zyveertjes zyn, gelyk het Microscop U zal leeren, elk op zich zelve, eene volkomen Pen, hebbende elk Zyveertje zyne byzondere kleine Baardjes aan beide kanten, om de fluiting volkomen te maaken, gelyk gy, *Fig. 3. d. d.*, kunt ontdekken: doch daar hegten ze niet aaneen: zy zyn gefcheiden getekend om U dat te doen zien. — Behalven dit, ziet gy in deeze twee groote Slagpennen, hoe fierlyk dezelve gevlaakt zyn, om de Houtfneep tot eenen fraaen Vogel te maaken: des men hier kan zeggen, dat nuttigheid en schoonheid in elke Pen zamenloopen, en als om den voorrang ftryden.

V. Hoe

V. Hoe nu verder?

A. Geheel anders heb ik, by het onderzoek met het Microscop, de Vederen in de Borst van dien Vogel bevonden. De Baarden der Pennen, daar uitgetrokken, *Fig. 3.* raakten elkanderen maar even in het midden, en slooten dus niet vast, alles was verwonderlyk dun en fyn. Beneden aan de Pen, daarze in het vel des Vogels hadt gezeeten, ontdekke ik, met geene kleene verwondering, in a eene andere Pen, die in de groote aldaar was ingeplant, welke hier, door de keurige Tekenpen van den voor U zo gediensigen Heer en Mr. J. H. VAN HASSELT, afgebeeld is, vergroot en ter zyde afgeboogen, hoewel ze in haaren natuurlyken stand vlak op de groote Pen ligt, en dezelve ter helfte bedekt, gelyk mede plaats heeft in *Fig. 4, 5, 6, en 7.* De Baarden der groote Pen hadden ter halver wege kleine korte, en voor 't overige lange Veëren: de kleine Pen in a alleen langen van eenen donsagtigen aart — Hierop trok ik, uit denzelfden Vogel, eene Halsveder, *Fig. 1.* Deeze Pen vertoonde veel duidelyker de Baarden, tot de helft bezet, aan weerskanten, met korte dunne veërtjes, de overigen hadden langen. Ik zag zeer klaar, dat de Baarden in 't midden geene volkomen sluiting hadden, zy raakten elkanderen op veele plaatzen niet
aan;

aan; des deeze Pen doorluchtig was. Onder aan de Schaft zag ik mede in *a* eene tweede Pen, hier links af geboogen, zeer fyn van vederen. Eene nieuwe zeldzaamheid ontdekte hier myn oog met het Microscop, naamelyk, dat de geheele Schaft aan beide zyden bezet was, tusfchen de breed uitftaande Baarden, met kleinen zeer korten.

V. En gy eindigde toen uw onderzoek?

A. Neen! Na veelen van dien Vogel onderzocht, en even eens bevonden te hebben, ging ik over tot de Vederen der Parryzen. Met geene kleine verbaasdheid befchouwde ik eene Veder, uit de huid van dien Vogel getrokken. Zy hadt, *Fig. 5.* ook eene kleine Pen, in *a* verbeeld, met lange Baarden, gelyk de twee voorigen: dan, in het midden der Zyvederen van de groote Pen vertoonde zich een deel als eene piramide, alwaar de Baarden aan beide zyden bezet waren met kleine veertjes, die verder af zeer lang werden, in het midden wyd van elkanderen gefcheiden, zeer doorzigtig, met groote openingen.

V. En toen?

A. Toen ging ik over tot de Vederen van Lysters, Goudvinken, en Eendvogelen. De eerften en tweeden hadden desgelyks dubbele Vederen, hoewel verschillende. Die der Goudvinken, *Fig. 6.* hebben wel,
een

een binnen-vedertje, ahangende getekend in *a*, dan het heeft geene overeenkomst met die Fig. 3, 4, 5, en 7. in *a. a. a.* vertoond worden. Geene waren waare Vederen, doch die der Goudvinken zyn slegts eenige wonder syne losse lange draaden, by *a* vast geplant in eene Veder of Pen, die eene uitmuntende schoone fynheid schildert. De roode punten aan de toppen der boven vedertjes vertoonden zich, onder het Microscop, overfierlyk voor het oog. In de Vederen der Eendvogelen vernam ik niets dan enkele Pennen zonder tweeden, eene nieuwe proef van godlyke Wysheid. By deezen toch was alles eenvoudig geschikt naar den fluut, waarin deeze Vogelen leven.

V. En gy eindigde daarop?

A. Noch niet! Ik ging daarop eenige uitgevallen Vederen myner Hoenderen zoeken, en zag met eene nieuwe verwondering een ander verschil, naamelyk, wel eene tweede Pen ingelast in de groote Fig. 7, in *a*, die er op sluit; maar het piramidaale doorzigtig binnen gedeelte was grooter. De Baarden in 't midden, aan weerskanten der groote Pen, waren veel verder van elkanderen gescheiden, en duidelyker, dan in Fig. 4; ook zag ik de naaste zyden der groote Pen met kleine vedertjes bezet. Deeze vertooning was schooner dan alle voorigen. Myne verwondering
over

over deezen verschillenden toefel, nooit te vooren gezien, bleef dauren!

V. En het gevolg daarvan was?

A. Dat ik de Schryvers over de Vogelen raadpleegde, maar geen van die, welken ik bezit, boodt my eenige onderregting aan — Is dan, zeide ik toen, deeze toefel in de Vederen der Vogelen nooit opgemerkt? Heeft niet de wyfe Schepfer opzettelyk dezelve zo geformeerd? Schuilen hier al mede onbekende Wonderen van Wysheid en Konst? —

Waarom fchiet er een byzonder Vedertje onder uit deeze vier groote Pennen? Waarom ligt dat altyd styf op de groote Pen? Waarom is het zo zagt? Waarom hebben Landvogelen deeze hoedanigheden, en niet de Eenden? Waarom is de binnenfte pick in de Baarden, piramidaalswyze doorsigtig, vooral in Patryzen en Hoenderen? Waarom staan in de laafsen, als mede in de Halsvederen der Houtfneep, kleine vedertjes roerens aan de doorlopende Schaft? Waarom hebben de groote Pennen in de Goudvinken geene tweede, maar alleen losse donsagtige draaden. Fig. 6 in a?

V. En welk antwoord hebt gy U zelven op die Vraagen gegeeven?

A. Ik antwoordde: zouden niet de groote Pennen der Vederen van buiten sterk gedrukt worden, wanneer deeze Landvogelen in

in het veld door graanen of houtgewas willen booren, gelyk zy, daar leevende, dat duizendmaal moeten doen, en, gedrukt zynde, het lyf deezer Vogelen smert of nadeel toebrengen? Hoe dit dan verhoed? De Schepper plantte in het benedenste der Pen een ander klein Schaftje: (dit zie ik in deeze vier Vederen, Fig. 3, 4, 5, 7, in a. a. a. a.) 't welk zich bestendig plat op de groote Pen houdt; dus kan dan deeze door haare hardheid geene felle drukking op het lichaam des Vogels maaken; het onderliggende zagt Veertje belet zulks. Staat ook niet, om dit noch meer voor te komen, de Veder opzettelyk krom en hol? Missen de Watervogelen dit zagt kussen onder hunne Vederen: zal men dan de reden daarvan niet hierin mogen zoeken, dat zy in 't water zelden of nooit in 't geval van zwaare drukking komen? Zyn de Baarden niet geheel geslooten; en daarom, boven in 't midden, naast aan de beide zyden der harde Schaft, veele veertjes of puntjes gezet? Bedekt ook het onderliggend veertje de wyde piramidale opening tusschen de Baarden der groote Pen, alleen om alle gaapingen zeer wel te vullen en te sluiten, op dat Landvogelen, als Patryzen en Hoenderen, die op den veelyds vogtigen grond en door het natte onkruid tusschen de Graanen over de velden loopen, geene koude of

nadeel zouden lyden? Wordt niet alle vog-
 tigheid, zelfs van dauw, van regen en van
 dikke druppelen, vallende van de stengels der
 graanen, daardoor van derzelver lichaam
 geweerd? Is dus niet alles by de Vogelen
 wél bezorgd? — 't Is waar, de groote Pen-
 nen der Goudvinken hebben geene tweede
 Binnenvêr, die hen bedekt en de openingen
 sluit: doch waartoe zou die dienen, daar
 ze geene openingen hebben, gelyk die der
 Patryzen en Hoenderen? Alleen schieten ee-
 nige lange ongelooftlyk fyne, losse draaden
 onder aan de Schaft uit, Fig. 6, a. welken
 op de groote Pen liggen, en derzelver drukking
 verhinderen. Deze zo genoemde draaden
 moesten overfyn en teér zyn: anderen groo-
 ven kwamen toch in zulk een tenger Vogeltye
 niet te pas. — Ondertusfchen zou men
 hier in bedenking kunnen neemen, of niet
 deeze Binnenvêrtjes, behalven het fluiten der
 openingen, en het beletten der drukking,
 eene derde nuttigheid hebben, naamlyk, om
 alle holligheden, door de groote Pennen of
 Vederen veroorzaakt, net en wél te vullen?
 Zyn toch de groote Pennen krom, om, op
 de bogten van het lyf des Vogels wél te
 paffen, of op dat de eene Veder fierlyk
 op de andere ligge; zouden dan niet deeze
 Binnenvêrtjes dienen, ter goede vulling
 van alle holten, ter afweeringe van den
 Wind,

TWEE SLAGPENNEN VAN EEN HOUTSNEP.

EEN VEDER UIT DE BORST VAN EEN HOUTSNEP.

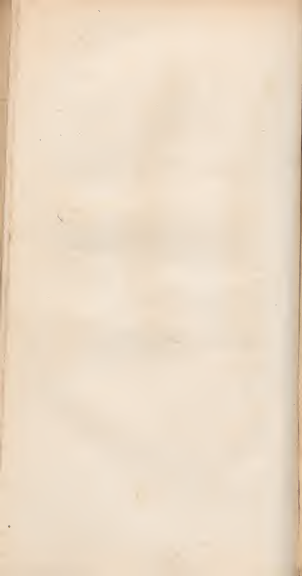
EEN HALSVEDER VAN EEN HOUTSNEP.

EEN VEDER VAN EEN PATRYS.

EEN VEDER VAN EEN GOUDVINK.

EEN VEDER VAN EEN HOEN.

Te dan. zeide ik toen, deze wijfel in de Vederen der Vogelen nooit opgemerkt? Mijst niet de rijk Schapper, opzettelyk, dezelve zo geformeerd? Schaken hier al mede onbekende Meedoren van Wysheid en Kunst? Waaren zit er een byzonder Vierge aan elke P.

Wind, die de Vederen soms opjaagt, of ter zyden in wil schieten?

V. Dit zyn dan de waare oogmerken van den zonderlingen toefel dezer Vederen?

A. Nadien ik tot dus verre geene anderen vinden kan, en deezem my zeer klaar toefchynen, zal ik er zo lang by blyven, tot dat men my beter zal onderregt hebben. Gy krygt intusfchen hier aanleiding, om op deezem nieuwen, pas half gebaanden weg verder te gaan. Onderzoek de Vederen van alle Vogelen, die gy vinden kunt; en let niet op deezem of geenen alleen; maar op zulken, die de verschillende deelen van het lichaam bedekken; vergelyk ze onder elkanderen; en zie dan, of niet deezem oogmerken des Schepers duidelyker en meer andere nieuwen ontdekt kunnen worden?

V. En wanneer zy eens hunne Vederen of hun Dons verliezen, hoe dan?

A. Dit gebeurt! wyl de Vogel lang leeft, en de Veeren ook verflyten, vallen zy, om die twee redenen, jaarlyks uit. De Vogelen zyn dan ziek, leggen geene eieren, en sterven er fomtyds door: doch de Voorzienigheid heeft opzettelyk zorg gedragen, dat dit ruien niet dan in het begin van den Herfst gebeure, wanneer zy overvloedig voedsel vinden, waardoor de fchielyke groei der nieuwe pluimaadje zeer wordt bevorderd.

het geen dan die ziekte kort doet dueren.

V. Hoc meetkundig heeft de Schepper alles in dit Dier afgepast ! Hoc veelte verwonderlyke zorgen , voor de Vogelen gedraagen ! Hoc veelte dingen toont gy my ! dingen , die ik anders nimmer zou opgemerkt , of begreepen hebben !

A. Ik ben noch niet aan het einde ! Gy hebt alleen de voorbereidfels tot het vliegen gehoord , nu moet gy ook dit laatste verstaan. Moesten de Vogelen altyd op aarde loopen , gelyk de Dieren , zy zouden bloot gesteld zyn aan duizend gevaren , zonder die te kunnen ontvlugten , of weêrstand te bieden. Nu stygen zy , eenig kwaad dugtende , in de hoogte , en *belaggen* den vogelaar , den vervolger , *het paard en zynen ryder* , gelyk oudstyds zo fierlyk van den Struisvogel werdt uitgedrukt , Job XXXIX. 11.

V. Hoe komen de Vogelen om te vliegen naar boven ?

A. Zy verstaan die konst zeer wel ! Met eene kleine opwippinge , door middel der pooten , heffen zy zich op van den grond , en , de Vleugelen tevens uitbreidende , of eenen kleinen bogt maakende om den wind te vatten , raaken zy in de hoogte. De lucht is wel zwaarer dan de Vogel , en zou hem omlaag houden ; doch , zyne vleugelen uitgebreid hebbende , is hy ligter dan de lucht ,
die

die hy met zyn lichaam en vleugelen beflaat, en dus blyft hy, zich beweggende, daar in hangen.

V. Hoe vliegt hy dan?

A. Zeer verschillend! Geen twee foorten vliegen op eene gelyke wyze — Eenigen, gelyk de Vinken, vliegen golfswyze, zy wippen aartig op en neer — Anderen vliegen, regt toe regt aan, in de laagte — Sommigen, als de Havikken en Oievaars, stygen op, by ronde opklimmingen, als zy in eene groote hoogte willen zyn, even gelyk wy eenen wenteltrap beklimmen; want lynregt zou dat niet gelukken — Anderen vliegen in bogtige verhoogingen — Sommigen maaken de schoonste omwendingen op allerlei wyzen, gelyk de snelle Zwaluwen — Eenigen hebben eene byster ongeregelde vlugt, als de Vleermuis — Sommigen schynen weinig moeite in de hoogte te doen, woortgedraagen en zweevende op hunne wicken in de lucht, door de reeds gemaakte beweging, gelyk men in de Oievaars, als zy aan 't klimmen zyn, kan zien — Eenigen vliegen alleen, anderen by schoolen, op alle welke dingen gy nader kunt letten.

V. En waartoe dient hun Staart?

A. Den Staart gebruiken zy, wanneer zy snel uit de lucht neêrkomen, om niet tegen den grond te botzen; want zy fluiten dan

hunne geweldige vaart, door de vleugelen en te gelyk den staart uittebreiden, welken eenen tegenstand in de lucht maaken. Die lange pooten doch korte staarten hebben, trekken de pooten in de vlugt niet in naar den buik gelyk de anderen; maar steeken ze agterwaards regt uit, om het lichaam in evenwigt te houden. Voorts keeren en wenden zy zich met de vleugelen om, gelyk een roeier met de riemen zyne boot. Dit moet DAVID met opmerking beschouwd hebben, anders hadt hy toch dit vermaan niet wél kunnen gevat hebben, *zeerft heen naar vlieder gebergts als een vogel.* Pl. XI. 1.

V. Vergeet gy niet my te zeggen, hoe ver zy vliegen kunnen?

A. Dit wilde ik, voor 't laatste, er noch by doen! Tagtig mylen kunnen zy in één uur, dat is, byna twee duizend in vier- en twintig uren afdoen. Sommigen vliegen wel zo ver van ons af.

V. Verwonderlyke snelheid en vermogen!

A. Herhaal dit noch eens! want een viervoetig Dier kan zyne grootfte snelheid geen vierdedeel van een uur uithouden, naardien een Dier zo veel zwaarer dan een Vogel is —
Neem nu dit alles in overweging, en zeg my, of de Schepper geen regt hadt den anders in de Natuurkunde zeer bedreeven job te vraagen: *vliegt de sperwer door uw verstand*

en breidt zy haare vleugelen uit naar het Zuiden?
Is 't naar uw bevel, dat de arent zich om hoog
verheft? XXXIX. 29, 30.

V. Onnadenkelyke wysheid des hoogen For-
meersders in dit alles! en mogelyk noch meer,
dan gy my reeds hebt aangewezen?

A. Noch oneindig meer! Ik zal van de
pragtige koleuren der Vederen, reeds van ons
bescbouwd, nog van derzelver verwonderlyk
heerlyke Schakering iets zeggen; uw oog
kan zich met dit stuk in het vervolg vermaa-
ken. My is ten opzigte hunner koleuren
voorgekomen, dat, gelyk er onder Men-
schen en Dieren, sterken en zwakken zyn,
dit ook onder de Vogelen van dezelfde soort
plaats hebbe. Allen, die wit of licht van
koleur zyn, zyn zwakker van gestel, van
voortteeling en van konstgreepen, om dezelfde
reden, die ik, van de witte Dieren sprekende,
opgegeeven heb.

V. Nu zyn we ten einde?

A. Noch niet! Laaten wy derzelver Poo-
ten of Beenen niet vergeeten, hoe weinig die
morsfige, en op het oog min fraaie deelen
onze aanmerking schynen te verdienen.

V. Wat valt hiervan te zeggen?

A. Dat zy allen zo wel twee Pooten als
twee Vleugelen hebben; want zy moeten ook
op de aarde kunnen loopen, om dat in de
lucht niet alles, ten minsten geen genoeg-

zaam voedsel voor hun is te vinden; of zo het er al is, moeten zy egter nu en dan eens gaan zitten rusten; en, wanneer zy gezeten hebben, behooren zy zich weêr tot 't vliegen te kunnen opheffen, waartoe zy Pooten noodig hebben, die, buiten dat, ook te pas komen, als zy broeien, wyl zy 't lichaam steunen, en dus beletten, dat niet deszelfs geheele zwaarte op de Eieren nederkome.

V. Gy hebt de Pooten te regt morslig en min fraai genoemd?

A. Schoonheid zou dezelve overtoellig zyn, en overtoelligheid vermydt de Schepper altyd in zyne Werken! Waartoe toch sieraad aan de voeten in Dieren, die gelyk deeze in allerlei vuile gronden moeten gaan, en daarin scharrelen. Altyd blyft, en ook hier de vraag: of iets aan zyn einde beantwoordt? De Pooten met schubben rondom gedekt, van onder beslaagen met eene dikke zool tegen de koude, vogtigheid, en hardheid der gronden; drie Klauwen met eenen hiel aan elken poot, om eenen stevigen voet uit te maaken; Klauwen, die geleed zyn, en zich deswegen, als de Landvogel den voet in 't treden opligt, zamentrekken, om met den inwards staanden Klauw den anderen Poot door de uitgebreidheid in 't gaan niet te belemmeren; Klauwen, die als de zwaarte des lichaams dezelve drukt, volmaakt om den stok, of tak, waarop

waarop zy zitten en slaapen, sluiten, en het afvallen beletten; die zich in 't ronde uitbreiden, zo dra zy den Poot uitstrecken om denzelven op den grond te zetten: beantwoort dit alles niet aan zyn einde? Zyn zulke Pooten niet konstig gemaakt? Vergoedt de konst hier niet het ontbrekend Sieraad? Heeft niet alles de volmaaktste evenredigheid?

V. En hoe is het hierin met de Watervogelen gelegen?

A. Van de Watervogelen moet ik U noch iets byzonders zeggen! Hunne Schenkels zyn platagtig en kort; de Klauwen zyn met taaie vliezen aaneen gehegt, op dat de Pooten, als twee riemen, zouden dienen tot het zwemmen. Deeze Vliezen sluiten zich, als zy de Pooten opligten, waar door dezelve gemakkelyk voorwaarts in 't water bewoogen worden, en ze spannen zich, wanneer zy die tot zwemmen uitstrecken, welken, dus vat op 't water krygende, den zwemmenden voortgang bevorderen: ook dienen deeze Vliezen hun wonder wel, als zy, vliegende en loopende over het water, schielyk willen vlugten.

V. En hoe gebruiken zy dezelve al verder?

A. Verwonder U over de verscheiden' manieren! Eenigen beweegen zich met de Pooten en de Vleugelen. De meeste Land- en Watervogelen zetten den eenen voet voor den an-

deren, en gaan staatig als een Mensch —
 De meeste kleinen luppelen gelyk de vrolyke
 Muschjes — Anderen loopen gelyk de
 Patryzen — Er zyn ook, die de poo-
 ten vooruit opwerpen als de Oievaars.

V. Dit is vreemd?

A. Noch iets, dat vreemder doch algemeen
 is, moet ik U hier ook aanwyzen! Die lan-
 ge Pooten hebben, hebben ook lange Halzen,
 behalven de Zwaanen en de Ganzen, die
 wel lange Halzen doch korte Pooten hebben,
 wyl zy met de eersten hun voedsel van den
 diepen grond der wateren moeten ophaalen:
 doch hunne Pooten moeten kort zyn, als best
 bekwaam tot het zwemmen, waartoe geene
 lange pooten zouden kunnen dienen, of zy
 moesten eene geweldige en ontflierende dikte
 en stevigheid hebben. — Gy zult my hier
 geene Landvogelen toonen met korte Pooten
 en lange Halzen; want in dezelve zyn de
 Halzen altyd gelykmatig met de Pooten.

V. Dit meerkundige heb ik zo min als het
 verschillend gaan opgemerkt?

A. Gy zult ook niet gelet hebben op de
 Knieën der Vogelen, hoewel ze de hoogste
 opmerking verdienen.

V. De hoogste opmerking!

A. Gy zult moeten erkennen, dat ik my
 niet te sterk uitdrukke, zo gy hier op acht
 wilt geeven, dat, naameelyk, hunne Knieën an-
 ders

ders dan de onzen , dat is , agterwaards geboogen staan , die , onder het vliegen , naar agteren gekeerd , en plat tegen het lichaam aangetrokken worden : doch dat de Klaauwen zich voorwaards uitstrekken , om , zo dra de Vogelen willen gaan zitten , gereed te zyn , en ten eersten vast te kunnen houden. Is nu een Vogel groot en zwaar , en dus vatbaarer , om door den wind van den tak , waarop hy zit en slaapt , afgeslagen te worden , dan drukt deeze zwaarte de Knieën sterker agterwaards , en hoe sterker dit geschiedt , hoe vaster de Klaauwen zich zamentrekken , om den Vogel op den tak te houden : hiervan derhalven , dat gy ze byna pinner daarvan zult zien afvallen.

V. Wat zwaarigheid verder , zo kunnen Knieën , gelyk de onzen , voorwaards stonden ?

A. Zy zouden dan , zich willende opwippen om te vliegen , niet van den grond kunnen opkomen , maar met het voorste deel des lichaams , het welk in dat geval het zwaarste zou zyn , dat is , met de borst tegens de aarde slaan : ook zouden ze zelfs met twee beenen niet regt op kunnen gaan. Zy staan derhalven , ten blyke der hoogste wysheid in deeze Scheppinge , agterwaards geboogen ; waardoor , het agterste deel des Vogels neêrgedrukt , en het lichaam in de volmaakuste balans dus gebragt zynde , de Vogel regt op kan staan.

V. Ik

V. Ik staa verzet over zo veele proeven eener hooge Wysheid! Dan, ik heb U zo even van derzelve Slaapen hooren spreken?

A. De grond is ook reeds gelegd, om U dat te doen begrypen! Zy slaapen op takken, om geene prooi van Roofdieren te worden, en, om dat zy hun hoofd niet kunnen ophouden of los laten neer hangen, buigen zy den hals, en verbergen hetzelfde in de duisternis onder eenen der vleugelen, waar het een steunpunt vindt. Dus wordt de zwaarte, die anders naar vooren was, nu agterwaards gebragt, en de Vogel kan in evenwigt blyven zitten, om dat de zwaarte thans juist op het midden van de klauwen der pooten valt. Zy rusten voorts met het borstbeen op den tak, en eene pees, langs de pooten gaande en in de vingeren eindigende, wordt door de zwaarte, gelyk ik zeide, zo gespannen, dat de klauwen styf om den tak knypen en sluiten.

V. Hoe klaar ligt hierin de Wysheid van den grooten Formeerder der Natuur, en hoe weinig wordt zy er egter in gezien! Het minste deel der Scheppinge is groot en verwonderlyk?

A. Voorzeker grooter en verwonderlyker dan wy in den eersten opslag denken, of dan wy na de aandagtigste beschouwing kunnen bevatten!

V. Weet

V. Weet ik nu alles van deeze Wysheid, die den Vogel vormde?

A. Wy zyn mogelyk dwaas genoeg geweest om dat te denken; dan, hoe groot is dikwerf onze waan, en hoe veel meenen wy al te kennen, daar wy pas beginnen te zien. Men zeide voorheen, de Beenderen der Vogelen zyn fluitagtig hol, op dat ze, hier door ligter gemaakt, gemakkelyker zouden kunnen vliegen. Deeze oplossing dacht men, was volledig.

V. Is dit niet wél beantwoord?

A. Onlangs heeft een Vaderlandsch Hoogleeraar, de beroemde CAMPER, iets ontdekt, dat men mogelyk, sedert de Schepping der Vogelen, niet geweten heeft, naamelyk, dat de holle Beenderen der Vogelen, die nog hoog nog lang agtereen vliegen, gelyk de Hoenders en Musfchen, wel met merg gevuld zyn; maar dat de Beenderen der geenen, die hoog en lang moeten vliegen, gelyk alle Roofvogelen, geheel hol zyn, alleen doorweeven met een beenvlies, vol bloedvaten; en het geen verwonderlyker is, dat de lucht, door de inademing, in deeze Beenderen indringt, en telkens vernieuwd kan worden. Mogen kleine Vogeltjes, niet hoog nog lang vliegende, door het merg in de Beenderen zwaarer zyn, moeten dan niet deezen zonder merg, en dus ligter zyn? Kunnen niet de
laar-

laafsten, door deze ruimer bevatting der lucht, in langen tyd minder adem haalen? Dient zulks hun niet beter in de hooger en dunner lucht, waar de adembaling bezwaarlyker valt? En is dan het merg-stoos noodig tot den groei en bevochtiging der Beenderen? Wy moeten op deeze nieuwe ontdekking verder gaan denken; doch ons voor al te haastige besluiten hoeden. Gy ziet er eene nieuwe verwonderlyke schoone proef der godlyke Wysheid in, die voor den grootsten Geleerden dus verre onbekend was gebleeven; hoewel anders de Vogelen zo dikwerf onder onze handen komen. Besluit daaruit, dat wy noch maar de eerstelingen der godlyke Scheppinge beginnen te kennen, en verre van de volmaaktheid zyn.

V. Gy leidt my van de éene verwondering tot de andere, die al hooger en hooger gaat; gy houdt my in éene geduurigt opgetogenheid over de Wysheid van God?

A. Dit maakt juist de kennis en de beschouwing van Gods Werken, behalven het nuttige, tot éene der vermaaklykste Wetenschappen, welke niets minder dan de verfinading der Menschen, te lang en te veel ondergaan, verdelend heeft.

V. Eer gy verder voortgaat, zeg my: waarom vlieden daar die twee Musfchen elkanderen zo driffig na?

A. Om

A. Om dat ze gepaard zyn; welk paaren ook al mag gade gellagen worden. 't Mannetje, onder alle Vogelen in vryheid leevende, paart volgens eenen vasten regel in de godlyke Onderhouding, om verwarringen te voorkomen, met een Wyfje van zyne foort. Met Eigenliefde, even gelyk wy, bezet, slaat het, eene ega zokende, geheele vlugten van Wyfjes gade, zo lang tot dat het er een vindt, dat dezelfde vlakken heeft als hy, en op dezelfde wyze, zo na mogelyk, gefchakeerd is, waarop hy vervolgens verliest, en het zich ter ega kiest.

V. Ik verwonder my hier over?

A. Gy zult U mogelyk noch meer verwonderen, als ik zeg, dat dit ook onder de Menschen plaats heeft; wanneer geen eigen belang of byzondere achtting wegens zonderinge verdiensten of Gelaats aanvalligheden, maar de liefde alleen de keur van eenen Man tot eene Vrouw befliert en bepaalt. Dit gaat zo zeker, dat gy, in de kennis der Menfchelyke Gelaatkunde ervaren, zult kunnen bepaalen, welke Man voor eene Vrouw of welke Vrouw voor eenen Man genegenheid kan krygen by de eerfte ontmoeting; en dit heeft my, in een gemengeld onbekend Gezelschap komende, honderdmaalen de Vrouw van eenen der Mannen uit alle anderen doen vinden, naamelyk, wanneer zy alleen uit liefde getrouwd waren. 't Schynt
 toch

toch een vaste regel, dat wy, by de eerste ontmoeting, de meeste genegenheid voor de zulke krygen, welke in gelaat met het onze het meest overeenkomen.

V. Werkt dan de Eigenliefde in zulk een geval wél of kwalyk?

A. Ik durf het laatste niet stellen! Dan, 't zou voor een redelyk Mensch dwaas zyn, alleen op 't bloot oog zyne keur te bepaalen; want, offchoon het zeker gaat, dat twee, die 't meest op elkanderen in gelaat gelyken, ook de meeste overeenstemming in neigingen hebben, het welk zo veel tot het geluk des Huwelyks toebrengt, zou het nogthans kunnen gebeuren, dat de loflyke hoedanigheden van een van beiden door vericiding of door andere oorzaken verminderd of verdorven waren geworden. Dan, dit neemt myne stelling niet weg, dat de goede Eigenliefde ons dus kan leiden tot eene Vrouw, die de meeste gelykvormigheid met onzen inborst heeft: eene bestemming der Voorzienigheid, die niet dan een goed oogmerk ademt, en ons geluk ook in deezen beoogt.

V. Zo raaken wy door deezen uitstap van den weg; ik wil egter uwe Waarneeming onthouden!

A. Dit moet gy doen, om voor U zelven het genoeg te hebben, dat de Waarheid altyd geeft. Ik keer weér tot het stuk. Wy heb-

hebben de Vogelen gepaard gezien: hierop is hun eerste werk aan deszelfs oogmerk te voldoen, waarom zy Nesten beginnen te bouwen, die ook al uwe opmerking zullen verdienen; want welk Moester heeft hun onderrejt, dat zy Nesten noodig hebben? Wie herinnert hun dien by tyds te maaken? Wie leert hun, hoe daarin te werk te gaan? Wie heeft hun daarvan eene aftekening gegeven? Wie de jonge Vogelen geleerd, dezelve even zo net te maaken, als ze, vóór eenige duizend jaaren, door de ouden gemaakt zyn, dat is, van dezelfde stoffe, gedaante, plaatze, en orde, zonder dat ééne soort ooit daarvan afgeweeken is, en elken zynen onderscheidenlyk blyft timmeren? Wie hun aangezegd eene vellige plaats daartoe te zoeken en te vinden? Wie hun gemaaden de zwaarste en ruwste stoffen van buiten, de zagtste van binnen te gebruiken, en den bodem der Nesten met wol en vederen te beleggen? En als zy die niet kunnen krygen, wie geeft dan der schrandere en liefderyke Moeder in, zo veele vederen uit hare borst te plukken, als er noodig zyn, om de zagtste ligplaats voor de jongen toe te stellen? Wie zegt den eenen Vogel aan, dat hy den Nest op schoorsteenen of op toppen van boomen; eenen anderen, dat hy denzelven in eenen nik, op eenen tak, in een' hollen

boom, onder of in het gras, tusfchen het riet, in de ftruiken, of onder een dak moet timmeren?

V. Nieuwe aartige verffchillen, die waarlyk verwondering verdienen!

A. En niet minder de Nesten zelve! Gy ontdekt in deeze Plaat drie Bladeren van eenen Boom, los hangende aan éénen ftoel, rond gebogen, 't geen binnen eene groote holte maakt, op twee plaatzen aan elkanderen genaaid (Plaat 4.) Het derde naaifel, de twee Bladeren agter aaneen hegtende, is onzichtbaar in de Tekening, doch beftaat wezenlyk; het voorfte blad belet u 't zelve te zien. Gy begrypt dit, het kon toch anders geen Nestje zyn. Onder aan de Bladeren eindigt het naaifel, en, op dat alles niet losgaa, is er een knoopje in den draad, die daar afhangt, gelegd door het voorzigtig Vogelkje, dat de grootte van eenen onzer Kwikftaarten heeft. De draad zelf beftaat uit wol van verffchillende kleuren, zo als het Beestje die gevonden, by elkanderen gevoegd, en met zyn nebbetje tot éénen draad gefponnen heeft. Hiervan ziet gy den draad dan eens wit, dan eens rood, dan eens blauw, naar gelange de wol in 't fpuinen voorkwam. De fteeken in de Bladeren en de daardoor getrokken draad zyn zeer ongelyk gemaakt, waaruit gy zien kunt, dat geene bedreeven Naaifter daarin de hand

1. 2. van eenen *Stroepje* ad. 181. 181.

Zie hier het aartigete *Stroepje*, dat ooit myne oogen zagel!
 gemaakt door een *Soepje* te Canton in China, 't welk met
 een' eigen gespannen draad van verschillend gekleurde
 Wol, drie bladeren van eenen *Pompelmooisboom* samen
 naait, en hetzelv' daarin toefelt.

hand gehad hebbe, maar dat alles het werk van een Vogeltje is. Wyl de draaden niet sterk aangehaald, en dus de lange openingen ook niet dicht geslooten zyn, kunt gy de witte daardoor schynende wol, waarmede het Vogeltje zyn Nestje gevuld heeft, merken, en zulks noch meer boven in, daar de wol uitsleekt, en het Beestje in en uit zynen Nest gaat. — Ik heb deeze Tekening verzogt van den Edelen Heer, VAN BRAAM HOUCKGHEEST, die, te Canton in China zynde, twee zulke Nestjes uit de Boomen, staande op de open' plaats agter zyn huis, genoomen, en het eene, hoewel door 't droogen ingekrompen en gerimpeld, ter bewaaringe in 's PRINSEN Kabinet gezonden, doch van het ander, opzettelyk voor U, deeze afbeelding gemaakt heeft, naar zyne gewoone minnelyke wyze van handelen. Eilieve! bezie toch dit Nestje naauwkeurig, en zeg my, of gy ooit een Vogelnestje, zartiger en konstiger toegesfeld, aanschouwd hebt?

V. Nooit! De konst van dat lieve Beestje verrukt my! — Wy kennen in ons Vaderland geen weêrgaê van zulke verwonderlyk gemaakte Nestjes?

A. Wy hebben er evenwel die fraai zyn toegesfeld! De Nesten der Aaksters, van alle kanten met doornen voorzken tegens de Roofvogelen; der Wielewaalen tusfchen de

zweevende takken gemaakt, juist op eené plaats, waar geene wormen kunnen komen; der Zwaluwen, uit klai met water gemengd, hoog onder een afdak of luifel gemetzelde, om voor de ongemakken van wind en regen bevryd te zyn, van binnen met veëren gevuld, van buiten met eené nauwe opening aan den rand, en puntig van onderen, om 't gebouw te stevigen; en voorts die van veelen onzer kleine Vogeltjes vertoonen mogelyk minder konst, doch zeer veel overlegs. Derzelve verscheidenheid zo wel als maakfel zal uw oog voldoen.

V. Ik dacht, dat de stoffe van opgetogenheid was uitgeput?

A. Kan dan de godlyke Wysheid uitgeput worden? Dan, nu gy de Nesten hebt bereid gezien, laaten we beschouwen, waartoe zy geschikt zyn. De Vogel legt er Eieren in; want geen Vogel baart ooit levendige jongen. Hiervoor heeft de Schepper wysfelyk gezorgd. Hoe zouden ze toch, met jongen bezwaard zynde, kunnen vliegen, en, als zy er, om dit te kunnen doen, maar één of twee te gelyk voortbragten, zouden ze altyd bezet zyn met het draagen en voeden der jongen. Geen Vogel zal egter beginnen Eieren te leggen, veel min te broeden, dan wanneer er millioenen tedere Insecten aan alle kanten omzwerfen, op dat, als hy maar even

even uit den Nest afdraakt, of eenen kleinen uitval in de lucht doet, zyn gastinaal gereed zy, en by niet lang behoefte om te zwerven, om den kost vóór zich zelve aan te treffen, of om ook aansonds wat meer te bejagen voor de hongerige monden, die thuis daarop wagten. Zie daar twee nieuwe proeven der on-eindige godlyke Zorge.

V. En als ik de Eieren bezie?

A. Wilt gy de Eieren bezien, gy zult bewonderen derzelve verschil en koleuren, die ik allen niet kan noemen, witte, geele, gryze, gevlake, blaauwe, en sommigen als of ze met eene pen getekend of beschreeven waren. Houdt gy ze in eene donkere plaats, in eene reet van een venster tegen het zonnelicht, dan zal, zeggen veelen, het putje, binnen 't Ei bovenaan zittende, U aanzeggen, dat er een Mannetje, of is 't ter zyde geplaatst, dat er eene Wyfje uit dat Ei te wagten is, welke aanwyzing voor ons van belang is, alzo wy ons daarna kunnen schikken, wanneer wy Haanen of Hennen willen uitbroeden.

V. Wat zit er in het Ei?

A. In het Ei, waaruit een Kuiken moet komen, viadt men zeven onderscheiden dingen; een dop vol luchts, twee algemeene bekleedfels; het wit dubbeld; eenen dooier in 't midden; kleine celletjes, die deeze vogten bevatten; banden die alles aaneen hou-

den; en in 't midden des doolers een wit vlakje, dat het Ei vruchtbaar maakt. Na twaalf uren broedens, komt er in 't midden een klein lidteken, en, na verloop van dertig uren, begint men daarvan de oogen te zien. Het Dier ligt in 't Ei zamengerold, gelyk een Vogel die slaapt, den bek ingesteeken onder de regter wick: eindelyk door de vogten in het Ei gevoed, gegroeid en volwasfen geworden zynde, klopt het Kuiken, als de tyd der uitkoming daar is, met zyn bekje op de harde schaal van 't Ei, zo luid, dat men het hooren kan, en zo lang tot dat het scheurt. Er is eene zeer wonderbaare evenredigheid tusfchen de hardheid der Eierschaalen en de kragt der Vogelen, die ze moeten doorpikken, by voorbeeld, indien de Eieren der Vinken zo harde schaal hadden als die der Hoenderen, hoe zoude het Kuiken zyn gevangenhuys kunnen doorbooren?

V. Is dit alles?

A. Neen! Een ander verbaazend wonder moet ik hier bydoen. Er worden zo veel Mannetjes als Wyfjes uit deeze Eieren gebooren, (te weeten, als men veel gebroedfels dooreen rekent) om de evenredigheid tusfchen de sexen te bewaaren. En kunnen jonge Vogelen niet gezoogd worden, zou het ook nadeelig zyn voor het Kuiken, by 't uitkomen aanstonds harde graanen te eeten, zo wordt

het-

hetzelve door een groot deel van den overgebleeven dooier, te vooren in zyn lyf ge-
haaid, als met eene soort van melk gevoed,
en het blyft er op teeren, tot dat de maag,
sterker geworden zynde, harder spys verdraa-
gen kan, wanneer de Moeder, dit wettende,
die aan de jongen toedient.

V. Hoe wonderlyk is de geboorte der Vo-
gelen?

A. Ik moest noch meer zeggen! Weet ge
wel, dat Vogelen, die lang leeven, veele
Eieren by zich hebben, om veele jaaren
agtereen te kunnen leggen — Dat de jongen
van alle Vogelen, die, by het uitkomen uit
de Eieren, magteloos en onbekwaam zyn,
om van plaats te veranderen en hun voedsel
te zoeken, gelyk die der Musfchen, Zwalu-
wen, enz. weinig in getal zyn, om dat geene
Moeder in staat is voor veele monden zo ras
voedsel te zoeken, als de honger der jongen
dat vordert: integendeel de Kiekens der Vo-
gelen, die kort na 't uitkomen hunnen eigen
kost kunnen gaan zoeken, als die der Pa-
tryzen, Kwartelen, Hoenderen enz. zonder
dat de Moeder denzelven verzamelt, zeer
menigvuldig in getal zyn, en dus dat zy,
die zelve hunne jongen moeten voeden, maar
weinig Eieren leggen, doch dat de geenen,
die ze den kost kunnen laten zoeken,
gelyk de Hoenderen, er veertien of meer

200 BROEDEN DER VOGELN.

zullen uitbroeden — dat zy, onvermogen om 't getal der Eieren te tellen, egter van leggen ophouden, zo dra er zo veel in den nest gelegd zyn, als zy met hun lichaam kunnen bedekken — dat zy, zo gy er eenige Eieren afneemt, er anderen by zullen leggen — dat zy, indien gy ze allen wegneemt, en er maar één onderlast, den dieftal merken, en den nest verlaaten, om eene veiliger plaats te zoeken — dat Roofvogelen maar één of twee, ten minften zeer weinige jongen broeden, om niet te sterk te vermenigvuldigen; doch de tammen zeer veel, het geen ons doet denken aan het gebiedend woord by de Schepping: *het gevogelte vermenigvuldige op de aarde*. Gen. I. 22. — voorts dat het getal der Eieren, het geen elke soort legt, meestal bestendig hetzelfde is, om zo wél de al te groote vermenigvuldiging als de te groote schaarschheid van elke soort te voorkomen — dat sommigen tweemaal, anderen driemaal, en eenigen tot negenmaal toe broeden, hebbende de kleine Vogelen drie weken tot elk gebroedfel noodig — dat er in warme voorjaaren veel, in kouden minder gebroed wordt — dat het broeden door 't Mannetje, doch meest door het Wyfje geschiedt — dat de oude Vogelen, van zart de woelagtigste schepsels zynde, niettemin, onder het broeden, het taaft geduld

van een onvermoed zitten betoonen, neemen-
de de Moeder naauwlyks tyd, om eens af te
komen, en te eeten ——— dat de Schepper
de jonge Vogelen ongemeen fchielyk laat op-
groeien, wyl zy voor veel gevaaren bloot
ftaan, die zy niet lang kunnen ontvlug-
ten ——— dat het Wyfje, te vooren
vreesagtig, nu het Moeder is geworden, zo
moedig en stout is, dat, by voorbeeld, eens
Hen U zou aanvliegen, zo gy de jongen te
na wilde komen ——— dat de Moeders, de
jongen voedende, aan elk de spyze op zyne beurt
geeven, nooit aan één dubbeld, of aan een
ander niets ——— eindelyk, dat de Moe-
ders zeer zindelyk zyn op haare nesten, en
de jongen, zo het die niet uit elgen aart
doen, leeren het agterfte daar uit te steeken,
en dus den ingewanden te ontlasten?

V. Welk eene groote lyst van fraaie eigen-
schappen hebt gy my hier gegeeven?

A. Ik moet er noch meer bydoen! Hebt gy
wel gelet, dat by de Dieren geen Man, na
de paaring, omziet naar de Vrouw of de Kin-
deren (t geen ook niet noodig is, en ons
zeer nadeelig zou zyn: de Hengst moet in-
tusfchen elders dienen, de Merrie kan het
veulen voeden, en zelve intusfchen eeten)
doch dat by de Vogelen de Hawelyks liefde
lang duurt ——— dat, uit dien hoofde, het
Mannetje, als het Wyfje zit te broeden,

haar vermaakt met zynen zang, en dus tragt den verveelenden tyd te verdryven — dat het Mannetje gaat broeden, om de warmte te vermeerderen, als het Wyfje spys voor zich zelve moet gaan zoeken, of, om haar te troosten, nevens haar gaat zitten — dat, zo lang de kuikens kaal zyn, en voor koude of veele andere gevaaren bloot staan, de liefde één van de beide Ouderen altyd thuis houdt — dat de genegenheid der Dieren alleen maar voor het oogenblik der voortteeling plaats heeft; maar by de Vogelen gaat vooraf liefde, verbindtenis, samenwoning, zorgen voor, en zorgen na: doch deeze driften eindigen ook ten laattten, egter niet dan op den regten tyd; want de onverwinneelyke liefde voor de jongen verdwynt niet dan op het oogenblik, dat ze zelve den kost kunnen vinden: en verlaaten deezen dan niet goedwillig den nest, zo dryven de Ouden hen met geweld naar buiten. Vangt gy de jongen, noch onbekwaam om den kost te haalen, en zet gy ze in eene kooi, de ouderlyke liefde blyft dueren, en zy zullen ze voedsel brengen — verder, dat de onderlinge Huweelyks genegenheid tuschen Man en Vrouw, alle de jongen groot geworden zynde, zo volkomen ophoudt, als of ze nooit by hen plaats gehad hadt — dat zy in ziekten geneesmiddelen kennen, opzoeken en gebruiken,

en,

en, wyl het Ongedierte hen dikwerf plaagt, bakeren zy' zich veel in 't stof, om het daar door te verdryven? — Overweeg dit alles met aandacht, en zeg my, of gy er niet meer in vindt, dan eene levenlooze stof kan werken?

V. Wat zou deeze, en hoe veel minder zou ze zulke wonderen kunnen uitvoeren! De vinger des almachtigen Formeersers vermag zulks alleen!

A. En om U noch verder van zyne onnaagbaare Wysheid in de Vogelen te overtuigen, zal ik hier noch iets bydoen, dat ons dikwils verteld doet staan.

V. Wat is dit?

A. Dat wy eene menigte Vogelen in ons Vaderland hebben, als Olievaars, Reigers, Roerdampen, Kranen, Eenden, Kwartels, Zwaluwen, enz. die, op zekere tyden van het jaar, hier komen, en daarna vertrekken.

V. Hoe geschiedt dit?

A. Eenigen gaan in de Lente of in den Zomer; anderen in den Herfst of in den Winter heen. Men noemt die geenen, welken in de Lente komen, doch in den Herfst vertrekken, **SATYR - VOGELN**; gelyk de Vinken en Sysjes, om dat ze op hunnen togt, van plaats tot plaats, op de aarde neêrstryken, om hun voedsel te zoeken, verzamelende onder weg by zich hunn gelyken.

ken, waardoor zy zo dikwerf in onze Vinke-
netten gelokt en gevangen worden*, en kee-
ren op gelyke wyze naderhand tot ons weder.
Anderen, die by geheele zwermen gaan en
komen, geeft men den naam van TREKVO-
GELN. Een nieuw verschil heeft in deezen
plaats; want eenigen vliegen voor den wind
af, en anderen daar tegen op; eenigen komen
met onzekere, en anderen met vaste winden.
Deeze algemeene verhuizing onder die foor-
ten (eenige vriendelyke en gezellige Vogelen
blyven altyd by ons) heeft mogelyk over de
geheele Waereld plaats, ten minsten in Eu-
ropa.

V. Om welke reden toch?

A. Men zegt, de Vogelen verlaten ons,
wanneer zy de aankomende koude gevoelen
om eene gemaatigder lucht op te zoeken;
wanneer er geene Insecten meer zyn; wanneer
de Planten geene Zaden, de Struiken geene
beziën meer geeven: dan, gaat die oplos-
sing algemeen door? Veelen vliegen weg, als er
noch geen merkelyk gebrek maar overvloed
van voedsel is, en het Weder dikwerf daarna be-
ter wordt dan 't by hun vertrek was: sommigen
zelfs kunnen het, den geheelen Winter door, by
ons wel uithouden, en niettemin gaan zy heenen.
Des is men mogelyk verpligt hun vertrek toe
te schryven aan eenen inwendigen trek naar
eene andere Landstreek; een trek, door den
Schep-

Schepper in de Vogelen gelegd, voor ons onuitlegbaar, die egter ten goede uitkomt, wyl geene Oievaars by ons in den Winter van ongedierte, geene Zwaluwen van Insecten gespyst kunnen worden — Als de Zomer aankomt, keeren zy met vreugde terug, om hier te broeden, en ons jonge Vogelen te geeven. Anderen, die beter tegen de koude gehard zyn, zoeken gaure oorden op-Intusfchen, wanneer wy zulk eene menigte Vogelen missen, leggen anderen een bezoek by ons af. Noordsch of Oostersch Watergevogelte komt dan, kwaakende, by ons aanvliegen, en valt in onze togilooten, of yswrakken neder, waar de nette schutter hen met het doodlyk lood tref, en onze tafels daar mede vervult.

V. Gaat dit heen en weer trekken zonder verwarring toe?

A. Zeer geregeld! De Oievaar verschynt nagenoeg in 't midden van February; de Tortelduif omtrent May; en de Koekkoek, als de Els het blad ter grootte van eenen schelling heeft gekreegen. De eerste vertrekt weêr in 't begin van Augustus; de Zwaluw in October; en als de vorst komt, is er geen Lyster meer te zien. Zy reizen, alle jaaren in den Herfst, van ons weg naar dezelfde plaatsen Noordwaards; anderen Zuidwaards aan, en komen van daar in 't voorjaar

jaar terug, wanneer het Noordsch en Oostersch Gevogelte, dat in den winter hier vertoefde, plaats voor dezelve maakt, en Noordwaards heenen gaat.

V. Waar houden zy zich in het Zuiden op?

A. Veel en, na gerust en zich ververscht te hebben op de Eilanden der Middellandsche Zee, steeken over naar Africa, waar zy gedurende den winter blyven. Was ons de toegang in dit Waerelddeel, waar oudstydts Geleerdheid en Konsten bloeiden, vergund, en mogten wy daar waarneemingen doen, wy zouden kunnen bepaalen, of zy daar al of niet paaren. Wyl zy in kleiner vluchten terug keeren, zal de vermenigvuldiging, gebeurt zy daar, niet aanmerkelyk zyn.

V. Deeze togten zyn verwonderlyk?

A. Noch verwonderlyker is het geheele beloop deezer verhuizingen! Wanneer toch die tyd nadert, doet een Vogel, die mede moet reizen, doch in eene kooi opgeslooten zit, eene groote ongerustheid blyken; en wanneer de dag van het vertrek zyner makkers daar is, schynt hy droevig te zyn, om dat hy niet mede kan gaan. Neem er eens de proef van in eenen jongen Oievaar. Bewaar hem in eene enge plaats, daar hy niet ontkoomen kan, en anderen hem den dag van de reis niet kunnen aanzeggen, en zie, hoe de Vogel ten dien tyde

tyde gefield is. Zo gy niet oppast, zal hy U ontfnappen, en den togt alleen onderneemen. — Vooraf houden de anderen eene algemeene Vergadering, om den dag der reize te bepaalen, en maaken een kenbaar geluid, om de menigte van dezelfde foort kennis te geeven van het genoomen befluit, op dat een ieder tot den togt moge bereid zyn. —

Men heeft dikwils de Oievaars in ons Vaderland zulke Vergaderingen zien houden; dan niemant heeft ooit eenen Vogel, wóór den vastgeftelden tyd, zien vertrekken, en ook niet eenen daarna zien agterblyven. —

Welk eene wonderbaare drift! Wie leert hun de Saisoenen tot gaan en komén zo nauwkeurig onderscheiden? Of hoe zullen wy begrypen, dat de Vogelen in zich zelve dien trek ter verhuizinge gevoelen? Wie maakt hen zo stout, om over zulke groote Zeeën te durven fleeken? Wie wyst hun, die er nooit zyn geweest, den weg aan, om koers te houden in de hooge lucht, en zonder compas op de regte plaats te belanden, al is het dat wind en weér hun niet dienen? Nog donkere nagten nog duistere dagen houden hen in de snelle vaart op, en alles raakt behouden over. Verwonder U over dit verschynfel, het zonderlingfte, dat men in de Vogelen vindt. De H. Schrift geeft er U ook aanleiding toe. *Zelfs ten oievaar aan den hemel*

mel treet zyne gewette tyden, ende een tortelduif, ende kraan ende zivaluw neemen den tyd haarer aankomste waar. Jer. VIII. 7.

V. En wat volgt daarop, of waartoe diende die aanwyzing?

A. Dit weet gy immers! Daar volgt op: maar myn volk weet het regt des Heeren niet! Droevige en beschaamende klagt! bitter verwyf! Het onvernunftig Gevogelte neemt den julten tyd van gaan en komen waar; doch de redelyke Mensch weet niet, hoe en wanneer 's Heeren wet waar te neemen. — Och of deeze klagt, dit verwyf ook in deeze Eeuw onnoedig en ongepast ware!

V. Gewis, zo veele dingen en dit voornaamelyk dringt my den Maaker der Vogelen te eerbiedigen; ik wil hen voortaan meer achten, zy doen ons nog al eenige diensten?

A. Nog al eenige diensten! Dit zeggen onteert den Schepper. Zy doen ons oneindig veele diensten, zo wel de Roofvogelen als ons huiskelyk Pluimgedierte; want, indien de eersten op krenge vallen, en dus het Land van stank bevryden, en veele Dieren of Vogelen die anders te sterk zouden vermengvuldigen, vernielen — indien Ganzen de Eieren van Vifchen inslukken, en, in afgeleegen' wateren onbeschadigd uitwerpende, dezelve met vifch verryken, zonder dat wy de moeite behoeven te neemen, om ze daar

te

te pooten ——— indien anderen zaad eeten,
 en hetzelfde onverteerd uitwerpen, daar an-
 ders geene Planten zouden groeien ———
 indien hun mest het Zaad en de Landen te-
 vens vruchtbaar maakt ——— indien de Haan
 den slaapenden Landman vroeg wekt ———
 indien ons de Koekkoek de aankomst der
 Lente berigt ——— indien de Kwikstaart
 ons den Groeityd bekend maakt ——— indien
 een ander onze Schepen in den grooten
 Ozeaan, waar land nog zand te zien is,
 aanzegt, dat ze tusfchen de Keerkringen zich
 bevinden ——— indien een ander hun doet
 weeten, dat ze by de Kaap de Goede Hoop
 zyn ——— indien het bevroerde Onweers-
 vogeltje, wel twaalf uren te vooren, den storm
 zijnde aankomen, de Schepen in de Zee op-
 zoekt, en daarvan waarschoouwt, niet meer
 tot vergoedinge begeerende dan aan de lowe
 zyde van 't vaartuig te mogen blyven zwee-
 ven, om tegen den wind bedekt te zyn
 ——— indien een ander onze Haringbuizen
 aanduidt, waar de Haringfchoolen zwem-
 men ——— indien een ander de Vifchen
 naar den oever jaagt ——— indien de Bon-
 tekraal en andere Vogelen ons vooraf zeggen,
 van waar de Wind zal komen ——— indien
 de Vogelneftjes van Tonquin, ten fpyze ge-
 bruikt, zulk een verwonderlyke kragt aan
 onze zwakke kranken geeven ——— indien

hun vleesch en eieren ons tot voedsel, hunne Vefren en Dons tot bedden, hunne Pennen tot fchryven en Klavecimbels, hunne Vleugelen tot het afftoffen onzer Boeken, en hun Gezang tot onze vervrolyking dient, zyn dan niet, vraage ik, de Vogelen ons tot uitnemende nuttigheid?

V. Heb ik nooit gehoord, dat men fomtyds aan de Vogelen voortekenen van goed of flegt Weder gewaar wordt?

A. Dit kan zyn! — En er is zekerlyk reden genoeg om dat te ftellen, wanneer men aanmerkt, hoe fyn de Zintuigen der Vogelen zyn, en hoe veel belang zy in het goed of kwaad Weder hebben. Gy moogt in het vervolg hierop naauwkeurig letten en zien, of er geen flegt Weder by dage volgt, wanneer de Duiven, 's morgens, met het opgaan der Zon, in het veld zamen troppen, om dus vroegtyds hun voedsel te zoeken, wyl zy in regen ongaarne derwaards trekken — Of niet, 's winters, by fellen Vorst en Sneeuw, de Dooi in vierëntwintig uren opkomt, wanneer die Vogelen op den grond iets fchynen te zoeken, en veel heen en weêr draaien — Of niet, by het naderen van Onweêr, Sneeuw, Wind en Regen, de Kraaien en Raven zamen fcholen, en onophoudelyk fchreeuwen; terwyl de Spegt als dan een lachend geluid maakt, om dat

dat by den Regen bemint, en zig gaarne wascht — Of niet de Hoppe, tegen hette en droogte, veel beweging in het zand maakt; doch by slegt Weder treurig zit — Of niet, by aankomend droog Weder, de Reigers hoog in de lucht vliegen, enz. Er zyn noch veele anderen, den Landlieden wél bekend, maar nu voor ons van te veel omflags.

V. Ik heb hier niets tegen in te brengen! Ik ben voldaan! Maar, waarom doen de Roofvogelen ons geen meer diensten? Waarom zyn ze niet eetbaar? Waarom zo hard van vleesch?

A. Indien hun vleesch malsch ware, zouden zy te veel geschooten, en van ons gegeten worden, waardoor hun getal al te zeer zou verminderd, en andere nieuwe nadelen aan de geschaapen' Waereld toegebracht worden:

V. Bedenkt gy wel, welk eene schaade de nu behouden' Roofvogelen dikwerf aan onze graanen en vruchten doen?

A. 't Kan gebeuren, dat eenigen te sterk vermenigvuldigen, hoewel zulks zeldzaam voorvalt; doch we hebben dan middelen genoeg, om hun getal te verminderen. Laaten zy graanen eten; zy verflinden zo veel niet, dat men er een waar nadeel door lydt: zy vergoeden ons, dat ze van ons opeeten; gelyk ik reeds gezegd heb, door andere

diensten. Geheel hen uitteroeien is in 't geheel niet raadzaam, gelyk de Wetgever van Israël ons klaar genoeg heeft willen be- duiden. *Wanneer voor uw aangezicht een vogel- nest op den weg voorkomt, in eenigen boom of op de aarde, met jongen of eieren, en de moe- der zittende op de jongen of op de eieren, zo en zult gy de moeder met de jongen niet neemen. Gy zult de moeder ganschlyk vry laten, maar de jongen zult gy voor u neemen. Deut. XXII. 6, 7.*

V. Die Wet, van U reeds eenmaal aange- voerd, ziet misfchien op Vogelen, die men tot spyze gebruikt?

A. Hoe kan dat zyn? 't Spreekt immers van zelfs, dat men die niet moet verdelgen. De Wet ziet derhalven op Roofvogelen, wel- ken uitteroeien niet geheel vry is van alle zwaarigheid. In de Engelsche Americaansche Colonien heeft men eene soort van Krasien, die men zeker meende op de Erweten te aazen, vernield. Men bedroog zich hierin. De Vogel aasde op de Rupsen, die de Er- weten opaten, en die, den Vogel weg zynde, zo sterk vermenigvuldigden, dat men weinige Erweten over behieldt. — In de- zelfde Colonien heeft men eenen anderen, die op de Rupsen van het gras aasde, meenende dat hy dat gewas vernielde, verdelgd, met dat ongelukkig gevolg, dat men daarop, in het

het jaar 1749, zulk een gebrek aan hooi kreeg, wyl de Rupsen het gras vernielden, dat men Schepen, met hooi gelaaden, uit Engeland moest laten komen — In Zweden heeft men een dergelyk geval gehad — En, in ons Vaderland, is ook dikwils gezien, dat, wanneer een zwaare winter of snerste weinige Musfchen liet overblyven, de Tuinen in 't voorjaar zodanig van Rupsen krielden, dat alles werd aangetast. Hieruit ziet gy derhalven, hoe wyselyk Israëls Wetgever gezorgd heeft, toen Hy de geheele uitroeing der Roofvogelen verboodt. Levert de gezegde Tekst, dus uitgelegd, geen schooner zin uit, dan wanneer men denzelven ter aanprijzinge van barmhartigheid omtrent het Vee en de Vogelen wil aanvoeren?

V. Voorzeker! En wanneer men dan de Schepping op die wyze, welke gy my leert, beschouwt; hoe schoon wordt dan haare gedaante! Welk eene uitnemende Wysheid en Orde straalt er in door! Hoe dwaalen wy zonder goede onderregting! Ik zal U voor deeze altoos dank weeten!

A. Keeren wy nu naar huis, om het morgenontbyt te neemen, en daarna eene nieuwe wandeling te doen.

T I E N D E
Z A M E N S P R A A K ,
O V E R D E
V O G E L E N
O N Z E S V A D E R L A N D S.

*Haan. Hen. Duif, Tortelduif. Sprietuw. Musch.
Vleermuis. Paauw. Kalkoen. Watervogelen.
Zwaan. Gans. Eend. Zeevogelen. Meeuw.
Arend. Gier. Raaf. Lepelaar. Kraan.
Wilde Gans. Reek. Bontkraay. Kaauw.
Valk. Sperwer. Hapje. Spegt. Uil.
Oievaar. Duiker. Meerkoet. Roer-
damp. Merel. Lyster. Kievit. Kemp-
haan. Yvogel. Zwabuw. Patrys.
Korhoen. Kwartel. Markolf.
Aakster. Praaten der Vogelen.
Wielewaal. Keekkoek. Nag-
tegaal.*

VRAAG. *W*illen wy nu naar buiten? De
Dag is schoon, de Zon hoog op, de ganfche
Natuur blyft vrolyk; deelen wy in haare
blydfchap!

ANTWOORD. *I*k ben gereed!

V. Waar-

V. Waarover zult gy my onderwys geeven? Mischien is er noch veel voor my te leeren?

A. Genoeg! dan, wyl ik U, deezen morgen de Eigenschappen der Vogelen vertoond heb, en gy niet veel meer dan eenige algemeene dingen van dezelve weet, behoort ik U eenige byzondere zaaken van onze gezellige Huisvogelen en daarna van die goenen, welken in onze hoven, velden, en bosfchen omzwieren, te zeggen: in allen zult gy denzelfden Schepper der Waereld, dezelfde Wysheid, Goedheid, en Orde vinden.

V. Wilt gy zo veel goedheid voor my hebben! myne oplettenheid en dankbaarheid zullen tragten uwe moeite te vergoeden?

A. Deeze voorwaarde gevalt my! Gy ziet daar eenige fcharrelende Hoenderen, zeer nuttige tamme Huisvogelen, welken zo gaarne by ons wonen. Ik heb er verscheiden soorten van, en er zyn noch meer in ons Vaderland, met gladde en omgekeerde veeren, met ruige en gladde pooten, gekuiffden en ongekuiiffden, grooten en kleinen. Onze Gelderschen muntten uit, en geeven de grootste eieren. 't Verschil der koleuren en gedaanten is niet te noemen.

V. Welke is de schoonste onzer Huisvogelen?

A. Ongetwyfeld de HAAN! Zie er daar

eenen, die waarlyk schoon is, die dagelyks myn oog vermaakt. Hoe lyvig en kloek is hy van gestalte, hoe vol vuurs zyne oogen, hoe moedig zyn gang, hoe rustig zyne bewegingen! Hy treedt zeer deftig, is hoog, regt, groot en rood van kam, zwaar, kort en krom van bek met twee afhangende lellen, breed van borst, van verschillende hoog gekleurde halsveeren, met eenen verheven byna regt opstaanden staart, bestaande uit veertien pennen, onderscheiden van de Hen door twee veeren, die uit deszelfs midden voortkomen, veel langer dan de anderen, boogswyze gekromd — Hy is sterk gespoord, fier van tred, kloekmoedig in 't beschermen zynner Hennen — Hy heeft korte vleugelen, om dat hy meest by ons thuis blyft, en zelden vliegt — Hy drinkt 't water, in den bek genomen, zeer aartig, den kop telkens agterover slaande, om het door te zweigen — Hy slaapt somtyds staande op eenen poot, 't hoofd onder den vleugel verbergende — By dage kraait hy dikwerf, niet op gezette tyden; doch na middennagt laat hy, en al zyne soort, zyn geluid twee of driemaal met verpzingen hooren, tot dat de dageraad aankomt, en daarna dikwyler.

V. Ten welken nutte?

A. Veete Landlieden hebben geen ander horologie dan hunne Haanen, op welker gekraai

kraai zy opstaan, om op reis te gaan, of om te dorschen. Wanneer er één in een Dorp aanheft in den vroegen ochtend, maakt hy de anderen gaande: zy antwoorden hem, de een na den ander, ten blyke dat zy ontwaakt zyn, en, algemeen, den gekomen morgenstond begroeten willen met hun gejuich. 't Is zeer aartig, dit rond kraaien van alle Haanen in een rondliggend Dorp te hooren — Hy heeft verscheiden' toonen in zyne stem. Zyn geluid is anders, wanneer hy de Hennen by een gevonden brokje broods roept, of ze waarfchouwt; wanneer hy ontfeld is op een ongewoon geluid; of wanneer hy ze bestraft, als ze misdoen; of eenen onderlingen twist hebben, in welk geval hy de onmin tragt weg te neemcn, scheidende de vegtende partyen — Deeze groote, dien gy hier ziet, paste, deezen winter, altoos 's morgens ten agt uren, op de hoogste trap myner sloep op, om het eeten uit myne hand te ontvangen, dan helder kraalende, op dat ik weeten zou, dat hy er stondt: en wanneer de Hennen te laat sliepen en er niet by waren, ging hy ze haalen, en bestrafte ze op eenen knorrenden toon, rondom haar loopende met eenen neêrhangenden Vleugel, willende, dat ze op haaren tyd zouden passen, en te gelyk met hem eeten. Hy geeft geen kamp, zo hy veggten moet. Zy worden niet ligt zo gemeenzaam

als de Hennen , maar behouden altoos een zekere deftigheid. Maak hem niet verbolgen , zyne spoorlagen zyn te dugten.

V. En de HENNEN ?

A. Men heeft er ten minsten negentien foorten van ! Zy maaken een veel goedaartiger vertoon , verschillen in gefalte van de Haanen , zyn van eene middelbaare grootte , klein van kam , aan de eene zyde meest overhangende , helder van gezigt , geel van pooten , ongespoord , met eenen staart , die over end staat , in den vorm van eenen waazier , met veertien beftuurpennen , zeven aan elke zyde , maakende te zamen eenen fcherpen boek uit , het geen die zonderlinge gedaante aan den staart der Hoenderen geeft. Zy fcharrelen gaarne in de aarde , en , een oog hebbende als een vergrootglas of verrekijker , ontdekken zy zo wel de kleinste graantjes als den hoogzweevenden Roofvogel in de lucht , dien wy als een zwart ftipje befchouwen. Zy verlengen of verkorten haar gezigt op eene onbegrypelyke wyze , om in beide gevallen haare Kiekens van den lekkeren vond te berigten , of tegen 't gevaar te waarfchouwen. Welk eene konst in dit oog , tot zo wyfe cinden haar gegeven !

V. De Hennen , meen ik , zyn zeer vruchtbaar ?

A. Zy zyn , om onzen wille , vruchtbaarer dan

dan alle andere Vogelen, leggende, zo|zy goed zyn, in één faifoen, dat is, van de Lente tot den Herfst, honderd Eieren, doch niet veele jaaren lang; hoewel 't fchynt, dat wy haare vruchtbaarheid vermeederen kunnen, door ze wél te voeden, en van alle zorg en moeite te ontheffen. Men vindt foms in de nesten twee aan elkanderen gehegte ledige Eieren, die men Windelieren noemt. De fchaal van allen, te vooren zegt, wordt door de lucht hard, om den daarin fchuilenden jongen Vogel te befchutten, waarin gy zelfs eene goedertieren' befelling des Scheppers kunt zien.

V. Welk is de aart van deezen Huisvogel?

A. De Hen wordt gemeenzaamer met ons dan de Haan, doch blyft vreesagtiger; egter wordt ze eene Heldin, zo dra zy Kiekens heeft, en zou ons, zo wy ze dan vangen wilden, of leed doen, heftig aanftiegen. De tederheid voor dezelve, in ze te koesteren en wél op te voeden, is zo groot, dat ze der Zaligmaker, die anders op verhever zaken dacht, in 't oog viel, en trof; waarom hy er eene der fchoonfte gelykeniffen van ontleende, ter uitbeeldinge zynet groote zorg omtrent de Joodsche Natie. *Hoe menigmaal, klangt hy in deeze aandoentlyke taal, heb ik uwe Kinderen willen byeen vergaderen, gelykerwys een hen haare kiekens byeen vergadert onder de vlen.*

wingelen . en gyliden en hebt niet gewild.
 Matth. XXIII. 37. Zy heeft *zer* Stenvallen ;
 als zy broeit en kiekens heeft, of als zy iets
 aangenaams voor dezelve vindt ; als zy een
 Roofvogel ontdekt ; of als zy verstoord
 is ; als zy een ei heeft gelegd ; of eenige
 vrees of smert gevoelt : dus *zer* tekens van
 verschillende hartstogten. Zy schuilt , dit
 merkt men op , als de regen zal ophouden ;
 doch loopt zy er in , dan regent het den
 geheelen dag. Zy bezorgt ons , door haare
 Eieren en Kiekens , een lekker onthaal , zoon-
 der ons moeite te geeven , of op kosten
 te jaagen. Haare jongen worden gemeenzaam
 met ons , of , willen wy , zy loopen ons uit
 den weg , tot op het oogenblik , dat we hen
 noodig hebben , en dan geeven ze een zeer
 lekker en gezond voedsel , vooral voor zwak-
 ke maagen.

V. Zyn er meer zulke nuttige Vogelen ,
 die de Schepper ons heeft willen geeven ?

A. Gy kent de *DUIF* , welke men door de
 geheele Waereld vindt : waarlyk een schoo-
 ne Vogel , van eene aanmynnige en bevalli-
 ge houding , van een fraai maakfel , met ve-
 deren van heerlyke en schitterende verwen ,
 die een gouden en purperen gloed op den
 hals en borst , naar het vallen der lichtstraalen ,
 vertoonen , versierd met overfchoone oogen ;
 des SALOMO , die grootte Natuurkundige , in
 zyn

zyn Hoogelied, eenen gemengelden Herderszang, zo dikwerf zyne fraaie tekeningen daarvan ontleende, om fieraad en nadruk aan zyne dichterlyke taal te geeven. *Ziet; gy (de Kerk van den aanbiddelyken Jesus) zyt schoone, mynne Vriendinne; ziet, gy zyt schoone, uwe oogen zyn duiven oogen tuschen uwe vleugten.* Hoogl. IV. 1. En DAVIDS oog dwaalde ook daarvan niet af, toen hy van dezelve een schoon zinnebeeld overnam, om de heerlijkheid der Kerke te schilderen. *Gy zult worden als vleugelen ener duive, overdekt met zilver, en welker vederen zyn met uitgegraven geluven goudt.* Pf. LXVIII. 14.

V. Waarover verwondert gy U meest in deeze Vogelen?

A. Over het groot verskil onder dezelve! Men telt niet minder dan vierënveertig verscheidenheden. Zie daar eenige soorten, die op dat hok zitten, en met deeze Hoenderen gemeenzaam leeven en zamen eeten — Draaiers, die zich dicht by huis houden, en ons het meeste vermaak geeven, door hun vliegen, of door 't geraas, 't welk zy met de wicken maaken, somtyds zo sterk, dat er de slagpennen van breeken — Paauwstaarten, die hunnen staart als eene Paauw uitspreiden, en over einde zetten, waarin, zyn ze regt schoon, tweeëndertig pennen moeten steeken; eene soort van Duiven, die te veel wind-

vangs

vangs hebben , om wél te kunnen vliegeri
 — Tuimelaars , eene kleine soort , dus
 geheeten , wegens het fraai tuimelen en buj-
 telen , dat zy , gelyk een vallend lichaam ;
 in de lucht maaken : haare vlugt is snel ,
 en hooger dan die van alle de anderen —
 Kroppers , die , hoewel de andere foorten
 dat vermogen ook hebben , haaren krop met
 zo veel luchts opblaazen , dat dezelve byna
 zo groot als haar geheele lichaam wordt , en
 zy deswege den kop agterwaards moeten trek-
 ken — Kappers , dus genaamd wegens
 haar fraai agterover geboogen kuifje —
 Meuwtyes , met korte bekken en omgekron-
 de veeren op den borst — Briefdraa-
 gers , die men in Turkye en Perzie opzette-
 lyk houdt , om ligte brieven , onder den
 vleugel vast gemaakt , van de eene plaats
 naar de andere schieelyk over te lasten bren-
 gen , 't geen van Babylon naar Aleppo , dat
 eene reis van dertig dagen is , in *ogtſavertig*
 uren geschiedt ; want *drie duizend* uren ver
 in drie dagen te vliegen , is hun geen groot
 bezwaar. Koning DAVID , die in zyne Lie-
 deren zo veele Natuurkundige Aanmerkingen
 vlogt , dacht , in de tyden zynor vervol-
 ginge , aan de Vleugelen der snel vliegende
 Duiven , als wél geschikt ter spoedige en
 gelukkige ontcominge. *Och dat my iemand*
vleugelen als tenor duive gaave ! Ik zoude hee-
 nen

ten vliegen, waar te blyven magt. Pf. LV. 7. In de beroemde Belegeringen van Leiden en Haarlem, deeden zy dezelve diensten ten nutte der moedige Burgers ——— Hokduiven, die wel elf of twaalfmaal in 't jaar broeden, en dus zo vruchtbaar zyn, dat men, zo er geen van sterven, van één paar, in vier jaaren tyds, agttien duizend kan hebben.

V. Te weeten, als zy wél broeden, en er altyd even veel Doffers en Duiven uit de Eieren voortkomen?

A. Het broeden gaat zeer geregeld, en gy moet het als een zonderling bewys der goede Voorzienigheid aanmerken, dat er altyd evenveel Mannetjes en Wyfjes onder de Vogelen gebooren worden: althans by de Duiven, alles dooreen gerckend, mist het zelden of nooit. Niet by de geboorte, maar op het twintigste jaar van ons leven, heeft dit ook plaats, gelyk ik gezegd heb, onder de Menschen. Van de Dieren, ten tyde hunner geboorte, weeten wy het noch niet. Dan, daar wy geleerd hebben, dat het by Menschen en Vogelen plaats heeft, zal men, het oogmerk daarvan met de eenvormigheid, die in Gods Werken plaats heeft, overweegende, wel mogen besluiten, dat dit gelyk getal der Sexen een algemeener regel in Gods onderhouding is, dan men waarlyk denkt:

een

een regel, die ons moet verbaazen, zo dikwerf wy er aan denken.

V. Hoe broeden de Duiven?

A. Den tyd van broeden kunt gy ligtlyk waarneemen! Gy zult met vermaak zien, dat, wanneer de broedende Duif eeten en zich verfrischen moet, de Doffer zich op de eieren zal zetten, en, als een van beide te lang uitblyft, haalt de Duif den Doffer, of de Doffer de Duif terug, en dryft ze tot haaren plicht — dat de jongen in de drie eerste dagen niet eeten, maar alleen eene zorgvuldige koestering noodig hebben, welke zy ook ontvangen — dat de beide Ouden hen daarna opvoeden — dat deeze den jongen geene harde paardeboonen, onverduwbaar voor tefre maagen, voorgeeven, maar half verteerden kost, in hunne eigen maag geweekt — en dat de Doffer de groot geworden jongen uit den nest jaagt, en voor zich zelven laat zorgen.....

V. Staak, bidde ik, uw onderwys over deeze schoone Vogelen niet?

A. Ik kan U alles van dezelve niet zeggen! Gy moet het overige door eigen^e Waarneemingen, die vermaakelyker zyn dan ontvangen onderwys, leeren. Myn oogmerk is alleen uwe aandacht op te wekken, om 't Werk van eenen Almagtigen, wyfen en goeden Scheper in alles te kunnen vinden. Ik wil

wil er egter dit noch wel byvoegen. Wy hebben steeds by ons blyvende Vogelen, reeds genoemd, die niet uitvliegen: dan, God gaf ons ook Vogelen; die wel veel thuis blyven; maar ook even dikwils uitvliegen, of door hun onophoudelyk af en aan, hoog en laag rondom zwerven, ons vermaaken: die in soetheit van vlugt; in scherpte van gehoor; in kuisheid van leven; in onverdeelde liefde tuschen de gepaarden; in zachtheid van aart; in zindelykheid van lyf, waarom zy zich zo dikwerf in de zon pluizen en baaden; in opregtheid van hart; en in verbanning van kwaadaartigheid, van weêrzin en van ongenoegen uitmunten: die ons deeze huisfelyke zedeplichten, elk oogenblik, als voor oogen houden: ten minsten nam de Heere JESUS; wiens heillige Zedekunde zo verre boven alle andere uitstak, de gelegenheid waar, toen hy de zwierende Duiven van het Joodsche Land in 't oog kreeg, om er eene schoone zedeles van te ontleenen, en den zynen te gelasten: *Zyt opregt gelyk de duiven.* Matth. X. 16.

V. Eén woord van detzelver huisfelyke nuttigheden?

A. Die zyn groot! Wilden wy, wy konden, by gebrek, detzelver vederen tot bedden gebruiken. Zy leveren ons anders een tinnemend goed aangenaam gebragd op onze

tafels. Onze Voorouders gebruikten derzelver mest tot zeep: dan, ons Vaderland, dien thans kunnende misfen, wyl wy anderen tot ons linnenwasfchen hebben, trekt er nieuwe voordeelen van. De Gelderfche en Amersfoortsche Tabakslanden hebben aan denzelven hunne vruchtbaarheid te danken, waarom ze wyd en zyd opgehaald, en tot dat einde derwaards vervoerd wordt.

V. Hoe wél is er dan, indien men 't stuk regt befchouwt, in alles gezorgd voor onze velden, voor onze keuken, en voor 't vermaak onzer oogen! Onze Zedekunde zelve ontvangt hier steunfel, opheldering of aanmoediging uit de Natuur. . . . Gindsch zie ik eenen geheelen troep Vogelen by elkander, zyn 't geene Duiven?

A. 't Zyn blaauwe Duiven van myn ander hok, dat gindsch afftaat, of zy zyn 't eigendom myner Nabuuren. Men onderscheidt die foort van de tamme Hokduiven, welken zwarter zyn dan deezen, de oorspronglyke tak van 't geflacht der Duiven, te regt den naam van Veldvliegers draagende, ten halve een Huis- en ten halve een tamme Vogel, noch iets bezittende van den aangebooren wilden aart; om troepswyze te vliegen, doch zonder moed om geheel onafhanglyk te leeven, ook minder vruchtbaar dan onze Hokduiven. Een of ander verlaat ons fomtyds,

tyds, en worden Houtduiven, die in 't wilde blyven, en in de boomen nestelen, waar zy grooter worden, onderscheiden egter van de Ringduiven, zo geheeten naar den kraag of band, die ze om den hals draagen, en mede in de Boschen leeven.

V. Wat hangt daar in die kool op de eene zyde van uw huis?

A. Twee lieve TORTELDUIFJES, behoorende tot de Trekvogelen, die laat in ons Vaderland komen, en vroeg vertrekken; bekend door haar droevig kirren en klaagend gesleen, 't geen een medelydend gemoed ligtlyk treft.

V. Welk een verschil tusfchen deezen Vogel en den Nagtegaal, of liever tusfchen hem en alle de anderen, die ons ten vermaake strekken! Wy kennen hier, meent ik, deezen Vogel alleen, die een treurend gefuld maakt, en ons tot droefheid fchynt te willen beweegen?

A. Verscheidenheid in alles verheerlykt de Schepping! De Tortelduiven beminnen meestal eenzaamte plaatzen; gelyk Liederen, die bedroefd zyn, nevens donkere en koele boschen: egter nestelen zy ook in de boomen der Hollandfche Steden, en fchynt dus hier wat gezelliger. Vootheen heb ik ze jaarlyks in de Boomen der fchoone Leidfche gftagten gevonden, en zy zyn er noch. De

mynen, die gy daar ziet, behooren tot de kraagden, dat is, tot de andere soort, die door een zwart bandje aan den hals, of door een kraagje onderscheiden zyn.

V. Hoeveel vrolyker is dat Vogeltje, 't welk daar op 't dak van uw huis zit te zingen?

A. Gy meent die *SPREEUW*, met gloriende zwarte kolleuren, en eenen purpergroenen weerfchyn boven op de borst, die zich in Gelderland in de boschen en boomen ophouden; doch by honderdduizenden onder de pannendaken der Noordhollandische Woningen broeden, en de jongen daarna naar 't veld geleiden. Gy kunt ze daar, in de zomerfche avonden, by heele fcholen in de lucht zien vliegen, in zulk eene menigte, dat ze fomtyds eene donkere wolk fchynen te zyn, maakende een aartig gefchreeuw, telkens neêrvallende, en telkens weêr opvliegende. Zy zingen, gelyk gy wêl opmerkte, zeer vrolyk, en kunnen ook geleerd worden te klappen: zy zyn mede zeer moedig. Een Heer te Buikflood zag eens eene Spreeuw zich tegens eene Kat zo treffelyk verdedigen, dat de laatste vlugten moest; doch de al te zeer in den ftryd gekwetfte Vogel beleefde zyne overwinning niet lang. Hoe zachter onze Winters zyn, hoe meer 'er fchynen te blyven. In 't jaar

1771, bleeven zy in Noordholland tot den vorst van January; dan, toen er in Maart eene nieuwe felle koude opkwam, waren zy genoodzaakt uit het veld te wyken, en onder de luwte der Boerenhuizen en Duinen zich te gaan verschuilen. De Schepper heeft ons dit lieve Vogeltje gegeven, om ons van ongedierte te onlasten, dat onze velden en boomen nadeel toebrengt.

V. Welke Gasten herbergt gy al meer?

A. Gasten genoeg! Zie daar eene myner tijlpende HUISMUSSCHEN. Zo noem ik dezelven ter onderscheidinge, zo van de Rietmusch, die, in het riet woonende, hetzelfde tot stylen van haar huis verkiest, en den nest tuschenin plaatst, als van de Boom- en Veldmusch, die zich in de boschen onthoudt, en in de gaten der boomen nestelt. Zy zyn soms wit van koleur, ongemeen gezellig; kunnen, jong zynde, tam gemaakt worden; eeten veel met myne Hoenderen; zyn stout; groote dieven in de tuinen, zeer listig; doch vergoeden dit door haare aartige levendigheid, en niet onaangenaam getijlp.

V. Gy spreekt er dan noch met lof van?

A. Zy bewyzen ons verscheiden' diensten ter vergeldinge der herbergzaamheid, welke wy haar verleen. Onze Tuinen toch zouden krielen van Spinnen, Wormen, Vlie-

gen, Wespen en Trekmaaien, indien wy ze uitrociden. Men heeft gezien, dat één paaf Musfchen 't welk jongen hadt, in ééne week drie duizend, drie honderd, en zestig Rupsen vernielde. Zy zyn dus nuttig, en brengen ook het haare toe tot vervrolyking der Natuur. Zy zingen mede andere Vogels na, en spreken eene eigen' taal, die zy allen verstaan, welke gy, daarop wél acht geevende, gemakkelyk kunt leeren. In Friesland heeft men ze voorheen met openbaare Plakaaten den oorlog aangedaan, geevende eene belooning aan de geenen, die een zeker getal dooden aanbragten, om dus de al te grootte vermenigvuldiging te voorkomen? Plakaaten, die in zekere gevallen nuttig kunnen zyn; doch met grootte behoedzaamheid moeten uitgevoerd, en op hun tyd opgeheeven worden, om niet te veel te verdelgen, gelyk ik U te vooren reeds gezegd heb.

V. Kan men derzélver nadeelen niet beletten?

A. Om de Zaden en de zoete uitspruitende Erweten, waarvan zy grootte liefhebbers zyn, in onze Tùinen te behouden, heb ik niets beter gevonden, dan een laag dun touw, een voet hoog, van den grond te spannen, en daaraan afhangende linnendraaden, van afstand tot afstand, te knoopen, aan welker einde by den grond een klein vierkant kaartje gebonden moet worden, dat, wit
zyn-

zynde, en altoos door den Wind bewoogen, de Musfchen affchrikt.

V. Geeft Gy geen herberging aan meer Vogelen ?

A. Noch aan ééne foort, welke de grootte fchakel tusfchen Dieren en Vogelen vast maakt, alzo dezelve eenige eigenfchappen der eerften en der laaftten bezit, en, dus indedaad een verwonderlyk Dier zynde, evenwel het afgryzen en de vrees der Menfchen ten onregte moet ondergaan. Ik bedoel de VLEERMUIS, welke hier of daar in een gat, vooral van oude gebouwen, woont, daar het, als een Dier, levendige jongen baart en zoogt, hebbende het hoofd van eene Rot of Muis, en een lyf, met hair bedekt; als een Vogel twee vleugelen, met haaken aan de punten der twee pooten. Zy houdt zich den geheelen dag ftill, doch komt 's avonds te voorschyn, waarmede de Schepper, wiens Wysheid in deezen Vogel het gefchreeuw der Menfchen over detzelfs lelykheid tot dwaasheid maakt, niet dan voordeel beoogde; want vloog zy op den middag of by dage, zou denkelyk de droogte en de hette der lucht de vliezen van derzelfer vleugelen doen rimpelen, en dus den omloop der vogten daarin ftremmen; terwyl nu de koele avonddaanw dezelfen vogtig en buigzaam houdt, waarom zy als dan alleen vliegen, jagt ma-

kende op Vlinders, Motten en Torren: des zy ons ook waare diensten doen, en dus geene verfmading verdienen.

V. Zo goede oplossing hadt ik hierop niet verwacht?

A. Laat ik voortgaan! Men ziet ze alleen Zomers, 's Winters slaapen zy. Zy zyn stout, en verwoed van aart; want, niet gewoon zynde verstoord te worden in haare eenzame vertrekken, vallen ze aan op alles, wat haare verblyfplaats nadert — Zy vliegen zeer aartig; geen ander Vogel kan ze in ongeregelde wendingen evenaaren; geen komt er zelfs by, waarom de bekwaamste Schutter haar niet ligtlyk zal treffen — Mischien kunnen haare oogen het licht niet verdraagen, waarom zy 's avonds tegen al, wat helder is, aanvliegen — Sommigen bedekken zich zeer fraai met de vleugelen als met eenen mantel, en hangen zich, 's Winters, met de pooten aan de verwulfels haarer hooien op: anderen kleeven aan de oude muuren: veelen voegen zich by elkanderen, om zich onderling tegens de koude te beschutten: zy eten dan niet, en ontwaaken eerst in de Lente; want wy! wy met geen ongedierte 's Winters geplaagd worden, zo kunnen zy dan gemist worden.

V. Waarlyk . . . ?

A. Noch een weinig geduld! Ik wilde U iets

iets zeggen, dat ik boven agtergelaaten heb, te weten, dat alle Dieren en Vogelen, door anderen gevoed, op hunne beurt aan anderen weder ten voedsel verftrekken, dat is, dat zy allen LUIZEN hebben, die uw onderzoek met het Microfcoop verdienen, vooral die der Vleermuizen, welken verwonderlyk aartig zyn gefchaapen.

V. Hoe dat?

A. Zy hebben agt pooten, en elk van dien zes gewrigten, eindigende in een doorfchynend kwastje of balletje. 't Vreemdft is, hoe zulk Ongedierte op 't lyf van eenen Vogel, die zo snel in 't vliegen en ongeregeld van wendingen is, kan blyven. Tegen het ongeluk van afvallen heeft de goede Schepper, ten nutte van dit kleine Diertje, willen zorgen, waarlyk op een zeer ongemeene en verbaazende wyze! Hy heeft het, naamelyk, zo gefchaapen, dat het twee, vier, of zes pooten agterover kan ftaan, om iets, daar het met den rug op ligt, aantevatten, en evenwel te kunnen loopen: dus treedt het zo gemakkelyk met den rug nederwaarts, en met den buik naar boven, als andere Diertjes met den buik naar beneden en met den rug naar boven gaan. Op deeze wyze, kan het Diertje, ongeacht de snelste beweging der Vleermuis, zich overal in ftand houden. Wanneer men het met de veêr van

eene pen aanraakt, kan men het om die reden er ook niet van afknippen.

V. Ik ben blyde, dat deeze gelegenheid voorgekomen is, om my dit onbekende, dat, naamelyk, alle Dieren en Vogelen Luizen hebben, te berigten. Ik zie dus, dat ook de lichaa men van Vogelen, Dieren en Infecten bewoond moeten worden, 't geen de Schepping in luisterryker licht zet ——— Hoe wonderbaar is de Luis der Vleermuis! Hoe verre gaat de zorg van den Schepper! Wie zou, op den rug van deezen versmaaden Vogel, zo veel Wysheid vermoed hebben! ——— En wanneer ik alle deeze Huisvogelen te zamen beschouw, Haanen, Hennen, Dui ven, Spreeuwen, Musfchen, Vleermuizen, welk een verschil tusfchen allen, en allen egter nuttig en noodig! Zigtbaare proeven der Godlyke Goedheid en der schoonste Orde!

A. Laaten we nu voortwandelen, en onze beschouwing vervolgen. Gy ziet daar eenen PAAUW, den schoonsten aller Vogelen, uit Indië, daar hy in 't wilde leeft, herwaards gebragt, en hier wél tierende. Indedaad een meesterstuk van pragt! vertoonende eene grootfche gefalte, eenen fieren tred, eene innemende houding, eene edele gedaante, en fraaie afmeetingen des lichaams! Alle fchoone koleuren, die men zou kunnen beden ken,

ken, schynen aan denzelfven ten koste gelegd te zyn. Goudgroen van boven, met eenen weerschynd van zuiver koper; zwart gerande vederen, van onderen zwartagtig, met goud doormengeld; de hals en borst groen, veranderende in hemelschblaauw, met goud doormengeld, pronken het lichaam deezes Vogels op. In de bovenste lange dekveeren van den Staart, zyn voornaamste sieraad, verbeeldende eenen schoonen scherm, waar mede hy zo hoogmoedig praalt, vertoonen zich zwarte vlakken, die verder af groen zyn, veranderende in violet en hemelschblaauw, met gouden randen, en eenen weerschynd van zuiver koper, welken men de Oogen noemt. Op zyn hooft draagt hy een kuifje van vierëntwintig pluimtjes, welker stammetjes wit zyn, zeer dun met haitjes bezet. Zie dit, verwonder u, en erken uw onvermogen, om eene dergelyke pragt aan eenen Vogel te kunnen geeven: de H. Schrift heeft dit gewild. Zyn van u de verheuglyke vleugelen der Paauwen? wordt er gevraagd. Job. XXXIX. 16.

V. Welk een verschil tusschen deeze en geene Paauw!

A. Dit is het Mannetje, de Paauw; geene het Wyfje, de Paauwin, welke kleiner is, en deeze schitterende koleuren, die lange schoone staartveeren en spooren mist.

V. De

V. De Paauw heeft dan alleen alle schoonheden?

A. 't Is waar, dat hy met deeze schoonheden een lang leven geniet, dat wel tot vyf- en twintig jaaren wordt uitgerekt; dan, wat zal ik U zeggen van alle schoonheden alleen te bezitten? Deeze schitterende veëren, die in luister de fraaiste bloemen overtreffen, zyn dezelve in kortfcondigheid gelyk. Zy duuren, helaas! niet langer dan één jaar, en, even als of hy over zyn verlies bedroefd was, en zich deezer vernedering schaamde, zoekt hy dan de duisterste schuilhoeken op, om zich voor alle oogen te verbergen, tot dat de volgende Lente hem nieuwe schoonheden zal gegeven hebben — Zie zyne pooten aan, ze zyn niet mismakt, nog ongeschikt, om op den vuilen grond te loopen, daartegen hebben ze geene schoonheid boven die van andere Vogelen, of eene evenredige fraaiheid met de uitmuntende vederen, 't geen indedaad ook overtoellig zou geweest zyn. Wat zouden toch schoon gekleurde pooten eenen Vogel dienen, die in vuile gronden dagelyks moet wandelen? — Hoor zyn geluid; het behelst niets aanstoetelyks voor ons oor; evenwel hoe ver moet hy in liefde toonen wyken voor den min fraaien Nagtegaal? Men stelle en vergelyke hem dan by alle uitmuntende Schoonheden deezer Wereld, geene

is

is in alle opzigten volmaakt! Waar is zelfs eene Menschelyke Schoonheid zonder eenig gebrek?

V. Hy behoort dan onder die dingen, die 't oog zeer bekooren, doch minder nut doen?

A. Ik kan dit niet ontkennen! De prachtige Paauw moet voor de onaanzienlyke Hen in dit opzigt zwigten; egter heeft de Schepper ons dezen Vogel niet geschonken, om alleen het oog te fraaijen, maar ook tot andere nuttige einden. De jongen, by voorbeeld, zyn goed om gegeten te worden: de volwassenen kunnen tot wagtters op de pleinen onzer Lusthuizen dienen, wyl ze, even gelyk de Ganzen, een groot geschreeuw maaken, als er een Vreemdeling aankomt. Voorheen maakte men waalers van de veeren, en zy dienden meer tot andere sieraaden, waartoe men ze ook noch gebruiken zou, indien de wispeltuurigheid der Menschen niet telkens wat anders vorderde.

V. Ik zie, dat gy KALKOENEN onder uwe Paauwen laat loopen?

A. Dit geeft U thans gelegenheid, om het verschil tuschen deeze Vogelen beter op te kunnen maaken. De tamme Kalkoenen, wit, ros, grys, of met gemengelde kleuren, afkomstig uit America, zyn onder onze Huisvogelen de merkwaardigsten, en naast de
Hen-

Henen de nuttigsten — Zie dien Kalkoetschen Haan, een verwonderlyk Dier, eens aan: hy heeft eenen kleiner kop naar evenredigheid des lyfs, byna kaal, gedekt met eené blaauwagtige huid, voorzien met roode op 't voorste en met witagtige vleeschheuveltjes op 't agterste van den kop; van 't grondstuk des beks een roode wapperende lel; op den bek een vleeschagtig uitsmaakfel, kegelvormig van gedaante, één, duim hoog — Verdoorn nu eens den Vogel, die in zyn voorkomen niets heeft dan 't geen eenvoudig en nederig is, door hem een roode koleur te laten zien; hy stuift eenslags, met de grootste fierheid op: kop, hals, en uitsmaakfel zwellen, en worden rooder van koleur; 't laatste hangt zelfs beneden den bek, en bedekt denzelfden: de vederen van hals en rug staan overend: de staart spreidt zich uit als een zonnescerm: de vleugels hangen, en slepen over den grond! In deeze houding gaat hy trotslyk rondom 't Wyfje, dat eenvoudig is uitgedoscht, en niets van dit alles heeft, slaande eenen dossen toon, een gebrom. Nu zal hy op ons afkomen met eenen deffigen gang, en een dof geluid. . . . .

V. Welk een verwonderlyke Vogel, van een zeldzaam maakfel, zo zeer van anderst verschillende!

A. Dit blykt duidelyker, als gy let, dat
by

hy twee staarten heeft, eenen boven en eenen beneden staart. De eerste bestaat uit agttien groote pennen, die hy, vertoornd zynde, opzet; en de tweede uit kleinere, die hy horizontaal draagt — Voorts staat hy onderscheiden' toonen, en heeft verschillende stem-buigingen — De gang is langzaam — Zyne vlugt zwaar — Hy slokt steentjes in, gelyk de Hoenderen, en de sterke spys vermaalende maag oefent op dezelve eene kragt van meer dan vier honderd en zeventiendertig ponden, om, was 't mogelyk, die te verteeren: zy dienen alleen, om het ander voedsel te helpen vermaalen — De Landlieden in de Betuwe houden er veelen, om er Holland van te voorzien; want ze zyn vruchtbaar, en leveren veelc jonge lekkere Kalkoenen, die men daar zonder veele kosten houden, wyl ze van den afval der graanen gevoed, en in 't najaar op de afgemaai-de tarwlanden gejaagd worden, om de verlooren' airen op te zamelen en te oeten. Zy houden ze ook, om ze, eenige keeren agter elkanderen, Hoendereieren te laten uitbroeden, met welker kiekens men handel dryft; doch tot dit geweldadig broeien moet men de Kalkoenen met geweld dwingen, en hen onder eene tobbe in 't duistere zetten.

V. Ik ken het malsche vleesch deezer jonge Vogelen, en moet my over den grooten voorraad

raad en de verschillende spyzen, die de Schep^{er} voor onze tafels verzorgt, verwonderen?

A. Uwe aanmerking is billyk! laten we voortgaan. Wy komen daar aan Vyvers, die ons nieuwe bespiegelingen zullen aanbieden. Onze WATERVOGELN, waarin gy eene zo zeer verschillende Schepping ontdekken zult, zullen ons andere byzonderheden vertoonen. Hun lichaams maakfel stemt volkomen overeen met den nooddraft van deeze Vogelen — Ei! let eens op deeze volgende fraaibeden. Het onderlyf is breed gevormd, om regt op het water te kunnen leggen: de borst en de buik zyn ongemeen wél en dik voorzien van Dons en Vederen: de borst vooral, vermits anders de froom, daar telkens tegen botzende, eene verschrikkelyke, laat ik zeggen, eene ondraaglyke koude aan den Vogel zou geeven: de buik ook, om dat dit deel altyd op het water ligt, 't geen den Vogel zonder warm deksel geheel zou doen verkouden — De pooten staan veel verder naar het agterlyf, op dat de Vogel zich in 't water zou kunnen oprigten — De vleugelen zyn kort, om ze, onder het oprigten, over het water te kunnen uitbreiden — De klaauwen der pooten zyn met vliezen aaneen gehegt, om te kunnen zwemmen, en zich, by het oprigten, op het

wa-

water te kunnen steunen — De oogen en long zyn anders dan in de Landvogelen, om het lang onderduiken te kunnen verdraagen — De lange halzen, de bekken met inkervingen, en de broede tongen dienen, om de diep staande glibberige Waterplanten te kunnen bereiken, aanvatten, vasthouden en wegscheuren — Twee klieren zyn in den stuit geplaatst, waaruit de Vogel met zynen bek eenen olie drukt, en daar mede zyne veeren zeer zartig bestrykt, op dat het water die niet bevoigtige en doordringe — En wanneer deeze Vogelen broeden, of, om spys te zoeken, hunne nesten moeten verlaaten, plukt de Eend haar dons van het lyf, om de eieren intusfchen tegens de koude te bedekken — Wordt ze van eenen Waterhond vervolgd, ze duikt onder water, en komt, op eenen verren afstand, weer boven; doch steekt voorzigtig eerst een deel van 't hoofd uit den plas rond ziende, of er eenig ander onraad zich opdoet, dan of ze ver genoeg van den Hond is, om hem te ontkomen. Hiervan is het zo moeilyk zulke listige Watervogelen te schieten — Wanneer gy alle deeze byzonderheden overweegt, vindt gy er dan niet in de schoonste proeven eener godlyke Wysheid? Hebben de Landvogelen wel iets van dit alles? En zyn niet

geenen daar door wonder wél geschikt, om in poelen en wateren te kunnen leeven?

V. Ik erkenne het! alles is in hen naar hunnen staat juist afgemeeten: dan, op welke Watervogelen zou nu uwe aandacht het meest vallen?

A. Derzelver getal over de geheele Waereld is zeer groot; doch, die allen niet kunvende overzien, behooren wy, en het zal tot ons oogmerk genoeg toereiken, alleen op de onzen te letten. De Lucht met zwierende Vogelen, en onze Wateren met blinkende Vischen voorzien zynde, zo wilde de Schepper ook derzelver oppervlakte met andere Vogelen verheerlyken. Zie daar eene ZWAAN, het waare sieraad der wateren, die ik nooit dan met vermaak aanschouw: een onschaaedlyke Vogel, van een moedig aanzien, en eene grootfche houding, van byzondere zindelykheid, groote dapperheid, en eene onge-meene liefde voor de jongen, hebbende eene felle kragt in de wieken, welker slag een menfchen arm zou kunnen breeken. Deeze zwenkt met geflooten', geene dryft voort met opgeheeven' wieken. Zy etten, des Zomers, kroos, waterplanten, vischjes en infecten; 's winters brood en haver: en wyl zy, by 't inflokken van het eerste, veel waters in den grooten breeden bek krygen, te veel om
door

door te zwelgen, vormde de Schepper eene opening in het bovenste blad des beks, om het water uit te werpen zonder de gevangen' prooi te verliezen. Tot vergoedinge van onze kosten, levert ons deeze Vogel jongen, die eene lekkerny zyn, doch niet gegeten worden, om dat de Vogel niet sterk voortteelt, en de Roofvogelen veele van dezelfs eieren verflinden. De Landlieden by Hoorn, waar men de meesten vindt, trekken van deezen langleevendens Vogel, welken men in ons Vaderland den hoogen ouderdom van *honderd en twee* jaaren heeft zien bereiken, goede inkomsten, naamlyk, uitmuntende Slagpennen om te schryven, zagt dons voor bedden, bont voor mossen, en jongen, die verkogt worden aan Steden en Huizen, welken oudtyds het regt vergund is, om ze te mogen houden — Gy ziet hier uit, dat zy onder die Vogelen geteld moeten worden, van welken men mag vraagen: geeven zy ons door hunne schoone gedaante meer vermaaks, of meer inkomsten?

V. Ganzen zyn, meen ik, ook niet onvoordeellic?

A. Zie daar eenige myner GANZEN, tam van sars, wit, aschgrazuw, bont, gekuifd en ongekuiid, schreeuwende als zy eenen Vreemdeling zien, dienende dus voor huiswagters, als myne Honden slaapen. Groningen, Overys-

fel en Gelderland zenden, in 't najaar, duizend jonge vette Ganzen, als eene lekkerny, naar Holland. Daar en in den Lande van Kuik, waar een Herder dezelve by honderden, als schaapen, op de Broekvelden hoedt, plukt men, jaarlyks, het dons van de bōrst tot veēren voor bedden; ook leveren zy ons duizenden van penneu, welken van zo groot nut voor ons zyn, van 't leerend Schoolkind af tot den Staatsdienaar toe, die daarmede de gewigtigste zaaken van 't Vaderland op 't papier stelt, en naar alle Koningryken der Waereld, tot Indië toe verzendt. De wilde Ganzen en Eenden, van Landstreek wilstende veranderen, maaken in de vlugt de gedaante van eene omgekeerde letter V in deezer voege A, waar door zy de lucht gemakkelyker kunnen klieven. Dus vliegt er éēne vooraan, en is de leidsman der anderen. Na verloop van eenigen tyd, meer dan de agteraan komenden, door het breeken der lucht vermoeid, verlaat zy deezen post, wordt door eene volgende afgelost, en voegt zich dan aan 't einde van den troep, daar zy uitrust: de tweede wordt daarna op haare beurt door eene derde, en zo voorts door eene vierde vervangen, waardoor ieder haare beurt krygt, en de groote togt spoediger en gemaklyker wordt volbragt. Welk een schoon bedryf!

V. En daar zie ik ?

A. Daar

A. Daar ziet gy myne tamme EENDVOGELLEN, van zo veele schoone en uitmuntende koleuren, zo sterk afteekende by myne witte Zwaanen en Ganzen. Wanneer de eersten, fier van moed, geweldig blaazen, zo gy ze te na komt, en de anderen schreeuwen, kwaaken daarentegen de Eenden, en maaken dus een zonderling gemengeld Watermuziek, dat men, by dage en nagte, verkan hooren. Zy voorzien, 's winters, myne tafel van gebrad, geeven groote eieren, veeren, en slagpennen, die wonder wel geschikt zyn, om 't fynste geschrift te schryven, of sierlyk te tekenen. Ik kan U laaten zien 't *Volmaakte Gebed* in twee korte regelen met zulk eene pen geschreeven.

V. Hebben wy aan deeze drie soorten van voordeelige Watervogelen niet genoeg?

A. Wy hebben wel tamme Vogelen genoeg by ons tot voorraad, en vermaak; dan de Velden en Boschen moesten ook bewoond worden. De wyse Schepper laat toch niets ledig liggen. Ook van daar wil Hy, dat ons het voordeel en het genoegen zal toekomen. Het wilde zelfs blyft ons gewillig ten dienste staan.

V. Waar zullen wy de wilde Vogelen meest ontmoeten?

A. Een gedeelte komt in onze tuinen, een

ander blyft in onze velden, en een groot deel bewoont onze Bosfchen ——— Alle Provinciën onzes Vaderlands worden egter niet even fterk van Vogelen bezogt. De Zeevogelen, als Meeuwen, Scholfers, Zeeakfters, enz. woonen aan de Stranden en Eilanden. Die laage landen beminnen, houden zich meest in Noordholland, Friesland en Overyffel op. Die Zaaïlanden en Bosfchen verkiezen, moet men zoeken in de Baronnie van Breda, in de Meyery van 's Bosch, in Groningen, vooral in Gelderland, en in het Graaffchap van Zutphen, in welken laaften oord gy denkelyk alle foorten van de geenën, welken in ons Vaderland voorkomen, eenige Zeevogelen uitgezonderd, zult vinden.

V. Welken noemt gy ZEEVOGELN?

A. Op onze Stranden komen veel Vogelen uit het Noorden, vooral in den winter, die daarna weer vertrekken. Zy blyven egter daar niet altoos; maar komen ook dikwerf verder Landwaards in. Een myner Vrienden fchoot, vóór twee winters, eenen fchoonen Zeeraaf buiten Zutphen, ongetwyfeld, wegens de felle koude van 't Noorden, daar alles toevriest, in ons Vaderland, als in een zagter klimaat met anderen overgekomen, om er, geduurende dien tyd, aan de Stranden, en in de binnenlandfche open' Yswrakken den kost te vinden.

den. Ook schullen hier, 's winters, in de riet-plekken kleene groene Eendvogeltjes, niet grooter dan een Musch, die men wel eens onder het vischen in het net gekreegen heeft, maar niet gemakkelyk kan schieten. De spierwitte Zeemeeuwen, zo groot als een Gans, met een zwarten rug en slagpennen, doch wit aan de tippen, blyven op Texel, en leggen er honderd duizend Eieren, die zo wél smaaken, dat ze zelfs, ten geschenke en ten handel, naar Hollands binnenste oorden verzonden worden. Zy hebben aan Texels eene deel den naam van Eierland gegeeven ——— Er is ook eene kleiner soort van Meeuwen, een fraaie Vogel, wit op den rug, aschgrauw, zo groot als een Hoen, met uitgebreide vleugelen, die diep landwaards in trekt, om in Rivieren en Meeren spys te zoeken en te broeden. Deze soort behoort onder de snelste Vogels geteld te worden. Hy is verwonderlyk rad van vlugt en scherp van gezigt, altyd over het water zweevende, om er kleine vischjes uit te haalen, 't geen hy zo wel en ras door eenen schielyken val weet te doen, dat hy het zwemmend vischje onverwagt verschalkt, en vangt: dan, zo hetzelfde, reeds uit het water gehaald, den Vogel noch ontglipt, buktelt hy zo vaardig om, dat hy hetzelfde in den val wederom grypt, eer het in 't water komt. By gelegenheid moogt ge uw oog

daarop houden, 't zal U gewis vermaaken. Kleinigheden geeven ook genoeg.

V. Waartoe het overkomen deezer Zeevogelen?

A. Zullen wy wraaken de zorgen des Schepers omtrent Vogelen, die, 's winters, de geweldige koude van het Noorden niet kunende uitstaan of er spyze vinden, voor eenen tyd herwaards komen in een zagter klimaat? Zullen wy weigeren hun herbergzaamheid te bewyzen? Zullen wy ze niet met vreugde onvangen, en deeze overkomst aanmerken als een heimlyk gegeven bevel van den Algoden God, om het Ongedierte, in den zomer vermenigvuldigd, te verflinden, eer de Lente komt, en hetzelfde op nieuw voortteelt om de wateren, door de gerotte Planten in den naderst vervuild, te reinigen, en ons schoone Poelen en Stroomen te geeven? Zeg my, wat is hierin verkeerd?

V. Hier valt niets tegen in te brengen! Dan, welken zyn er meer dan Zeeraaven, Meeuwen, Scholfers enz.?

A. Wist ik, dat gy, 's winters, onze Stranden veel zoudt bezoeken, en U in de kennis dier Vogelen oefenen, zou ik my langer daar mede ophouden: dan, nadien het een en ander, van dit stuk gezegd, of noch te zeggen, U aanleiding genoeg tot verdere beschouwingen kan geeven, willen wy ons
lic-

liever wenden tot de Vaderlandfche Vogelen , die in de Bosfchen dagelyks voorkomen , en daarna bezien die geenen , welken zich in onze Velden ophouden. Wy kunnen onze wandeling daarna inrigten. Begeeven wy ons andermaal naar het Sourenfche Woud, waar wy er zo veelen zullen vinden , fchaadelyke en onfchaadelyke , fraaie en zelfs verrukkelyk mooie Vogelen.

V. ROOFVOGELN zullen dan , doch onverdiend , onze eerfte aandacht wekken ?

A. Wat is er aan gelegen , dat dezzen of geenen den voorrang hebben ? Zullen wy de Roofvogelen over het hoofd zien , omtrent welken de Regeerder der Waereld zeer opmerkelyke goede voorzorgen om onzen wille gedraagen heeft ? Heb ik niet reeds gezegd ; of moet ik U nu zeggen , dat Hy hun de wet heeft gezet van niet fterk voort te teelen — dat men ze deswege nooit by troepen ziet vliegen — dat ze bygewolg overal weinig in getal zyn — en dat zy , om niet geheel van kant te raaken , lang kunnen vasten , wanneer zy geen voedsel vinden , en , dat vindende , zo veel eeten , dat zy er een geruimen tyd genoeg aan hebben ? Het eerste verhindert hun , ons veel te befchadigen , en het ander houdt hun ras in stand , dat anders al overlang zou uitgeroeid zyn. Het is onderfchen opmerkelyk , dat de Wyfjes der

Roofvogelen grooter, stoutmoediger, en listiger zyn dan de Mannetjes; doch dat zy, gevangen zynde, deeze hoedanigheid verliezen.

V. Welke Roofvogel valt hier te ontdekken?

A. Ik weet niet, of het ons nu, by deeze wandeling, gelukken zal den gemeenen ligt bruinen AREND te zien, die anders, hier en hier omstreeks naar den Yssel heenen, voorkomt. Verwonder u over eenen Vogel, drie voeten lang; met uitgebreide vlerken van zes voeten; met sterke pooten en verschrikelyke klauwen, vol kragts: een Vogel van eene grootfche houding; van vast vleesch en harde beenderen; fcherp van gezigt; ontembaar; gulzig; byna onverzadelyk; kunnende lang vasten, wyl hy niet altyd zyn genoeg kan vinden; weinig of niet drinkende, om dat het bloed der Dieren en der Vogelen, door hem verscheurd, hem vogts genoeg geeft; zo hoog vliegende, dat hy de Wolken ver beneden zich ziet; zo sterk van oogen, dat hy niet alleen de verblindende stralen van den middag verdraagt; maar ook zo fcherp van gezigt, dat hy, van de verbazendfte hoogte, den kleinften Vogel, die op den grond loopt, ontdekt.

V. Gindsch heen hoog in de lucht! Wat zie ik daar?

A. 't

A. 't Is inderdaad een Arend! die meer dan zeventienhonderd voeten van ons af is, hooger dan de Wolken; die zich aldaar eene schildery van veele Landen kan masken, en, wegens zyne snelle vlugt, in werveltwintig uren, van luchtstreek kan veranderen. Een verwonderlyke Vogel, de Koning der Vogelen wegens zyn vliegen en sterkte geheten — Wy doen zynen Schepper en der H. Schrift oneer aan, wanneer wy ooit onze opmerking van hem afrekken. In de Lykklagt van DAVID over den Koning SAUL en zynen teêrgehefden Vriend JONATHAN, vette weg de aandopenlykste en fraaiste van allen, die ik ooit las, roemt hy derzelve vaardigheid in den stryd, in deezer voege: *zy waren ligter dan arenden!* 2 Sam. I. 23. Den snellen voortloop van 't leven verbeeldt jon in deeze fraaie gelykenis: *myns dagen zyn voorby gevaaren, gelyk een arend naar 't aas toevliegt.* IX. 26. In eene dichterlyke tekening schildert God zelf de eigenschappen deezes Vogels: *is 't naar uw bevel, dat de arend zich om hoog verheft, en dat hy zynen nest in de hoogts maakt? Hy woont en vernagt in de steenrotze, (in het Oosten naamelyk, waar men zulken vindt) op de scherpte der steenrotze, en der vaster plaatze. Van daar speurt hy de spyze op: zyne oogen zien van verre af. Ook zuipen zyne jongen bloed, en waar verslagene zyn, daar is hy.* Job XXXIX.

V. Welke groote Roofvogelen ontmoet men hier meer?

A. GIEREN, die van gelyke grootte als de Arenden zyn, doch verflindender en wreeder van aart, van welken zy ook verſchillen door hunnen kaalen kop en hals, met eene foort van dons bedekt, ook door hunne kortere min gekromde klaauwen, door hunne neergeboogen houding, en door hun bezwaard opkomen van den grond. Over de nadeelen, die deezen en de Arenden aan onze Haazen, Lammeren en Vogelen toebrengen, hebben wy in ons Vaderland weinig te klaagen, alzo ze hier niet broeden, en van elders in een klein getal overkomen.

V. Welken broeden dan alhier?

A. In dit Woud en elders vindt men RAVEN, groote verflindende Vogelen, glimmend zwart, van boven naar 't violet en van onderen naar 't groene trekkende, en dus van eene droevige pluimaadie; met nog droeviger krasfende ſtem, onaanzienlyk van voorkomen, wreed van uitzicht en ſlinkende. Gy ziet er daar eenen zitten!

V. Bygewolg ſchaadelyke Vogelen?

A. Hoewel zy eenige ſlagting onder onze nuttige Vogelen maaken, zy doen ons daartegen weér andere dienſten, alzo zy veel Ongedierte verflinden, en onze Krengen vertoeren, die zy verre kunnen ricken, waarom het
in

in Engeland verboden is geworden, hun eenig geweld aan te doen — Zy laaten zich, schoon oud, temmen, worden gemeenzaam in huis, en schynen zich dankbaar aan iemand te kunnen verbinden. Gesneeden zynde van den tongriem, bezitten zy het vermogen, om het geluid van andere Dieren, en zelfs de stem der Menschen zo wél natebootzen, dat ik er in ons Vaderland gevonden heb, welker toon van de menschelyke niet was te onderscheiden — Jaren agtereen houdt het Mannetje zyn Wyfje, 't geen anders in Vogelen zo zeldzaam is — Hun aart is voorraad op te doen, en daarvan komt 't, dat zy, in onze huizen los loopende, dikwerf het een en ander, voor al blinkend geld, 't geen hun schynt te gevallen, steelen, en ergens verbergen —

Deeze Roofvogel en zyne jongen, in den honger *krau krau krau* roepende, zyn geenzins geflooten buiten de godlyke Zorge. De Allerhoogste ziet hun geschreeuw, ecne kleinigheid in veeler oog, geenzins over het hoofd. *Wie bereidt de raven haaren krot, als haare jongen tot God schreeuwen, als zy dwaalen, en dat er geen etten is?* Job XXXIX. 3. *Die het vee zyn voeder greft, de jongen raven als zy roepen.* Pl. CXLVII. 9. Voor 't overige kan ik den Rave niet wel aanzien zonder my te herinneren het geval, aan Elias voormaals gebeurd. Deze Vogelen bragten, 's morgens en 's

avonds,

zvonds, brood en vleesch, aan den Propheet, die, voor eenen tyd van Menschen afgezonderd, zich op eene plaats bevondt, waar geen voedsel te krygen was. 1 Kon. XVII. 6. God wilde daartoe geene Dieren of andere min gulzige Vogelen, maar juist eenen Rave, een' gretigen en roofzuchtigen Vogel, gebruiken, die, in plaats van 't brood en vleesch zelf in te flokken, dat, tegens zynen aart aan den Knecht des Heeren bragt, om hem en ons te leeren, dat de Almagtige, ten gevalle der zynen, somtyds de standvastigste regelen in de Natuur verandert, op dat zy hun vertrouwen in de grootste nooden op hem zouden vestigen; dat Hy soms onbarmhartige en wreede Menschen gebruikt, om in nood liefdediensten aan de zynen te bewyzen; en dat Hy in eene wildernis, op eene plaats, daar men het niet verwacht, gezonde geregten kan voorzetten.

V. By gevolg is deeze Vogel niet onnut in de groote Scheppinge?

A. Leer hier verder, zo God voor de van honger schreeuwende jongen van eenen onreinen Vogel zorgt, als de Ouden van huis zyn, om spyze te zoeken, en hen die laat vinden: of zo Hy de oogen dar uit den nest gevloogen jongen, noch zeer onbedreven zynde in hun aas te zoeken, deswege honger lydende, en om spyze roepende, beeftert, en die laat ontdekken; hoe veel meer zich de eeuwige
Goed-

Goedheid zal laten gelegen liggen aan redelyke Schepselen , aan zyne heilige Kinderen , die nacht en dag tot hem roepen . Zullen zy , gebrek lydende , immer hunne stemmen vruchteloos tot Hem verheffen ?

V. Daar vliegt een andere zwarte Vogel ?

A. De KRAAI meent gy , die in dit en in andere Boschen den Zomer doorbrengt , en , 's Winters , met talryke vlugten rondom bewoonde plaatsen zwiert ; doch , 'snachts , in de Wouden slaapt , werwaards zy , des avonds , van alle kanten vliegen . Zy draagen eenen naam , van hun geschreeuw ontleend , zyn zeer slim , hebben eenen scherpen reuk , en aazen op Insecten , Wormen , Vogelcieren , Visschen , Graanen , Vruchten enz. — Het Mannetje , wiens vederen glanziger zyn dan die van het Wyfje , bemint haar onuitsprekelyk , en zou liever van honger sterven , dan aan hetzelfde , broedende , iet minder te geeven — Onder duizend nesten van dit Bosch weet elk den zynen weer te vinden , ook kennen zy onderscheidenlyk het gepiep der jongen — Zy blyven in ons Vaderland , en verlossen ons dikwerf van de Torren , die men Meikevers noemt , welken somtyds in zo groote menigte voorkomen , dat men eens buiten Nimwegen tuschen de vier en vyf duizend van een Kersfenboompje haalde —

Der-

Derzelver pennen gebruikt men tot de Klavecimbels, enz. des men deezen Roofvogel in ons Land niet kan misfen.

V. Zyn er noch al meer ?

A. Om de fchakel der Scheppinge te volmaaken en alle gaapingen te vullen, is er noch eene menigte van andere Roofvogelen geformeerd. Onder de Vaderlandfchen moogt gy tellen ROEKEN van gemiddelde grootte tuffchen de Raven en de Kraaien, doch die geen vleesch eeten — KAAUWEN, die wel nader by de Kraaien komen, doch kleiner zyn — BONTEKRAAIEN, ten deele zwart, ten deele grys: alle Trekvogelen, die het Land van Ongedierte zuiveren — Een fraai bewys van list in deezen laaftten Vogel heeft een myner Vrienden, vóór twee winters, gindsch aan den Yffel by de Stad Zutphen waargenoomen. Eene Bontekraai vondt eenen Konynskop: tot de hersenen lust hebbende, en geen kans ziende den harden bol te breeken, nam hy, denzelven wél bekeeken hebbende, op, en vloog er mede in de hoogte. Daar zynde, liet hy dien vallen op den bevroozen Yffel, doch fhelde hem zo fchielyk na, dat hy, byna ten gelyken tyde, beneden was. Daarop bezag hy hem naauwkeurig; dan de kop was door deezen eerften val niet geborsten: des nam hy denzelven weér in de hoogte op, en liet hem andermaal vallen, dit

dij wel twintigmaal herhaalde, tot dat de kop ten laasten berste door deeze herhaalde vallen, en hy er de hersenen uitgehaald hebbende at. Wat zegt gy van deeze konadrikt? Wist de Vogel, dat het vallen op den grond, Ichoon hard bevrooren, niet zo wel den kop zou breeken, als 't vallen op het harder ys, en dat herhaalde vallen noodig waren, toen de eerste niet beantwoordde aan de verwagting?

V. Zyn er geen meer wilde Trekvogelen?

A. Veel meer! Hier en in de Meyery ziet men in een grooter aantal wilde GANZEN, zschgraatw bruin; ook LEPELAARS en KRAANEN, die al mede by troepen, in de gedaante van eenen driehoek, vliegen, onder een schel geschreeuw. De voorste, den wind moeende breeken voor de anderen, maer zich hierdoor sterk af; weshalven hy, vermoeid zynde, den voorpost gelyk de Ganzen, verlaat, en, aan den volgenden dien overgeevende, zich agteraan voegt, waar hy het gemakkelyker heeft, en uitrust. Dus krygt elk eene beurt, om vooraan te vliegen, als zy lange afnattende togten doen. Neemen onze Schaatsryders, die by tien of twaalven agter elkanderen eenen verten togt tegen den wind doen, ook niet het zelfde waar?

V. Zyn er noch al meer?

A. U tot noch eenige anderen wissende leiden, mag ik den VALK, eenen Trekvogel,

zo groot als een middelbaar Hoen, met wicken van byna drie voeten vlugts, bruin op den rug, en een weinig ros van vederen, niet vergeeten. Getemd en geleerd zynde, dient hy alleen tot vermaak der Vorsten, die op de jacht gefield zyn, om met denzelven zo wel Vogelen als viervoetig Wild te vangen. In alle najaaren komen zeer veel Valkeniers van meest alle Europefche Koningen, zelfs uit Spanje, met hunne Valken in het Dorp Valkensweert, in de Meyery van 's Bosch gelegen, om ze daar ter jacht te oefenen. Zo gy immer gelegenheid hebt om dat te zien, moet gy ze niet laten voorbygaan. De list, fnelheid en fterkte van dien Vogel zult gy, zo wel als de konst om hem zo ver te brengen, bewonderen, en alles kunnen zien, wat ik U niet dan in een lang verhaal zou kunnen mededeelen. Meermaalen kunt gy SPERWERS, KUIKENDIEVEN, enz. in onze Bosfchen en Velden zien zwieren, om ons van Muizen, Sprinkhaanen, en andere overtollige Infeften te ontlasten. 't Is waar, dat ze onze kleine Vogeltjes en zelfs onze Kuikens niet ontzien; doch het is der Henne ingegeven, daar tegen de wagt te houden, en de eersten kennen ook deezen vyand, wiens wreedheid zy veelal weeten te ontkomen. Zy hebben de grootte van eene Kapoen, bruin van boven, van onderen wit,

toonende eenen stouten zwier in 't vliegen. Hoog in de lucht, byna zonder eenige beweging der vlerken, voortzwevende, loeren zy met hun ongelooflyk snel gezigt overal heen, om eenige prooi te ontdekken; waarop zy dan, in weerwil van den tegenwind, met eenen geweldigen stoot uit de lucht neervallen: Ik weet des niet, of gy U meer over derzelver byzondere manier van vliegen, of over 't scherp oog moet verwonderen: God, die deeze eigenschap aan deeze Vogelen gaf, leert ons, dat er veel wysheid en konst in opgewonden is, des hy den anders wyfen jos deeze vraag deedt: *vliegt de sperwer daar uw verstand, en breidt zy haare vluugelen uit na 't zuiden.* XXXIX. 29.

V. Welk Vogeltje vliegt daar heen?

A. Gy ziet er niet één, maar twee! Het voorste is de HOPPE, een schoon Vogeltje, onder de zonderlingste onzes Vaderlands te tellen, wegens zyne kuif, een uitmuntend hoofdversierfel; dat hy kan opzetten en laten vallen; aartig daar mede speellende, als hy vergramd of verschrikt is. Dit lieve Vogeltje houden sommige hier in kooien — Het ander is eene *seagot*, waarvan wy verscheiden' fraaie soorten in ons Land hebben; die verdienen van U gekend te worden. Zeer verwonderlyk doet de Schepper hen bestaan: Van Insecten leevende, die op, in, of

onder de schors der Boomen woonen, zyn zé zeer wel uiterust, om die te vangen. Twee vingeren hanner pooten voor, en twee agteruit hebbende staan, kan het Vogeltje met gemak de Boomen beklauseren, en, wanneer het halte moet houden, om iets te eeten, dienen hem de scherpe nagelen, en de korte staart tot een steunfel. Zyn bek is regt, plat ter zyde, vooraan gewigd. Zit het Insect onder den bast, dan klopt hy denzelven met den bek in stukken; doch zit het Diertje in eene scheur of reet des Booms, dan bedient de Vogel zich van zyne lange scherpe tong, om zyne prooi te bemagtigen, met welke hy de Insecten doorboort, die er niet kunnen afglyden, om dat de tong bezet is met eenige agteruitstaande borstelhairtjes.

V. Welk een konstluk, door den Allerhoogsten aan eenen geringen Vogel gegeven! Wie zou het daar zoeken! Myne vermaakken over deeze beschouwingen neemen toe?

A. 't Is my lief, dat gy met een toeneemend vermaak de Werken van God beschouwt! Dan, eer wy onze wandeling in dit Bosch eindigen, moet ik U noch eenen Vogel, die eene byna algemeene veragting ten onregte ondergaat, leeren kennen.

V. Welken?

A. Den Uil! een' schoonen Vogel, wat men er ook tegen moge zeggen. Men vindt by ons ver-

verscheiden' soorten , naamelyk , Schuif-Kat-Boom- Steen- en Kerk-Uilen , de een al grooter en schooner dan de ander — Bygeloovigen , lieden , die het hoofd meestal vol kwaade voortekens hebben , gaat een koude gril over het lyf , wanneer zy dezelve , 's avonds , in de Boomen hooren roepen. Het heeft my nooit verveeld , en gy moet het ook niet genoeg leeren hooren. 't Is de aart des Vogels , door den Schepper in hem gelegd , die er ons niet bevreesd door wilde maaken. Hy vindt , 's nagts , zyne spyze : zyn oog is zelfs gevormd , om in 't donkere te kunnen zien , en waarom mag hy dan niet uitvliegen , en zich doen hooren ? Bestemd , om dan te vliegen , en ons van Muizen te bevryden , bezit de Uil een uitstekend gevoelig gezigt : hy ziet derhalven weinig by dag , doch scherp by nacht , om de Muizen te betrappen. Kleine Vogeltjes behaagen hem ook. Wanneer gy die begeert levendig en in menigte te vangen , zet eenen Uil vast op eene kruk , in een land naby heggen of boschen , met lymstokjes aan dezelve vastgemaakt. Zo dra het kleine Pluimgedierte zynen vyand bemerkte , en wel dat hy vast zit , roepen zy dit met verheugde stemmen elkanderen toe , waarop zy besluiten , hem eenen algemeenen oorlog aan te doen. Zy verzamelen zich derhalven , en vallen dan op hem aan met een geweldig geschreeuw : de

kleine lymtakjes , aan de kruik gehegt , in het naderen ziende , gaan zy , geen kwaad vermoedende , daarop zitten , om hem van naby te bevegten , of raaken ze dezelve , in het toevliegen , met hunne vlerken aan , zy kleeven aansonds daaraan vast , en , hier door magteloos gemaakt , vallen ze op den grond neêr , en worden door den Vogelaar opgenomen en gevangen .

V. Zekerlyk , als de Uilen de al te groote vermenigvuldiging van Muizen en Vogelen voorkomen , verdienen zy eer onzen lof en liefde dan onze verfmading ! De Schepper zorgt dus door zo veel Roofvogelen , door Uilen zelfs , ten onzen beste ?

A. Leer dus al meer uwe vooroordeelen afleggen , en geen Vogel der groote Scheppinge smaaden . Dan , laten wy het Bosch verlaten , en naar huis keeren vootby dat Meer , en voorts door die Akkers , over welken gy van hier zulk een verrukkelyk schoon gezigt hebt . Wy zullen onder weg noch wel iets aantreffen , dat de wandeling veraangenamen zal .

V. Daar is reeds , nu wy het hooge Woud oïttreden , gelegenheid toe ! Aan dat Meer wandelen twee OJEVAARS ?

A. Ik verblyde my gelegenheid te vinden , om U eene nieuwe proef der diepe wysheid van onzen God in deezen Vogel te kunnen

aanwyzen. Naderen wy: 't zyn mogelyk de ouden van den jongen, die in mynen hof loópt, zy kennen my. Merk op, hoe zuiver zwart hunne sterke wicken en flagpenen zyn, hoe zuiver wit hun lyf. God wilde zelfs, dat het oog van jon daarop zou vallen. Zyn van u de vederen als eivars? vraagt Hy. XXXIX. 16. Hy is ook waarlyk een schoone Vogel, deftig in zynen gang, hoog van pooten, om dat hy de poelen moet doorwaaden, en lang van bek, om dat hy diep in den weeken grond naar spyze moet zoeken, of onder 't water vischen, ook om die te reinigen van 't al te groot getal van Kikvorschen en ander ongedierte, welken hy, in den bek niet naar huis kunnende draagen, vooral zo de vangst goed is, in den krop laadt, en thuis komende, dezelve daaruit den jongen voorwerpt

---

Hy is een Trekvogel, die doorgaans in het midden van February komt, en na het begin van Augustus omtrent den tienden, na de algemeene daartoe gehouden' Vergadering, vertrekt, werwaards weet men noch niet: doch men heeft er eens eenen in de Betuwe gevonden, die eenen afgebrooken pyl, gelykvoemig aan die van sommige Indische Volken, onder in eenne der wicken hadt zitten, waaruit men verscheiden' gisfingen omtrent dertzelvev reizen gemaakt heeft. Het Najaar van den jaare 1768, en den Winter van het

jaar 1769 zag geweest zynde, zag men zo reeds den eenëntwintigsten van January in Noordholland; doch eenen strengen Vorst daarop volgende, verdweenen zy wederom, en in den daarop volgenden Zomer zag men er byna geenén in de Betuwe, waar anders zulk eene groote menigte konit nestelen en broeden, dat in veele Dorpen elk Huis byna eenen nest heeft. De slagting, waarschynlyk door de koude, of door gebrek van voedsel wegens den vorst, toen onder hen gemaakt, is zo groot geweest, dat, sedert dien tyd, het verlies noch niet vergoed is geworden, blyvende het getal der geenen, die nu daar komen, veel minder dan ooit te vooren.

V. Zult gy niet eenige hunner eigenschappen optellen?

A. Men noemt zeer de wederzydsche liefde tusschen de ouden en de jongen, waarvan men, in den jaare 1536, op een brandend huis te Delft, een zonderling voorbeeld zag; want de oude Ojevaar, zyne jongen niet kun- nende behouden uit de vuurvlammen, nog hen willende verlasten, spreidde zyne vleugelen over hen uit, en liet zich met dezelve verbranden — Een myner Vrienden in deeze nabuurschap, eenen Reiger willende hebben, en gewaarschouwd door zynen knecht in den avond, dat er een agter deszelfs huis in het veld liep, schoot, door de duisternis mis- leid,

leid, tot zyne groote fmert, eenen der twee Ojevaars, op het dak van zyn huis woonende, dood. Dit is nu vyftien of zestien jaaren geleden. Sints dien tyd, is de ega daar omstrecks gebleeven, doch ongepaard; en schynt, wegens steeds duurende droefheid over het geleden verlies, op den nest niet te willen komen: dan, wanneer dezelve vervalt, brengt zy, nu en dan, een stuk houts tot herftellinge aan, of, wanneer anderen denzelfven willen inneemen, jaagt zy dezelve daarvan weg.

V. Twee fraaie gevallen in dedaad?

A. Ik zal hierby myne ondervinding voegen. Voorheen te Rhenoy in de Betuwe woonende, liet ik een' jongen Ojevaar uit eenen nest van de Kerk haalen, en, gekortwlekt, in mynen Hof loopen. Ik gaf hem den naam van *Klop*, ontleend van 't aartig vreugde-geluid, dat zy dikwerf maaken. Hy hieldt mynen Tuin zuiver van ongedierte, en kwam, wanneer ik hem riep by zynen naam, aanstonds by my, om uit myne hand te eeten, of, wanneer ik den grond ergens wilde omspitten, bleef hy by my staan, om de Wormen uit de nieuw omgekeerde aarde op te vangen. Hoe veel moel- te ik deedt, om hem te dwingen, eenen Visch verkeerd, dat is, met den staart naar de keel gekeerd, in te slokken, ik kon het nooit van hem verkrygen. Stak ik den Visch met ge-

weld) op die wyze in zyne keel , hy wierp dien altoos weer uit , keerende dan sanftonds den Visch om , om dien eerst met den kop in te zwelgen . Het vermaakte my , dat ik myne pogingen telkens zag mislukken . Dan , hoe wist de Vogel , dat de stekels der vinnen , den staart eerst ingelokt , den doorgang in zyn keel zouden belemmeren , of dezelve kwetzen ? het geen niet kon gebeuren , als de kop van den Visch eerst en de staart daarna in de keel kwam , glydende den Visch dat gemakelyk door ——— Den Winter aankomende , besloot ik , uit vrees , dat hy , nu mynen beminden Huisvogel geworden zynde , by gebrek van Kikvoerschen , Viscchen , en Wormen , zou sterven , te beproeven , of ik hem niet tot het eeten van brood zou kunnen gewinnen : dit gelukte tot myne vreugd . Toen de koude kwam , leerde ik hem , 's avonds , in mynen stal onder 't hooi te kruipen , waar hy zich zo wél by bevondt , dat hy , alle avonden , by de deur van den stal ging staan , wagtende , dat men hem binnen zou laten . In myn afwezen eene Huisgenoot , aan welke dit werk bevoelen was , dit eenmaal vergeetende , stierf de zeer geachte Vogel , dien nacht in den vorst onder den blooten Hemel moeiende doorbrengen , tot myne smert , van koude ——— In den volgenden Zomer voedde ik eenen anderen op ,
den

den naam van zynen voorzaat *Klep* op hem overbrengende. Deeze was even leerzaam, en volgde my ook, waar ik ging, gelyk een Hond zynen Meester. Tot myne droefheid vindt ik hem, in den Winter, op een morgen, door de felle koude in 't hooi van mynen stal gestorven: na welken tyd ik, naar Noordholland verhuizende, waar er zeer weinigen zyn, geene gelegenheid gehad heb, om de leerzaamheid en andere hoedanigheden deezer Vogelen te beproeven.

V. Daar wandelt noch een andere Vogel?

A. Deeze is de blaauwe REIGER, veel schuwer dan de Ojvaars, met eenen langen bek en pooten, tot dezelfde oogmerken van den wysen Schepper geschikt, waarom de Overheid in Holland verboden heeft derzelve nesten, die zy in de Boomen maaken, te verstooren — En, als gy verder de WATERHOENDEREN EN MEERKOOTEN ontdekken, zwart op 't lyf, loodkleurig op de borst en buik, meest altyd zwemmende, hunne nesten toestellende met bladeren van gras en riet, welken zy in de Rivieren, daar stroom gaat, tusfchen het riet vastmaaken, om door het water niet vervoerd te worden. Worden ze gejaagd, zy slaan met de vleugelen, en loopen zeer fraai over het water naar de rietplekken, om er zich in te verschuilen. Zy
zyn

zyn wyslyk geschikt, om het getal van de bewooners der Wateren te vermeerderen, en derzelve veelvuldig groeiende Planten, welken aan de zuiverheid der Rivieren door haare rotting groot nadeel doen zouden, te vermindern. Dacht gy wel, dat de Almagtige zo veel zorg droeg voor de reinheid onzer Stroomen? Sommige van deezen, gelyk de Waterhoenderen leveren ook een alleraangenaamst vleesch ten spyze, welker sterken smaak de konst zeer wel weet weg te neemen.

V. Wie maakt daar dat brommend geluid?

A. Een groote Vogel, de ROERDOMP geheten.

V. Myne opmerking mogelyk onwaardig?

A. Gy zult hera, denkelyk, nooit gezien hebben, om dat hy de eenzame Velden bemint, en ons gezelschap ontwykt; doch gy zult hem, ongetwyfeld, wel gehoord hebben: hy maakt toch een brommend geluid, dat zeer zwaar is, en verder dan een half uur gehoord kan worden. Een myner Vrienden, in eenen stillen avond naar zyn Landgoed wandelende, kwam dicht by eenen Roerdomp, die juist zyn geluid begon aan te heffen. Hierop niet bedacht, schrikte hy, hoewel anders niet vreesagtig, door de zwaare stem des Vogels. Of hy dit gebrom maakt, om zyn aas, Kikvorschen, Vischen en ongedierte, te verbaazen, en dus gemakkeliker te vangen, weet ik niet.

niet. Hy is kleiner dan een Reiger, heeft eenen korten staart, doch een langen hals met dikke vederen, geel en zwart, zeer fraai gevlokt.

V. Zie ik gindsch een Eiland, of bedriegt my myn oog?

A. Uw oog bedriegt U niet! 't is eene Vogelkooi, gelyk wy zulken in menigte, vóórheen in de natuur zo gevonden, of geheel door de konst toegesteld, in ons Vaderland hebben, waarin onze zo genoemde Kooimannen, door tamme Eendvogels, de wilde EENDEN, tegen den winter overkomende, en in de poelen vallende om spys te zoeken, in eenen waterplas, zynde midden in de kooi, verleiden, en dan, door eenen Hond verder gelokt, en in de zo geheten keelen gejaagd, vangen. Onze Steden krygen dus eenige honderd duizend wilde Eenden, een aangenaam gebruid, in den winter, eene groote vervulling waarlyk in eenen tyd, wanneer we geen Wildbruid, Sneppen, jonge Hoenderen of andere Vogelen kunnen hebben.

V. Ik zou deeze zonderlinge konst van Vogelen met Vogelen en Honden te vangen wel eens willen zien?

A. Zo dra de tyd daarvan verscheenen is, moet gy niet verzuimen deeze waarlyk fraaie manier van Eenden te vangen te zien: zelfs moet gy uw werk maaken, om alle Vaderland-

landſche Kunſten, als het weeven van linnen, van wollen en zyde ſtoffen, van papier maaken, lettergieten, boekdrukken, zyde winden, Orgels maaken, ſchepen bouwen, Klokken en Kanongieten en hooren, zout kooken, granen en ſchulpen maalen, hout zaagen, geld ſnuiten en dergelyken te gaan bezien. 't Is toch ſchandelyk, in een Land, zo vol ſchoone kunſten, te wonen, en dezelve niet te kennen. Mên doet, door die te bezien, de uitvinding der Menſchen eere aan: men eerbiedigt dus ook de wysheid en goedheid des Almagtigen, die het menſchelyk vernuft dezelven leerde uitdenken: men verbant er zyne eigen onweteneid door: ook wordt de naar-yyver tot Kunſten en Weetenſchappen door zulke beſchouwingen niet weinig gewekt, waarvan ik U veele voorbeelden zou kunnen opnoemen. Een Regent vooral behoort alles van deezen aart, in zyn Vaderland voorkomende, om meer dan eene reden, te kennen: Nreemde Prinſen en Vorſten, ons Nederland bezoekende, trekken niet door Haarlem, zóóder de beoemde Druk- en Lettergieterij van de Heeren ENSCHBDE te beziĳtigen, en zullen wy onkundig blyven van de ſchoone Kunſten onzes Vaderlands, die wy alle dagen kunnen zien? *Uw voorſel, ik erken het, is ten hoogſten billijk!* Dan, ik heb U zo even

VAN

van SNEFFEN hooren spreken, zult gy die vergeten?

A. Er zyn in 't Bosch, dat wy verlaaten hebben, MERELS, die men kan leeren fluiten; LYSTERS en HOUTSNEFFEN; in dat Meer zyn WATERSNEFFEN, alle Trekvogelen, welken ons, op zekere tyden des jaars, als in den mond vliegen, om onze tafels met verscheidenheid van smaakelyk gebraad te voorzien — Daar ziet gy TURELOUREN, KEMPHAANEN, STORREN, KIEVITEN enz. die ons Vaderland duizend lekkere eieren bezorgen. Friesland, Noordholland, en andere strecken, laag gelegen, waar deeze Vogelen hun meeste voedsel in de beemden en weiden vinden, vloeien er van over.

V. Waartoe dient toch zulk een ongelooftlyk groot getal deezer Vogelen? Alleen om ons aangename Eieren te geeven?

A. Ten deele! Het ophrengen van veele honderd duizend Eieren zyn egter de minste diensten, die zy ons Vaderland bewyzen.

V. De minste diensten! Ik dacht, dat deeze de grootste waren?

A. Gy tast hierin mis! Onze vette Grasvelden, krielende van schaadelyke Wormen, die de beemden met eene verwoesting dreigen, in het voorjaar daarvan te zuiveren, is inderdaad de grootste dienst, dien zy ons doen. De goede Alverzorger heeft hun

hun daarom gelast , by tyds in de Lente tot ons over te komen , eer dit ongedierte eene merkelyke schaade aan de groeiende beemden kan doen. Zie met verwondering , hoe gezet zy tot dat einde , alle jaaren , overkomen uit andere Landen.

V. Dit is veel ?

A. Dit is waarlyk zeer veel ! Dit zyn groote diensten , die ons niets kosten. Wat nadeel doet ons toch de fraaie Kievit , wat schaade de schoone Kemphaan ?

V. Gy zoekt daarom deeze beide Vogelen in myne achting te brengen ?

A. Uit dien hoofde met zeer veel regts , behalven dat de KIEVIT een der fraaiste Vogelen van ons Vaderland is ! De koleur is boven op 't lyf groenagtig met eenen weerfchyn van purper en goud , van onder is hy wit , de Slagpennen wit en zwart , de kop zwartagtig groen met eene fraaie afhangende kuif , die in 't Wyfje veel korter is — Zie , deeze floddert boven ons hoofd ; dreigt op ons neêr te vallen ; fchreeuwt van vrees , fpyt of woede ; roept *Kievit , Kievit , Kievit !* waarvan hy zynen naam heeft ; want zyn nest met eieren of jongen is hier naby ; hy dagt , dat wy ze vinden zullen. Ik zal mynen ftok opligten , en gy zult hem zien zwenken met eene vlugheid , (want daartoe heeft hem de Schepper groote wicken gegeven) die verbaazend is.

V. En

V. En de KEMPHAAN?

A. Deze Vogel, dus genoemd om zyn verwoed kampen of vegten, is wél gemaakt, fraai wegens zyne halsvederen, die hem, als eene kraag, om den hals over de schouders en borst hangen. Zyne koleur, welke anders in andere Vogelen zo standvastig dezelfde is, valt niet wél te beschryven; want onder duizenden zyn er naauwlyks twee, die in plai-maadie overeenkomen: zo zeer heeft de Al-magtige ons oog door deeze verscheidenheid, onnavolgbaar voor de konst, willen vermaaken en verrukken; en evenwel zyn ze allen zonder onderscheid zeer mooi van vederen. De grondkoleur is graauw, gesprenkeld en afgezet met plekken; de borst en buik wit; de kraagen der Mannetjes zyn verschillende, geel, wit, glitzwart, bont, of gryns: maar de Wyfjes hebben zo veele verscheidenheid niet. Wanneer de Mannetjes (die alleen deeze hoedanigheid bezitten) als de sryd-baarste Kampioenen van alle Vogelen der Waereld, tot het gevegt komen, steeken zy de halsvederen, of hunne kraag op, dat eene zartige vertooning maakt, en daarop begint de sryd ——— En als gy hier in den winter komt. . . .

V. Dan mist men, wilt gy mischien zeggen, den fraaien Kievit en den schoonen Kempmaan?

A. Zo is het ! Na hier gebroeid en hunne jongen opgevoed te hebben , vertrekken zy met dezelve naar andere Landen , waar wat te eeten valt , als hier niets te vinden is : doch dan wordt dit verlies eeniger maats geboet , wel niet door zo veelen maar door anderen , waar onder het YSVOGELTJE , het schoonste van alle onze Vaderlandfche Vogelen , uitmunt. Het evenaart in kleuren de Papegaaijen. Het is van boven donker groen ; onder ros , boven rood van borst , midden op den rug en aan den stuit blaauwagtig zeegroen ; het hoofd en de hals met blaauwe vlakken overdwars getekend ; de bovenfte dekveeren der wicken donker blaauw met lichter blaauw gestippeld ; de staartpennen van boven blaauw , van onder bruin ; de bek , haast twee duimen lang , zwart , doch witagtig aan de hoeken ; de pooten rood , en de nagels zwart. Verbeeldt U hieruit , zo gy kunt , hoe schoon dit Vogeltje is , eene verlustiging voor den Wandelaar in het barre wintergety.

V. Nu wy voortgaan , en ik de gindfche Koe in de weide zie , ontdek ik een klein Vogeltje , dat zich steeds agter haar houdt ?

A. Zy beiden eeten te gelyk ! de een gras , het ander wormen ; doch een al te korten bek hebbende , om dezelve uit den grond te kunnen haalen , heeft de goede Schepper ;
die

die zo wél voor dit Vogeltje als voor den grooten Arend zorgt, hetzelfde geleerd, zich agter de groote zagzinnige Dieren te houden, welken, door den dreun hunker zwaare stappen, de Wormen uit de aarde, en de Insecten uit het gras opjaagen, een lekker aas voor dit beestje. Gy leert er uit de verschillende wyzen, op welken God zyne, zelfs kleine Schepselen volkomen weet te onderhouden. De Hemelsche Voorzichigheid kan het redelyk Schepsel overal, overtuigend, leeren!

V. Al weér twee andere Vogelen?

A. Twee, doch zeer verschillende in makfel, aart en zang! De een is de zo vroeg vrolyk zingende en de aankomst der Lente voorfspellende LEEUWRİK, die steil in de hoogte opklimt, en al vliegende, byna op dezelfde plaats blyvende, ons met zynen zang vermaakt; wyl we, in den langen stillen wintertyd, geene lieflyke toonen gehoord hebben: een leerzaam Vogeltje, in koleuren verschillende, hoewel men hier meest graauwen vindt. Moeten wy, op 't zelve het oog houdende, ons meer verwonderen over de kragtten van dit Vogeltje, in zyne langdaurende toonen, of over zyn steil opklimmen en langduurig blyven in de lucht, al voortzingende; terwyl anderen zich tot dat einde gemakkeelyk op een takje zetten?

V. Gy hebt er my niets meer van te zeggen?

A. Ja wel, iets van belang! Deze Vogeltjes, nevens Ringmusfchen, Geelgorfen, Kersvinken, enz. aazen, gelyk de ervaren Geneesheer DE MAN ons onlangs geleerd heeft, 's winters, op de dolle Kervel, eene gevaarlyke Plant. Zy doen dit vóór, en wanneer er sneeuw valt, waardoor zy wel geen nadeel lyden, doch intusfchen zo vergiftig worden voor Menschén, dat onlangs in een Huisgezin te Nimwegen, waar men dezelve, na ze wél uitgehaald en gezuiverd te hebben, gebraden gegeten hadt, de Moeder het leven moest laaten, terwyl Vader en Dogter den dood met moeite ontkwamen. Deeze voorzigtige Arts heeft derhalven zyne Vaderlanders, in een openbaar Geschrift over dit treurig geval, verftandig geraaden, vóór en na den gevallen sneeuw wél toe te zien, ja in alle Saifoenen de Maagen deezer Vogeltjes zaauwkeuriglyk te onderzoeken, en te letten, of ze niet gevuld zyn met eene fyne groente, donker van verwe, stinkend, walgend, en hoofdbedwelmend van reuk, (eene hoedanigheid van de dolle Kervel) om, wanneer men dit bevindt, dezelve aanstonds, zonder zich te bedenken, weg te werpen.

V. Welk is het ander Vogeltje?

A. Het ander is de ZWALUW, waarvan
men

men vier foorten telt: de HUIS-ZWALUW, die by ons nestelt aan de huizen; de HOERE-ZWALUW, kleiner dan de eerste; de STRAND-ZWALUW, noch kleiner dan de voorige; en eindelyk de GIER-ZWALUW, die nooit op den grond gaat zitten.

V. Van de Zwaluwen wilde ik wel iets meer weeten?

A. Deeze sartige Vogelen, aan welken wy zo veelte verpligting hebben, wyl zy eene menigte Insecten vernielen, zyn de eenige Vogelen, die in de vlugt eten. Hun zwieren en wonden, hun laag doch allerfnelst vliegen over 't water en den grond behoort my, zo dikwerf ik het zie; want lange vlerken hebbende met eenen puntigen staart en korte pooten, kunnen zy lang op de wicken dryven, en zich gezwind omkeeren. Men ziet ze dit veel doen, als het regnen zal, en welke reden, denkt gy, noopt er hen toe? De Lucht door de dampen zwaarer geworden zynde, begeeven de Insecten zich naar beneden. Zy, dit weetende, vliegen dan zo laag, om ze te vangen, waartoe de Schepper hun eenen wyden mond gegeven heeft, om ze in de vlugt te vangen zonder te missen. Wanneer gy wandelt, zult gy ze dikwils U zien verzellen, meest aan de luwe zyde U voorbyvliegende, maar ook telkens tot U wederkeerende,

maakende dus fraaie bogten in 't vliegen, om dat ze op de Insecten aanzen, die gy, onweetend, voor hun van den grond of uit het gras hebt opgejaagd, en met den wind afgevoerd worden . . . . .

V. Ik verwonder my?

A. Ik wil er U meer van zeggen! Die in 't voorleden jaar aan myn huis woonden, zyn in dit jaar weêrgekomen, en hebben dezelfde plaats weêr betrokken. Welk een verwonderlyk geheugen! Hadden ze dien verstoord gevonden, ze zouden daar eenen anderen nest gemaakt hebben. Als eene Musch derzelver huis durft inneemen, gelyk men gezien heeft, en er niet uit wil, gaat de oude bezitter heen, doet by andere Zwaluwen zyn beklag, en komt met duizend helpers terug. Een algemeene oorlog wordt dan aan den stouten en onregtvaardigen indringer verklaard, en met er daad begonnen: men vecht zo lang, tot dat de Musch de wooning verlaat. Eene Zwaluw leidde eens, in eene Vaderlandsche Stad, op een morgen, haare vlugge jongen uit den nest, onder eene luifel gemaakt: doezen, in 't vliegen noch ongecoëfend, regt toe regt aan de streek houdende, konden er niet inkomen. Wat denkt gy, dat de zeer verlegen Moeder toen deedt? Zy vloog, drie uren lang, de domme jongen voor, hun aanwyzende, dat zy, eerst in eene vlugt,

vlugt, naar beneden, en dan schielyk naar boven opgaande, moesten vliegen, en er zich dan inwippen: dit duurde zo lang, tot dat deezen, de konst gevat hebbende, er weêr inkeerden. Ik heb, in den voorleden zomer, eene Moeder vyf jonge Zwaluwen op de goot van myn huis zien voeden. Zy moest derhalven vyfmaal uitvliegen om telkens iets te haalen; maar denkt gy, dat zy intusfchen vergeeten hadt, wie der jongen eene beurt hadt gehad? Neen, zy hadt het zeer wêl onthouden, en toonde haar ongenoegen, wanneer er een voor zyne beurt den mond opende, om de spys te ontvangen. Voeg by dit alles derzelve liefelyken zang, en gy zult moeten erkennen, dat ook deeze Vogelen uwe opmerking verdienen.

V. Zekerlyk, uw gegeven berigt is my zeer aangenaam! Welke Wonderen in deezen zo gemeenen Vogel! Dan, waar blyft hy 's Winters?

A. Zy vertrekken naar een ander Land, of flaapen onder het water tot de Lente: dit staat noch in gefchil. Men getuigt Zwaluwen in den Winter onder uit het water gehaald te hebben, levenloos fchynende, doch die in de warmte komende, als uit den dood ontwaakten. Meer ondervindingen hiervan ontbrecken noch, om dit voor waarheid aan te neemen.

V. Gy fchynt door deeze Koornvelden den weg naar huis te willen neemen?

A. Moeten wy juist langs denzelfden weg naar huis keeren? Ik verkies altoos eenen anderen, als ik hem vinden kan, wy! de verandering ook in wandelingen ons zeer behaagt. En heeft niet daarom de Formeerder der Waereld een zo groot verschil in gezigten gemaakt? ——— Wy zullen op deezen weg ongetwyfeld iets byzonders ontmoeten. Daar hebt ge al iets. . . . .

V. Wat? dien troep Vogelen?

A. Ja! dien troep PATRYZEN, grooter dan Duiven, aschgrauw, ros en zwart, zeer fraai ondereen gemengeld en getekend. Onze inlandfchen, gelyk deeze, zyn hier uitgebreid; men vindt er van twaalf tot drieëntwintig jongen in éenen nest: de vreemden trekken met gheele vlugten door. Zy staan in hoo-ge achting, en geeven een uitneemend lekker gebrad; hoewel de KORHOENDEREN, zo gebeten van hun korren en kirren, die hier veel voorkomen, noch hooger gewaardeerd worden. Mogelyk hebt gy nooit deezen waarlyk zeer fraaien Vogel gezien?

V. Welk een geluid hoor ik? Is dit het korren der Korhoenderen?

A. Neen! Het is de stem van eenen KWARTEL, die zich in dit koornveld ophoudt, ingedaante en in fnelheid van loopen veel overeen.

overeenkomst hebbende met de Patryzen , hoewel deeze laastten grooter en listiger zyn. Hy is een Trekvogel , over de geheele Waereld te vinden , die , wanneer hy in eene kooi wordt opgeslooten , in September , zynde den tyd van heengaan , eene groote onrustigheid doet blyken , en zyn springen met groot geweld verdubbelt , dertig dagen lang , één uur voor den ondergang der Zonne. Altoos , maar dan vooral , moeten de koolen van boven met linnen bespannen zyn , of hy sloot zyn hoofd , door onrust , tegen de bovenplanken der kooie in stukken , schynende in dien tyd , des daags , vermoeid , droevig , en slaaperig.

V. Dit is vreemd ! Dan , wie slaat , het Mannetje of het Wyfje ?

A. Een aartig geluid slaat het Mannetje alleen , hoewel ze beiden twee geluiden , het een sterker dan het ander , maaken. Het eerste komt nagenoeg aan 't woord *Kwikquidit*. Men acht de zulken de besten , die , met eene harde stem de meeste keeren dat woord herhaalen , 't welk het gemeene volk zo wél gevalt , dat hetzelfde , in onze Steden , zulke Vogelen in kooien voor hunne huizen hangt , en , om aan het geluid regt te doen , moet men erkennen , dat , waarlyk , hetzelfde behaaglyk is. Men oordeelt , dat zy sterker slaan , als er Regen op handen is.

V. Ik vinde het vreemd, dat de meeste Vogelen hunnen nest in de takken der Boomen maaken; doch de Patryzen en Kwartels op den grond in de Velden?

A. Indien ze daar Insecten en Zaaden tot hun onderhoud in overvloed vinden, en de jongen, noch onbekwaam tot vliegen, zich best verschuilen kunnen onder de Graanen, dan vinde ik dit zeer wél geschikt! Zy zyn van eenen lekkeren smaak, en moeten met de Patryzen en Korhoenderen onder het aangenaamste gebrad gerekend worden. Dus verzorgt ons de milde Geever allerlei verkwikelyke spyzen boven het noodige, om ons overvloediger van zyne goedheid te overreeden.

V. Zo praatende komen wy uit de Zaailanden aan uwen Boomgaard?

A. En dus aan de woonplaats van zeer veele kleine, lieve, min of meer wilde, fraai zingende Vogeltjes, die allen verdienen van U gekend te worden. Hier pronken myne FIMPELS met hunnen hemelsblauwen kruin en geschilderde vlerken — de KAASMEES met zynen langen staart, witten kop en borst, donker bruinen rug, en roosfen buik — de KOOLMEES met zyn zwart hoofdje, versierd met witte zyplekken — het WINTERKONINGJE, bruin gespikkeld, met verscheidenheid van kolcuren — het gekuifd KONINGJE, sierlyk bont — het

BOOM-

BOOMKRUIPERTJE, fraai in 't bruin gespreukeld — het zagtiëpend ROONBORSTJE, dat stout en gemeenzaam is, en dikwerf, by koude, in de openslaande schuuren en stallen en zelfs in onze Huizen zal gaan; stoppende zyn nestje toe, als het zal uitvliegen, om den kost te zoeken — het fraai zingend BASTAARD-NAGTEGAALTJE, dat zo dicht by onze huizen bestelt, om, nevens eene menigte andere VINKEN, die uit mynen Boomgaard naar het Bosch en de Akkers af en aan vliegen, ons met de allerbeërlykste zangen te vermasken. Zy helpen zelfs de Kanaryvogeltjes, (dus geheten naar de Kanarische Eilanden, van welken men ze hier gebragt heeft, om ook derzelver schoonen zang te hooren) aan den gang, wanneer hun geluid van buiten tot in onze huizen indringt.

V. Hoe verrukkelyk zingen die kleine Keelen, vooral in den schoonen Morgenstond! wy hooren hier allerlei toonen; doch geen twee, die met elkanderen overeenkomen.

A. Oneindig verschil en oneindige schoonheid blinken dus ook in de kleine Vogeltjes ten heerlyksten uit! Welke Menschelyke hand zou zo schoone vederen, waar mede zy pronken, kunnen schilderen; zo kleine lichaa-men met zo snelle bewegingen kunnen vormen; keelen, zo teér en egter zo sterk van geluid, kunnen formeeren! — Hoe verre

moet

moet de groote bruine Arend, de zwarte Raaf en Kraay voor hun in schoonheid zwigten, als zy het by dezelve in grootte verliezen.

V. Waartoe dienen zo veel duizend Vogeltes?

A. Om de schakel der groote Scheppinge te voltooien; om ons treurig hart tot vrolyke dankbaarheid aan God op te wekken; en om onze Planten en Boomen, 's zomers en 's winters, van Insecten te reinigen. Gy zult daarom verscheiden van deeze Vogeltes veel in den winter bezig zien met het beklimmen en bepikken van de stammen en takken der Boomen, en uw oog zal er egter niets op vinden, dat naar eenig aas gelykt; evenwel is er voor hun aas genoeg op te vinden. Hun scherp oog ontdekt millioenen kleine Eieren, door Insecten ter bewaringe gelegd tuschen de diepe groeven der boomstems, welken zy van hunnen Schepper in last gekreegen hebben te vernielen, om de al te sterke aantel van Insecten in het voorjaar te beletten. Nuttigheid en vermaak gaan dan ook al hier gepaard.

V. Van welke Vogelen zyn die nesten, welke ik daar zie?

A. De Vogel, die in den eenen woont, is de MARKOLF of de VLAAMSCHÉ GAAY geheten, versierd, op elk der vlerken, met eene blaauwe plek, of liever met een schitterend

terend mengfel van onnavolgbaar blaauwe, en zwarte veertjes, en op den kop met eene toupet van andere gelyk gekleurden, die met de overige hoofteeren, welken hy kan opzetten, eene kuif uitmaaken. Hy is stout van aart, van levendige aandoeningen, en fchigtige bewegingen. Zyn gewoon gefchreeuw is niet aangenaam; doch men kan hem leeren praaten. Boven alle andere Vogelen heeft hy deeze zonderlinge hoedanigheid, dat hy derzelver stemmen, en zelfs het gefchreeuw der Dieren zeer aartig nabootst, waardoor men dikwerf bedrogen wordt. Men meent toch eenen Vink, eene Spreeuw, of eenen Koekkoek te hooren roepen, en het is intusfchen eene Gaay, die dat geluid maakt. Zy zyn liefhebbers van fteelen, en van het geftoolene te begraven.

V. Van welken Vogel is de andere Nest?

A. Van de AAKSTER! — Voorheen vraagde ik, in myn ANTWOORD aan de Hollandfche Maatschappy te Haarlem, op de Vraag over de Natuurlyke Historie van ons Vaderland: „ waarom zyn er in Holland en „ Zeeland geene Aaksters? Is 't, om dat ze „ daar volgens de Plakaaten uitgerooid moes- „ ten worden? Dan, zyn ze daar allen weg!“ Waaruit gy niet moet besluiten, gelyk er dat gevolg uit getrokken is, dat ik het ontbreken dier Vogelen aldaar gefield hebbe. Ik
drukte

drukte my dus uit, om den geenen, die dat geloofden, hunne misvatting te beduiden. Ik hadt ze zelf daar gehoeg gezien. Dan, hierin hebben zy gelyk, dat de Aaksters in een gedeelte van die Provintie, ik meen, in Noordholland aan den kant der Zuiderzee niet gevonden worden, gelyk ze my sdaar ook nooit zyn voorgekomen. Ze zyn zeer menigvuldig in de Land-Propvinciën, waar veel oofts van hunnen sijnak gevonden wordt. De Aaksters zyn door hunne witte en zwarte veeren met eenen blaauwen weerschyne op 't lyf niet onbevallig: zy hebben korte vleugelen, doch eenen langen staart, die, wanneer zy zitten, altoos in een geduurige beweging is, even als die van den aartig wippenden Kwikstaart. Op den grond huppelen zy gestadig, doen wegens de korte wieken geene lange togten, maar vliegen slegts van den eenen boom op den anderen, in welkeer hooge toppen zy hunne nesten maaken, van buigzame takken, met natgemaskte klaf, gevlogten als mandewerk, van buiten groot, wel twee voeten over 't kruis, doch van binnen maar van zes duimen, met eene sagte matras bekleed. Alle deeze dingen verdienen uwe opmerking, vooral dat de jonge Aaksters, zegt men, blind uit het ei komen, 't geen men in geene andere Vogelen bespeurt; dat men ze, ouder geworden zynde, kan leeren pra-

ten; dat zy diefagtig zyn, voorraad verbergen, en eene groote listigheid bezitten.

V. Aartige hoedanigheden?

A. Laat ik hier uwe verwondering meer wekken door een fraai geval, dat eenen myner Vrienden buiten Zutphen, in dezze nabuurschap, wedervaaren is. Van twee gepaarde, in zynen tuin woonende Aaksters schoot hy, op een morgen, het Mannetje, in afwezigheid van het Wyfje, dood. Het Wyfje, thuis komende en het Mannetje niet vindende, riep, schreeuwde, en maakte, dien avond en den volgenden morgen, een geweldig misbaar. De klaagstem der treurende Weduwe werdt eindelyk gehoord in de naby gelegen velden, deedt daarop drie andere Aaksters tot haar overkomen, en, na een gemeen onderling geschreeuw, behelzende ongetwyfeld eenen raadslag over het ongeval, trouwden de twee vroeemde Aaksters hunnen derden metgezel aan de Weduwe uit, die daarop by haar bleef, toen de twee anderen vertrokken.

V. Van zulk een fraai geval onder de Vogelen hoorde ik nooit! Het verrukt my! Gy wilt er my zekerlyk door opleiden tot de erkentenis der Godlyke zorg ter instandhouding der Vogelen, tot het afweeren hunner smerten?

A. Leer er dat uit! En zult gy dan immer
wreed

wreed of onbarmhartig omtrent hen kunnen zyn, als de Schepper zo goedertieren jegens hen is?

V. Ik zal niet! dan, ik herinner my nu uw gezegde van verscheiden' Vogelen, en ook van de Aakfiers, dat men ze kan leeren praaten? Dit komt my vreemd en wonderlyk voor?

A. Het is ook indedaad wonderlyk en vreemd, dat de Mond of de werktuigen van 't geluid in viervoetige Dieren nagenoeg aan die der Menschen komende, om woorden voort te brengen, men egter tot hier toe geen viervoetig Dier heeft kunnen leeren spreken: daarentegen, dat men die kunst aan Vogelen kan leeren, wier Bekken in gedaante en maakfel zo zeer van de Monden der Menschen verschillen.

V. Waarom gelukt dat niet in de Dieren, wel in de Vogelen?

A. Tot noch toe weet ik er geene andere reden van te geeven, dan deeze, om naamelyk de Dieren, die nader dan de Vogelen aan den Mensch komen, en door de spraak te zeer in heerlijkheid zouden toeneemen, op eenen zekeren afstand van den Mensch te houden, en derzelver groote minderheid aan te toonen.

V. Waarvan hangt het al of niet spreken der Vogelen af?

A. Van

A. Van hunne Bekken! De Rave heeft eene schottré stem, die, wanneer hy praat, als de Bas by de overige geluiden kan aangemerkt worden — de Markolf praat altes na — de spraak van de Aakster en de Spreeuw komt het naaste aan de stem van den Mensch, ten zy men die cere aan den Goudvink moet geeven. Een aanzienlyk Man hier in de buurt, heeft zulk een Vogeltje eenige jaaren lang, gehad. Wanneer dat lieve Goudvinkje zyn geleerd deuntje zou opzingen, klapwiekte het altoorens met zyne vierkjes, en sprak dan deeze zeven woorden duidelyk uit: *ja wakker, myn mannetje, ja wakker dan!* verscheiden' reizen zelfs die herhaalende, eer het zynen zang aanhefte. De lieflyke taal en de schoone zang van dit bekoorlyk Vogeltje verrukte, gelyk gy denken kunt, elk, die het hoorde:

V. Gy vervoert my tot eene gelyke verrukking door dit fraai geval. . . . Daar vliegen twee anderen, hoe heet men ze, de een is verwonderlyk schoon?

A. De eerste is de zo genoemde NOOT-ERAAKER, die, nevens de Aaksters en Gaayen, voorraad opdoet tegen den winter. Saa, by gelegenheid, acht op deezen Vogel. Wanneer hy eene Noot uit zyne voorraadkamer haalt, of hier of daar vindt, zet hy dezelve in eene spleet of scheur wél vast, en gy

zult er hem dan zo lang met den bek zien opkloppen, tot dat de Dop breekt. Hy woont in de gaten der Boomen, en, wanneer hy een te wyd vindt, metzelt hy het zeer behendig met klai toe, lastende maar eene kleine opening tot den uit- en ingang — De andere schoone Vogel zal U door drie byzonderheden zeer bekooren. 't Is een WIELEWAAAL, die, in schoonheid van helder goudgeel en zwartbont, naar den prys van een' der fraaiste Vogelen der gansehe Waereld te zyn kan dienen. Het Mannetje schittert als goud, waarby het zwart van de wieken en van den staart heerlyk afsteekt. Zyn geluid is wel geen zang, egter zeer fraai door zaneen gevoegde schelle klanken. Het Wyfje is van boven bruin geelagtig groen, van onder vuilwit. Hun nest, hangende tussehen twee takken van Boomen of in een nikje, zweevende dus in de lucht, om voor vyanden vry te blyven, is eene soort van muts of zak, uit werk, stroo, mos en hair aartig zamengefeld. Hier, in het hooge der Meyery van s' Bosch en elders, vindt men deezen uitmuntenden Vogel in een groot getal. Gy ziet, hoe gemeenzaam hy is, hy woont hier in mynen Hof.

V. Ik moet, by de eerste gelegenheid, dien Vogel, zo hoog gepreezen, van naby zien en leeren kennen?

A. De

A. De KOEKKOEK, dien gy daar hoort, zo gheeten, om dat hy de twee woorden *Koek Koek*, aan elkanderen gevoegd, te gelyk uitroept, trekt nu uwe aandagt van den voorigen af — Weet gy, dat hy een Trekvogel is, die in April in ons Vaderland komt, en in Juny zeldzaam, of byna nooit meer vóór den oogst, gehoord wordt? — Hy is zo groot als eene Tortelduif, aschgrauw van boven, van onder vuilwit, met smalle zwarte of grauwe streepen, over dwars getrokken, en met eenen gryzen staart: de agt middelste pennen zyn wit gevlaakt, de inwaardschen gesprenkeld, en de buitensien wederzydsch met wit overdwars gestreept — Weet gy, dat men hem, schoon ten onregt, veel te laste legt? — Weet gy, dat men hem scheldt voor eenen onverschilligen, onmededogenden, wreedten Vogel, die zyne eigen' jongen niet wilt uitbroeden, en dat men hem daarenboven voor eenen vreetziiken Roofvogel houdt? Dan, hy is nog het een nog het ander.

V. Wat dan? Broeidt hy zyn eigen' jongen niet uit?

A. Neen, inderdaad niet! En hierin verschilt hy van alle onze Vaderlandsche Vogelen. Dan, dit is zyne schuld niet. Laaten wy hierin 't oog op zynen Formeerder houden, die hem daartoe noodzaakte.

V. Hoe begryp ik dat ?

A. Gy kunt dit ligtlyk begrypen, als ik U zeg, dat hy ontflagen is van de moeite, om eenen nest te maaken — dat hy alleen één Ei in den nest van eenen anderen Vogel legt — dat, schoon hy zo groot is als eene Tortelduif, altoos daartoe den nest van een klein Vogeltje, van een Roodborstje, Kwikstaartje, of Bastaard-Nagtegaaltje verkiest — en het is zeer aartig te zien, dat zulk een klein beestje, in 't Ei bedroogen, hetzelfde als zyn eigen Ei met de grootste zorgvuldigheid uitbroeit. In de paden van mynen Tuin ziet men fomtyds eenen grooten jongen hungerigen Koekkoek het kleine Kwikstaartje agterna loopen, om eenige gevonden' spyze van hetzelfde te ontvangen. Deeze opvoeding duurt lang, alzo de jonge Koekkoek niet schielyk de moeite wil nemen, om alleen te eeten.

V. Verklaar my die raadfel, waarom de Koekkoek zyn Ei door een klein Vogeltje laat uitbroeien ?

A. God, die de verscheidenheid in alle zyne Werken bemint, vormde de ingewanden van deezen Vogel geheel anders dan die der andere Vogelen. De Maag, byna aan den rug gehegt, en voor door de darmen gedekt, is in den Koekkoek regt verkeerd. Zy wordt door de darmen, en het daarin zittend voed-

fel

fel gedrukt, ook daarenboven door 't gewigt des lichaams bezwaard, door welke pyalyke drukking de Vogel niet lang plat kan zitten, en dus het broelen niet ondergaan: behalven dat zyne spysvertering hierdoor belemmerd wordt; weshalven hy, van den nood eene deugd maakende, een ander Vogeltje met de moeite van uitbroelen moet belasten, en daarom zyn Ei in deszelfs nest legt.

V. Onkundigen, van dit geheim niets wettende, hebben hem dan deswege den laster van onverschillig, onmeddogend en wreed te zyn aangewreeven?

A. Zo is het! Intusschen leeren wy hieruit, hoe geweldig wy dwaalen, wanneer wy onderneemen Gods Werken te berispen. Des Koekkoeks vinding is waarlyk verwonderlyk, en zyn gerôep, zyn nabootzen van het woord *Koekkoek* is zo aartig als het ander geluid, dat hy maakt, 't welk wy zyn lachen noemen, wanneer er, gelyk men meent, Regen op handen is.

V. Hy mag ook geen Roofvogel hetten naar uw zeggen?

A. Neen! Hy verscheurt geene jonge Vogelen; doch, zo gy eenen schoonen Kersfenboom hebt, en van denzelven de Vogelen wilt afhouden, kunt gy, geen en dooden Roofvogel hebbende, zeer wel eenen levenloogen Koekkoek daartoe gebruiken. Steek

dan eenen stok uit den top des Booms, en hang den dooden Vogel met uitgespreide platte vlerken aan een touw, vastgemaakt aan het einde des stoks, in dier voege, dat de minste wind hem in beweging kan brengen: zo zullen de schaadelyke Vogelen hem, wegens zyn onophoudelyk zweeven, voor eenen Roofvogel aanzien, en van de kersfen afblyven. Ik heb er de proef van gezien.

V. Wy zyn nu by uw huis, en kunnen van onze wandeling uitrusten?

A. Noch één woord alvorens over dat Vogeltje!

V. Over die Musch?

A. Gy bedriegt U, 't is geen Musch, maar een NAGTEGAAL; een Trekvogel, die 't geheele Vaderland met zynen zang vermaakt, uitgezonderd de helft van Noordholland aan de zyde der Zuiderzee, waar hy byna nooit komt, om dat er geene Boomen genoeg voor hem staan. Elders, daar drooge gronden en veele Eikenboomen zyn, die hy beiden bemint, heb ik hem in een zo groot aantal als de Musfchen gevonden. Hy draagt den naam van Nagtegaal, om dat hy 's avonds laat of in den nacht zingt, en dus een gala in den nacht maakt. Gy hebt hem voor eene Musch aangezien: hy gelykt er ook vry wel na, van verre beschouwd, doch hy is grooter en graauwagtig, leevende van Insecten, niet
scharw

schuw maar gemeenzaam, dikwerf toelastende, dat men digt by hem kome, en naar zynen zang luistere. Gy ziet my naderen, en deeze vliegt eger niet weg. Bezie hem met aandacht, gy vindt er uiterlyk niets fraais aan, geene schoonheid van den Wielewaal of van den Ysvogel, geene levendigheid van den Kwikstaart.

V. Waarom niet?

A. Hadt hy zo sterk gekleurde veeren als 't Ysvogeltje of de Wielewaal, dan was hy een allervolmaaktste Vogel, die alles bezat, wat tot zulk eenen Vogel behoorde; doch er is geen allervolmaaktste Boom, Plant, Bloem, Dier of Vogel. Elk schynt maar in ééne schoonheid uit te mogen steeken, en moet zich daar mede vergenoegen. Hy moet dan min fierlyk van uiterlyke gedaante zyn; doch dit gebrek wordt oncindig vergoed door eene melody, die onnavolgbaar is, en ons snamer genoeg kan doen bewonderen de uitmuntende gaaf des aanbiddelyken Scheppers, aan dit lieve Vogeltje gegeven.

V. Hoe is zyne Zangwyze?

A. Het Mannetje, aan zyne roodagtige pootten kenbaar, zingt niet, voor dat het aan een Wyfje verbonden is; des zyn zang zyn genoegen over zynen echt te kennen geeft, of een gevolg zynet liefde is. Deeze zang is eerst kort, onvast, en afgebrooken, wan-

neer hy noch geene volkomen zekerheid van de liefde zyner ega heeft. Is hy er van overreed, dan begint zyne stem eerst regt helder door te klinken: doch nooit zingt hy sterker, dan wanneer zyn Wyfje broeit, om haaren tyd te korten, en het moeilyk zittende doen vergeeten of te verligten. Als de jongen gekipt zyn, zwygt hy, om dat hy wat nuttigers te doen heeft, ik meen, de opvoeding zyner jongen. Eene ſchoone les voor Ouders, die vóór het huwelyk, aan zaaken van weinig belang, of beuzelingen overgegeeven, daarna op ernstiger dingen, naamelyk, op de opvoeding hunner Kinderen behooren te denken — Voorts hoort men daarna niet meer van hem dan een gekras, zo dat men dan nimmer zou zeggen, dat het dezelfde Nagtegaal was. Eene ſchildery van onze dikwerf kortduurende vrolyke dagen!

V. Gy zegt my, onder zo veele^o byzonderheden, niets van den zang des Vogels, waar mede gy zo ingenomen zyt?

A. Luister, gy zult verſchillende toonen van hem hooren; ernſtige, boertige, eenvoudige, verwonderlyk melodieuſe, zugnende, klaagende, en op het volgende oogenblik enkel blyde, niets dan eenen vrolyken zang op verheeven^o toonen: hoe langer dan de ſlagen duren, hoe fraaier de zang is, waartoe warm weder verſocht wordt. La-

ten

ten we naar binnen gaan, en hy zal ons met zynen zang blyven vermaaken.

V. Hadden wy hem altyd in koojen onder ons dak ?

A. Nieuwsgierig van aart zynde, is hy ligtlyk te vangen; doch in eene kooi zingt hy nimmer zo goed als in de lieve vryheid. Wilt gy veelen te gelyk uitmuntend hooren doorslaan, gaa dan in den avond, na dat er een Onweer afgedreeven is, naar een Bosch of op eene plaats, waar veel Eikenboomen in een wyden kring staan, en gy zult veel schelle keelen, als 't ware, elkanderen hooren toezingen een loflied van den God der seren, die dandert, Pl. XXIX. 3. — Dit zy genoeg van de Vogelen!

V. Moet dit my genoeg zyn ?

A. Volgens myn Plan, ja! Ik heb U van de Vogelen, even gelyk van de Dieren, niet meer dan eenige hoofdzaaken gezegd, om U geheel te overreeden, dat deeze Werken van God ook uwe aandacht verdienen; dat ook daarin eene wonderbaare Almagt, diepe Wysheid, onbegrensde Goedheid, en schoone Orde doorstraalt; en dat gy deswege den aanbiddelyken Heer der Natuur schuldig zyt te verheerlyken; en geen wonder! de Dichter zelfs; eifcht het, van de zingende Vogelen, zelve; looft den Heere gy geviengeld Gevogelte. Pl. CXLVIII. 7, 10.

E L F D E
ZAMENSPRAAK,
O V E R D E
E I G E N S C H A P P E N
D E R V I S S C H E N.

*Wateren bewoond. Maakfel der Vifchen.
Gehoor. Smaak. Reuk. Spraak. Gevel.
Tanden. Kieuwen. Ademhaling. Schub-
ben. Vinnen. Klimmen en daalen in
het Water. Zwemmen. Vruchtbaar-
heid. Onderhouding. Trekken en
blyven.*

VRAAG. Ik zit in diepe gepeinzen over het
geen gy my gisteren van de Vogelen gezegd
hebt. Een verhaal van zo veel opmerkelyke
zaaken heeft myn hart vervuld met diepe in-
drukken van den hoogen God, en myne zugt
naar kennis opgewakkerd. Het gezigt, 't welk
ik hier, uit dit vertrek van uw Landhuis,
op de fpeelende Vifchjes in dien Vyver heb,
brengt my nu in gedachten, dat ik van deeze
Bewooners der Wateren zo weinig weet, als
ik te vooren van de Vogelen gekend heb. Dit
mis-

mishaagt my, laat ik U deswege om nieuwe onderregtingen bidden?

ANTWOORD. Zeer gaarne ben ik, ten deezzen opzichte, ook tot uwen dienst! vooral nu ik merk, dat uw hart vatbaarer voor onderwijs geworden is, en gy op den weg zyt, om voor altoos uit de voorige onverschoonlyke onopmerkzaamheid geheel gered te worden. Ik dank den Hemel voor dien-zegen! Dan, laaten wy opstaan, en naar dien en de andere Vyvers gaan. De Natuur moet men van naby bezien. Dit treft en verlevendigt meer de aandacht, en de opmerking. De open' Lucht heeft ook invloed op onze levensgeesten, zy is gezonder, en vervrolykt ons meer dan onze doffe Huizen, waarin wy maar al te veel leeven.

V. Ik dank U voor deeze toevallige les, ik sta op, en volg U?

A. Welk eene frische Lucht ontmoet ons by 't uittreden van het Huis! Welke zoete geuren ademen wy hier in! Laaten wy ons op deeze bank, buiten de Zon, by den grooten Vyver neêrzetten. 't Gezigt der hooge omstaande Boomen zal ons intusfchen met grootfche denkbeelden bezielen — Zie deezen Vyver, eenen zo helderen spiegel, waarin gy den agtergevel van myn Huis, met de aan beide zyden staande Boomen, en de Bloemen, op den rand gezet, zeer duidelyk ziet, om dat

dat de lichtstraalen, daar op komende, niet doorgaan, maar op 't Water afgefluit in ons oog vallen. Een dubbeld gezigt derhalven, een, als 't ware, onder en een boven Water; het een naar beneden, het ander naar boven. Eene schildery der Natuur, die 't oog streelt, om dat ze zo helder, zo ongebrooken, en zo nauwkeurig is. 't Gezigt van Water is altoos zagt en lief. Ik zal nu laten visschen, om U alles beter te kunnen uitleggen.

V. Waarlyk dit gezigt vermaakt my! In deeze Hoofdstoffe moeten dan de VISSCHEN leeven?

A. De Wateren, die zulk een groot gedeelte der Waereld beslaan, schynen wel, in den eersten opslag, geene gepaste verblyfsplaats voor levendige Schepselen te zyn, egter krielen zy er van. De Oppervlakte der Wateren wordt, gelyk wy gezien hebben, door Vogelen bewoond; meer na beneden door Vischen, overal door Insecten. De Schepper, die alle ledige vakken haat, heeft in den beginne tot hen gezegd: *veroult de wateren* Gen. I. 22. Aan welk gebod alles dus verre gehoorzaamt, en zal blyven gehoorzaamen tot het einde der Waereld. Gy ziet hier sommigen alleen in zoet, anderen elders in zout water, en eenigen in beiden leeven. Sommigen, gelyk de Karpers, kunnen egter, een' zeer langen tyd, buiten hun element bestaan.

V Welk

V. Welk een nieuw verschil!

A. Een zeer groot verschil bespeurt gy in-
dedaad tusfchen de Vifchen en alle andere
levendige Schepselen. Hoe groot is toch het
onderscheid tusfchen Dieren en Vogelen, tus-
fchen Dieren en Vifchen, tusfchen Vogelen
en Vifchen! De Dieren en Vogelen hebben
egter onderling grooter overeenkomst, dan de
Vifchen. Het verschil tusfchen den Walvifch
en 't Stikkelbaarsje is niettemin zeer groot.
Verre weg 't grootfte getal deezer Waterbe-
wooners is kleiner en ronder dan de Landdie-
ren, om dat ze onder water leeven. Dan, hoe
men ze ook moge befchouwen, verwonderlyk
aartig zyn zeker de Vifchen; keurig gevormd
naar 't Element, waarin zy moeten beftaan.

V. Ik erken dit verbaazend verschil! doch
begryp niet, hoe deeze Schepselen in 't ver-
fmoorend koud Water leeven kunnen?

A. Dit komt ons vreemd voor, om dat wy
en zo veele levendige Schepselen niet anders
dan buiten het Water kunnen beftaan, en veel
warmte noodig hebben. Wy verdfinken, zy
leeven er in. Dan, God heeft hun lichaam
en bloed zo getemperd, dat eene kleine graad
van warmte hun genoeg is, behalven dat het
vet of olie, 't geen zy veel by zich hebben,
de inwendige hette verdubbelt, en de uitwendi-
ge koude afkeert. Noch hebben zy iets boven
ons vooruit. Zy zyn beveiligd tegens de on-
gefta-

gestadigheid der Lucht, en kunnen dus langer dan wy en de Dieren leeven, voornaamelyk, om dat hunne gaaten alleen in lengte en dikte kunnen toeneemen, zonder meer vastheid, ten minten die merkbaar is, te krygen: daar integendeel onze beaderen zo wel als andere lichaamsdeelen in hardheid aanneemen, en, eindelyk, geheel gevuld en opgepropt zynde, de beweging doen ophouden, en den dood volgen.

V. Blykt er zo veel Wysheid in het maaksel hunner Lichaamen, als in dat der Dieren en Vogelen uit?

A. Niet minder, gelyk gy zult moeten toestaan, wanneer gy eerst hier op acht geeft, dat alle Lichaamen, zo veel wy tot noch toe weten, zo gevormd zyn, dat ze, even gelyk die der Dieren en Vogelen, tot woonplaatzen voor andere Schepselen strekken, laat ik zeggen, voor Luizen, welken zy ook voedden — dat zy opzettelyk lang en smal gemaakt zyn, om snel en gemakkelyk te kunnen zwemmen — dat men thans zeer wél weet, dat zy vyf zinnen hebben; hoewel men hun voorheen geweigerd heeft die toe te schryven — dat zy geene bulten het hoofd staande Oogen hebben, om dat die onder het zwemmen, door het aanbotsen des waters, aan schuuring zouden onderworpen zyn — dat hun hoornvlies ook daarom platter is — dat

hunne

hunne oogen in een' ronder vorm en van kleiner omtrek dan in de Landdieren gegooten zyn, en, wyl de stralen in het water breeken, zo wordt dus by hen in eene reis afgedaan, dat by ons in twee keeren geschiedt — dat zy geene oogleden hebben, als voor hun onnut; maar alleen een oogluikend vlies, dat alles kan afkeeren — dat hunne oogen zeer scherp van gezigt zyn — dat men veel onderscheid in dezelve bespeurt; zynde allen geschikt naar maate zy verre of dicht moeten zien, waarop men noch weinig heeft gelet — dat de Platvischen, als Bot, Tong, enz. de beide oogen aan eene zyde van den kop hebben, om dat deezen, zich meest op den grond onthoudende, alleen op- en zywaards hebben te zien, om hun voedsel te bekoomen, en dat daarom de oogen op de beste plaats staan, dat is, aan eene zyde — dat de oogen van sommigen omzet zyn met eenen scharlaken kring, in anderen geschakeerd met karmosyne plekken, zynde het gebruieneerde zilver niet blinkender, de Regenboog niet gloeiender, enz. Met zo veel konst is der Vischen Oog gevormd!

V. Ik schaam my zo veel opmerking aan derzelver Oogen nooit besteed te hebben! Gy zegt nu, dat ze ook Gehoor hebben? Is dat zo?

A. Kon

A. Kon men dat niet besluiten, wanneer men de Karpers in de vyvers gewende op te fluiten boven te komen? Of moct men zo lang ongehoovig blyven, tot dat men de Gehoordeelen ontdekte, die egter anders dan de onzen gemaakt zyn, en ook zo behoorden te wezen; om, in een ander Element dan wy leevende, ook elkanderen tegens gevaaren te waarfchouwen, en de onderlinge spraak te kunnen verstaan. De Oorgaten zyn derhalven, opzettelyk, zo klein door den Schepper gefchaapen, dat ze naauwlyks te vinden zyn: waren ze wyd, hoe ligt zouden ze door de onreinheid der beroerde Wateren, door zand, flik en fteentjes verftopt kunnen worden, en de Visfchen kans zien, om ze fchoon te maaken.

V. Wat moct ik van derzelve Smaak gelooven?

A. Kunt gy dien in hen ootkennen, als gy deeze Visfchen alleen op huns gelyken ziet aazen; geenen op Visfchen en Waterplanten; sommigen alleen op Planten, en anderen op Infeften; eenige weinigen op vuiligheden, (want de meesten hebben daarvan eenen afkeer) en anderen op andere dingen? Die op Infeften aazen, ziet gy in de Rivieren, opzettelyk, tegen den ftroom opzwemmen, om de Infeften, welken hy voortsleept, te kunnen onderscheppen.

V. Wat denkt men van derzelve Reuk?

A. Kunt

De zinnige Vifchen, aaren of Insecten... zal ik over de laatste
 niet tellen op een overfchoven; Leefter, benden in haare natuurlyk
 gevaar, boven vergrout afgebeeld, welke gevonden wordt in de maag
 der Schelvischen? I Druk bladz. 30 + II Druk bladz. 317.

A. Kunt gy niet aan den' smit van deezen gevangen Visch twee kennelyke Reukgaten zien? Weet ge niet, dat ze vyanden van stank zyn? Bedient men zich niet dikwils van welriekend aas, om ze gemakkelyker te vangen?

V. En zy hebben ook Gevoel?

A. Gevoel hebben zy, en ongetwyfeld fyner dan het onze, ten minsten in eenige dingen, by voorbeeld, in de voortekenen van het Weder te kennen.

V. Gy hebt zo even iets van hunne spraak gezegd, spreken dan de Vischen tot elkaanderen?

A. Antwoort my! Kunt gy gelooven, dat de Walvisch, zonder reden, een geloei maakt, 't geen men somtyds meer dan *seur wyl* verhooren kan; dat Knorhaanen, Negenbogen, Voornen en Karpers een zeker gesluit maken, het geen andere of soortgelyke Vischen niet zouden verstaan?

V. Hebben zy allen Tand en?

A. Neen! Die op Insecten, Planten enz. aazen, hebben geene tanden, want waartoe zouden die hun dienen? De geenen, die Vischen eeten, hebben één of twee of meer reyen van Tand en. Open den mond van eenen Snock, gy zult zyne verschrikkelyke en scherpe tanden zien. Monden en tanden zyn altyd naar 't voedsel, dat zy eeten, juist geschikt, eene nieuwe proef van Godlyke wysheid.

V. Hoe ademen zy , daar ze in geene lucht leeven ?

A. Geloofst gy niet, dat er zeer veel Lucht in het water is , of is U ontſchooten , wat ik van de blaasjes in het Ys gezegd heb ? De Viſſchen hebben lucht ter inademinge noodig , waartoe hun Kieuwen of Longen zyn gegeven , vier in getal , beſtaande ieder uit een rondgebogen hoenig ſtuk , met eenige Plaatjes , in eene dubbele rey , gelyk de veſren van eene pen , geſchikt , en door een vlies daaraan gehegt. De Plaatjes hebben eene kromme gedaante , gelyk een zeifen , aan de verheven ronde zyde met langer , aan de bolronde met korte haitjes bezet , die in eenigen van gedaante verſchillen.

V. Hoe ademen zy hier mede ?

A. Een wonderbaar vermogen gaf hun God , om , met dit fraai en zeer konſtig werktuig , de lucht van 't water te kunnen afſcheiden , welke door den mond ingenomen , met geweld door de Kieuwen geperst , en dan uitgeworpen wordt. Dus ademen zy geheel anders dan wy. Wy ademen de lucht in en uit ; by hen heeft de lucht eenen doorgang. Het water , traager in beweging dan de lucht , zou , zo er een heen en weertogt door dezelfde opening was , voorzeker eene belemmering veroorzaaken , die van de lucht alleen niet te vreezen is : derhalven moet het ingenomen

water met de lucht by hen eenen anderen uitgang hebben, gelyk nu plaats heeft.

V. Hoe schoon is deze bewerking?

A. En hoe groot moet uwe verwondering worden, als ik U zeg, dat God alleen aan den Karper *vierduizend driehonderd zesentwintig* beenige en *negenenarstig* vleeschige deelen ter ademhalinge gegeven heeft, om dezelve elk oogenblik te kunnen verrigten: en wanneer gy de takjes der aders en slagaders er by neemt, zal alles op *twintig duizend* beloopt? Zou dit by toeval zo geworden zyn? Gaat dat niet alle Menschelyke konst verre te boven?

V. Wie zou immer hier zo veel konst en wysheid zoeken? Wat schuilt er niet agter deeze Kleuwendekfels! Nu begryp ik, waarom die aan de agterzyde open zyn. Dan, waarom hebben zy geenen Hals?

A. Moeten zy eenen Hals, als een Oievaar, hebben? Waartoe zou die hun dienen? Het omkeeren valt hun zo ligt, dat ze denzelven geheel kunnen misfen. Zy hebben egter een Rugbeen, aan het hoofd vast, bestaande uit veele korté wervelbeenderen, zo keurig aan elkanderen geleed, dat de staart gemakelyk naar het hoofd kan omgeboogen worden, om te zwemmen: en op dat de huid door die kromming niets zou lyden, dienen de Schubben, welke tot dat einde in reyen zyn geplaatst.

V. Gy zegt niet veel van hunne Schubben, die zyn dan onze opmerking niet waardig?

A. 't Zou onvergeeflyk zyn die over het hoofd te zien! Gy moogt opmerken, dat Menschen, Dieren en Vogelen ongekleeed, doch de Visschen gekleeed ter waereld komen. De Mensch heeft, als het uitmuntendste Schepsel, vryheid, om zich, tot warmte en tot sieraad, naar zyne zinnelykheid te kleeden, mids hy daarin zynen hoogmoed niet koestere. De Dieren en Vogelen zyn, na de geboorte, door het uitgroeiend hair en vederen spoedig gedekt. Wanneer zy wakker worden, schudden zy het vel en de vederen maar uit, en ze zyn dan gekleeed: doch de Visschen komen met hun deksel ter waereld, om dat zy, in het eerste levens oogenblik, de Schubben noodig hebben; want geen van allen heeft magt of vermogen, om klederen te vervaardigen. Schubben zyn dan hun gewaad, oneindig konstiger dan onze geweeven Haarlemsche Zydestoffen. Er is egter verschil in dezelve: eenigen, als de Prikken, die men in de Maas vangt, zyn glad en effen; anderen hebben, gelyk de Haayen, Stekels en Knobbels; de meesten zyn versierd met uitmuntende Schubben.

V. Wat fraais is er dan aan te zien?

A. Ik heb in dit Schepnet verscheiden' Visschen, die ik, den eenen na den anderen, er
uit

uit zal haalen, om U de Schubben te laaten zien, bestaande uit kraakbeetnige vezels, in 't midden dicht sluitende. Zy verschillen in alle Vischen. Dikwils zyn die van den buik, van den rug, of van de zyden, in denzelfden Visch, van eene andere gedaante. In elken Visch zyn ze ook op eene verschillende manier gelegd. In deezen Snoek, en in dat Voorrtje ziet gy ze zeer dicht op elkanderen, in eene geregelde orde, liggen; allen opeen sluitende, gelyk de leijen op een huis. In den Aal en de Paling zyn ze zeer ver vaneen gescheiden: gy kunt ze met het bloot oog niet zien, maar ik zal ze U op een gedroogd vel, 't geen ik tot dat einde om den tak van eenen boom gesslingerd heb, aantoonen, waarom het van de Jooden verkeerd gedacht is, die Vischen onder de onreinen, wegens 't gemis der Schubben, te tellen.

V. Hoe veelen hebben er deeze Vischen?

A. Die kleine Karper zal wel zesduizend, deeze Snoek negenduizend, dat Voorrtje tienduizend, en deeze Baars twintigduizend Schubben ryk zyn. Welk een getal!

V. Waartoe zulk eene menigte?

A. Om den geheelen Visch te kunnen bedekken tegens het stooten; om het water te beletten in den Visch, in te dringen; om te verhinderen, dat de Visch, door het geduurig wecken in 't water, niet zagt en slap werde;

en om de koude te verhinderen het bloed te stollen. Zie daar vier groote nuttigheden, waaraan gy niet zult gedacht hebben —
 Laat ik er meer van zeggen. Alle jaaren groeit eene nieuwe Schub over de oude heen: in die van eenen Karper, doorgesneden zynde, zal ik U mogelyk twaalf plaatjes toonen, waaruit men besluit, dat de Visch twaalf jaaren oud is.

V. Hoe zitten deeze Schubben vast?

A. Zy liggen in eene soort van Olie, en ziten met steekels en punten in den Visch: doch, wyl het water tusschen de zamenvoegingen zou kunnen indringen, heeft de wyse Schepper een Vlies over alle Schubben heen gelegd, het welk ze vast houdt, en over dit Vlies een soort van Vernis, dat den geheelen Visch bedekt, en hem dus niet alleen tegens het inwateren bewaart, maar ook sneller vaart in 't zwemmen geeft: daarvan komt zyne gladheid in 't aanraaken, en zyne kleur.

V. O hoe veel verwonderlyke Schoonheden!

A. En die, zou ik byna zeggen, zyn noch maar beuzelingen, in vergelyking van de schoonheid der Schubben zelve.

V. Hoe zo?

A. Ik zal dit Schepnet, waaraan, door het slaan der Vischen, verscheiden' Schubben zyn
 bly-

blyven hangen , mede naar huis neemen , en ze U door het Microscop laten zien. Dan zult gy opgetogen staan over de koleur , wyl ze wit of paarkoleurig zyn , over de verscheidenheid , over de dunheid , over de sterkte , over de regelmatigheid , en over de juiste zamenvoeging op elkanderen ; want eenigen zyn langwerpig , anderen drie of vierkantig , sommigen glad , en anderen hol , om door hunne groefjes op de volgende ronde Schubben net te kunnen sluiten.

V. Ik verlang zulke wonderen van den Almagtigen te zien ! Dan , mag ik vraagen , of gy U wél hebt uitgedrukt , de Schubben wit noemende ; deezen immers zyn rood en geenen zwart ?

A. Hierin bedriegt gy U ! De koleur hangt niet van de Schubben , maar van het Vlies , dat dezelve bedekt , af , gelyk ik U toonen zal , wanneer ik hetzelfde met een penneel zal afgewasfchen hebben van de Schubben ; gy zult ze dan allen wit zien.

V. En als de Visch die eens door een ongeluk verliest ?

A. Hy sterft , als hy er veelen te gelyk kwyt raakt , doch , zo hy er maar weinigen verliest , komen er , door de zorg des goeden Scheppers , anderen in de plaats , en hy blyft in leven.

V. De Vinnen zyn niet geschubd ?

A. Ware dit zo, de beweging van den Visch zou geweldig belemmerd zyn. De God der Natuur, ondoorgrondelyk in wysheid, heeft wat beters daarvoor geweten. De Vinnen, die zeer veel in de Vischen verschillen, en volmaakt naar het Lichaam geregeld zyn, dienen den Visch tot riemen, waarom zy zeer beweeglyk moeten zyn tot het wenden en keeren, tot het Lichaam regt en gelyk te houden: hierom heeft de Alwyse dezelve met vliezen aaneen gehegt, even gelyk een waaler, en met spieren gestevigd, wyl het vlies anders los zou neerhangen.

V. Schoon gevonden! Maar is niet een Visch, in uw oog, van eene lompe gedaante, naardien de dikte voor, en het dünne agter geplaatst is?

A. Integendeel, dit maakt hem schoon, en het kon ook niet anders vallen; want nu al de dikheid vooraan is geplaatst, kan hy het water, dat grooten tegenstand biedt, door die zwaarte best klieven. Hierom loopt ook de kop naar den bek spits af, en het lyf naar den staart dun eindigende; zo is de staart zelf oneindig ligter en geschikter tot de sterke bewegingen, welken hy moet maaken.

V. Tot de sterke bewegingen...?

A. Ja, tot de sterke bewegingen! 't Zyn toch niet de Vinnen, welken den Visch, gelyk

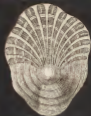
De SCHUB van HARING

KABELJAAUW

TONG

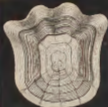
SCHOL

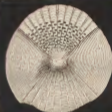
BAARS

SNOEK

VOORY

KARPE

BLEIJ

PALING

BRAASSEM.

ZEELT

Zie hier Fraaflf verschillende Schubben van Vifchen, over het Microfoop vergeaet, verhoond! Ziea opgetoogen over der-
 zelfver Schoonheid, Vrochtbaarheid, duuid, sterkte en regelmaatigheid! . . . . . I. Druk. bl. 31. II Druk. bl. 323.

lyk een pyl uit eenen boog, doen voortschieten, maar 't is de Staart. De konst, die deeze doet, en de vaardigheid van het zwemmen zyn beiden, waarlyk, onverbeeldelyk; want met den Staart zich van de eene naar de andere zyde wendende, en denzelven schielyk herstellende, sloot hy het water, dat agter hem is, weg, en herbuigt zich terstond van de rechter naar de linker zyde, door welke overhandfche stooting de Visch voortgaat. Gy kunt hiervan het beste denkbeeld maaken, zo gy ooit eenen Zeeman met eenen langen riem op het agterstevan eener boot hebt zien staan, die, met denzelven te wrikken, het Vaartuig deedt voortgaan — Noch iets keurigs is er in den Staart te zien.

V. Wat dan?

A. De omloop des bloeds in den Visch! Ik zal U dit met het Microscop straks vertoonen. Gy zult de bolletjes van 't Bloed, of van welke gedaante zy mogen zyn, in de vliezen van den Staart zien voortloopen.

V. En ik dus bevestigd worden in het gevoelen van den zekeren omloop des Bloeds in ons Lichaam?

A. Niet in het gevoelen alleen, maar ook in de waarheid der zaake.

V. De Staart heeft immers meer nuttigheden dan van het voortschieten alleen?

A. Gy denkt misfchlen, dat die hem ook

dient tot het klimmen en daalen in het water, maar dan bedriegt gy U zeer. De Almagtige heeft hun daartoe iets anders gegeven, dat niet minder verwonderlyk is. Onder hunne ingewanden telt men een zeer d'artig sterk wit Blaasje, dat sommigen dubbeld, op deeze of op geene plaats, hebben, naar dat het maakfel van den Visch is. Zy kunnen dit, om niet naar den grond te zinken, door een Kanaal met lucht vullen, en daardoor ligter dan het water geworden zynde, gaan zy, als kurk, naar boven: doch, als zy de lucht, door het Blaasje te nypen met hunne Spieren, er uit dryven, worden zy zwaarer dan het water, en ze zinken, als loot — Indien dit geene verwonderlyke uitrusting, geen keurig werktuk is, dan weet ik niet, wat dien naam zal draagen. Vooral zie ik eene zoudertinge wysheid van God, daarin, dat hy hetzelfde den Platvischen, die zich by den grond ophouden, en het dus niet noodig hebben, niet gegeven heeft.

V. Wat zal ik er op zeggen?

A. Mogelyk zult gy zwygen, wyl de grootste Verwondering, gelyk de uiterste Droefheid, op de allersterkste wyze, door stilzwygen wordt uitgedrukt.

V. Woorden ontbreken my zekerlyk, om myne Verwondering over het oneindig Verstand en de zorg van den hoogen God, ook ten aanzien der Vischen, uitedrukken! Dan waar

van leeven zo veelc millioenen Waterbewo-
ners?

A. Hebt gy nooit geleezen , hoe schilderag-
tig fraai een heilig Dichter den algemeenen
honger der Schepselen , en tevens de algemee-
ne verzadiging door eene Godlyke zorg gete-
kend heeft? *Aller oogen wagen op u , en gy
geeft hen haare spyze t'zyner tyd. Gy doet uwe
hand open , en verzadigt al wat daar leeft , naar
uw welbehagen.* Ps. CXLV. 15, 16. Hieronder
telle ik de Visschen , die niet zaaien nog
maaien kunnen , die allen of greene Planten en
Insecten eeten , of niet genoeg kunnen vinden ,
en egter verzadigd moeten worden in den
honger.

V. Hoe geschiedt dit dan?

A. Door elkanderen te verblinden ; ten wel-
ken einde God zorg draagt , dat zy ongelooflyk
sterk vermenigvuldigen. Onze Vaderlander , de
beroemde LEEUWENHOEK vondt , by voor-
beeld , in de kuit van eenen Kabeljauw ze-
gen millioenen korrels , (want weinige Vis-
schen baaren levendige jongen) dus bragt die
moeder zo veele jongen voort. Een ander
telde alleen , buiten aan het lichaam van ee-
ne Kreeft , twaalf duizend vier honderd vierën-
wertig Eitjes. Hier hebt ge eene lyst van an-
deren , onlangs onderzocht.

In eenen Haring	20000 Eitjes.
In eenen anderen	360960 —

In eenen Spiering	14411	Eitjes.
———— Karper	342144	————
———— Zeelt	383252	————
———— Baars	28323	————
———— Bot	133407	————
———— Snoekje	25800	————
———— Garnast	3057	————
———— ——— ander	4090	————
———— ——— derde	6807	————

Laat nu hierop uwe verwondering voortduuren! Gy zult, intusfchen, door dit berigt beter verftaan, de Godlyke uitspraak by de eerste Schepping, waaraan op den duur zeer volmaakt beantwoord wordt tot op dezen dag. *God zeide, dat de Wateren overfloediglyk voortbrengen een gewemel van levendige ziele.* Gen. I. 20. *Hoe groot zyn uwe werken, O Heere? Gy hebt ze alle met wysheid gemaakt, het aardryk is vol van uwe goederen. Deeze Zet, die groot en wyd van ruimte is; daar in is 't wriemelende gedierte, en dat zonder getal, kleine gedierten met groote.* PL. CIV. 24, 25. De oude JACOB, toen hy de Zoonen van zynen dankbaaren JOSEF, op de nadrukkelykfte wyze, wilde zegenen, en hun eene groote vermenigvuldiging toewenschen, wist geene betere gelykenis dan die der Visschen te vinden. *Dat zy vermenigvuldigen als Visschen in menigte, in 't midden des landt!* zeide hy Gen. XLVIII. 16. En 't schynt eene vastgestelde wet van den Schep-
per

per te zyn , dat hoe meer vyanden een Visch heeft. hy ook te meer Eieren schiet, op dat er veelen zynes Nakomelingen des te gemakkelijker zouden overblyven , en de geduurige verliezen door deeze nette ruime schikking weer goed gemaakt worden. Was er nu geene vernieling , welke al van ouds bekend was , gelyk gy uit deeze vraag kunt besluiten : en waarom zoudt gy de menschen maaken als de *Visschen der Zee* ? Hab. I. 14. dat is, als deeze Bandieten der Wateren , die niets doen als rooven , plonderen , en verwoesten ; was er niet , zeg ik , deeze vernieling , de Visschen zouden wel dra de Wateren zodanig inneemen , dat er geen Schip zou kunnen doorkomen , gelyk er , vóór eenige jaaten , zo veele Ansjoviasen op sommige plaatzen in onze Zuyderzee waren , dat er byna geen Schuit door heen kon.

V. Wat besluit trekt gy hier verder uit ?

A. De wyse Regeetder der Waereld bereikt nu , door deeze wet der vernieling , twee oogmerken te gelyk. De Wateren worden dus niet opgepropt vol Visschen , en , den eenen den anderen verflindende , worden de overblyvenden gevoed , en wasfen op , om ons naderhand ten spyze te verstrekken. De verflinding gaat egter , aan den anderen kant , ook niet te ver ; want de Schepper houdt , tusfchen de vernieling en de vermenigvuldiging

ging, de wonderbaarlykste en onbegrypelykste evenredigheid, zo dat alles in 't volmaaktste evenwigt blyft staan.

V. Hoe meetkundig is de Verordening van alles ! Wie kan ze uitsprecken ? Dan, daar alle Vischen zo snel zyn, begryp ik niet, op welk eene wyze zy elkanderen zo wél weeten te betrappen ?

A. De een is sneller dan de ander, en vangt hem dus. Zy weeten ook door hunne groote listigheid elkanderen te verschalken: Daarby wordt de weerlooze ligtelyk eene prooi voor den gewapenden — By deeze gelegenheid valt my in, de verwonderlyke konst van eenen Vlsch, dien een myner Vrienden te Batavia gezien heeft. Deeze, in eene belommerde beek zwemmende, loeft op de Vliegen, die op de bladeren der overhangende boomen of planten zitten, waarvan hy leeft: Zo dra hy er eene gewaar wordt, zwemt hy er, tot op zes voeten afftands, naar toe, en schiet dan, met een enkelen drop waters uit den bek, de vlieg zo net van 't blad, dat ze in 't water valt, en zyne prooi wordt — Dan, laat ik niet van onze Vaderlandsche Vischen afdwaalen, ik heb U noch iets byzonders hiervan voor het laatzte te leeren.

V. Gy ziet my hygen naar uw nuttig onderwys, gaa dan voort ?

A. Hoe zeer de Vischen van de Vogelen

len verschillen , zy hebben egter dit gemeen , dat men ook , onder de laaſten , Trekviſſchen ontmoet. Kabeljauwen , Schelviſſchen , Schollen , Scharren , Tongen , Haringen en Spieringen zyn de Trekviſſchen der Noord- en Zuiderzee : Steuren , Salmen , Elſten , en Spieringen die van onze Rivieren. 't Valt onbegrypelyk , hoe zy in de Zee , die zo groote waterbak , zwemmende , de monden onzer Rivieren kunnen vinden ; al is het , dat zy , dicht op onze kusten komende , de zoete uitwateringen onzer Stroomen kunnen merken , wanneer zy , naamelyk , regt daarvoor zyn. Steuren , Salmen , Elſten , en Spieringen trekken op gezette tyden , dat is , als zy dik en vet zyn , de Maas en den Gelderſchen Yſel op , geevende ons hier een vriendelyk bezoek , dat voor hun doodelyk uitvalt. Zy loopen ons , om zo te ſpreken , in den mond , en bieden ons het lekkerſte woedſel aan , waarna zy , duizenden hunner makkers hier agter gelaaten en verlooren hebbende ; weer naar Zee trekken , en daarin op en neer zwerven.

V. Hoc komen zy by ons , en wat dringt hen naar onze Rivieren ?

A. De Salmen zwemmen , gelyk de Ganzen , in eenen driehoek ; de grootſte vooruit ; daarop agter dien , twee nevens elkanderen ; elk van eenen anderen , doch verwyderd vaneen ,

gevolgd : eenigen komen in ongelyke Schoolett tot ons over. En wie zal nu deeze togten afkeuren ? Indien zy de onstuimige schommelende Zee onbekwaam vinden , om in stille hunne eieren daarin te leggen ; indien daar andere Visfchen op loeren ; indien de jongen het beste voedsel in zoete wateren vinden ; indien zy , voor eenen tyd , de gevaren der groote Zee daarin ontwyken , is het dan verkeerd van den Schepper besteld , dat ze eene veilige haven by ons zoeken ? Van hoe veel belang is toch niet derzelve kuit ? Sommigen timmeren zelfs , om die wél te bewaren , nesten , zeer net aan elkanderen gevoegd , die in 't midden eene holle buis voor de Eieren bevatten — En , wanneer de tyd van 't vertrek gekomen is , gaan zy , na dat onze Visfchers eenige millioenen van hen gevangen , en er de Vadeislandsche Markten rykelyk van voorzien hebben , weer naar den Ozean , en komen , in 't volgende jaar , gezet wederom — Gy kunt van de menigte der gevangen Steuren , Salmon , en Elften hieruit oordeelen , dat men 'er , te Geertruidenberg , in den jaare 1740 , voor *zeventwintig duizend* guldens van verkogt , en , in de voorige Eeuw , hadt men tyden , waarin men er voor *vierevyftig duizend* guldens van leverde. Dus schikt God dit trekken der Visfchen , gelyk dat der

Vo.

Vogelen, om ons een nieuw en aangenaam voedsel te geeven, 't geen wy anders mislen zouden. Moet gy niet hieruit erkennen; dat alle zyne verordeningen in de Schepping heerlyk en goed zyn? Wie beveelt toch deeze Schepselen de Zee te verlaaten, ons te bezoeken, en zich in onze handen te stellen?

V. Ik verwondere my zekerlyk over deeze nieuwe proef der groote Voorzienigheid; doch neem my niet kwalyk, dat ik my even zeer verwondere over het niet trekken van onze andere Vischen, die of aan onze Stranden, of in onze Rivieren blyven; te meer daar zy van de Stranden zo gemakkelyk naar de diepte kunnen fleecken, of uit onze steeds uitwaterende Rivieren naar den Oceaen gaan. Wat houdt hen toch hier? En waarom zyn zy zo geregeld op onze Rivieren verdeeld? Geen Poeltje, geen Meertje, geen Beckje, geen plek is er bykans in de groote Stroomen, waar men ze, meen ik, niet vindt?

A. Uwe laatste opmerking is zo juist, als uwe verwondering over het blyven der Vischen billyk is. Ik meens op uwe bedenking te moeten zeggen: dat de Allerhoogste den Vischen dezelfde neiging heeft ingeschaapen, welke hy in ons gelegd heeft; van naamelyk gaarne te blyven wooten ter plaatze, waat wy geboren zyn: en vermids er geen

plekje byna in de wateren is, waar niet het een of ander Vischje is uitgebroeid, zo blyft het kleene Vischje daar, en schiet er, groot geworden zynde, zyne kuit. Dus behoeft men geene groote verre reizen te doen, om hen te verstrikken; ze zwemmen voor onze deuren; wy hebben ze maar te vangen, waarom God den Mensch vernuftig genoeg tot 't uitdenken van allerlei netten en werktuigen gegeven heeft.

V. Onbekende dingen leert gy my van de Vischen, die volmaakter geschaapen zyn, dan ik ooit dacht?

A. Zy hebben noch iets byzonders boven de Dieren, naamelyk, dat onder de lastfen meer wanschapenen voorkomen dan onder hen. Niet meer dan van één Wanschepsel heb ik in myn leven gehoord en gezien, eenen Bot naamelyk, gevangen in de Zuiderzee zonder staart; doch de goede Schepper, ziende, dat deeze Visch een zo noodzaakelyk deel miste, hadt de zyvinnen naar agteren verlengd, waar door dit gebrek vergoed werdt ———— Neem nu al, wat ik U over de Eigenschappen der Vischen zeide, in overweeging, en billyk dan deezen Lofzang. *Dat Hem pryze de Hemel en de Aarde; de Zee en al wat daarin wriemelt.* Ps. LXIX. 35. *De Zee bruische met haare volheid, de wereld met de geenen die daarin woonen, Dat de rivieren met de handen klappen, dat*

is gelyk de gebergten vreugde bedryven. PL.
XCVIII. 7, 8.

V. Dit wil ik gaarne doen! God, zeide gy,
en 't is billyk, behoort het eerste en het
laatste einde in alle onze naspooringen te
zyn!

A. Uw geheugen is in dit goede ge-
trouw ——— Eindigen wy hier, en keeren
we terug.

T W A A L F D E
ZAMENSPRAAK,
OVER DE BYZONDERE
V I S S C H E N
ONZES VADERLANDS.

*Snoek. Baars. Karpers. Spiegelkarpers. Braasfem.
Paling Aal Meeraal Priek. Pöorn. Pot. Ge-
vie. Grundel. Goudvisch. Zeevisch Kazi-
lot. Bruinvisch. Steur Kabeljaauw. Schel-
visch. Spiering. Aal. Paling. Smeit. Pyl-
staars. Roch. Doornhaay. Zonnevisch.
Siddervissh. Haring Zeeschulpen Oes-
ter. Moesjel Strandfchulpen. Ganze-
moesjel. Kreeftslak Krabbe. Gar-
naat. Zeekwal Zeeklit. Zeeftar.
Zeekat.*

VRAAG. **A**l weér een even schoone dag als gisteren! op welken gy my aan uwen Vyver zo veele fraaie zaaken leerde, en myne aandacht tot de Visfchen bepaalde, waarna gy my de uitmuntende fchoonheid hunner Schubben, en den verwonderlyken omloop des Bloeds

Bloeds in den staart van een Vischje liet zien, waaraan ik met eene steeds duurende verwondering gedenk. — Koom, laten we andermaal ter zelfder plaatze gaan, en zeg my verder, wat 'er noch van gezegd kan worden?

ANTWOORD. Daar ik geen ander oogmerk hadt, dan U uit eene onverschoonlyke onopmerkzaamheid te trekken, zie ik thans met eene onuitsprekelyke vreugde, hoe verre ik het gelukkiglyk by U gebragt heb, of liever gezegd, hoe zeer de Hemel myne ernstige pogingen zegende; des ik thans gaarne aan uw verzoek wil voldoen. — Laaten wy ons heden weer nederzetten by den Vyver, en zeg my, wat gy begeert te weten?

V. Gaarne zou ik hooren eene beschryving van onze Rivier-Vischen, beschouwd in het zelfde licht, waarin gy my de Dieren en Vogelen vertoond hebt?

A. Dan behoor ik allereerst den SNOEK te noemen, den Wolf onzer Wateren, geweldig in het rooven en verslinden van andere Vischen, ten welken einde hy eenen spitzen bek en eenen wyden mond, wel voorzien met scherpe tanden, ontvangen heeft. De al te groote vermenigvuldiging der Vischen gaat hy het sterkste tegen, en doet er geweldige slagtingen onder, het geen egter door zyn sterk aangroeien naderhand wordt vergoed,

alzo hy, de Steuren, Salmen en eenige weinige Karpers uitgezonderd, de zwaarste van alle onze Viscben wordt. Hy bezit zo veel kracht als listigheid. Dikwerf schiet hy door de sterkste netten heen, en, om zyne prooi magtig te worden, veinst hy zich veelal dood of magteloos te zyn. Hy blyft, naamelyk, dikwils lang op eene plaats, het geen men het staan der Snoeken noemt, zonder zich te bewegen, schuilende onder de schaduw van het blad eener Waterplant, om andere Viscben, die hunnen vyand ras kennen, alle kwaad vermoeden te benoemen, en hen te verkloeken. Verwonderlyk is het, dat men somtyds heden hem op eene plaats zal zien staan, waar men hem morgen in dezelfde gedaante zal weêrvinden, zo lang wagtende, tot dat er iets voorkome, om het in eenen hap in te slokken. De blanke Maassnoek is in ons Vaderland meest beroemd. Hy is zeer gemeen in alle onze Wateren, daar hy groeit tot vaertig of meer ponden; eene groote vervulling voor onze tafels.

V. Welke Visch moet hierop volgen?

A. Zo gy de voorkeur aan de lekkerny en aan de schoonheid wilt geeven, dan moet ik den BAARS noemen, het sieraad onzer Wateren, een welgemaakte Visch, helder rood van staart en buikvinnen, wiens blank lyf versierd is met vyf tot negen zwarte banden,
die

die hem eene schoone gedaante in het water geeven. Naardien veele Vischen zyne Vrienden niet zyn , is deeze edele Visch , geene zo scherpe tanden als de Snocken hebbende , van zynen Schepper gewapend met zeer scherpe punten aan de Rugvinnen , waarom hy van hun zeer ontzien en gevreesd wordt. Dit is oorzaak , dat hy in een grooter getal overblyft , te meer noodig , om dat hy algemeen voor eenen der smaaklykste Vischen wordt gehouden. Die men in Zeevang by Edam vischt , hebben , boven alle anderen van ons Vaderland , den voorrang. Alle Schubben der Vischen verdienen van U met het Microscop onderzocht te worden , doch vooral die van den Baars.

V. Daar zwemt een andere Visch !

A. Wy hebben verscheiden' platte Vischen ; want allen verschillen ook in gedaante , en er is mischien onder deeze bewoners der Wateren meer onderscheid dan onder de Dieren en Vogelen. Wanneer gy de Vischen van ons Vaderland zult kennen , en uw weetlust zich dan tot de uitlandschen zal uittrekken , zult gy eene menigte Vischen van het allereeldzaamste maakfel aantreffen , waaruit gy dezelve wysheid en almacht van den Schepper zult ontdekken. Onder onze platte Vischen tellen wy ZELTEN , WINDEN , BRAASSENS , BLEYEN , KARTEN ,

PERS, STEEN- en SPIEGELKARPERS ———
 De KARPERS zyn moeilyk te vangen, wyl ze zich veelyds in holen zetten, en zich dus buiten gevaar van het sleepnet houden: zy leeven langer buiten het water, dan een andere Visch. Daarin bereiken zy den hoogen ouderdom van *honderd of honderd- en vyftig*, ja zelfs van *twee honderd jaaren*. Hunne Schubben hebben eene fraaie legging ——— De SPIEGELKARPER, anders de Koning der Karpers geheeten, is zeldzaam, en heeft deeze byzonderheid, dat er op zyn lyf twee ruime plekken zyn, niet met schubben gedekt; doch dit is door de harder huid aldaar weer vergoed. Zyne schubben zyn viermaal grooter dan die der gewoonen; hy is zwart aan den rug; op de zyde en by den navel goudkoleurig, en dus een schoone Visch voor het oog.

V. Dit verskil van gedaante zie ik ook in den PALING en in den AAL?

A. Zo is het! Zy schynen eer Slangen dan Viscchen te zyn. Het is ongemeen, dat deeze Viscchen, gelyk ook de Snoek, 's winters, buiten het water, niet lang bevrozen geweest zynde, weer by kunnen komen. Zy verschillen hierin, dat de Paling bruiner van koleur, spijter van kop, en geel van buik is, maar de Aal wit van onder. Zy zyn beiden wonderbaarilyk glad, taai, en sterk

sterk van vel, waarom men hetzelfde tot banden voor de dorschvlegels gebruikt. Als het weder kool is, kunnen zy lang buiten het water leeven: dikwerf kruipen zy over de lander, van den eenen sloot naar den anderen, en schieten geen kult, maar baaren leevendige jongen. Zy hebben, gelyk ik U gezegd heb, langwerpige Schubben; in de borstvin negentien, in de rugvin duizend, in de agterste vin honderd Beentjes, met honderd en zes Wervelbeenderen; des er ook in deeren Visch wysheid en konst zamenloopen. De Baarzen zyn goed voor zwakke, maar deeze Vischen een aangenaam voedsel voor sterke maagen.

V. Waarom eeten de Jooden deeze Vischen niet?

A. Uit onkunde, gelyk ik U zeide! Zy schynen niet te wecten, dat die Vischen Schubben hebben, en daarom onthouden zy zich van dezelve, volgens eene oude Wet, waarin al wat geene Vinnen of Schubben heeft, hun verboden is te eeten Lev. XI. 10, 11.

V. Gy leidt my door deeze herinnering tot de vraag: waarom zyn veel Dieren, Vogelen, en Vischen by hen rein, en anderen onrein, volgens de groote Lyften, die Moyses hun daarvan gegeven heeft Lev. XI, Deut. XIV? Waarom volgen wy dat ook niet?

A. Zo het geene oude gewoonte is, de Dieren in reinen en onreinen te schiften, dat is, in de zulken, die men gewoon was al of niet te eeten, al of niet te offeren, dan was het eene Godlyke Wet, reeds aan Noach bekend. Gen. VII. 2. welke Moses daarna meer bepaald heeft opgegeeven. Hy wilde Israëel daardoor van andere Volken der Waereld afzonderen. Hierdoor toch konden zy niet wel by dezelven, die alles saten, te gast gaan, of hen ook aan hunne tafel, waar veel afbleef, ontvangen, en dus gemeen en minzaam met elkanderen leeven. Verscheiden' soorten van spyzen werden ook onrein verklaard, op dat men ze niet zou eeten, wyl ze in die oorden nadeelig waren voor de gezondheid, en de daar regeerende Landziekten verzwaaarden of vermeerderden. Het Varkenvleesch, by voorbeeld, was daar kwaad voor alle ziekten der huid, en is het noch by ons. Ook waren eenige spyzen nadeelig voor de Zeden; des Moses driedubbele redenen hadt, om zulke wetten aan Israëel te geeven. Dan wy, in zulke Luchtfreken niet leevende, nog met Afgodische Volken te doen hebben, zyn aan die Inzettingen niet gebonden. Reden en Godsdienst willen egter, dat, wanneer wy bevinden, dat eene spys in ziekten of wonden, gelyk het Varkenvleesch, ons nadeel toebrengt, of de sappen van het lich-

lichaam schikt tot het verderf der Zeden ,
 wy ons dan van de zulke zullen onthouden.
 Waarom raade ik U af veel Wyn , vooral
 sterke Dranken te drinken in uwe jeugd , Spe-
 ceryen in uwe spyzen te laten mengen , of
 zo genoemde *haut gouts* te eeten : dan alleen ,
 om dat zulke Dranken en Spyzen het Bloed ,
 reeds driffig genoeg in de jeugd , sterk aan-
 zetten en verhitten , en vervolgens ook de
 verbasterde aandoeningen in meer ongeregel-
 de beweegiagen brengen. Geef maar acht ,
 gy zult zien , dat jonge Lieden , die zich dit
 veroorlooven , ongezonder en zwakker zyn ,
 zelfs dat zy vroeger dan anderen sterven.

V. Meer zulke Vischen hebben wy niet ?

A. Meer niet , dan den M E E R A A L , die in
 gedaante naast by den Aal komt. Gy kunt
 dezen Visch in een glas met water , op welks
 bodem eenig zand gestrooid is , in myne Stu-
 deerkamer zien. Hy heeft zes groote en twee
 kleine snorren aan den bek , met langwerpige
 bruine streepen op het lyf , en een' breeden
 staart. Ik geef hem geen eeten , en zelden
 schoon water. Zo lang het fraai Weder
 duurt , ligt hy , onbeweeglyk , op den bodem
 van het glas. De veranderingen van de
 Luchtgesteldheid (om welken vooraf te wee-
 ten ik hem alleen houde) merkt hy vroeg.
 Komt er onstuimig Weder op , dan wordt
 hy onrustig , zwemt dikmaals door het glas ,
 of

of gaat regt overend staan op zynen staart, leunende alleen tegen de wanden van 't glas. Dus kan hy een onkostbaare Barometer voor de Landlieden zyn, om er de verandering van hetzelfde in waarteneemen, welke deeze Visfchen, nevens de Aal en Paling, vroeg schynen te merken, waarna de Visfchers zelven zich schikken, om die, wanneer ze loopen, gelyk men spreekt, te vangen ——— Men kan ook hierby voegen de PRIK, anders de Rivier-Lamprey geheeten, een Visch van zeldzaam maakfel, van gedaante als een Aal, zelden langer dan éenen voet, met twee vinnen op den rug, en zeven luchtegaatjes, aan elke zyde van het hoofd of aan den hals ingeplant, zich geprikt vertoonende, waarvan ze den naam van Prikken draagen. Op den kop hebben zy tusfchen de oogen een uitpuilend buisje, waardoor zy het water inhaalen, om het door de kieuwgaten uit te werpen.

V. Een vreemd maakfel indedaad! Ik heb ze nooit gegeten?

A. Zy worden, zo veel ik weet, nooit gegeten: egter zyn ze een gunstig geschenk der Voorzienigheid aan onze Vaderlandsche Rivieren, vooral aan de Maas en de Waal, waarin men ze veel vangt, en er handel mede dryft, dienende voor onze Visfchers in de Noordzee om Kabeljaauwen, die 'er grotig

tig naar zyn, magtig te worden.

V. Meer groote Vischen hebben wy niet?

A. Hebben wy geene grooten in een ruim aantal, we hebben des te meer kleinen — de lekkere VOORNEN, de zulken vooral, die met 't Haft onzer Rivieren, zynde een vliegend Insect, gevoed zyn — het aangename POSJE — de min geachte BLEY — de witte GOOFJES — en de bruine wel smaakende GRUNDELS enz.

V. De Vischen moeten egter in schoonheid voor de Vogelen wyken?

A. Is egter niet de Baars een zeer schoone Visch? Buiten dien, kan ik den ver Nederlandfchen GOEDVISCH, den schoonften Visch der Waereld, noemen, dien de Engelfchen in den jaare 1728, uit China gehaald, en eenigen der geenen, die in hun ryk daarvan voortgeteeld waren, aan wylen mynen waarden Vriend, den geleerden BASTIAAN te Zierikzee in Zeeland, vereerd hebben, in wiens Vyvers zy, in den jaare 1760, sterk begonnen voort te teelen, waarvan men er thans zo veelen in de Zeeuwfche, Hollandfche en Geldersche Vyvers vindt, daarze wonder wel, niet flegter dan in China, fchynten te tieren, naardien ze in dezelve grooter worden, en zelfs tot de lengte van twaalf duimen groeien.

V. Zeg er my iets meer van?

A De

A. De jonge Vischjes zyn eerst groen van koleur, daarna worden ze zwart. Eén jaar oud zynde, begint de koleur te veranderen, en wordt geelagtig; in 't tweede en derde jaar krygen zy meest de gouden en zilveren koleuren: doch een groot deel blyft voor altyd zwart, welke koleuren niet van de schubben, die wit zyn, maar van 't vlies, dat ze overdekt, afhangen, gelyk ik U reeds gezegd heb. De vinnen en 't geheele maakfel verschillen dikwerf: ik zou U wel twintig soorten deezer Vischjes kunnen noemen. Zy zyn slim, doch ligt te gewennen. Zo gy ze zien wilt, moet gy ze in de Vyvers buiten Arnhem of in die van het digt hierby liggende Loo beschouwen, waar men het zuiverste water met eenen keizelgrond heeft, in 't welk zy de heerlykste vertooning maaken. Verbeeldt u een Water, zó helder als Kristal; door de Zon verlicht, waarin uw oog Vischjes ontdekt, waar van deezen van zuiver glinsterend goud; geenen van blinkend rood; sommigen van bleek goudgeel; anderen van zilver; eenigen alleen van goud of alleen van zilver; anderen van goud en zilver te gelyk; sommigen van het schoonste goud met zwarte, en anderen van goud met zilveren vinnen zyn. Gy zult verrukt zyn, als gy zo veel soorten in de helderste wateren ziet zwemmen, en dartelen.

is het , dat die fraaie Vischjes twee Vyanden in ons Vaderland gevonden hebben , welke derzelver gewenschte vermenigvuldiging geweldig belemmeren ?

V. Gewenschte vermenigvuldiging !

A. Ik druk my dus uit , om dat ze ten minsten zo lekker van smaak als de Baarzen zyn , en wy er , binnen korten , door hunne sterke vermenigvuldiging zo veelen zouden hebben , dat wy er alle onze Vyvers van zouden kunnen voorzien , en zelfs op onze Rivieren planten , waar door wy , binnen weinige jaaren , niet alleen het alleraangenaamste gezigt , maar ook een groote vervulling voor onze tafels zouden hebben .

V. Welken zyn dan hunne Vyanden ?

A. De Stekelbaarsjes , van welken men onze Vyvers noch niet weet te zuiveren , verflinden de kuit van deeze Vischjes ; en eene WaterSpin valt , verwoed , op de kleinen van twee en drie jaaren , of kan zy , zelfs op volwasfenen , aan , steekt ze de oogen uit , en zuigt hun de hersenen uit het hoofd. Droevige Overwinning !

V. Gy noemde deeze Vischjes slim , en egter wél te gewennen ?

A. Ik wensch , dat gy er met den tyd zo veelen zult krygen , dat gy ze met het net zult moeten vangen : dan zult gy zien , hoe vernuftig zy zyn , om hetzelfde te ontwyken.

Gy

Gy zult ze egter zo wél kunnen gewinnen, dat ze aan uwe voeten zullen komen zwemmen, en zelfs U toelaaten hen met de hand uit het water te neemen. . . . Een oogenblik gedulds! Staa op, en gaa met my in myne groote Zaal, waarin gy noch niet geweest zyt, daar heb ik eenen Goudvisch in een glas. . . .

V. Wonderbaar; onvergelykelyk schoon Vischje! Heerlyk gewrogt van myns Maakers handen! Hoe verrukt my uwe schitterende Schoonheid! Nooit zou ik zulk een denkbeeld, zonder U te zien, van u gemaakt hebben!

A. Uwe verrukking vermaakt my.

V. Is dit niet een der schoonsten? Van wien hebt gy hetzelfde? Hoe lang toch gehad? Hoe houdt gy het in leven? Welk is deszelfs zart?

A. Hoe veelvraagen dringt U de drift te gelyk te doen! Ik kan ze lyden, en zal ze allen beantwoorden — Dit Vischje is zekerlyk een der schoonsten, my vóór derdehalf jaar, vereerd door wylen den beroemden BASTER, van wien ik er verscheiden' gehad heb. Op den 25 January 1776 hetzelfde in de Stad hebbende, vondt ik het; 's morgens op myn kamer komende, in weertwil der warmte, welke ik hetzelfde 's avonds te voren hadt getragt te bezorgen, styf in 't ysdien nact, vast gevroozen. Ik was ontzet van dat

dat gezigt, doch tedde het gelukkig, dat my te aangenaamer was, om dat het behoorde onder de vriendelykste Vlschjes, welken ik van die soort gehad heb.

V. Onder de vriendelykste Vlschjes?

A. Verwondert U dezze uitdrukking? Meer dan een van de geenen, welken ik heb waargenomen, scheen voor vriendschaps tekenen niet vatbaar. Dit en noch een ander muntte uit in minzaamheid: als ik aan 't glas tikke, schynt het my tekenen van vreugde over myne aanspraak te geeven, en my te willen liefkoozen. Toen ik hetzelfde, sints dien koudeden nacht, eenige dagen in eenen donkeren kelder tegens den vorst moest bewaaren, bezogt ik het nooit met licht, of het soonde zich blyde door zyn kwispelstaarten. Het voorspelt stormagtig weder, als het lang boven in 't glas by de oppervlakte des waters, soms de rugvinnen daaruit steekende, als dood blyft hangen, of dikwils geweldig in 't water slaat. Anderen scheenen die voorzeggende hoedanigheid niet te bezitten. Dit laat zich zeer gemakkelyk vangen: Alle drie of vier dagen krygt het zo veel kruimels bescheit, als er op tenen stuiver kunnen leggen, en, zo dra hetzelfde gegeten heeft, zet ik het in versch water, om dat alle spyze, die het water, gelyk het brood, papagtig maakt, de kieuwen verstoppt. Men

geeft ze eer te veel dan te weinig voedsel. Eenmaal hadt ik het ongeluk , dat er een, by het verschoonen , uit myne hand glipte , en op de steenen viel: toen ik het zelve op-raapte , bleef de halve Staartvin ongelukkig aan den steen kleeven. Ik bejammerde het ongeval. Het Vischje bleef egter in leven , en , tot myne uiterste verwondering , groeide de gebrekkige Staartvin weér aan; eene eigen-schap , die ik niet weet , dat men ooit in Visfchen heeft ontdekt ——— Uit alle myne Waarneemingen dunkt my te moeten besluiten , dat niet alle Visfchen van deeze soort dezelfde vermogens hebben; dat er stroeven , botteriken en schranderen onder zyn; en dat deeze soort mogelyk alle an-deren in het gewennen aan Menschen, in vernuft, en in minzaamheid overtreft. Of zou-den deeze Vischjes , gelyk sommige van onze Huisdieren en Huisvogelen , ontaard zyn van hunnen voorigen meer wilden staat , en door de Chineezen of hier te lande mak ge-maakt? Wy weeten noch maar zeer weinig van den inborst en konstdriften der Visfchen, wyl men de gelegenheid van hen op deeze wyze , ik meen , van ze naby waartencemen; zich niet ten nutte gemaakt heeft. De Goud-visfchen geeven thans aanleiding , om ons in dit wyd onbekend vak te oefenen , en wat meer van 's Scheppers wysheid daarin te ont-dek-

dekken, dan wy tot nu toe geweest hebben. . . . . Keeren wy terug naar den Vyver.

V. Gy spoort my dus tot Waarneemingen aan?

A. Tot Waarneemingen zekerlyk! Wy zyn nu, gelukkiglyk, die barbaarsche tyden te boven, in welken men dezelve verzuimde, en de Geleerdheid in onverstaanbaare redentringen, die eenen waaren grondslag misten, stelde, en waaruit men voorts besluiten trok, die tot oneere van den Schepper waren, en ver bezyden den waaren aart der geschaapen' dingen liepen.

V. Is dit niet een gebrek in de Vischen, dat zy, in alle tyden van het jaar, niet bekwaam ter spyze zyn?

A. Dit is ook den Dieren en den Vogelen eigen, naamelyk, in den tyd, waarin zy jongen draagen en broeden, of ruken; en den Vischen, wanneer zy kuit schieten. Evenwel is er geen tyd, door de bestelling der goede Voorzienigheid van God, waarin wy geene smaakelyke Vischen kunnen eeten. Is de jagt op onze Rivieren, om zo te spreken, ten opzichte van eenigen, daardoor nu geslooten, dan bleden zich anderen, tot eene goede spyze aan. En wanneer al sommigen voor onze tafels geheel onbekwaam mogten geoordeeld worden, 't geen egter nooit gebeurd is,

dan staat de Zee, door de gelukkige legging onzes Vaderlands, gereed, om ons haare inkomsten op te brengen: des er geene maand, geene week in het geheele jaar is, waarin wy niet op eene mengeling van Zee- en Rivier-visch onthaald kunnen worden.

V. Hoe zult gy dit goed maaken?

A. Wy krygen de harde Schollen, een slymige Visch, dan, wanneer deeze min goede hoedanigheid voor onze gezondheid, door de aangenaame ontbindende Zuuringstoffen, door de versche groenten, en door de veelvuldiger lichaams bewegingen getemperd en weggenomen wordt — Men discht op onze tafels de fyne Tongen, den smaakelyken Baars, den harden Tarbot, en de zwaare Heilbot, als de geweldigste hette ons overvalt, en 't Vloesch ons minder smaakt, of niet lang bewaard kan worden. De nieuwe Schelvisch met de Bot volgt of verzelt hen in den aanvang van September, na dat de malsche Haring, een zo gezonde als ligt verteerbaare Visch, van verre uit de Noordzee ons toegebracht, van armen en ryken, algemeen, met smaak gegeten wordt, zulverende door de verkreegen' ziltigheid de maag en ingewanden van galstoffen, door de hette van den zomer scherp geworden, of door de vermeerderde uitwaasfeming agtergebleeven — Eer de Haringen, de netten onzer

Va-

Vaderlandfche Vifcheren voorby gefnora , met ganfche fchoulen in de monden der Zuiderzee intrekken , legt men de lekkere Anjoviften in , en de harde Garnaatn verkoopt men , den geheelen zomer , met ganfche manden op de Vifchmärkten van ons Vaderland ——— Zo dra de Haringen , door het voedsfel onzer Zuiderzee vetter geworden , by millioenen gevangen worden , die , eenen nacht gedroogd in den rook , den volgenden avond het lekkerfte geregt by onze winterfaleude uitmaaken , of , in onze Bokkinghangen harder gerookt , zulk eene algemeene vervulling gedurende den geheelen winter geeven , zet men , 's middags , de vaste Scharren , de fchilferende Schelvisfchen , en den krimpenden Kabeljauw op onzen difch ——— Geheele fchoulen van lekkere Spieringen zwieren , in het voorjaar , in onze Zeeën om , en is de tyd der vangst gekomen , zy loopen onze Rivieren op , en ons , om 't zo uittedrukken , als in den moed ——— Wanneer , omtrent Paasfchen , de Haringen in zulk een aantal gevangen worden , dat men er honderd voor één^r of twee fluivers koopt , en zy allen onmoglyk aanftonds kunnen geegeten worden , laat hunne vermagering zeer wel toe , hen hard te rooken of te droogen ; terwyl de wind en de drooge lucht , zulks ook der kleine Scharren en Botten doet , om

tot eene verfnapering voor de Huisgezinnen onzer Visfcheren te dienen, welker maagen, fierker gefpierd dan die der weeke Stedelingen, deezen hard gedroogden Visch zeer wél verteeren — De Steuren, Salmen en Elf ten nu aangekomen met de Schollen, tegen het aannaderen van den Zomer, leveren, wanneer men ze, 's middags, versch opdischt, ook de drie eerften voor den avondmaalyd een zeer fmaaklyk Gerecht; terwyl de laaften, gedroogt, tot eene verfnapering voor het gemeen, onder de namiddagwandelingen dienen: Intusfchen vallen de fyne Scharren in de handen der Aanzienlyken — Zie daar de opvolging onzer Zeevisfchen, met het voordcel, dat de Godlyke weldadigheid daardoor in alle jaargetyden onzen Vaderlande bewyft.

V. Zelden of nooit letten wy op dit verwonderlyk beloop der Godlyke zorgen! Wanneer men ons deeze nette fchikking onder het oog brengt, moeten we over de grootheid onzer onopmerkzaamheid en ondankbaarheid verbaasd ftan?

A. En gy zult U noch meer verwonderen, als gy deeze zer flukken er by in aanmerking neemt, naamelyk dat geenen onzer Riviervisfchen zo plat zyn als die der Zee, zo even genoemd, opzettelyk van den wyfen Schepper dus gevormd, op dat zy in de
Zee,

Zee, waar duizend gevaaren van Vyanden meer zyn dan in onze Rivieren, vlak op derzelve bodem, ongemerkt, zouden liggen, en tegen de verwoesting bewaard worden, waartoe niet weinig helpt de bruine modderkoleur, die hen gelykvormig aan den grond en dus onkenbaar maakt. Wie kan aan het gunstig oogmerk deezer koleur twyfelden, die gadeslaat, dat de andere zyde, welke den grond raakt, wit is, en daarom niet behoefde bruin te zyn? En hoewel er onder een millioen Botten ééne onderloopt, die aan beide zyden of geheel bruin of geheel wit is, (gelyk ik U zulke twee uit onze Zuiderzee kan laten zien) maakt dit egter geene uitzondering op deeze standvastige wet des Scheppers. Voeg hierby, dat de andere witte zyde zeer glad, en de geheele Visch zeer slymig is, om daardoor het snel zwemmen in het water te bevorderen — dat de platte Zeevischen geweldige sterke maagen hebben, om de Schelpvischen, waarop zy aazen, te kunnen verteeren — En, eindelyk, noch deeze árit Wonderen — dat zy in de felzoute wateren, welken te drinken ons doodelyk zou worden, frisch en gezond leeven, en evenwel geen zilten maar zoeten smaak hebben — als mede, dat de beste en voor ons nuttigste Vischen onze stranden naderen, en dus gemakkelijk gevangen worden — doch dat

die voor ons van minder belang zyn, zich van den oever verwyderen.

V. Gy zegt, dat de min nuttige Visfchen zich van onze stranden verwyderen?

A. Dit zal de ondervinding U leeren! 't Gebeurt alleen nu en dan, dat een verdoolde Walvisch, KAZILOT of wegens zyn dikken kop POTVISCH geheeten, door storm op onze stranden wordt gefmetten, gelyk noch onlangs gefchied is.

V. Hoedanig is deeze Visch?

A. Hy is het grootfte Schepsel in de Zee, van eene onbehouwen gedaante, van *ryftig* tot *honderd* voeten lang, maakende den kop het derde gedeelte van den Visch uit, met eenen vervaarlyken grooten bek zonder tanden, gevuld met eene hoornagtige strook, Baarden of Baleinen geheeten, staande in de bovenkaak; de kleinften voor in den bek en agter naar de keel, de grootften op zyde, fluitende in de onderkaak als in eene schede, van gedaante als een zelsfen, doorgaans ten getale van *drie honderd*, die *zes* voeten lang zyn, en *drie honderd* anderen korter, welken, schoon gemaakt, *drie duizend* ponden kunnen weegen. Deeze Visfchen hebben eene naauwe keel, om dat ze alleen op Insecten en Planten aazen. De Baarden fchynen eene foort van teems te zyn, die het water, met de Insecten ingezwolgen, van dezelveu affcheidt, en 't welk zy daar-

daarna, door twee blaasgaten in den kop, als
 overtollig uitspuiten zonder 't voedsel te ver-
 liezen. Gy kunt van den Kop oordeelen, als
 gy de Kaakbeenen, die in de Hollandfche
 weiden tot fchurken voor het Vee gezet zyn,
 befchouwt. De Oogen, niet grooter dan die
 van eenen Os, ftaan op de hoeken van den
 Bek, om zo wel voor als agterwaards te
 kunnen zien zonder zich om te draaien, 't
 geen zy anders doen door twee zeer sterke
 vinnen, beneden de oogen geplaatst. Hun Ge-
 hoor is fcherp. Eene Long hebbende als een
 Landdier, moeten zy van tyd tot tyd boven
 komen om te ademen. De Staart is niet, ge-
 lyk in andere Vifchen, waterpas gevormd,
 maar wat opwaards gekromd. De Huid is
 glad en zwart, hier en daar gemarmeld, niet
 dikker in dat groote Dier dan zwaar papier,
 waar onder de waare Huid ligt, een' vinger
 dik, die het Spek bedekt, dat bleek geel
 van koleur is, waaronder zeer rood Vleesch
 zit. Het Wyfje baart twee levendige jongen,
 die zy, 't geen in eenen Vifch opmerkelyk
 is, zelf zoogt, en welken zy, by het vlieten
 of door een harpoen gefchooten, omarmt
 met de vinnen, en daarmede voortfneit; doch
 ftraks daarna wederom boven komt, om ze
 te laaten ademen. Is hy niet rondom met zo
 veel Speks, dat de koude afkeert, bezet, om

in de kille Ysseeën zonder letfel te kunnen leeven ?

V. Een verwonderlyk Schepfel ! zo juist naar zynen staat gevormd , vol merktekenen eener groote wysheid.

A. Hierom gaf ik er U deeze korte beschryving van ! Gy kunt gelegenheid krygen om ze te zien op onze stranden , in welk geval gy met meer oplettenheid kunt waarneemen deezen zonderlingen Visch , die zo veel overeenkomst met de Visfchen en met de Dieren heeft ———— Aanbidt intusfchen de wysheid des Scheppers , die deeze Visfchen voor ons fchiep. Onze Vaderlanders hebben er in anderhalve Eeuw , wel *honderd duizend* gevangen in het Noorden , uit welken barren oord , waaraan anders alles fchynt geweigerd te zyn , deeze nuttige Visch gebaald wordt ; want in de afgronden van het Noorden , daar hy als een Roofdier in het Woud verweezen is , moet hy , volgens eene Godlyke verordening , blyven. Kwam hy toch telkens hier , of woonde hy voor onze Kusten , hy zou onze kostelyke Visfchen vandaar wegjaagen , en onze Visfchersfchuiten zouden telkens gevaar loopen van door zynen geweldigen staart omgellagen te worden.

V. En dan mag hy den naam noch draagen van eenen nuttigen Visch ?

A. Op het groot nut der Kaakebenen voor

onze weiden, zal ik my niet beroepen; want we kunnen ons van houten Paalen, hoewel niet zo duurzaam, gelyk ook gefchiedt, bedienen. Dan, is er niets anders aan deezen Visch, dat nuttig is? Leveren niet onze Hollandfche Traankookeryen de Traan van het uitgekookte Spek, om in onze lampen te branden, leder te bereiden, zeep te maaken, wagensmeer te bezorgen, enz.? Dienen niet de Baarden tot gebruik in verscheiden' gevallen voor onze Konstenaars — tot Hoepelrokken voor onze Vrouwen, die, klein zynde, zo wél staan, en zo veel gemakts geeven in 't gaan en werken, als de grooten, vóór eenige jaaren, tot zeven ellen uytgedyd, in alles hinder baarden, en onze Jufferen in de misfetyke gedaante van eenen omgekeerden waaler vertoonden — tot Korchetten, waar toe vier of zes smalle. en zachte Balynen genoeg zyn: zeker meer aantepryzen, zo er iets van dien aart moet gedraagen worden, dan de styve Keurslyven, die het lichaam veelal scheef doen groeien, de ademhaling belemmeren, de spysvertering beletten, de gezondheid krenken, en meer andere nadeelen van groot belang doen: des het te verwonderen zy, dat men ze niet openlyk verboden heeft, of dat het grootste getal onzer Vrouwen en Jufferen noch hardnekkig by derzelve dwaas gebruik kan blyven!

— Wordt

— Wordt niet het uitgekookte Spek in de lymkookeryen met nut verwerkt? Is niet de Olie der beenderen deezes Vischs, onder den naam van Knokolie bekend, voordeelig in kneuzingen? Eeten niet de Groenlanders het Spek der tong en het Vleesch dier Visfchen met smaak? Verdryven ze niet, door het branden der Traan in hunne lampen, den droevigen langen nacht, die byna een half jaar by hen duurt? Kookten zy niet hunne spyzen boven dezelve gaar? Voelen niet onze Kranken, met borstkwaalen bezet, veel verligting of geneezing, wanneer zy de stoffe, die men in den kop deezes Visfchen vindt, tot een geneesmiddel gebruiken, 't welk de scherpheden verzagt, en de verzweeringen der borst zuivert? En, wanneer men den Visch dus geplonderd heeft, mogen dan niet de Roofvogelen, die ook leeven moeten, op den dryvenden romp te gast gaan?

V. Nu weet ik de reden, waarom deezes Visch zo groot is geschaapen; wy zouden anders maar weinig Spek van hem haalen! Ik houde hem nu ook voor een zeer nuttig geschenk des Hemels?

A. Wy hebben ook kleinere, die ons Traan geeven, BRUINVISSCHEN van ons gebeten, die ik dikwils aan de Helder in Zee gezien, ook eens eenen by Warder, een Noordhollandsch Dorp, op strand geworpen, gevonden heb-

Zy

Zy zyn van vyf tot agt voeten lang; hebben eenen korten stompen bek, kleine oogen en kaaken met tanden; zy zyn zwart van boven en wit van onder, met eene gladde huid; hebben op den kop een blaasgat, en drie vin-
nen. De Rugvin gelykt naar eene halve Maan, hol van agteren; de staart is als een zeisfen. Zy zyn vlug in het zwemmen, moeilyk te vangen; doch leveren veel Traans.

V. Onze Keuken wint niets by zulke Vischen?

A. Voor deeze zorgt God door anderen daartoe te geeven, by voorbeeld, den franien STEUR van tien tot twintig voeten lengte, die men hier op den Yssel, zelfs ter zwaarte van twee hondert, en elders van duizend ponden vangt, hebbende eene zo geweldige kragt, dat hy een' Mensch omver, en deszelfs beenen in stukken kan slaan; zo talryk oudstydts, dat men er te Geertruidenberg, in één jaar, by de negendatzend ving. Hy levert zwaare doch lekkere spys, van smaak als varkensvleesch, (een kostelyk onthaal zelfs op Vorstelyke tafels) die op allerlei wyze kan worden toegemaakt, ingezouten, in azyn bereid, gebraden aan 't spit, of gestoofd. De Kuit, ingelegd, is onder den naam van Kaviaar bekend — Ik kan hier by voegen . . . .

V. Welken Visch?

A. Den KABELJAAUW, die deezen naam voert,

voert, als hy versch is, en, ingezouten zyde, LABBERDAAN heet. Hy behoort dus onder die Vischen, die niet alleen, gelyk de Walvisch en de Haring, ter spyze dienen, maar ook duizend Vaderlanders aan den kost doen komen, door te arbeiden aan de uitrusting der Schepen en aan de vangst zelve. Vyftig of zestig onzer Schepen gaan tot dat einde naar het zogenoemde Dogger-Zand, eene groote Bank tuschen Engeland en Jutland in de Noordzee, die er daar duizenden opdoen: terwyl de Noorwegers op een kleiner foort van Kabeljauw, de DORSCH geheeten, uitvaaren, welken zy droogen, en wy van hun ontvangen. Deze draagt den naam van ROND- of STORVISCH, die byna door de geheele waereld gegeten wordt.

V. Hoe veel voordeels geeven dan niet de Banken der Zee?

A. Hier boven heb ik U dit reeds willen beduiden, om uw vooroordeel tegen het nut der Zeebanken weg te nemen. Er is egter noch eene andere grooter en beroemder Bank, die ook millioenen Vischen levert. Men noemt ze de Bank van Terra Nova of Terre-neuf by America, honderd zestig mylen lang en zestig breed, waar men drie foorten van KABELJAAUWEN, Vischen die naby den Kabeljauw komen, vangt, en, gedroogd of ingelegd, naar America en Europa verzendt.

V. Waar-

V. Waarlyk eene verbaazende vervulling in onze behoeften, voor groot en klein, voor Zee- en Landlieden, in den Zomer en in den Winter! Zo wél zorgt de Heer der Waereld voor millioenen Menschen door millioenen Vifchen!

A. Nu gy van Zeelieden fpreekt, fchiet my een byzonder groot Werk van den Schepper te binnen, dat ik U by deeze gelegenheid moet mededeelen. De Schepen, die op de vangst der Bakeljaauwen naar Terra Nova uitgaan, zien onderweg grootfche Gezigten, naamelyk, ontzaggelyke Ysklompfen, door de Noordsche froomen naar het Zuiden gezet, die zich in de Lucht als Bergen vertoonen, hebbende voetal *éens* myl in den omtrek, gaande van zestig tot tagtig vademen diep. Deeze dryvende Ysbergen, met anderen vereenigd, maaken fomtyds eene lengte van *honderd*, en eene breedte van *derzig* mylen uit, welken, deels door tegen elkanderen te ftooten, verbryzelen en zinken, deels door de warmte van het Zuiden vroeg of laat fmelten. Verbeeldt U, hoedanig deeze Gezigten, deeze groote Werken van den Allerhoogften in de Zee zyn.

V. Er is verder niets in den Kabeljaauw opmerkelyk?

A. Een zonderling vermoogen en hoedanigheid

heid gaf God aan den Kabeljauw, welke uwe opmerking verdient, nasmelyk, een sterk vermogen aan deszelfs maag, om wél te verteeren, en den Visch wél door te doen groeien. In zes uren is een Schelvisch daarin ontbonden, en de schulpen van groote Krabben zyn tot een lymig pap vergaan. Als hy iets onverteerbaars inslokt, gelyk dikwerf kan gebeuren, keert hy zyne maag buiten den bek om, ledigt ze, spoelt ze uit, haalt ze wederom in, en begeeft zich op nieuw tot het eeten. Op eene onzer Markten vindt men in eene derzelve eene goudbeurs, door den gulzigen Visch, op den bodem der Zee uit een vergaan Schip gevonden en ingezwolgen. In zyne kieuwen heeft men een zeldzaam Insect aangetroffen, dat daarin woont.

V. Welken zoudt gy hier verder by noemen?

A. Ik kan er by noemen de voedzame SCHELVISSCHEN, die by millioenen gevangen, en voor een zeer aanmerkelyk geschenk der Voorzienigheid moeten gehouden worden ter voedinge van duizend monden — als mede den lekkeren TARBOT, met welken onze Vischers zo veelen onzer tafels voorzien, en van de overigen zo groote inkomsten op de Londensche Markt trekken — gelyk ook de vette harde SCHOLLEN, SCHARREN en BOTTEN.

V. Ik

V. Ik heb nu bewyzen genoeg, dat de Zee, op den wenk van den Heer der Natuur, ook voor onze Keuken zorgt?

A. Het opgenoemde getal van gezonde en lekkere Vifchen kan ik noch vermeêrden met den aangehaamen ANSJOVIS onder Zuidzee; dien men tot een gefchenk, zelfs naar Indie, verzendt — met de KNORHAANEN, zo gheeten om het geluid, dat zy maaken; een Vifch van een zeldzaam maakfel, wonder wel gewapend tegens zyne vyanden; zo affigtig op 't oog als goed van fmaak — met den ZEEBAARS — met de kleine SPIERINGEN, die by millioenen; in 't voorjaar; ons bezoeken; doch; het geen opmerkelyk is; komt er, na dat men zo rykelyk geplönderd heeft, een harde Wind uit het Zuidwesten in February of Maart; dan is al de Spiering uit 't Y weg; en vertoont zich by Schokland en Kampen; waar hy dan gevangen; en met geheele ladingen naar Amsterdam gebragt wordt; terwyl een deel den Gelderschen Yfel optrekt, daar gevloed alle traanigheid verliest; en fmaakelyker wordt voor de tafels der Overysfelfche en Geldersche Steden — Voorts met den AAL en PALING, waarvan zo veel en voor onze Prövinciën gevangen; en dan noch wel *honderd duizend* ponden, van Workum naar de Markten van Engeland, jaarlyks overgezonden

worden. Deeze Visfchen vertrekken, in 't na-jaar, uit de Zuiderzee met donker weder voorby Enkhuizen, en de daar uitgezette en op hen wagtende fuiken niet kunnende zien, blyven veelen hunner makkeren gevangen agter. In 't jaar 1770 verkogt men, op de Markt van Alkmaar, eenen Zee-paling van negenëndertig en drie vierde ponden, gevangen tusfchen Petten en Kallants-oog.

V. Het getal der Zee-visfchen voor de Keuken groeit al aan?

A. Ik ben noch niet aan 't einde! Uje alle overigen zal ik, korthedshalve, alleen drie noemen, die Gods uitgebreide zorg voor ons, en zyne wysheid in hun verschildend maakfel zullen leeren. In Zeeland ploegt men, in den nazomer, het strand, of men spit het met eene spade om, wanneer een Visfche, de SMELT geheeten, zich in het zand verborgen hebbende, in zulk eene menigte daaruit te voorschynt komt, dat er naauwlyks handen genoeg zyn, om het te grypen. Is men er niet schielyk by, het Visfche kruipt weër in het zand, eenen halven voet diep, of, om zynen vyand op zekere jaargetyden te ontwyken, of, om dat het, door de Zee opgespoeld, daarin een veilige plaats vindt — De PYLSTAART is de tweede, dien ik U wilde noemen, zo geheeten, om dat hy een opmerkingswaardigen ronden staart heeft, schielyk
 du

den afloopende , en eindigende in eenen fynen
 borstel met een beenig uitstek , eenen vinger
 lang , zaagswyze getand , met meer dan tagtig
 tandjes , waar door de staart een pyl gelykt.
 Hy heeft soms twee speeren op den staart ,
 die jaarlyks verwisfeld wordt , wanneer de
 nieuwe den ouden uit den weg floot , doch
 niet eer dat de eerste in staat is , om
 Visfchen , tot dezelfs voedsel noodig , door
 het geweldig slaan te dooden . Dit verwis-
 felen van staart heeft de Schepper voor dee-
 zen Visch zeer noodig geoordeeld , om dat
 de zaagtanden der oude speer door den
 tyd breeken , of stomp worden , en de Visch
 dus eene nieuwe noodig krygt . Den olie uit
 de lever heeft de Alverzorger tot een heil-
 zaam geneesmiddel voor uitwendige bezerin-
 gen geschikt , waarom alle Visfchers denzel-
 ven in huis hebben ——— Eindelyk de ge-
 woone roch , een kraakbeenige Visch , zon-
 der vinnen , door zyne platheid en doornen
 tegen andere Visfchen beschut , breed van
 lyf , met eenen langen dunnen staart , die ook
 al met smaak van veelen wordt gegeten .
 ——— Zeg my nu , of gy niet uit zulk een
 aantal van Visfchen , allen van verschillenden
 smaak , en waaronder verscheiden' zyn , die men
 Trekvisfchen onzer Zuiderzee moet noemen ,
 komende uit de Noordzee tot ons , dan , wan-
 neer ze best bekwaam zyn ter spyze : zeg

my nu , of gy niet hieruit besluiten moet , dat God ons eenen geduurigen , verschillenden en ongelooflyk grooten voorraad van gezonden Visch voor monden van verschillenden smaak levert ; zigtbaare proeven van een alvermogen , wysheid en goedheid , die ons by elke beschouwing moeten verbaazen. *Zeker , De Heer is aan allen god , en zyne barmhartigheden zyn over alle zyne werken. Alle uwe werken , Heere , zullen u looven , en uwe gunstgenooten zullen u zegenen. Psalm CXLV. 9. 10.*

V. Geene andere erkentenis kan ik doen ! Dan , zo de Zee-Vischen eens te sterk vermenigvuldigen ? .....

A. Dezelfde zorg tegens de al te groote vermeerdering onzer Rivier-Vischen , door den wyfen God gedraagen , wordt ook in den grooten Oceaan opgemerkt , naamelyk , er zyn veele Roofvischen , die de anderen vernielen. Onder deezen vindt men , zelfs in onze Zuiderzee , hoewel zeldzaam , den DOORNHAA Y , waarvan ik een voldraagen jong , daarin gevangen , U kan laten zien : de Wyfjes toch baaren levendige jongen , die uit eieren , in de ingewanden gedraagen , voortkomen. Luidt dat niet vreemd ? Volwasfen zyn ze ruim eene elle lang , rond , met eene ruwe aschgraauwe huid en witten buik , van eenen geweldigen roofzicken aart.

V. Dan

V. Dan kan hy ook groote slagtingen onder de nuttigste Visfchen maaken?

A. Staa verbaasd over de wyze, op welke de eeuwige Schepper de worde deezer Vischs heeft weeten te beteugelen. Hadt hy den mond aan het spits van den bek, en kon hy regt toe happen, niets zou hem ontkomen, hy zou alles verflinden; maar nu is de mond onder den bek geplaatst, en het grypen der Visfchen valt hem hierdoor zo moeilyk, dat duizenden zyn geweld ontkomen..... Straks zal ik de fles, waarin de Visch zit, haalen, om U dit wonder te toonen..... Dan, dat noch vreemder luidt, hy doet onzen Visfcheren in de Noordzee een voordoel, dat niet min verbaazend is. Daar zich vertoonende, gelyk onze jagthonden op de heiden, die het wild voor ons opdoen, en naar ons toe jagen; zo dryven deeze Visfchen geheele schoolen van Haringen uit het diepe water naar de havens van de Noordfche kust, naar die van Engeland, en naar onze Zuyderzee. Gevangen is hy wel eene drooge doch eetbaare spyze. Zyn lever geeft eene vette traan, en tot hog veel duizend gebruiken dient niet zyne harde huid? tot polysten van houtwerk, tot scheidten voor mesfen en degens, tot 't bekleeden van kokers, horologiekassen en dergelyken.

V. Wie zou zo veele groote dienften , van éénen verflindenden Visch , en tevens in hem zulk eene bepaaling tegens eene te groote verwoefling verwacht hebben?

A. Gy leert hier wederom , hoe dikwils de Schepper door ééne zaak veele oogmerken te gelyk weet te bereiken , zonder ooit eenen grooten omflag te maaken , waar hy met eene kleinheid alles kan verrigten. Herinner U , wat ik van de eenvoudigheid in de Schepinge U gezegd heb.

V. „ Diepe Zeeën ! uwe Wateren verbergen noch , wie weet , hoe veele wonderen voor ons oog ! De Godlyke Wysheid woont niet alleen in de Schepfelen op de Aarde ! *Die met fchepen ter zee afzaren , handel doende op groote wateren , die zien de werken des Heeren , en zyne wonderwerken in de diepte.* Pf. CVII. 23, 24.”

A. Ter vermeerderinge van zulke billyke verrukkingen , zal ik , uit eenige honderd Vifchen van het allervreemdste maakfel , die zich in den wyden Océaan oithouden , alleen éénen noemen van eene wonderbaare gedaante , ook , hoewel zeldzaam , in onze Zuiderzee voorkomende. Ik bedoel den ZONNEVISCH , die meer eenen afgekakten kop met twee vinnen van eenen Visch dan eenen geheelén Visch gelykt te zyn : lyf en staart fchynen hem te ontbrecken. Hy maakt dus
eene

eene wonderbaare vertooning van eenen halven Visch, en egter is hy een volkomen Schepsel, zwemmende zeer snel: eenen kleinen bek hebbende, kan hy geent groote Vischen aanranden, des vergenoegt hy zich met te aazen op de kleinen.

V. Dus vertoont zich ook in de Zee dezelfde verscheidenheid van Schepselen, die gy my in de zoete Rivieren hebt doen opmerken?

A. Ja dezelfde! Zy leert U, dat de verscheidenheid algemeen is, het geen niet weinig dient, om ons grootsher denkbeelden van Gods alvermogen en wysheid te doen vormen, dan we anders daarvan maaken.

V. Hoe byster bekrompen denken wy van deeze Wolmaaktheden, als wy voortgelyke dingen niet kennen, nog in het regte licht beschouwen.

A. Hiervan sprekende, moet ik U noch een voorbeeld van eenen vreemden Visch, in den jaare 1769, van my te Amsterdam gezien, opgeeven: de eerste, meen ik, dien men hier levendig heeft vertoond. Hy geleek naar onzen gemeenen Aal, hebbende een plat hoofd, en eenen wyden mond, met eene lange Vint over den rug, thans de ELEKTRISCHE AAL wegens zyne eigenschappen geheeten. Een Amerikaansch Heer hadt hem uit dat Waereld-gewest overgebracht. In

zyne afwezigheid vergunde my zyn knegt dezelve in eene tobbe waters, uit 't Y gefchept, waar in hy met wit brood gevoed werdt, te zien. Ik raakte hem eerst met mynen wandelflok aan, en voelde niets; doch toen ik den rug met de hand voorzigtig betastte, en met dezelve nader by het hoofd kwam, kreeg ik, oogenblikkelyk, eenen fellen slag, volmaakt gelykvormig aan dien men door de Elektriciteit ontvangt. Deeze slag drong tot in mynen fchouder door, en deedt my, één uur lang, pyn gevoelen door den geheelen arm. Myne Vrienden, de Heeren FLOOS, VAN AMSTEL en VERSCHUIR, waren hierby tegenwoordig, die dezelfde proef namen. Kort daarna fterf hy, en raakte vervolgens in het Kabinet van den beroemden Hoogleeraar VAN DOEVREN, die my de aankomst van deezen Visch aldaar berigt, en tot het neemen deezer zonderlinge proeven hadt aangenoopt.

V. Wie hoorde ooit iets dergelyks van eenen Vifch?

A. Deeze byzonderheid was reeds bekend in America, 't welk zyn Vaderland is, waar hy, om andere Vifchen magteloos te maken, hen tot zyne prooi te krygen, en zelf voor vangen bewaard te worden, de Vifchen doodt, en des Vifchers arm, die hem grypen wil, verftyft: hierom ontwyken zy hem zo veel hun mogelyk is; blyvende; op den

den afstand van agt of tien voeten in de ronde, alle Vischen van hem weg.

V. Van waar komt deeze zeldzaame hoedanigheid in deezen Visch?

A. Gy kunt wel begrypen, dat men daar omtrent veelerele gisningen heeft gemaakt. Ware de gemelde Visch niet zo vroeg gestorven, wy zouden onderzocht hebben, of zyne spieragtige beweging, gelyk een Geleerde in Frankryk beweerd hadt, den slag verwekte: dan, deeze gelegenheid werdt ons toen door zynen ontydigen dood afgesneden. Doctor WILLIAMSON te Philadelphia heeft ons onlangs dit raadsel opgelost, en door proeven geleerd, dat men den slag verschuldigd is aan eene Electriche kragt, die de Visch van zich geeft. Uit veele proeven voldingen zulks deeze twee. Toen van tien Persoonen, in eenen kring staande, elkanderen de hand gegeven hebbende, de eerste het hoofd van deezen Aal, en de laatste den staart aanraakten, kreegen zy allen te gelyk eenen zeer sterken schok. Hy doodde Visches zonder hen aan te raaken in het water, en kon een' kleinen of een' sterken, of geenen slag hun geeven, zo als het hem gelustte. Hieruit blykt, dat deeze schokken van eene Vloeistoffe, welke deeze Visch uit zyn lichaam uitschiet, en van geene andere oorzaak afhangen.

V. Hoe vreemd is dit alles?

A. Voorzeker is 't zeer vreemd, dat de voorraad van Electricch Vuur in deezen Visch, na herhaalde schokken gegeven te hebben, niet vermindert ——— dat men zyne vloeistoffe niet kan vergaderen ——— en dat hy deeze aan veel Perfoonen, die in eenen kring staan, kan mededeelen. Dan, hoe hy dit doet naar zyn welgevallen, is noch onbekend.

V. Met dat alles is deeze Aal nadeelig voor de Viscchen?

A. Daarentegen voordeelig voor de Menschen, wyl sommige beroerde Lieden, door hem aanteraken, geneezen zyn geworden.

V. Hoe goed is de Almagtige, dat hy niet allen Viscchen deeze eigenschap mededeelde, toen hy deezen dus vormde! Hoe zouden anders onze Viscchers Tarbot, Schelvisch, Schol, Bot, Haring, enz. kunnen vangen en behandelen?

A. Gy merkt dit wél op! Dan, wilt gy my door het noemen van den HARING, eenen voor ons zo gewigtigen Visch, beduiden, dat ik er U noch niets van gezégd heb? Ik zal dan nu aan deeze heufche herinnering voldoen, te meer om dat deeze Treckvisch een der grootste geschenken van de Godlyke Voorzienigheid voor ons Vaderland is.

V. Zeg er my toch alles van?

A. Hier

A. Hier en in honderd andere gevallen moeten we edelmoediglyk zeggen, dat er meer is, het geen wy niet, dan dat wy al weeten! Hoe dikwils moet onze waanwysheid, onze hoogmoed daalen! Duizend oogen zien deezzen Visch in Zee; duizend handen vangen hem, en honderd duizend monden eten denzelven met den uitersten smaak, en egter niemand van die allen kan ons zeggen, (ik zal maar vier byzonderheden opnoemen) de juiste plaats, van waar hy komt; de redenen waarom hy zo groote togten doecht; den toord, waar de ontkomen' en overgebleeven' na de vangst heenen gaan; en wie den nakomelingen leert, jaarlyks, ten zelfden tyde, denzelfden weg op te trekken, die de Oudten insgelyken hebben? Zo verre hebben het alle Natuurkundigen met alle hunne geleerdheid noch niet kunnen brengen, en hoe zal ik er U dan alles van zeggen?

V. Heb ik door onbedrevenheid myn verzoek verder uitgestrekt, dan behoorlyk was, of der Menschens vermogen giing: vergoef het my, en deel my nu maar alleen mede, wat van deezzen Visch bekend is, en gezegd kan worden, om den wysen Forméerder van Zee en Aarde daarin te vinden?

A. Dit pad wil ik gaarne bewandelen! Verwonder U dan eerst over deezzen welgemaakte Visch, over zyne wit, blinkende, fraai

geſchikte, langwerpige ronde ſchubben, over zynen blaauwen rug en wit ſchynende zyden, by nacht eenen weêrſchyn van zich in het water geevende. Verwonder U, dat Lucht en Water dezelfs optogt in de Noordelyke Zeeën aankondigen. Tegen den agtſten van Juny vertoont hy zich daar, (want hy komt uit het wyde Noorden) in ongelooflyken getale, zwemmende by veele ſchoolen, dat is, in afgezonderde menigten — De Viſchers onzer Vaderlandſche Buizen, kloeke vaartuigen, die wonder wél Zee bouwen, by tyds uitgeruſt, en ter vangſt gereed, houden ter plaatze van waar zy vertrekken, by voorbeeld van Enkhuizen, Marken enz. ten deezen tyde, den zo genoemden Buizen-Biddag, op welken de Leeraars en een groote toevloed van Menſchen, na eene gedaane toepaſfelyke Leerrede, met de daar tegenwoordig zynde Zeeſieden, van den Allerhoogſten plegtig bidden eene ryke vangſt, nevens de bewaring van Volk, en Schepen — Na dit ſtaatelyk werk gaat men wel gemoed aanſtonds ten Schepe, en zeilt naar de Schoofche Kusten, werwaards de Haring, eerst by Hiltland gezien, nu voortgetrokken is met ganſche ſchoolen — Tydig hier by de hand zynde, werpt men, in den nacht van den vierëntwintigſten Juny, na het gedaane gebed, de netten uit. Vroeg-

get

ger zulks te doen, verbiedt de plegtig gezworenen Eed aan onze Overheden. Het kundig oog onzer ervaren' Zeelieden ontdekt, in den morgenstond, aan het slaaken der Zee, waar de schoolen deezer Vischen zwemmen. Met een algemeen gejuich de netten opgehaald hebbende, begint men de oude konst, door WILLEM BEUKELSEN, gestorven in 't jaar 1347, (eenen Vaderlander, waarop wy roem draagen) uitgevonden: ik meen de konst van den Visch te kaaken en te zouten in tonnen, die, spoedig overgeladen door rappe gasten in snelzeilende Vaartuigen, Jagers geheten, van de plaats der Vischery, de Nering genoemd, naar onze havens wordt gebragt, waar hy, tot hooge pryzen verkogt, eerst van de Liefhebbers met eenen nieuwen smaak gegeten, en naar de Hoven der Duitfche Vorsten ten geschenke gezonden wordt — En zo dra de vangst algemeener wordt, en veele tonnen van dien Visch uit Zee overkomen, gaat onze geheele Natie daarop te gast; aan welken het sterk gebruik buiten twyfel zeer gunstig is, om het lichaam van de noch niet verdweenen winterfche verthoppingen of van de nieuwe fcherp geworden galstoffen te verlossen, gelyk ik U gezegd heb.

V. Geleidt my van de opgesierde Duitfche Hoven terug naar de woeste Schotfche Kust:

de

de Zee-gevalt my nu meer dan het Land ?

A. Zekerlyk zal deeze Haring vangst, onze groote Vischery, of Hollands jaarlyksche Goudmyn geheeten, welke in *één* Zomer *driemaal* honderd duizend tonnen Visch levert, waarin ruim *agt* millioenen Haringen gekuipst zyn, die zo veele duizend monden voeden, en zo veele duizend andere Vaderlanders buiten dat den kost doen winnen, onze aandagt meer verdienen, dan de pragt der Hoven, die maar *één* oogenblik in 't oog slikkert, en een wél denkend hart zo weinig aangenaamheid geeft, dat een bekend Vorst aan iemand betuigde, niets genoeglyks van alle zyne heerlykheid te hebben, dan het vermaak van te kunnen wél doen aan anderen. Waarlyk eene Vorstelyke Taal! ——— Dan, ik zou U terug geleiden naar de woeste Schotfche Kust! ——— De Haring, op zynen togt van daar voorttrekkende, wordt in zyne vaart door Engeland gestuit; des by als dan goed vindt zich in twee partyen te verdeelen: de eene gaat ten Westen naar Ierland, de andere ten Zuidwesten naar het Kanaal: eene reis, welke niet schielyk of binnen eenige dagen wordt volbragt; want de togt is groot, en de Voorzienigheid draagt zorg, dat by onderweg vertoeve, om den Vischeren gelegenheid tot de vangst te geeven ——— Onnoodig is het

het thans verflag te geeven, hoe de Haring verder zyne reize neemt, en waar ter plaatze hy door de Engelfchen, Schotten en Ieren, welken hy als in den mond loopt, gevangen wordt. Het is genoeg, als ik U zeg, dat, wanneer onze Visfchers denzelven, in het najaar, op de kusten van Engeland gaan vangen in diep water, om hem te rooken tot Bokking, waarvan dezelve diepwatersche Bokking heet, men den Haring ook verneemt in onze Zuiderzee, zo ver toch is hy dan gekomen, zynde vol hom en kuit. Dit is een gedoolte van die overgrootte fcholen, welke der grootte Visfchery aan deeze zyde van Engeland ontfnaapt is. Een ongelooflyk aantal, laast ik zeggen, millioenen Haringen zwerven in deeze Zee, zes maanden lang, dat is, van October tot in Maart en April des volgenden Jaars, om ; en hoe veelen men er van moeg gevangen hebben, zy fchynen niet verminderd, weinig egter ten laastten geacht, om dat zy, in 't najaar eene maand hier geweest en zeer vet zynde geworden, nu zonder kuit, dor en mager bevonden worden. Hieruit wordt de vraag gebooren: wordt dan telkens in den winter de kuit deezer Visfchen in onze Zee gefchooten? Worden millioenen jongen daarin gebooren? Vertrekken ze daarna met de overgebleeven' Ouden? Dit fchynt waar te zyn; ten minften kan ik U verzekeren, dat

dat ze omtrent April onze Zuiderzee verlaten, en den hertogt naar de Noordzee aannemen, waarna men er niets meer van vernoot.

V. Wonderbaare reizen! Misschien (zal ik nu eens gissen) zoeken zy hun oud verblyf weêr op, de overgebleven', die den dans ontkomen zyn; met de jongen? Mogelyk moeten zy, in het Noorden te sterk voortteelende, wegens gebrek van voedsel voor zo veelen, eenige Volkplantingen jaarlyks laaten vertrekken, om elders den kost te zoeken? Of mogelyk worden ze aldaar, op eenen zekeren tyd des jaars, vervolgd door hunne vyanden, waarom zy, veiligheidshalve, hunnen geboorte grond verlaten, welken zy daarna weêr gaan betrekken?

A. Twee redenen schynen er te zyn, die deeze Visschen tot verhuizinge dringen. De eerste is hunne talryke vyanden, als Walvisschen, Zeehonden, Dolphynen, enz. die hen najaagen. Hierom zyn ook de Kabeljauwert Trekvisschen, die, door de eersten vervolgd, naar de kusten van Noorwegen en de grooté Bank van Terreneuf wyken, en als dan by millioenen daar gevangen worden. De andere reden is, dat onze Zeeën, ten tyde des Zomers, krielen van Visschen en Wormen, naar welken de Haringen zeer gretig zyn, en wanneer dit voedsel weg is, verdwynen zy ook uit onze Zeeën.

Zeeën. Gy hebt, voor 't overige, vryheid, om, zo veel gy wilt, van de oorzaak der onbekende dingen te denken; doch onthoudt er altoos by, dat alle uwe bedenkingen niet meer dan loutere gissingen zyn. Stel derhalven in zoodanige zaaken nimmer iets vast, omtrent welken het geene schande maar eene deugd is, zyne onkunde te belyden. Laaten wy ons meer vermaaken met de aangenaame verwondering over de Scheppinge deezer Visfchen, over de Godlyke wysheid en goedheid, daarin zo zichtbaar te leezen, dan onzen tyd verspillen met vruchteloos denken over de vier onbekende bovengenoemde byzonderheden. En gesteld, men vindt al eens de natuurlyke oorzaak daarvan uit, er zal egter atyd erkend moeten worden, dat eene almachtige hand dezelve zo sterk vermenigvuldigt; dat eene uitneemende wysheid derzelver togten regelt, en eene onvergelyke goedheid dezelve in onze handen werpt. Zo verre kunnen wy het nu brengen, en, mogelyk, zal het nimmer veel verder gebragt kunnen worden ——— Gaan wy, na zo veele beschouwingen van volmaaktere Dieren, ons nu verlustigen met die der min volmaakten, waarin wy nieuwe wonderen zullen vinden, die U niet vermoeten zullen.

V. Welke zyn de min volmaakte Schepselen, van U hier bedoeld?

H. DEEL.

A a

A. De

A. De Zee, de Rivieren, de Poelen en deeze Vyver zelf zullen ons, willen wy, ook een ander tooneel van Schepfelen openen, ontelbaar en even verschillende, als de andere gewrochten van den Almagtigen! Ik noem ze min volmaakte Schepfelen, in vergelyking van de Dieren, Vogelen en Visschen, om dat zy, zo veel wy weten, geen gezigt, gehoor of reuk hebben; hoewel ze anders, op zich zelven, in hunne soort en naar hunnen stand aangemerkt, volmaakt zyn. Mogelyk zult gy deezen beter kennen, onder den naam van onbeweeglyke SCHULP- of SCHAALVISSCHEN. Zy genieten een volmaakter soort van leven dan de Gewassen, die alleen een trap van leven zonder zichtbaare gewaarwording hebben. De SCHULPEN zyn het verwonderlyk Huis, waaraan zy verknogt zyn, en waarin zy, zo lang zy leeven, wonen. De verscheidenheid der uit- en inwendige gedaante, de pragt der koleuren, en de schoonheid der tekeningen verdienen zo groote opmerking, als de zorg des Scheppers, om dit hun huis zo hegt te maaken, dat geen Roofvisschen lust krygen hunne tanden daarop te beproeven, zonder welke hegte huizen zy dezelve zeker tot hunne prooi zouden maaken.

V. Hoe groot is het getal der Schaalvisschen?

A. Het getal der verschillende HOORNEN en
SCHUL-

SCHULPEN is zo groot, dat ik U agt *honderd* foorten zou kunnen noemen, en ongetwyfeld is er noch een grooter aantal, dat ons onbekend is. Eenigen daarvan zyn zo klein, dat men in *zes ongen Zeezand negen duizend* Hoorns kan tellen, die tot het geslacht der zo genoemde Ammonshoorns behooren.

V. Laat ik er eenigen zien?

A. Na het middagmaal, wanneer de dag te heet is om te gaan wandelen, zal ik U myne Verzameling van Hoorns en Schulpen laten zien, in eene groote menigte van een verwonderlyk maakfel, my gezonden uit de Oosten en West-Indische Gewesten, waar men Schulpen vindt, die meer dan *honderd* ponden wegen; en *één* emmer waters kunnen bevatten;

— Met het Microscoop zal ik U daarna het Zeezand van Rimini in Italie, of het geen ik van de Zandbank voor Enkhuizen heb laten haalen, vertoonen. In het eerste, dat op het oog Zand schynt, zult gy de keurige Schulpen, Koraal, Marmerbrokken, ronde Bolletjes en andere dingen in 't klein beschouwen, die gy daarna in het groote in myn Kabinet zult zien: in het laatste zal uw oog fraaie Alikruikjes, Hoorstjes en andere Schulpjes ontdekken, eenige miljoenenmaal kleiner dan de groote Indische Schulpen.

V. Ik zal dan veele verschillende Hoorns en Schulpen zien? Is dit alles?

A 2 2

A. Gy

A. Gy zult meer zien! Vóór eenigen tyd beschouwde ik met verrukking in het Kabinet van den Haagfchen Leeraar, W. DE KONING, Hoorns, doorgezagd, om derzelve inwendige gedaante te leeren kennen. My dit vreemde, nergéns zo gevonden, herianerd hebbende, verzogt ik er onlangs eenigen, om er eene Tekening van te maaken, en die onder uw oog te leggen. De gewoone heuschheid deezer Vriends weigerde my dezelve niet, om er U mede te dienen. Die ontvangen hebbende, vertoonde ik ze aan den jongen Tekenaar der Sneeuwfiguren, (I. Deel bl. 147) willende verneemen, welke uitwerking dit wonderbaar Werk des Scheppers op hem zou hebben. Ik zag met vermaak hem daarvan opgetoogen, en daarop van begeerte brandende, om meer andere foorten inwendig te leeren kennen, verzogt hy my eenigen ter doorzaaginge in uren, die van zyne ftudiën overfchooten. Gereedlyk gaf ik er hem uit mynen voorraad, willende hem oefenen, en tevens zyne lydzaamheid in deeze moeilijke konst toetzen. Onaangezien nu verfcheiden' Hoorns, waarfchynlyk zeer oud, het geen men van buiten niet kon zien, na de doorzaaginge, vergaan bevonden werden, en de teere Instrumenten, daartoe gebruikt, dikwils braken, 't geen wy telkens verhielpen, hielt egter zyn moed gelukkiglyk stand

Hy

Hy leverde my, met geen klein genoeg, vyftien wél doorgezaagde Hoorns, en maakte er, onder myn oog, aanftonds eene Tekening van, die verlegd is onder myne papieren, doch ons ftraks wel in de hand zal vallen. De gediensfige Vriend, ook ter Uwer leringe zo genegen Heer en Mr. J. H. VAN HASSELT maalde daarna, met zyne gelukkige Tekeningen, eene tweede van de andere Hoorns af, welke ik U hier aanbied. Zie, lieve Leerling! nieuwe ongedachte Wonderen! Zie eenen verbaazenden inwendigen toefstel, zeer wyd verfchillende van de Ingewanden der Menfchen en Dieren, der Vogelen en Vifchen, der Infeften en Planten.

V. O van welk een verwonderlyk heerlyk maakfel zyn de binnenfte deelen deezer Hoorns! Welk een verfehbil vernoot men in allen! Wie zou, op het bloot aanzien, dat ooit vermoed hebben! — Ellieve! leg my deeze Wonderen breeder uit?

A. Gy ziet, *Plaat 5*, eenen Hoorn, de mol geheeten, om dat hy langwerpig rond en platagtig is: men is toch, ook ten opzichte van Hoorns en Schulpen, gewoon, naamen, ontleend van dingen, welken zy meest gelyken, aan dezelve ter onderscheidinge te geeven. De opening van agteren naar binnen kunt gy, nu hy doorgezaagd is, zien; zy is getand. De inwendige toefstel is zeer fraai.

Alle deeze Hoorns hebben van binnen veele omloopen, waarom men ze krultrekkige of Spi-
raale Hoorns noemt. De ingang van deezen
is zeer wyd, doch ze eindigt schielelyk in een
klein huisje, waar de weeke Inwooner on-
getwyfeld met zynen staart vast zit, terwyl
zyn lichaam de ruimte deezer omloopen be-
flaat. Alle omgangen zyn egter niet dezelf-
den: hier vindt gy al wederom Eenvormig-
heid en Verscheidenheid. Elke Hoorn heeft
zyn byzondere omgangen, die in veelen door
eene spil in 't midden ondersteund wordt —
Geheel andere krullen ziet gy in de
BONTEKRAB; zy zyn langwerpig en wyder
— Den allerschoonsten toetsel ontdekt uw
oog in den NAUTILUS, wiens doorgezaagde op
elkanderen sluitende deelen, boven en onder
verbeeld worden. Hierin vindt gy geene omloo-
pen, maar wel veele kamertjes. Tel ze eens,
gy zult er, in deezen negenſuvertig vinden, al-
le hol geboogen, blinkende van 't schoonste
Paarlemoer, zich vereenigende door affshot-
fels of wanden, die gemeenschap met elkan-
deren hebben door pypjes, welken, naarmaa-
te zy tot het einde naderen, allengskens naau-
wer worden: door deeze pypjes gaat de
staart van het dier, die aan het agterste, dat
is, in het midden des Hoorns, vast zit. Deeze
Hoorn heeft geene wyde openingen, maar alleen
eene zeer kleine, van gedaante als een cirkel,

Den

Den Bewooner van deezen allerfraaisten Hoorn beschryft men als eenen Veelvoet met agt Armen, waar mede hy zyne spyze aanvat: hy is ook met vliezen voorzien, met welken hy liggende, zo als hy hier beneden is afgebeeld, op het water kan zeilen. Tot dat einde steekt hy twee Armen uit, en spant het dunne ligte vlies, dat tusfchen beiden is, als een zeil, uit: twee anderen steekt hy nederwaards, als riemen, in de Zee, om zich te bestieren, latende zo veel waters in zyne Schulp loopen, als noodig is, om dit kleine vaartuig te ballasten. Komt er onraad, dan haalt hy zeil en riemen haastlyk in, laat de schulp vol water loopen, en duikelt naar den grond. Wil hy daartua wederom boven komen, hy ~~keert zyne bark aartig om~~, en verheft zich dus naar boven. Zo ras hy de oppervlakte des waters bereikt heeft, keert hy zyn klein vaartuig wederom behendig om, laat er het overtollig water uitloopen, spreidt zyne vliezen uit, en begint wederom te zeilen, waarom men hem ook den naam van het SCHIPPERTJE geeft — De BRUINE PATRYSHOORN heeft, in den beginne, eene zeer wyde opening met eene fraal gedraaide spil; eindigende in een klein huisje — In de GOUDLAKENSCHÉ TOOT ziet gy groote langwerpige omgangen, die in een klein punt afloopen — De AGAATE BAK

vertoont U op nieuw eene andere gedraaide spil, langwerpig; de omloopen hebben wanden, ongemeen dun, fyn, en wifflinkende als glas — In den BISSCHOPS MYTRA ziet gy zeer langwerpige fpiraale omloopen met eene anders gedraaide spil in het midden: het ftuk, nevens deezen Hoorn getekend, is het afgezaagde, waarin gy zien kunt, hoe het zelve op het voorige fluit — De WITTE PORCELEINHOORN is anders gevormd. Hoe wyd zyn zyne omgangen, hoe zeer verfchillen ze van de anderen! de binnenften zyn geflooten, wyl, by het doorzaagen, alleen het buitenfte deel gemaakt wordt — In de GONDRAKENSCHÉ TOOT dwars doorgezaagd, kunt gy veelvuldige fierlyke omdraayingen zien, waardoor hy van alle anderen zeer verfchilt — Eindelyk de kleine SAMBAAR pronkt met geregelder omloopen, dan gy in den MOL en den BRUNEN PATRYSHOORN afgetekend ziet.

V. Myne verwondering over de verfchillende fraaie wyze, op welke de aanbiddelyke Schepper deeze Dieren vormde, kan niet eindigen!

A. Zekerlyk! daar elk Hoorn in Zee (en hoe veel' millioenen zyn 'er niet in?) zyn eigen fchoon maskfel heeft, zyne verfchillende koleur, en eenen Inwooner, die aan dit harde huis vâst gehegt is, en dat nooit ver-

DE MOL.

DE BONTE-KRAK.

DE EENE HELFT VAN DEN NAUTILUS.

DE BRUINE PARYS-HOORN.

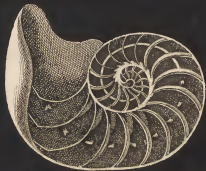
DE GOUDLAKENSCHÉ TOOT.

DE AGAATÉ BAK.

DE TWEE STUKKEN VAN DEN BISSCHOP'S-MYTER.

DE ANDERE HELFT VAN DEN NAUTILUS.

DE WITTE PORCELEIN-HOORN.

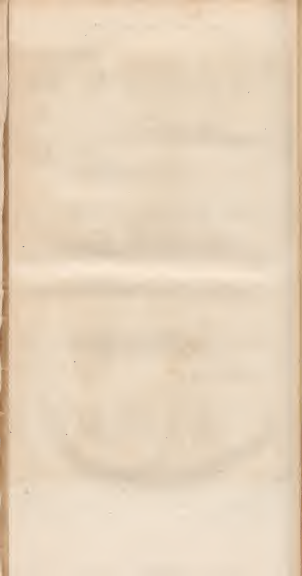

DE GOUDE TOOT DWAR.

DE SAMAR.

*O van welk een verwonderlyk heerlyk maakfel zijn de binnenste deelen dezer Hoorns! Welk een roefzigt vernemen men in allen! Wie zou, op het bloot aanzien, dat oors
verreid liden? 33 372.*

verlaat, hoe zou dan uwe verwondering kunnen eindigen? Ik zal U honderd of meer Hoorns van ééne soort lasten zien, en U tyd geven, om er twee uit te zoeken, die volmaakt gelyk getekend zyn: gy zult egter zulke twee niet vinden. En dit heeft niet alleen plaats in eene, maar in alle soorten, even gelyk dit verschil zo gevonden wordt in de Aangezigten der Menschen en in hunne Spraaken, in de Dieren en in Vogelen, in de Viscchen en in de Insecten, in de Planten en in Zandkorrels, enz. Dus ontdekt gy in elke soort van Hoorns den ouden wyfen regel, Verscheidenheid en Eenvormigheid. Beiden roepen uit 's Scheppers eeuwige kragt en Godlyheid, die in de afgronden der Zee, dag aan dag, door duizend monden verkondigd worden, zo wel als de Hemelen hier boven Gods eer vertellen, en het Uitspanfel zynor handen werk.

V. Kan men uit de uiterlyke gedaante der Hoorns niet oordeelen van de inwendige?

A. In sommigen! by voorbeeld, in den MOL, in den NAUTILUS, en in den WITTEN PORCELEINHOORN, kunt gy er niets van ontdekken: dan, wanneer men de kruiuen van den BRUINEN PATRYSHOORN, van de GOUDLAKENSCHÉ TOOT, en van anderen van deeze soort beziet, zult gy daarop kringen ontdekken, die U lee-

ren zullen , hoe veele omgangen er in den Hoorn zitten , en op welke wyze zy loopen. En , wanneer gy eenen langwerpi- gen Hoorn hebt , gelyk den BISSCHOPS MY- TAR , en dergelyken , dan kunt gy aan de zyden zien , hoe de omloopen binnen gefield zyn. By het doorzagen , heb ik dit geheim , my te vooren onbekend , geleerd , waaruit men dit voordeel kan trekken , dat men den Hoorn kan doorzagen , zo als men dien van binnen begeert te zien.

V. Ik blyf in myne verbaasheid volharden! Gy vertoont my dingen , waaraan ik nooit te vooren dacht , waaraan duizenden met my niet zullen gedacht hebben ! Leer my nu de geboorte , aart en levenswyze deezer min volmaakte Schepselen , die zekerlyk weinige Zintuigen hebben ?

A. Gy verlangt meer dan iemand U zeg- gen kan ! Wy hebben onder de Wateren geenen vryen toegang , om de Huisbouding deezer Schepselen van naby te behoeren ; des onze kennis van dezelveu zeer gebrekkig is , en ongetwyfeld zo blyven zal. Alleen wecten wy , dat deeze binnen inwoonende Dieren zo week als Wormen zyn , waarom God hun zulk een hegt huis gaf ; dat ee- nige Hoorns hunne jongen by duizenden te gelyk baaren ; dat de meesten eieren voort- brengen , bedekt in een hard vlies , of in
eene

eene soort van slym, of vliezige zakjes, door vezelen saaneen gebegt, te gelyk, of eenige dagen agtereen; en dat zy, zo veel wy tot hiertoe weeten, geen gezigt, geen gehoor of reuk hebben, maar wel een zeer fyn gevoel en* eenen zeer goeden smaak. Mogelyk, wordt 't gebrek der drie eerste Zinnen, hun onnoodig, op eene andere wyze vergoed.

V. Waaruit zoudt gy het laatste besluiten?

A. Uit de Waarneeming, die men omtrent de zogenaamde NAGELSCHULP of groote Holdster gedaan heeft! Laat ik ze U verhaalen, wyl ze U bekooren zal. In deeze Schulp, door eenen weeken Visch bewoond, bevindt zich teweens een Krabberje, dat deezen Visch, zynen huiswaard, nooit verlaat, ten zy wanneer hy sterft. Dit Diertje, 't FINNEWAGTERTJE van ons geheeten, eenen ping lang, dun van schaal, ligt of vuurig rood, met witte puntjes gespikkeld, moet als Deurwagter, toezien tegens onraad, of als 'er eenige prooi te vangen is, 't geen dus toegaat. De Visch der Schulp, een groot plomp beest zonder oogen, opent zyn huis, veinst zich dood, en lokt de kleine Vischjes, welken op die gevaarlyke plaats komen aanzwemmen, om te proeven, of zyne spys hun behaagen kan. Het Krabberje, 't welk oogen heeft, ziende, dat het
huis

huis van den Visch, zynen Huiswaard, vol floute vreemde gasten komt, nypt hem hel- melyk met zyne schaaren, waarop hy ter- stond zyne groote schulp fluit, de gevangen' Vischjes doodt, en tot voedsel gebruikt, geevende aan het Krabbetje, zynen Wagter, een bescheiden deel voor de moeite zyner waakzaamheid.

V. Gy verstaat de konst, om my hoe langer hoe meer te ontdoen van de voorige ongevoeligheid omtrent de groote Werken des Scheppers: gy wekt myne begeerte naar derzelve Schoonheden sterker op: gy haalt my over, om meer naar U, dan naar de dagelyksche dwaaze vertellingen en ydelhe- den van Menschen te luisteren: ei! gaa dan voort met de ontdekkingen der Won- deren in de Zee?

A. Gy houdt ook mynen yver door zulke loflyke betuigingen gaande; maar gy weet mogelyk niet, welk een ruim veld gy my hier opent. Myn besik is niet alle Stran- den te bezoeken, alle Schulpen en alle Hoorns te bezien. 't Is ver genoeg gebragt, als ik U maar op den weg helpe, zo, dat gy zonder leidsman kunt voortgaan, om, na zulke verlustigende beschouwingen, te eindigen in de aanbidding des Allerhoog- sten, die U en 't kleinste Schulpvischje for- meerde.

V. Uw

V. Uw Plan blyft dan, ook ten aanzien der Zeegewrochten, my by die van ons Vaderland voornaamelyk op te houden?

A. Dit heb ik al meer dan eens te kennen gegeven, en gy doet wél U dat wederom te herinneren — Ik gaa dan myn bestek vervolgen — Al hebben wy zulke verwonderlyke schoongekoleurde Zeeschulpen niet op onze, als op de Amboinsche Stranden, welken ik meestäl, by eenen treurigen regenagtigen dag, als de wandeling my belet wordt, of als ik my in eene loome hul bevinde, beschouwe, om my door 't gezigt van de Wonderen mynes Maakërs te vervrolyken, gelyk dit zo dikwerf het gelukkig gevolg daarvan is: al hebben we, zeg ik, geene zo uitmuntende schoone Zeeschulpen van een zeldzaam maakfel; er is egter aan onze Stranden noch al wat fraais te zien, dat U een denkbeeld van het overige geeven kan.

V. Wat dan? de ruwe lelyke OESTER, de vuile Mosfel, of de lelyke Alykruik? enz. vertoonen die waare Wonderen en Schoonheden?

A. Om dat gy van deezen ophaalt, zal ik by dezelve stil staan, en zo deeze uitdrukkingen ernst zyn, U op nieuw leeren, welken hinder uwe waare of nu voorgewende vooroordeelen omtrent de Schepping doen — Luis-

ter

ter naat de geboorte en levenswyze der OESTER. Als gy in het laatste van May, of in het begin van Juny by onze Zeeuwsche of Noordhollandsche Oesterbanken in de Zee komt, zult gy, eene levendige Oester in de hand neemende, daarin een melkagtig sap vinden: dit sap zyn kleine eitjes, uw Microscop zal het U leeren. Open ze wederom in July of Augustus, en gy zult ze kennen voor levendige Oestertjes met de schulp gebooren, door de Moeder tusfchen de baarden in de schulp uitgebroeid. Open ze daarna voor de derdemaal, en gy zult ontdekken, dat de Moeder de jongen, nu groot genoeg geworden zynde, door de beweging haarer baarden zich heeft weeten kwyt te maaken, welken op steenen en andere daarby liggende Oesters zyn vast geraakt. In April of May des volgenden jaars zo groot als een dubbeltje geworden zynde, kunt gy ze door onze Visfchers zien opvisfchen, van andere Oesters en steenen affcheiden, en deeze eenjaarigen, Broed geheeten, op de Oesterbanken zien zaaien, en, heeft men er geen genoeg, anderen, uit Engeland gehaald, er onder zien werpen. De Schulp daar liggende, krygt nu, elk jaar, eenen nieuwen rand; op het vierde jaar eet men ze; de grootften zyn van zes of zeven jaaren.

V. En als men deeze Schulp opent ?

A. Open de van U zogenoemde lelyke vierjarige Oester ! Welk eene heldere witheid , welk eenen glans , welk een emailleerfel , zilververwig of paarlemoeragtig , zult gy er binnen in ontdekken ! De Schulp zult gy tot haar lichaam zien behooren . In de Dieren hebt gy de beenderen buiten met vleesch bekleed gezien ; maar hier zit het vleesch binnen de beenderen . Welk eene zonderlinge verscheidenheid ! — Verwonder u verder over de kleinheid der jonge Oestertjes . *Honderd* , tusfchen de baarden der Moeder naast elkanderen liggende , maaken niet de lengte van *één* duim uit ; egter zyn ze ~~zo~~ *volkomen* als de Moeder zelve . Als zy groeien , groeit ook de Schulp , uit laagen bestaande , in dier voege , dat de onderfte altyd onder de anderen woortwast , wyl derzelver stoffe uit het lichaam der Oester voortkomt ; alle jaaren , meent men , met drie schilfers . Op het tweede jaar is zy vruchtbaar , elk bevrucht zich zelve . Drie of vier jaaren oud zynde , brengt zy *eenige* ~~honderd~~ *duizend* of wel *één* *millioen* kinderen voort . Zyn de Dieren , of de Vogelen wel zo vruchtbaar ? Dan , dit heeft de Schepper zo gewild , om dat zy , zo veel kleiner dan dezelve zynde , wy er op eenmaal zo veel meer ter spyze noodig hebben . Welk eene voorzorg ! Welk eene orde !

V. Ik

V. Ik beken, myne vooroordeelen beginnen ook hier meer en meer te vallen! Ga voort, op dat ze geheel wyken?

A. Gy wilt misfchien weeten, hoe dit blinde Dier, zonder handen of voeten leeft, zich beweegt, en voortkomt? De Oester, dus leerde ons de beroemde BASTER, ligt liefst in haare holle schulp: wil zy zich omkeeren, zy opent en sluit veelmaalen haare schulp, en perst door die beweging het zachte slijk ter zyde weg. Dit raakt dan door de drukking des waters onder haar. Het duurt, 't is waar, wel wat lang, doch wat heeft het Dier anders te doen? Zy valt, door die verhooging van onderen, eindelyk om. Rolt zy op de platte zyde, dan kan ze zich niet omwenden zonder den bystand van 't water. Merkt zy de aankomst van de ebbe of den vloed, zy opent haar huis zo wyd als mogelyk is, op die wyze, dat de stroom des waters, daar tegen aanlopende, en de gaapende Schulp persfende, haar eindelyk omwipt. Anderen meenen, dat de Oester zo verre haare schulp niet kan openen; des is hier eene nieuwe gelegenheid voor U, om dit twyfelagtig stuk te onderzoeken.

V. Welken lof zal ik hier opzingen?

A. Zeg: „ ó Almagtige en goede Opper-
„ heer van alles, gy geeft het leven aan
„ een Dier, dat geen leven schynt te heb-
„ ben!

34 Ben! Gy onderhoudt een Schepsel, dat
 35 niet gevormd is dan om te eeten, en
 36 voor ons te verménigvuldigen! Gy doet
 37 een Dier gevoel en smaak bezitten, en
 38 daardoor leeven, al heeft het geen oog,
 39 om een gevaar te zien, geen oor om on-
 40 raad te hooren! Gy geeft een sterke wo-
 41 ning, aan een Schepsel, dat geene wapenen
 42 tot eigen bescherming van U ontving! Gy
 43 bezogde aan dit Dier geene beenen,
 44 geene handen, om te arbeiden of voedsel
 45 te zoeken, maar het wagt met eene gra-
 46 pende schulp, tot dat, op uw bevel, de
 47 spys hetzelfde in den mond loopt! Gy
 48 vormde dit Dier van eene weeke stoffe;
 49 doch met de sluitinge der schulp, die zo
 50 geweldig sterk toeknypt, is de weêrlooze
 51 Oester in de uiterste veiligheid! Gy leerde
 52 haar geene taal spreken, gelyk den Mensch,
 53 egter maakt ze een stil geknars, eene
 54 soort van spraak; en wordt mogelyk van
 55 haare nabuuren verstaan! ——— Hemel-
 56 sche Voorzienigheid! moet gy dus niet op
 57 de Aarde en in de Zee erkend, en ge-
 58 loofd worden?"

V. My bevangt dezelve verrukking! „He-
 59 melsche Voorzienigheid! aldus wordt gy
 60 van my op de Aarde, en in de Zee er-
 61 kend en geloofd!" . . . . . Noch ééne
 II. DEEL: Bb Vraag!

Vraag! Tot welke nuttigheid gaf ons God dit Schepsel?

A. Is men geene Paarlen van het schoonste water aan de lelyke Oester verschuldigd? Verdienen zy meer lof op de tafels der gezonden, dan aan de legerbeden der kranken? Herstellen ze niet op eene uitnemende wyze eene zwakke maag? Doen zy niet de rustelooze kranken slaapen? Versterken ze niet de slappe kragten? Bezitten ze niet een onwaardeerbaar vermogen, om den steen te breeken? Temperen niet derzelver uitgebrande schulpen, tot een poeder gestampt, het zuur der maag? Dryven ze niet het water af, en doen ze niet het zweet zagt uitbreeken?

V. Welke wonderbaare Nuttigheden!

A. En welk eene fraaie Aanmerking valt hieruit te trekken? De lelyke Oester kan dus eene schildery zyn van nederige Vaderlanders, die, de tegenwoordige grootschheid van het leven veragtede, zonder eenig uiterlyk vertoon leeven, en dus, by nalatigheid dezer uiterlyke flikkeringen, onbekend in het duister schuilen, en daarin vergeeten worden, hoewel het Vaderland de uitmuntendste diensten van derzelver groose verborgens talenten zou kunnen ontvangen.

V. De morsige mossel zal niet zo grooten lof, denk ik, niet vereerd kunnen worden?

A. Als

A. Als ik alle Mosfelen, waarvan wy wel *zweintien* foorten hebben, befchryven zou, zou ons gefprek te lang worden. Uit zo veelen zal ik er alleen *drie* neemen, en 't begrip van deezen zal genoeg zyn, om van den aart der anderen niet laag te denken. Onze gemeene Mosfel kan door een lid, dat de gedaante van een tongetje heeft, zich vast fpiennen, omkeeren en voortkruipen. Om zich elders te begeeven, opent zy haar fchulp, fleekt dat lid fomtyds anderhalven duim ver uit, voelt naar alle kanten, en, dat vastheggende door een kleverig vogt, waar mede het hezet is, op het een of ander ding, dat haar gevalt, trekt zy zich, al voortfchruivende, daar naar toe. Dit lid is dus den Voet der Mosfel; zy heeft door hetzelfde een voorregt boven de Oester.

V. Hoe is deeze Voet?

A. Deeze Voet is hoogbruin, met verfcheiden' fpieren voorzien, om zich te kunnen draaien, en wenden. In dit lid is eene holle fleuf, om, hetzelfde ergens op plakkende, daaruit een vogt te laten loopen; dat de Mosfel by zich heeft, 't welk, gefield zynde, eenen draad vormt, die men ziet, als de Mosfel haare tong, dat is, dit lid terug trekt. Zelden fpiert zy, op éénen dag, meer dan *drie* tot *vyf* draaden; doch, by lengte van tyd, soms van *dertig* tot *vier-*

tig, aan welken zy dan, als aan zo veele kabels, vertuit ligt. Maar, zich in dier voege eens vast gesponnen hebbende, kan zy die draaden niet weêr inpalmen, nog zich los maaken, ten zy die kabels door uiterlyk geweld gebrooken worden. Wanneer zy dugt, dat die te oud worden, of te onsterk zyn, spint zy nieuwen. *Pyfëntwintig* honderd zulke draaden zyn zo fyn, dat ze, nevens elkan deren gelegd, alleen de lengte van *eenen duim* kunnen uitmaaken. Zy is dus de spinster der Zee, gelyk op het Land de Zydeworm.

V. Vreemde Eigenschap! Een Visch ligt aan kabels! Welk eene zorg, door den Heer der Natuur, voor dit veragte Schepsel gedraagen!

A. Laat ik U meer zeggen! De Mosfel legt Eieren in April en May, waarom onze Landbestiërders verboden hebben, dezelve als dan te vangen. In het tweede jaar zyn de Mosfels eetbaar; op het derde jaar reeds te groot — De harde schulp verdient ook uwe opmerking. Zy is van boven met een Vlies bekleed, en kan, dat afgenomen zynde, fraai gepolyst worden, wanneer er een schoon blaauw te voorschyn komt. Dit Vlies bestaat uit fyne vezels, die, naar de gedaante der Mosfel geschikt, voor rond zyn, en regt naar agteren loopen. 't Vlies hangt ook een weinig over den rand, waar de Mosfel haare schulp opent, mogelyk

lyk om daardoor lucht en water te kunnen zuigen, en niet te min de woning tegens andere Dieren geflooten te houden. In weêrwil eger der goede dekkinge door twee schulpen, kan het Dier, by eene sterke dreuning der lucht, veel leeds lyden. Wanneer toch een Schip, met Mosfelen gelaaden, voorby eene Stad zeilt, waar het Kanon gelost wordt, sterft het grootste gedeelte der lading, om dat de Mosfel, door de dreuning verschrikt, en te schielyk haare schulp willende sluiten, haar byhebbend water kwyt raakt, en, dus droog geworden, binnen korten moet sterven. Zie hier eene mengeling van teêrheid en kracht in het zelfde Schepsel.

V. Dus zyn dan ook de Mosfelen fraai van maakfel; waren zy maar niet zo gevaarlyk in het eeten?

A. Waren zy in zich zelve zo schaadelyk, als gy schynt te dugten, de goeder-tieren Verzorger der Waereld zou ze ons in zulk eene menigte niet gegeven hebben! Of heeft God ergens millioenen vergiftige Dieren voor ons geschaapen? En ware 't eerste zo, onze Overheid zou niet zo naauwlettend zorgen voor derzelver vermenigvuldiging.

V. Is die dan van zo veel belang?

A. Gy kunt er niet aan twyfelden, als ik U zeg, dat de Zeeuwen, jaarlyks, duizend

en meer tonnen Mosfelen op hunne Banken vischen en verkoopen, die eene groote vervulling aan den kooper, en een goed inkomsten aan den verkooper geeven. De Zuyderzee teelt er weinigen. Eene Bank met kleine Mosfelen heb ik voor de haven van Edam gevonden — Het kwaad gerugt van schaadelykheid, dat haar ten onregte nagaat, moet gy toeschryven aan de Eieren der Straalkwalle, een ander Zeedier, welker Eieren, nu en dan, door de spoelende Zee in de gaaspende Mosfel kunnen geworpen worden, en, gegeten, het lichaam doen zwellen, en zeer benauwen. Dit ongemak kunt gy aansfonds door een braakmiddel, of, het geen gemaklyker is, door het inneemen van een paar lepels wynazyn doen overgaan.

V. Nu moeten er noch twee andere Mosfelen, volgens uwe belofte, volgen?

A. Ik wil uwe verwondering wekken door de zogenoemde STEENMOSSSEL, om dat zy van haaren Schepper een vermogen kreeg van te kunnen booren in harde Steenen, en er eene wooning voor zich in te maaken door de hulp haarer Schulp, die tot dat einde als een vyl getand is. Hoe vreemd zult gy ook toekyken, als gy dit Dier eens aantreft, en hetzelfde licht van zich ziet geeven, ja zelfs dat licht mededeelen

aan

aan water, melk, honing en andere dingen?

V. Nu van de derde?

A. Laat ik U ook iets van de SLIKMOSSSEL zeggen, welke niet min uwe aandacht verdient. Zy zitten éenen voet onder het slijk: de plaats kunt gy onderkennen aan een gaatje in het slijk ter grootte van eenen stuiver. In het water steekt het Dier zynen snuit uit, voorzien aan 't einde met twee openingen en grypertjes. Zo gy die uit het water haalt, zal 't Dier het zee-water, wel zer voeten ver, uit den snuit spuiten. Tusschen een dun geel vlies legt het Diertje gemakkelyk in zyne Schulp, en heeft eenen voet, om door het zand te kroepen. Een verwonderlyke voet inderdaad! aan hetzelfde dienende om te gaan, te booren, te beetelen, te hakken en te schoppen, naardat het Dier zulks in het zand goed vindt. Zodanige meest onbekende Konststukken schuilen er ook onder de Wateren!

V. Waartoe dient deeze tweede en derde Mossel?

A. Om de Overgangen in de geschaapen' dingen te bewaaren, en de schakel der grootte Scheppinge te volmaken.

V. Tot geene andere diensten meer?

A. Gy hebt reeds verscheidenmaalen gezien, dat men geleerd heeft, alle dingen

ten onzen gebruike aanteleggen, het geen pok in de Mosfelen waar is. Men haalt dezelve met spaden en kraauwels, dat een zwaare arbeid is, op 't Eiland Ter Schelling en elders onder uit het zand, daar ze met andere Schulpen doormengeld, dood liggen, en brengt ze dus met geheele Scheepsladingen naar veele plaatzen van Friesland en Noordholland, waar ze, in de Zon gedroogd zynde, door de zogenoemde Schulpzand-molens vermaalen worden. Het gemaalene wordt daarna gezeift, waaruit men drierlei Schulpzand krygt. Eene soort is fyn en grof, gemengeld; doch hoe blaauwer hoe mooier. Het fyne gebruiken de zindelyke Noordhollandfche meiden tot het witschuuren van trappen en ander houtwerk: het andere grove geeven de Landlieden den Mestkalveren in, om blanker vleesch te krygen: de zilte deelen der Schulp-prikkelen naamelyk de maag, wekken den honger, en doen dus die Dieren met meer graagte eeten. Eene tweede grover soort noemt men Hagel, en wordt gebruikt, om de tuinpaden vast te maaken, en op versch geteerde planken en Bruggen te strooien. Eene derde soort is het zinkfel van den Hagel, in water gewassen, en door eene zeef gespoeld: nat zynde is het blaauw, en gedroogd, zo fyn als meel, en zo wit als kryt,

kryt, door de molenaars Kliemfel, en te Amsterdams Bloem geheeten, het geen daar en door geheel Noordholland gebruikt wordt, om, gemengd met een klevend vogt, de Porcelain-kasfen helder wit te maaken. *Één* Molen kan ten minsten zeven zulke Scheepsladingen in *één* jaar vermaalen.

V. Hoe veele voordeelen levert ons dan deeze soort van Mosselen! Wat nu meer?

A. Voeg er de ALYKRUIKEN by, die volmaakter dan Oesters en Mosselen zyn, wyl zy twee oogen hebben, niet op de hoorntjes, gelyk de inlandsche Slak, (want in alles moet verscheidenheid zyn) maar een weinig lager op een byzonder klein hoorntje, dat op de zyde van het groote vast is. Zo dra zy gebooren zyn, zyn ze al voorzien met een hoornagtig dekseltje tot fluiting voor haare huisjes. De Schepper bezorgt ons Alykruiken, om er ons op te vergaaten: dan, indien de Grooten, zo kiesch van smaak, die niet mogten beminnen, onze geringe Vaderlanders zullen ze zeer wel blyven lusten.

V. Laat deeze aanmerking U niet langer ophouden, anders verlieze ik er by?

A. Zyt gy naar anderen begerig, slaa dan uw oog, wanneer gy aan 't Strand wandelt, op de kleine gladde SCHULPES, die er by millioenen liggen. De Zee werpt er veele

op 't Strand by het Eiland Marken, en elders, die, SCHIL geheeten en van daar gehaald en verkogt, op de wandelpaden van de fraaie wallen der Noordhollandfche Steden, ook in de Tuinpaden en Hennenhokken, zindelijkheidshalven, worden gestrooid. Eene andere foort werdt, oulings en heden noch, in menigte uit de Noordzee gehaald, voornamelyk van Petten, tot eene nuttigheid, die gy niet raaden zult, ik meen, tot Kalkbranden. De Noordhollandfche Kerken, die voor geene anderen onzes Vaderlands in grootheid en schoonheid behoeven te zwigten, zyn van deeze Kalk gebouwd: tusfchen de Steenvoegen ziet men noch, hier en daar, de onvergruisde Schulpjes zitten. De fchoone Grootte Kerk van Zutfphen, en de oude Stadsmuuren aldaar, tusfchen welker voegen men de Kalk fchynt gegooten, en dus de Steenen vastgemaakt te hebben op eene ons onbekende wyze, doch zo uitneemend hegt, dat 'er de tegenwoordige konst voor zwigten moet, ten zy de Heer **REDELYKHEID** zyne nieuwe uitvinding, die veel beloof, ons leere; de gemelde Gebouwen, zeg ik, zyn mede van die Kalk gemaakt, en ongetwyfeld ook meer andere Gefligten onzes Vaderlands, waaruit wy zien, dat onze Voorouders de waarde van deeze foort van Kalk zeer wel kenden,

den, en te regt boven de vreemde waardeerden.

V. Waar bereidt men noch deeze soort van Kalk?

A. In Friesland, Zuyd- en Noordholland heeft men, tot dat einde, veel Kalkovens, des de Zee, ook in dit opzicht, een ongelooflyk groot voordeel aan ons Vaderland bezorgt.

V. Wat woont er in deeze Schulpjes?

A. Deeze Strandfchulpjes worden van een Vifchje bewoond, dat wit van vleesch is, hebbende twee effen gladde lachtpypen, die het, diep onder het zand zittende, vyf of zes duimen lang kan uitrekken, en by onraad inhaalen. De Schulpjes zyn effen, glad, langwerpig, weinig uitgehoud, plat, wit- of geelagtig van koleur, met blaauwe, graauwe of roode ftreepjes in den omtrek, des men ze ook tot verfierfels kan bezigen. Ik heb twee Bloemrookers, van zulke en andere Schulpjes zo fraai gemaakt, dat ze *honderd ducaaten* waardig geacht mogen worden, by eenen myner Vrienden gezien.

V. Oesters, Mosfels en Zeeſchulpen, zo nuttig tot voedsel, tot genezing, tot Kalkbranden, en tot fieras! ... Hoe verandert ook hier, door zulk eene befchouwing, het anders woest gelaat der Zee! Hoe talryk zyn de goedheden des wyſen Formeenders ook in deezen! Wy, die in ons Vaderland

geene

geene Kalk kunnen graaven, en ten duuren pryze uit andere Landen haalen, kunnen ze zelve in dier voege maaken!

A. Wy behooren altoos de Schepping van de nuttige zyde te beschouwen, of wy beantwoorden niet aan het waar oogmerk des Formeerders! Nu ik U met deeze schoonheden ingenomen zie, zal ik U, by deeze gelegenheid, een ander aanmerkelyk Zeedier, de GANZEMOSSEL geheeten, leeren kennen. Een zeldzaam Schepsel indedaad! Verbeeldt u eene vleezige buis, gelyk eenen dunnen darm, van onderscheiden' lengte, somtyds van zes duimen, geelagtig, zo dik als een ping, zittende met het eene flompe einde tegen den bodem van een fchip, of op een stuk houts, dat aan onze Kusten komt dryven, terwyl het ander einde afloopt in twee fluitende fchulpen, binnen met eenen baard voorzien.

V. Is dit zulk een aanmerkelyk Zeedier, zulk een zeldzaam Schepsel?

A. Toen men voorheen, als eene vaste Natuurwet, gefield hadt, dat alles of levendig gebooren werdt, gelyk de Dieren, of uit Eieren voortkwam, gelyk de Vogelen, ftondt men daarna niet weinig verbaasd, by het zien van twee Schepsels; ik meen de Ganzemosfel in de Zee, en den Veelvoot in de zoete Wateren, in welken
men

men eene gansch andere wyze van voorttellinge, tot verwondering der geheele Waereld, ontdekte, naamelyk aan eene der zyden van de Ganzemosfel en den Veelvoet vertoont zich het jong, eerst als een verheven stipje, dat uit 's Moeders zyde, als een uitbottend lot, schiet, opgroeit, en daarna zo groot geworden zynde, dat het den kost kan zoeken en vinden, zich van haar afscheidt, en op zich zelve gaat leeven, wordende met den tyd wederom eene Moeder van anderen. Overweeg dit, en zeg my, of dan niet de Ganzemosfel een aanmerkelyk Zeedier, een zeldzaam Schepfel is?

V. Dus bevatten de zoute en zoete Wateren dezelfde verbaazende Wonderen, die my zo wel verrukken, als ze den eersten Beschouwer in opgetogenheid zullen gebragt hebben.

A. Er zyn meer zulke dingen, die 's Schepers eere verkondigen, by voorbeeld, de KREEFTEN. In de Meyerysche Rivieren, in de Berkel van 't Graaffschap Zutphen, en in sommige Vyvers der lommerryke schoone Landhuizen van dit Gewest, vindt men Kreeften, wel klein, doch van eenen zeer fynen smaak. De Zee is ryk van grooten, doch, wyl er hier voor onze tafels te kort komen, haalen dartien Zierikzeefche Sche-

Schepen, er jaarlyks, zesmaal *honderd en vier-*
twintig duizend uit Noorwegen. De nut-
 tigheid van derzelver Oogen is in de Genees-
 kunde overbekend; de Visch zelf voedt
 en versterkt zo ongemeen, als ze wél
 smaakt ——— Dan, 't is niet min verwon-
 derlyk, dat dit Dier, nevens de Krabben
 en Garnaten, zyne Eieren niet binnen het
 lichaam kunnende bevatten, vermids de har-
 de schaal zich niet kan uitzetten, dezelve
 daar buiten met de pooten draagt ———
 dat hetzelfde (onderscheiden hierin van alle
 Viscchen) zyne oogen niet in en uit kun-
 nende haalen, nog dezelve naar alle zy-
 den draaien, het hoornvlies in vierkante
 vakjes fraai verdeeld heeft, bolronde in
 het midden, gelyk de horologieglansjes, om
 naar alle kanten te kunnen zien ——— dat
 ééne soort derzelven sprieten heeft met *twee*
honderd en vyftig ringetjes, in elk *vyftien-*
twintig openingen, welke getallen, met el-
 kanderen vermenigvuldigd, zesduizend *twee*
honderd en vyftig openingen of gaatjes uitmaa-
 ken, uit welken, als de Kreeft in het wa-
 ter ligt, zeer korte fyne hairtjes komen,
 die zy by de minste gewaarwording van
 gevaar intrekt ——— dat zy, eene der schaa-
 ren breekende of verliezende, ééne andere
 in de plaats krygt, om dat ze anders
 kwalyk gewapend zou zyn — dat gy zelden
 eene

eene Kreeft met twee even groote schaaren zult zien, mogelyk om dat de kleine noch niet volwasfen is — dat zy in dezelve eene groote kragt hebben, die zestig ponden kunnen weêrstaan — dat zy, (nu komt het verbaazendste aan) alle jaaren, in Augustus van schaal verwisfelen, het geen men vier dagen te vooren kan merken. Zy leggen dan stil, schynen zieklyk, zyn onrustig, en doen allerlei bewegingen, om te beproeven, of de schaal op den rug, daar de naad is, wil bersten.

V. En als dit geschiedt?

A. Dan beweegt de Kreeft het lyf agterwaards, om te weeten, of zy de sprieten en oogen vry kan maaken, en uit de kookers haalen. Gelukt dit, dan trekt zy er de groote schaaren uit, en, dit wél gaande, slaat zy met den staart zo lang, tot dat alles los is, kruipende vervolgens uit de schaal, met welk werk zy niet meer dan zes uren bezig is. Thans, alleen met een dun vlies bedekt, is ze zo zwak, dat de boenen haar niet kunnen draagen: binnen drie dagen is egter de nieuwe schaal harder, en zy krygt haare kragt wederom; weshalven zy zich gaat verschuilen, om van andere Kreeften niet verslonden te worden. Dan, nu heeft zy niet alleen eenen nieuwen rok ontvangen; maar zy krygt ook eene

eene nieuwe maag, die rondom de oude heen groeit, en de oude wordt nu het eerste voedsel, dat de nieuwe verteert. Wat dunkt u van deeze zwaer nieuwe byzonderheden?

V. Daar alles my bekoort, zou dan dit my niet aandoen?

A. Wat anders volge dan nu, om U met Godlyke Wonderen te blyven vermaaken: het zoetste vermaak, dat eene verstandige Ziel, buiten den Godsdienst, genieten kan! De KREEFTSLAK, (noem haar den Koekkoek der Zee) houdt zich altyd in den nest van een ander Dier op. Zo dra zy gebooren is, zoekt ze aanstonds een hoorntje, en kruipt in 't geen, welk haar best aanstaat, op dat haar tedere staart, met geene harde schaal, gelyk het overige des lichaams, bedekt, geen ongemak zou lyden. Groeit ze, en wordt het huisje haar te klein, ze zoekt een ander, dat haar beter past. Moet ze ter jagt uitgaan, om voedsel te zoeken buiten haar hoorntje, en heeft ze dat gevonden, of verneemt ze onraad, fluks vlugt ze in haar huisje; doch kruipt met het agterste eerst daarin, en sluit daarop den toegang met de schaaren, om zich, tegen den aanrandenden vyand wél te verdedigen. Hebt gy immer gelegenheid, haal zes Kreeftslakken uit haare hoorntjes, en werp

de laatste onderen; elk zal wederom in zyn eigen, en nimmer in dat van een ander kruipen. Als gy er één van wegneemt, zult gy het Diertje met groote verlegenheid naar 't zelve zien zoeken. Als er eenigen in twist raaken over den eigendom van een hoorntje, dan volgt er een gevegt, zo lang, tot dat de sterkste daarvan meester blyft. Het is opmerkelyk, dat in de meeste Schaalvischen, gelyk ook in de Kreeslak de rechter schaar en pooten grooter zyn dan de linker — Let op alle deeze fraaiheden, door geen blind geval gebooren; en zal dan niet uwe verwondering voortduuren? Zal ze niet vermenigvuldigen by 't gezicht der keurige Tekening van de andere Hoorns, doofgezaagd en gemaakt door den gemelden jongen Tekenaar der Saccufiguren; nu gevonden onder myne andere Papieren, welke ik beloofte U te zullen vertoonen; en waat toe zich hier deeze gepaste gelegenheid aanbiedt, om het verschil in dezelve, door duizend oogen nooit gezien, ook nauwkeurig op te kunnen maaken — Gy ontdekt zeer ras, (Plaat 6.) dat deeze vyftien Hoorns van de tien eersten in en uitwendig zeer verschillen. Hoe groote ronde holligheden met weinige omloopen vertoont de MASSAUWER — Met welke langwerpige, geheel andere omgangen, nevens eene gedraaide spil, pronkt de TR-

GERPEN ——— Een nieuw verschil in deze deelen bezit de gedraaide VARENSSNUIT ——— Aan het KEMPHAANTJE is vergund eene zeer dunne spil te hebben, geheel anders dan de dikke in den NASSAUWER, om dus wyder omloopen te hebben ——— De fraai GEVOORDE WITTE SNUITPEN is met een ander inwendig Huis versierd dan de TYGERPEN of de SCHROEFHOORN ——— Het WYDOOG bootst in de uiterlyke gedaante den MOL na (Plaat 5) dan zyn inwendig maakfel is ongelyk fyner toegesfeld ——— Het WITTE BRULHOORNTJE bezit weinige omgangen, doch heeft daartegen meer uiterlyke versiefsels ——— Het POSTHOORNTJE afgesleepen, omdat het ter doorzaaginge te teer was, heeft in zo verre eenige gelykenis met den NAUTILUS (Plaat 5) dat het van binnen in zyn aartig Hulsje veele kamertjes heeft, doch door 't midden van 't zelve loopen geene pypjes, om van de eene in de andere te kunnen komen; maar aan de opening vertoont zich slegts een klein gaatje, dat niet door 't midden, maar langs den binnensten rand van 't Hoorntje loopt, aet geen men behoort op te merken, om de verschillende Wysheid en Konst des Schepers in dien grooten en in dit kleine Hoorntje niet over het hoofd te zien ——— De twee
de-

deelen van het doorgezaagde GERAKERD KINDJE vertoon ik U hier, om in 't zelve te letten op geene ronde, geene langwerpigge, maar op vierkante kamertjes, met eene gedraaide spil, hol van binnen — Dan, in de twee stukken van den doorgezaagden schoonen SCHROEFHOORN telt gy veelte vyfhockige Cellen, die niet minder uwe aandacht verdienen — Gaa voort tot de PRINCEVLAG waarin gy holagtige uitgegroeide omloopen, met eene krakelende spil, ongelyk aan alle andere, ligtelyk zult erkennen — De DAVIDSHARP is van buiten zo sierlyk als van binnen eenvoudig. Als gy duizend van deeze Hoorns by elkanderen ziet, zult gy ontdekken, dat de fraaie buiten-tekening verschilt: eenigen zyn ook tusfchen de ribben met snaaren voorzien, anderen niet. Dan, hoe schoon deeze Hoorn uitwendig moge zyn, hy heeft van binnen een eenvoudig zamenftel, zyne omloopen zyn weinige in getal — De witte SNUITPEN moet uitwendig in schoonheid van koleuren voor hem wyken; dan daarentegen bezit deeze een huis, verwonderlyker van binnen toegesteld. Zy heeft andere omloopen, die, doorgezaagd, andere kamers aan het oog vertoonen, dan de TYGERPEN; dan de GEVOORNDE WITTE SNUITPEN; dan de SCHROEFHOORN,

bezitten. Desselvs gedraaide spil verfiert deeze kamers in ons oog — Het DABELTJE heeft, naar gelange zyner kleenheid, wyde omgangen, met eene dunne spil, die in een eng punt afloopt — Eindelyk het GESTREEPTE PENNETJE het geen my, met andere Hoorns uit Amboina, ten geschenke is gezonden door den zeer waardigen Ed. Heer van STOCKUM, Raad van Indie, enz. om U deeze wonderen van den hoogen God te laten zien, als even menigvuldig en zichtbaar in vreemde Gewesten: het GESTREEPTE PENNETJE zeg ik, zo fyn en teer, dat het naauwlyks eene doorzaaging verdroeg, en beter eene afflyping ondergaan zal, zo Gy dit wilt onderneemen, heeft verscheiden omgangen met een aartig gedraaid spilletje; doch hoe keurig zyn deeze omgangen, welke ons die fraaie Celletjes vertoonen, naar beneden zo ingeboogen. Hierin verschilt het wederom zo veel van de voorige Hoorns, als het dezelve van buiten overtreft in sierlyke zwarte banden, op eenen witten grond sterk afteekende. Bekyk dit alles, en zeg „vyftien andere doorgezaagde Hoorns, niet minder schoon dan de tien eersten! — Eeuwige Kragt en Godlykheid schuift gy ook in deeze Schepfelen, die in de afgronden der Zee leeven!” — Gaan wy nu voort met het begonnen stuk.

V. Naauw-

T RUITPEN

T WYDOOG.

T TWITTE KRULHOORNTJE

T PFEN

T DADELTJE.

T GESTREEPT PENNETJE

Verdlykheid: schakel gij ook in deze Schepreken. die

DE NASSAUWER.

DE TYGERPEN.

DE VARKENSSNUIF.

T KEMPHAANTJE.

DE WITTE SPITPEN.

T WYDOOG.

T WITTE KRALHOORN.

T POSTHOORN.

DE SCHROEFHOORN.

DE PRINCEVLAG.

DE DAVIDS-HARF.

DE SNUIF.

T DADELJE.

T GESTREPT PENNETJE.

T GEBAKERD KINDJE.

Vijftien andere doorgezadde Hoornen, met wonder zekeren en Verschillende aan de een evenen — Eenige zijn in de afspanden der Zee leven: de 14.

V. Naauwlyks geeft gy my tyd , om myne verwondering te hervatten , of van het een op het ander voorwerp over te brengen ?

A. Wyl de langduurigheid der verwondering hier niets van haare zoetheid verliest , zal ik beproeven , of ik haar gaande kan houden. De KRABEN , waarvan wy verscheiden soorten hebben , geheel anders gevormd dan andere Schulpvischen , veranderen ook al jaarlyks van schaal , en werpen haare gekwetste schaaren of pooten mede af , om nieuwen van haaren Schepper te ontvangen ; want , wyl zy op den bodem der Zee loopen , elkanderen daar veel ontmoeten , en soms oneenigheden krygen , worden ze ligtelyk gekwetst , 't zy in den aanval , 't zy wanneer ze hunne gevangenen daarmede vast houden en wegsleepen. Dus zorgt God ook voor de herstelling eener verminkte geringe Zeekrabbe , en voor haare toekomstende veiligheid : het Dier kan toch niet zwemmen , en zich dus uit nieuwe gevaaren redden. Verledig u , als gy gelegenheid krygt , tot dit fraai onderzoek , of de Zeekrabben , die zo aartig schuins loopen , het geen ons , aan dit gezigt niet gewoon , zeer vreemd voorkomt , deezen afwykenden gang hebben , om dat geen staart haar beeftert , of om dat de regter pooten langer zyn dan de linkerens ——— De zogenoemde omge-

keerde KRABBE zult gy nooit alleen vinden; Man en Vrouw leeven uit liefde altoos te zamen. De grooten houden zich op in byzondere gezelschappen of huisgezinnen, zonder zich met haare nabuuren te bemoeien. Vang eene van deezen, teken ze, en werp ze één uur verder in de Zee; kort daarna zult gy ze op de eerste plaats wederom vinden. Hoe weet dit Dier den weg naar dezelve te vinden? — Een der Volendamfche Visfcheren bragt my, vóór eenigen tyd, eene van deezen, die ter zyde op haare fchaal eene groote levendige Oester vast hadt zitten, welke zy met zich door de Zee omvoerde. Dit fraai gezigt geviel my zeer; ik at ze beiden, de Krabbe en de Oester, en bewaar de Schaaalen, die ik U, zo gy wilt, noch saanen gehegt, zal laaten zien.

V. Dus droeg de Krabbe tegen wil en dank deezen last op den rug?

A. Een Dier woonde dus op een Dier, en werdt, dagelyks, gemakkelyk door hetzelfde in de Zee omgedragen, 't geen zich van dit huis en deszelfs bewooner niet kon ontslaan. Gy moet beider Schaaalen zien.

V. Zeg my, waar zo veele Zeedieren den kost vinden?

A. Nooit is de Schepper onbarmhartig, nooit hard! Laat Hy iets, hoe gering 't zy,
 van

van honger sterven? Voedsel is 'er genoeg! Deze Dieren leeven van jonge Wulkjes.

V. Van jonge Wulkjes!

A. Ja! Een WULK is een Kinkhoorn, op onze Kusten bekend, wiens eiernest, dikwils in Zee voorkoomende, wel *honderd twintig* duizend jongen bevat: het vogt, waar zy uitkomen, zit in blaasjes. De Zeelieden, die vindende, gebruiken ze voor eenen Zeepbal, om er de handen mede te wasfen. Voor veel Zeedieren, ook voor de Krabben, dienen deze uitgekomen jongen ten spyze, zonder welke verflinding de Zee wel haast vol Wulken zou worden.

V. Dezelfde voorzorg ter voedinge is dan hier zo wel als elders?

A. Waar ontbreekt ze? Dan, ik moet U noch een ander aartig en lekker Schaalvischje noemen, de GARNAA T, die zeer gemeen, en egter in alle deszelfs lichaams deelen weinig bekend is. Ik zal er iets van zeggen, en niet te min zal er genoeg ten uwen onderzoek overblyven. Verwonder U, wanneer gy hetzelfde eet, over het vreemd maakfel; over lange dunne sprietjes met *honderd en dertig* leedjes; over zeer beweegbaare zwempooten, draagende de eieren tusfchen dezelve, wyl de fchaal, zo als ik U gezegd heb, zich niet kan uitzetten, om ze allen te bevatten — Verwonder U, dat dit Vischje

almede in Oetober zyne huid verwisfelt, en tegen den winter eenen nieuwen rok krygt — Verwonder U, dat hetzelfde des zomers, by elke volle en nieuwe Maan, zyne kuit schiet, en, zo ras het die geschooten heeft, groeit er wederom andere aan, des zyne vruchtbaarheid ongelooflyk groot is — Verwonder U, dat de geenen, die men in de Noordzee vangt, de kuit by zich hebben, en van millioenen, in de Zuiderzee gevischt, naauwlyks één; ook dat er zomers zyn, waarin men daar geen één met kuit vangt: in zestien jaaren tyds heb ik egter éenen zomer, naamelyk, dien van 't jaar 1770, beleefd, waarin ze byna allen met kuit beladen waren — Verwonder U, dat dit Vischje aast op andere Hoorn- en Schulpvischjes, die de grootte van eenen Zandkorrel hebben — Verwonder U, als gy, de Schaal, met het Microscop beziende, dezelve met zwarte vlakjes, in de gedaante van roosjes en sterretjes, getygerd ziet, hebbende sommigen eenen witten rand — Eindelyk verwonder U, dat dit kleene Vischje, zo hard als lekker van vleesch, by ieder een geacht, aan zo veelen, die het vangen en koopen, den kost geeft. Welk een gering Schepfel! zo keurig geschaapen door eene Almagtige hand, dat wy het noch niet wél kennen, en dat het, by zo vele millioenen
in

in de Zee voortgebracht, tot eene algemeene vervulling, door de oneindige goedheid van onzen God, dagelyks op duizend Vaderlandsche tafels van grooten en geringen komt, altyd even graag gegeten. Zulke Voortbrengfels levert ons de Zee — Vóór eenige jaaren liet een Regen Garnaaten uit de lucht vallen, gelyk ik U reeds gezegd heb, buiten Elburg. Dit was geen wonderwerk. Eene Hoos hadt ze alvorens uit de Zuiderzee gehaald, en liet ze daarna op de aarde regenen — Hoe zonderling het maakfel van dit Vischje moge zyn, noch iets vreemder heeft een kundig Waarneemer daarin gevonden, dat men niet vermoeden zou, naamelyk, dat deszeifs Oogen eenige duizend vierhoekige Facetten hebben, die men in onze Puistebyters zeskantig bevindt. Ik heb met geene kleine verwondering deeze overeenkomst tusfchen de Oogen onzer Land-Infecten, en die van dit Zee-Vischje, met de Oogzenuwen, vertoonende een bosje vezelen, in het agterdeel des Oogs verwonderlyk gefchikt, door het Microscop befchouwd, aanbiddende de wysheid des Schepers, die hier niet weinig wordt opgeluisterd.

V. Die hier niet weinig wordt opgeluisterd
... Hoe dat?

A. Daar de Garnaaten, eene fmaakelyke
Cc 5 spyze

spyze voor de Zee-Visfchen, aan duizend gevaaren bloot staan, welken zy, weêrloos zynde, niet gemakkelyk zouden ontkomen, zo heeft de wyfe Heer der Natuur aan dezelve die duizend Oogen gegeven, om vroeg, alles, en van alle kanten te kunnen zien, en, is 'er gevaar op handen, de vlugt te nemen.

V. Laat myne verwondering niet eindigen, laat myne aanbidding van den Hemelfchen Weldoener voortduuren!

A. Kan dat niet gefchieden, wanneer ik hier eindige, na U zo veel van de Schepfelen der Zee gezegd te hebben?

V. Uwer godheid, die jegenis my in 't gegeven onderwys zo groot is geweest, mag misfchien ditmaal niets meer gevergd worden? Mogelyk is er ook niets myner verdere opmerking waardig?

A. Ik zal U alleen op het laafte antwoorden! Al leefden wy noch *tien duizend* jaaren, er zou geen einde komen aan ftofje tot nieuwe befpiegelingen. Ik wyze U alleen den weg, om, zonder my, verder te geraaken in de kennis der Scheppinge. Daar ik egter uwe leerzucht zie voortduuren, zal ik U noch leiden tot eenige andere Dieren, die zich of in de Zee onthouden, of die gy, op 't Strand wandelende, telkens zult zien liggen, in welken niet te erkennen de
magt

magt en wysheid van den Heer der Natuur,
U tot eene oneere zou zyn.

V. Gaa bidt ik U dan voort?

A. Laat ik, eerst, aan een schoon Diertje,
dat zo wel als de Vogelen met koleuren
pronkt, gedenken. De zekermuis, zo geheeten
wegens haaren spitsen kop, hairig en eirond
lichaam, waarin zy de Land-Muizen even-
aart, zynde zes of zeven duimen lang, en
anderhalven breed, heeft eene taaie huid;
doch is verfierd, midden op den rug, met
eene menigte ongemeene fyne gekrulde hair-
jes, als floszyde. Beide zyden zyn, een
vinger breed, bezet met dunne overglan-
zige hairen; die altoos de heerlykste ko-
leuren, welken men bedenken kan, in de
oogen doen schitteren. De buik heeft twee-
ëndertig tepels, waaruit dikke stevige bors-
tels voortkomen, ten getale van drie duizend
zes honderd en agtënveertig, welken het Dier
zo kan intrekken, dat men er de puntjes
maar van ziet, en, verlengd zynde, kruipt
het, geene pooten hebbende, met dezelve,
die daarom schuins naar agteren slaan, op
den grond. Zeg my nu, is niet dit Zee-
diertje van een keurig maakfel, met schoon-
heden verfierd, waaraan de Schepper de ont-
breekende voeten op eene aartige wyze heeft
weeten te vergoeden?

V. Het laatste stem ik volkomen toe.
Zeg

Zeg my meer van zulke Zeediertjes ?

A. Ik zal een ander noemen , dat het tegengestelde vertoont ! De ZEEKWAL heeft men voor een uitwerpsel van de Zee aangezien. Gy zoudt ze ook , geloof ik , haar wél beziende , in den eersten opslag , daarvoor houden , en den naam van een Dier onwaardig keuren : niet te min is het een volmaakt en een zeer fraai zamengesteld Dier , welks leden zo kunstig aaneen verbonden , zo menigvuldig en doorschynend zyn , dat het een Wonder der Scheppinge mag geheten worden.

V. Hoe zo ?

A. Het lichaam bestaat uit veele cirkels , door welken veele dwarsstreepen loopen , die spiervezelig zyn ; des kan het Dier zich omwenden , uitzetten , inkrimpen , zagties voortzwemmen , en des noods schielyk zinken. De buitenste rand des lichaams is bezet met een oneindig getal grypers , die niet meer dan de dikte van één hair hebben , uit ringetjes zamengesteld , waardoor het Dier dezelve kan verlengen , om zyn aas te grypen. De vier deelen , die het kruis des lichaams uitmaaken , en melkagtig wit zyn , kan het ook vernauwen en verwyden. Voor het overige is het Dier doorschynend , 't geen niet toelaat er meer van te zeggen. Alleen ziet men , in 't midden van 't lyf , eenen bruinen

cir-

cirkel, en dan noch twaalf groote en zo veele kleine vakken, met streepen onderscheiden, zynde de bovenste oppervlakte effen en glad.

V. Wie zou dit voor een Dier aanzien?

A. En wie zou gelooven, dat men deeze Dieren van allerlei kolouren vindt? Of moeten alle Dieren de gedaante van Paarden, Ossen en Koeien hebben? Zou dan de groote Schepping haare volmaaktheid bereiken kunnen? Elke oord der Waereld moet zyne eigen Schepselen hebben.

V. Verder?

A. Laat ik U een derde noemen, dat van de twee voorigen niet minder verschilt. De ZEEKLIT, of anders ZEEËPPEL, ZEEËGEL, wegens de gelykvormige gedaante geheeten, is een harde ronde bol, of schaal als een Appel, onder plat, uitwendig overal met kleine knobbeltjes bezet, verdeeld in tien gelykzydige driehoeken, die met den stompen voet beneden, doch met den scherpen hoek boven in den kruin eindigen. Vyf deezer driehoeken zyn grooter dan de vyf anderen, doch elk vyftal is even groot. Een smalle streep, min knobbelagtig dan de andere deelen, scheidt de groote driehoeken van de kleinen. Welk eene fraaie Meetkunde! Deeze streep is doorboord met kleine gaatjes, zo dat de schaal van het Dier met regelmaatige open-

nin-

ningen doorpikt is als een zeef, uit welken deszelfs snuitjes komen, gaande door de schaal heen, en staande allen volmaakt in reyen. De knobbels der driehoeken boven op de schaal zyn ook op reyen gezet, en op deeze platagtig ronde knobbels staan stekels, byna als die van eenen Egel, welken, wyl ze naar alle kanten moesten draaien, daarop vast gezet zyn met geledingen.

V. Ik moet my dan verbeelden eenen Appel, waarin spelden gesteecken zyn; langen in tien groote en kleine driehoeken, en kleinen in streepen, die de driehoeken scheiden.

A. Die is wél gewonden, en ook wél uitgedrukt! Ik was verlegen, hoe 'er U een zigt denkbeeld van te geeven. 't Is my lief, dat gy het vat: alleen moet gy er deeze verandering in maaken, dat gy U verbeeldt de spelden met de koppen in den Appel te zitten, en de punten naar buiten uit te steeken — Denk nu verder, dat op deeze schaal *twaalf honderd* knobbels zitten, en er dus ook *twaalf honderd* stekels op vast gezet zyn. Reken nu eens uit, hoe veel spieren dit verwonderlyk Dier moet hebben, om die te kunnen bewegen, het geen rollende geschiedt, want het Dier is byna rond; gelyk ik gezegd heb. De snuiten dienen, om: zich ergens op te kunnen vast zetten: zy kunnen ze inbaalen, maar ook langer uitsteeken dan de stekels;
want

want anders hadden zy 'er geen gebruik van. Om deeze reden heeft de Schepper deeze faultjes uit ringetjes, die op elkanderen toe-
vouwen, gemaakt, even gelyk de papieren Lantaarntjes. Het uiterfte puntje der snuitjes is platagtig, en fchynt dezelfde werking te doen, als de zuigleërtjes, waar mede de jongens fleenen uit de ftraaten haalen. Alle snuitjes zyn egter niet plat, op dat het ronde Dier zich vasthoude, waar het wil: fommigen hebben drie punten op het einde, ongetwyfeld tot een ander oogmerk, my onbekend.

V. Nu weet ik, dat de ZEEÄPPEL kan gaan, of zich rollen op de ftekels, en zich vasthouden met de snuitjes, maar waar zit de kop, de mond, het lyf, het agterfte?

A. De Zeeäppel heeft geen hoofd, maar wel eenen mond; doch die zit, by andere Dieren vergeleeken, omgekeerd, dat is, de mond zit onder, waar de steel in den Appel zit, en het agterfte is boven, waar het kruintje in die vrucht geplaatst is, zynde dus, onder en boven, een klein cirkeltje in de fchaal gevormd, de mond en het agterfte geheeten. Het lyf, gelyk gy begrypt, zit binnen in de fchaal, maakende de ingewanden uit, van zo wonderbaar maakfel, uit beentjes en zachte ftoffen

zamengefteld , dat het alle verbeelding overtreft. Ik zal er U ſtraks eenen laaten zien, op dat gy deezen verwonderlyken Zeeäppel regt moogt kennen.

V. Is dat wel juist , den mond onder en het agterfte boven te hebben ?

A. Gy kunt zulks nog in de Zeeäppelen, nog in de Zeeſtarren bedillen. Het is een blyk van hooge wysheid , den mond te vormen ter plaatze , waar het Dier zyn voedsel vindt. Die is immers op den grond , en niet boven in het water ?

V. Zyn alle Zeeäppelen zo gevormd ?

A. Byna ! Men heeft er eene menigte van onderscheiden soorten , en dat noch vicender is, men vindt verscheiden soorten van verskeede Zeeäppelen in den grond , die wy noch niet levendig in de Zee aangetroffen hebben.

V. Die soorten , oudstydts in wezen zynde , nu niet meer levendig te vinden , zullen dan vergaan zyn ?

A. Dan floot gy myne al vroeg gemaakte waaragtige stelling omver , dat , naameelyk , een wys God geen ééne soort zyner scheepſelen vernietigt , of de uitmuntende zo schoone als groote keten der eerste Scheppinge immer verbreekt. Alles moet geheel blyven , en alles blyft inderdaad geheel.

V. Waar zyn dan die soorten van Zeeäppelen , die er voorheen waren ?

A. Kon

A. Kon ik U altyd onderwyzen door vraagen met vraagen te beantwoorden : dan zou ik zeggen : waar zyn in de Zee de meer dan zestig foorten van Ammonshoorns , die men op de hoogste Bergen gevonden heeft ? Daar moet men zeggen , waar zich ook deeze onze versteende Zeeäppelen levendig bevinden , dat is , zy kunnen in den wyden diepen Oceaan schuilen , waar zo veele duizend paden zyn , die men nooit doorwandeld , daar zo veele strecken zyn , die men nooit onderzocht heeft.

V. Waar liggen die versteende Zeeäppelen ?

A. In veele oorden der Aarde ! Ik zal er U straks laten zien , die in vier plaatsen van ons Vaderland versteend gevonden zyn , in den Pietersberg by Maastricht , op Wieringen , buiten Steenwyk en Vollenhove , my voorheen ten geschenke gezonden door wylen myne Vrienden , de Heeren TUTTEL en VAN DER POEL , Secretarissen der twee gemelde Steden , en door de noch leevende Heeren , CAARL en VAN DER KEESSEL ; de eerste een zo kundig Heelmeester als oplettend Natuurkundige op het gemelde Eiland , die zelf deeze Zeeäppelen op myne begeerte verzameld heeft ; en de ander een waardig Leeraar in de laatstgemelde Stad , die ze daarbuiten , op myne bede , heeft laten zoeken. Onder die van Wieringen en

Vollenhove zyn er, die in andere Steenen vast zitten, waaruit blykt, dat ze aldaar niet door den eenen of anderen neêrgeworpen zyn. Zie hier de Tekening van drie fraaie, hoewel onvolmaakt versteende Zeeappelen, aldaar gevonden. (Plaat 7.) De Zeeäppel, of zo men liever wil, de kern van den Zeeäppel, die, *Fig. 1*, getekend is, heeft, in eene der zyden naar beneden, een gat, dat doorloopt, alwaar de volkomen versteening ergens door belet is geworden. Zyne gedaante is ruig. Aan den kruin, en aan de ronde vlakjes rondom loopende, kan men zien, dat het een ware Zeeäppel is. De tweede, *Fig. 2*, is gladder van gedaante; de beneden helft wyst duidelyk aan, dat hy tot de Zeeäppelen behoort. De steenstofie is daar graauw: in het midden volgt een zwarte band, en boven denzelven eene lichte steenstofie, die als hoorn doorschynend is. Een gaatje vertoont zich in 't bovendeel, het welk, gepeild, eene ondiepe holligheid doet gevoelen. In *Fig. 3*. ziet gy niet meer dan eenen halven Zeeäppel; de bovenhelft is weggeslagen. Hy bestaat mede uit twee verschillende steenstoffen: het buitenste is graauw, de kern geelagtig wit.

V. Van zulke dingen hebt gy te vooren reeds gesproken; (I. Deel. bl. 214, 215.) gy kunt er my geenê meer opnoemen?

A. Ja

Fig. 2.

Fig. 2.

Fig. 3.

Zie hier de Teekening van drie fraais, hoewel onvolmaakt verei-
fende Lecappelen, in ons Vaderland gevonden. bl. 78

A. Ja wel! Van tyd tot tyd wordt er in ons Vaderland iets opgedolven, 't geen eener goede Beschryving waardig is. Binnen korten zal er ons Doctör F. VERSTER eene geeven van het Heupbeen van eenen zeer grooten Olyfant, en van de Bovenkaak van eenen jongen met de kiezen er in, beiden te Maren, een Dorp in dé Meyery van 's Bosch, voorleeden jaar, gevonden.

V. Hoe vreemd is dit! Doch de Zeeëppelen zullen by den Zondvloed of door de overstromingen der Zee, levendig hier gebragt, en, in het vaste land ingeschoomeld, versteend zyn?

A. Konde gy niet eene moeilijker Vraag voor my vinden? Wie zal ons zeggen, of ze niet in latere tyden van de Krytbergen uit Engeland, versteend, afgespoeld, en tot onze Zuiderzeesche Stranden door de golven vervoerd zyn: dan, of ze niet, by den Zondvloed of latere zwaare Zeevloedden, door de Noordzee zelve hier neêr gelegd, of wel door de Zuiderzee opgeworpen, en vervolgens versteend zyn? hoewel dit laatste niet waarschynlyk is, om dat er thans in deeze Zee geene zo groote Zeeëppelen voorkomen, en veel minder in oude tyden daarin zullen geweest zyn, alzo ze toen klein was, en alleen door eenen nauwen stroom in de Noordzee uitwaterde. Het

is intusfehen zeer vreemd, dat men ze in ons Land aantreft, en dit leid veelcr gedachten, om aan de verwoestingen, door den Zondvloed aangeregt, te denken. Hoe het ook zy . . . . .

V. Hoe het ook zy, wilt gy zeggen, de konst of anders het alvermogen van den God der Aarde schittert in de Zeeëppelen uit! Ik herinner my nu, vergeeten te hebben U te vraagen, by het aantoonen van den schoonen inwendigen toefstel der vierſatwintig Zeehoorns, welke Dieren daarin zitten, hoe zy die harde huizen bewoonen, en daarin leeven? ... Hebt gy dit opzettelyk voor my verzwegen?

A. Neen! maar er is geen ding, waarvan wy minder weten. Zo lang wy toch de Afgronden der Zee niet doorsauffelen, of de Paden onder de Wateren, daar deeze Dieren in hunne Hoorns leeven, bewandelen kunnen, gaat dit, ten aanzien van allen, boven ons vermogen. Eenigen heeft men alleen leeren kennen.

V. Zyn wy nu aan 't einde?

A. Laat ik U noch een vierde noemen, om uwe verwondering te doen voortduuren. De ZEESTER kan daartoe dienen. Zy is eene volmaakte Ster, plat, met vyf groote punten, onzagt van huid op den rug, gelyk aan ſagrynleder, hebbende den bek in het mid-
del-

delpunt van onder, voorzien met eenen zuiger, om de Zeeschulpen te kunnen uitzuigen, welken tot dat einde met vyf kleine klauwtjes vast gehouden worden.

V. Gy beschryft my dan een ander Zee-dier zonder pooten?

A. Een weinig geduld zal U anders leeren! Binnen in den ruggegraad van dit Dier zitten *honderd en twintig* beentjes, zynde deszelfs wervelbeentjes, waardoor het de vyf stralen kan bewegen en draaien naar believen. Onder elke straal of punt staan de pooten, in vier reien verdeeld; elke rei heeft *zeventig* pooten: dus is elke straal der Zee-ster met *driehonderd en vier* pooten voorzien. In het geheel heeft zy dan, onder de vyf stralen, *vyftienhonderd en twintig* pooten, welken gelyken naar de hoorntjes eener slak, waar mede zy, wat radder dan een Mosfel kruipende, zeer fyn voelt; want het Dier, geene oogen hebbende, zo moet zulks door dit scherp gevormd zintuig vergoed worden.

V. Welk een wonder?

A. Hoor een ander wonder! Aan deeze pootjes zyn *vyftienhonderd en twintig* bolletjes of pypjes, blinkende als paars van 't schoonste water, vast. Wil de Zee-ster gaan, dan drukt zy de bolletjes, en de pooten staan styf: wil zy die intrekken, dan vloeit het water wederom in de bolletjes.

V. Al weer een wonder?

A. Noch een derde wonder! Op Oesters zazende, kan ééne haarer straalen by toeval tusfchen derzelve schulp raaken, en ligtlyk afgeneepen worden, of in die gevangenis gekneld, en niet los kunnende geraaken, moet zy die vastgehouden ftraal agterlaaten, dat haare mismaktheid ten gevolge heeft. Dan, de Schepper, dit voorziende, en zich daarover ontfermende, heeft aan de Zeefter vergund, niet alleen by dat toeval in het leven te mogen blyven; maar ook, door eenen nieuwen aanwasch, eene nieuwe ftraal te krygen.

V. Noch al meer?

A. Een vierde wonder der Voorzienigheid! Met vyftienhonderd en twintig pooten kan het Dier noch geen snellen voortgang maaken, en evenwel moet de Zeefter zo wel als anderen leeven, en veelé plaatzen bezoeken, om den köst te vinden. Hoe dan het gemaakt? De Alwyfê gaf dezelve een vermogen, om het lichaam uit te zetten, daardoor ligter dan het water te worden, en by gevolg te kunnen zwemmen in alle hoogten van de Zee, om fchielyker overal heen te kunnen komen.

V. Nooit duurde myne verwondering in myn leven zo lang, als gy ze thans gaande houdt?

A. Ik

A. Ik zal ze verlengen door een vyfde Zeedier, om dat deeze sandoening zo nuttig als aangenaam voor U is. De ZEEKAT is een weeke Visch, zonder schaal, schulp of korst, bygevolg zeer weêrloos, één of twee voeten lang, overdekt met een dun doch vast vel, zeer lelyk voor 't oog. Het lichaam is van buiten vleeschig, van binnen zit eene soort van steenige schaal of been, langwerpig, zo groot als een hand, wit, ligt, vry, effen, 't geen ik duizendmaal op onze stranden aan de Noordzee gevonden heb, doorgtans Zeeschuim geheeten, 't welk tot verscheiden' gebruiken dient. Voorts heeft dit Zeedier agt pooten of armen, met haakjes bezet, om te kunnen zwemmen, en zyne prooi vast te houden, nevens twee anderen, langer dan de agt eersten, om zich aan rotzen of andere dingen, als aan een anker vast te houden, en door de brandingen niet heen en weer geflingerd te worden. Aan elk der agt armen heeft de Zeekat omtrent honderd haakjes, en aan elk der twee langen honderd en twintig, dus min of meer duizend haakjes, die, behalven het gezegde, noch één gebruik hebben, naamelyk, om te kunnen zuigen, ten welken einde de bek in het midden van alle armen geplaatst is, met oogjen aan de beide kanten van het hoofd.

V. Zekerlyk een aartig gevormd Zeedier; doch dat juist myne verwondering niet veel hooger dan te vooren verheft?

A. Om dan eene onaangenaame kwyning voor te komen, en uwe verwondering op denzelfden hoogten toon te houden, zal ik de beschryving van dit Zeefcheppel, met eene nieuwe wonderlyke proef van de zorg des Scheppers voor de bewaaring van dit zonderling Dier, besluiten. Weet dan, dat hetzelfde in het onderste deel des lyfs eene blaas draagt, gevuld met een zwart vogt, dat, aan de Zon of Lucht bloot gesteld, verandert in eene broofsche zelfstandigheid als houtskool.

V. Kan dat myne verwondering tegen eene kwyning bewaaren?

A. Dat niet zo zeer of alleen; weet ook het volgende! Zo dra het Dier in de Zee vervolgd wordt, of in gevaar raakt, stort hetzelfde dit vogt, zo zwart als inkt, uit, en dus, het water naar alle zyden donker gemaakt hebbende, ontduikt de Zeekat het oog haares vyands, en vlugt weg. Noch meer! Het Wyfje (een treffend voorbeeld van moederlyke zorgvuldigheid) weetende, hoe zeer andere Roofdieren be-
lust zyn op haare Eieren, die de gedaante van druiven hebben, stort over het vlies, dat dezelve bedekt, hetzelfde zwarte vogt, het

het geen, tot in het binnenste vlies door en door trekkende, de Visfchen voor deeze zwarte koleur zo bang maakt, als wy zyn voor vergift.

V. Zou men wel immer hier zulk eene voorzorg des algoeden Scheppers zoeken?

A. Eindelyk moet gy noch iets vreemds opmerken, naamelyk, dat deeze en andere Zeefchepfelen de gewoonte hebben van twee aan twee te gaan, 't zy tot betere verdediging, tot onderlinge hulp, of uit Huwelyksliefde, of om eene andere ons onbekende reden. Heeft dit ook plaats onder alle Landdieren?

V. Ik heb het nooit gehoord! Dan, het is my genoeg, dat gy uw woord gehouden hebt. Myne verwondering is tegens alle kwyning behoed, zy zal nu voortduuren; want ik moet, willens of onwillens, verzet blyven staan over zo fchoone dingen!

A. En daarom mag ik, na zo veele voorlichting U gegeven te hebben, deeze Zamenfpraak hier eindigen. Herdenk, hoe veele dingen ik U van de Dieren, Vogelen en Visfchen gezegd heb; dingen die niet alleen uwe verwondering moeten doen voortduuren, maar ook U opwekken tot eenen beftendigen lof. Indien men toch oudstydts belastte: *loft den Heere van de aarde, gy Watvisfchen, en alle Afgronden.* Pf.

CXLVIII. 7. wat moeten dan niet redelyke Schepfelen doen? vooral, zo gy overweegt, dat geene Dieren, geene Vogelen, geene Vifchen om zich zelve of om der Waereld wille, maar ter volmakinge van het eeuwig Plan der Godlyke Schepping zyn geformeerd; en dat gy, uit dien hoofde, zo veelte duizend aangenaamheden en voordeelen, elken dag, van deeze Schepfelen, door de beftelling van Uwen Maaker ontvangt: hierom moeten dan ook, elken dag, de hartelykfte dankzeggingen voor zo veelte onverdiende goedheden in uw hart ontfpringen. „En hoe gelukkig is de Ziel, welker verftand, ten opzichte van de kennis der gefchaapen' dingen dagelyks dus verbeterd wordt; welker vrolyke utigingen tot lof aan haaren God onophoudelyk overhellen; welke niets ziet, niets verkrygt, niets gebruikt dan met genoegen en dankzegging; welke, hierby beftraald door het licht van den Geest, die het Evangelie ingaf, in eene weltevredenheid leeft, die de aardfche onrust, door woelige Menfchen veroorzaakt, niet flooren kan, en welke daarenboven eene betere Waereld dan deeze in het oog houdt!” Zeg my dit, zo gy het zeggen kunt.

EINDE DES TWEEDEN DEELS.

